

U. D. RIOS. J.
— LIBRARY —
COMMENTARIUM

IN UHRENOS

NEW YORK

8-9

80-90

REVERENDISSIMO

ET ILLVSTRISSIMO DO

MINO, D. IOAN. A CRUCE, DO

MINO DE CHEVRIERE, BARO.

NI DE CLERIEV, REGIA CON-

siliis, Gracionopolitano Episcopo

& Principi.

HORATIVS CARDON S.

V Æ causa (Præsul Amplissime) Lycæo doctorem, naturæ genium, Stagyræ gloriam peperit, dum αἰσχρὸν σιωπᾶν λαλῆντος Ἰσχυράτης putat: eadem ipsa ut hi tibi per me dicarentur commentarij author extitit, dum in hac publica tibi ob meritum honorem consecutum gratulantium voce, mihi qui iamdudum te venerabundus suspicio silere nefas esset. Iraque veluti Regem suum Persæ quacumque provinciam obiret non nisi muneribus donatum salutabant, unde comitatis percelebris occasio nata Principi in eum, qui aquam è proximo flumine manibus hauritâ offerebat, ita tibi sine dono prouolui nolui, quod non tam ab affectu quàm ab electione commendationem acciperet. Scilicet dum bonorum omnium applausu quamvis summa adeptus sis (placet enim illud magni

* 2

fenato

FACULTAS
DE
TEOLOGIA
Univ. de Deusto
BIBLIOTHECA

EPISTOLA

senatoris hic usurpare) iudicaris tamen plus mereri, qui probata conscientiae gratissimus fructus est, quoniam quicquid digno creditur hoc multis sine dubio creditum esse censetur; Inter faustas inquam piorum acclamationes, quae virtutum tuarum merita praedicant quorum tibi concessus honor, honorarium potius sit quam iusta compensatio, solus ego omnium vota piaculari taciturnitate perturbem? quasi vero is humanitatis affectum non refugiat & ingratus peccet, qui priuato publicoque gaudio socium se non adiungat. En ergo priuatae gratulationis votum iam olim conceptum, nunc tibi feliciter dicatum, vide si quid respiras à publica laetitia in isto Orientis tui puncto quo Ecclesiam Illustras nouum coortum sidus quod splendoris licet non expers auet tamen tua luce micare illustrius. Doctrina quos ab Imperitis secernit (inquit magnus Cassiodorus) sapientibus amica societate coniungit, cui perfacile est ornare generosum quae etiam ex obscuro nobilem facit, non potui, itaque alium Genium praeter te nascenti huic operi implorare: doctum enim & sublime maiorum operum praeludium, eruditissimi viri facundissima soboles, doctum, spectatum, disertumque Mecœnatē deposebat. Vbi enim doctrinae secretissima adyta nisi in te venerando pariterque admirando totius encyclopaediae sacrario requirenda? eloquentiam autem quis aliunde quam à te Suadae & Pithonis alumno, facundiae fecundissimo fonte promanare credat? Platonem Academia, Graecia Periclem, Demosthenem Athenae, ceteri quicquid usquam disertitudinis est commendent, at si te perorantem illi, si Graecia tonantē, si Athenae persuadentem, si Academia docentem audiuerint in illis eloquentiae fucum & umbram, in te perfectissimam Ideam

& exem

DEDICATORIA.

& exemplar pronunciabunt. Quicquid mellis Xenophon, fluiditatis Thucydides, vehementiae Graecus, verborum Latinus orator, id in te sapientius Augustissimus Senatus, cuius tu nuper Princeps supremaque gloria, pari stupore ac merito praedicauit. Quod ut tibi famam & nomen apud omnes dum sacrae Themidi litares ita nunc in amplissimo isto gloriae tuae theatro aeternum decus conciliaturum est. Nam si verè vir magnus talem vnamquamque dignitatem qualem administrantium voluntatem scripsit, quid honorum omnium gestiens laetitia gregis tibi commissi iubilula, piorum acclamationes aliud praefereant, nisi te eum fuisse qui meritissime sacratissimam sedem impleres, qui longè spem de te conceptam superares dignitati assecutae plus decoris, quam illa tibi allaturus: Sed ecce beneuola, at importuna tamen oratione te publicae gratulationi eripio: taceo modo hoc vnum: me tui obseruantissimum deuoti tibi animi pignus immortale, Commentarium hunc mente quam possum grata interea, dum te digniora *ὄν θεῶν*, paramus dicatum velle: Ille te reipubl. Christianae, regno Gallico, Principatuque tuo longæuum incolumemque scruet, deprecor. Vale ex bibliotheco nostro.

Facultas Ordinis.

EGO CHRISTOPHORVS DE LOS COBOS,
Præpositus Prouincialis Societatis IESV, in Prouin-
ciâ Castellana, potestate ad id mihi facta ab admodum
R^{do}. P. N. Præposito Generali Claudio Aquauina, facul-
tatem concedo, vt *Commentarius litteralis in Threnos*,
id est, *Lamentationes Ieremie Prophetae*: à P. MARTI-
NO DEL RIO. S. Theologiæ Doctore, & publi-
co diuinarum literarum in Salmanticensi Academia
professore, compositus, & eiusdem Societatis grauium,
Doctórumq; virorum iudicio examinatus, & approba-
tus, typis excudatur. In quorum fidem has litteras manu
nostra subscriptas, sigillóque nostro munitas dedimus.
Metimnæ 2. die Februarij, anni 1607.

CHRISTOPHORVS DE LOS COBOS

ex mandato P. Prouincialis

PETRVS OSORIO Secretarius.

*Facultas R. P. Prouincialis Societatis Iesu
in Prouincia Lugdunensi.*

LVDOVICVS RICHEOMVS Prouincialis Collegiorum
Societatis IESV, in Prouincia Lugdunensi, iuxta priuilegium
eidẽ Societati à Regibus Christianissimis Henrico III. 10. Maij
1583. & Henrico IV. nunc regnãte 20. Decẽbris 1606. cõcessum,
quo Bibliopolis omnibus prohibetur, ne libros ab eiusdẽ Societa-
tis hominibus cõpositos, absque Superiorum permissione impri-
mãt: permittit Horatio Cardon Lugdunensi Bibliopolæ, vt librum
qui inscribitur, *Commentarius litteralis in Threnos*, id est, *Lamen-
tationes Ieremie Prophetae*; Martino Del-Rio Auctore Societatis IESV,
ad sex proximos annos imprimere, ac liberẽ diuendere possit.
Datum Lugduni 16. Octobris, 1607.

RICHEOMVS.

HVNC R. P. Martini Del-Rio, è Societa-
te Iesu, librum qui inscribitur, *Commenta-
rius litteralis in Threnos*, id est, *Lamentationes Iere-
mie Prophetae*, & pium, & eruditum dignum cen-
suimus, qui prælo commissus publicæ vtilita-
tis causa in lucem ederetur. Datum Lugduni
die 16. Octobris, 1607.

CHALOM V. G. Lugd.

EGO MARTINVS DEL-RIO, Societatis IESV
Presbyter, sacre Theologiæ Doctor, & LL.
Licentiatus, Concessã mihi à Cæsareã Majesta-
te facultate eligendi typographũ, cui mea cum
XX. annorum priuilegio cudenda traderẽ: tibi
Horati Cardone, confusus de fide, pietate, & in-
dustriã tuã, facio potestã excudendi libri hu-
ius, qui inscribitur, *Commentarius litteralis in
Threnos*, id est, *Lamentationes Ieremie Prophetae*, &
pœnam Cæsareã exigendi à typographis cõtra
Cæsaris edictum illud prælo subdentibus, vel
vendentibus, &c. iuxta præfati diplomatis te-
norem. Datum Vallisoleti in Castellã, quarta
Augusti anno millesimo sexcentesimo sexto.

MARTINVS DEL-RIO Soc. IESV
Presbyter, S. Theol. Doctor, &
LL. Licentiatus.

*

4

Summa

Summa Privilegij Imperatoris.

RUDOLPHI II. Romanorum Imperatoris semper Augusti cautum est publico hoc edicto, ne quis chalcographus, vel bibliopola, siue alius quilibet, quacumque sacri Romani Imperij & ditionis eius fines patent, librum qui inscribitur, *Commentarius literalis in Threnos*, id est, *Lamentationes Ieremie Prophetae*, Martino Del-Rio Auctore SOCIETATIS IESV, excudat, aut excudendum curet, vendat ipse, aut diuendendum mandet, aut denique excusum ab aliis intra eiusdem Rudolphi & Imperij fines vendendum importet, præter illum Typographum aut Bibliopolam, cui ipse Del-Rio permiserit, idque per spatium viginti annorum à prima editionis die computandorum. Qui secus faxit, sibi multam decem marcharum auri puri irrogatam sciat, quarum dimidia fisco Imperiali fraudis vindici, residua verò pars ipsi Del-Rio, vel eius mandatario, aut mandatariis, cedet, præter librorum amissionem & confiscationem; quos per se idem Del-Rio, vel per suos quoscumque mandatarios ubicumque nactus fuerit, adiumento Magistratus loci, vel citra, propria auctoritate sibi vindicare, inque suam potestatem redigere poterit. In cuius rei fidem ipsi edicto manu subscripsit, & sigillum apponi iussit Cæsarea Majestas, ut latius patet in ipso diplomate dato Præge decimaquinta mensis Iunij, anno Domini millesimo sexcentesimo secundo.

Subsignatum.

RUDOLPHVS.

Ad mandatum sacre Cæsareæ Majestatis proprium.

IO. BARVITIVS.

*Summa Privilegij à Christianissimo Gal-
liarum Rege obtenti.*

HENRICI IV. Galliarum, & Navaræ Regis Diplomate cautum est, ne quis in suo regno, aliisve locis ditioni suæ subiectis, intra proximos annos decem, à die impressionis primæ inchoandos, excudat, vendat, excudendum vendendumque quouis modo, ac ratione conetur librum qui inscribitur, *Commentarius literalis in Threnos*, id est, *Lamentationes Ieremie Prophetae*, Martino Del-Rio Auctore SOCIETATIS IESV, præter HORATIVUM CARBON Bibliopolam Lugdunensem, aut illos quibus ipse concesserit, sub poenis Originali Diplomate contra delinquentes expressis. Datum Parisiis 30. Maij anno 1607.

De mandato Regis,

Signatum,

BERNARD.

PROLEGOMENA.

IDEORUM mihi (Amplissimi viri, & auditores studiosissimi) observare, in more positum, ut qui profiteri in hac orbis nobilissimâ academiâ incipiunt suarum prælectionum vestibulū duabus columnis fulciant, de se & de re differendo. De me, dicam an fileam

nescio, inter saxum & aram constitutus. Silentium contumaciæ possit ascribi, quia consuetudo, violentus exactor, iubet aliquid dicere, & iuxta nostrum

Imperia soluit, qui tacet iussus loqui.

Quod verò dicam, rari vel præclari nihil est sanè; quod si foret, mallē tacere. quid enim? laus & vituperatio periculo subiacent. hinc Scylla, inde Charybdis minatur. Me laudem verè, an falso? si falso: quid turpius, quàm mentiri & fumos vendere, fraude alienâ, propriæ animæ detrimento? si verè, vellit auriculam verissimum illud, quia primæ veritatis. *Laudet te alienus, & non os tuum.* Provi. 27. Contrà, me vituperem: videbor vnus eorum, qui se nequiter humiliant, & qui fastum alio fastu calcant. Paris utrumque vanitatis est.

Nec te collaudes, nec te culpa ueris ipse:

Hoc faciunt stulti quos gloria vexat inanis.

Notum carmen ex noto libro distichorum moralium; non Catonis Censorii (puerilis iste error) nec alterius Catonis Valerij, qui datus Suetonio; & cuius est Ciris poema perperam Virgilio attributum; Sed tertij melioris, quia

A Christia

1.
Mor dicen-
di de se, &
de re.

2.
De se no-
tu-
tum.

Seu taceas.

Seu loqua-
ris.
quia paris
periculi,
laus.

Provi. 27.2.
Eccles. 19.23.
& vitupeta-
tio.

De quo Elias
Venerus Co-
mentar. in
Auson.

Ideo tutior
via media
quodres do-
cet dicendi.

Causæ ti-
moris ho-
die. 1.
à Deceffore

à commen-
datoribus.

à confelfu.

à Præfectis.

PROLEGOMENA.

Christianus fuit, Dionysius Cato vocitatus. Igitur, ut an-
ceps periculum effugiam, & coeuntes Symplegadas illæ-
sus vitem, Dædali præceptis obtemperabo. Scitis illum cum
Icaro filio alas adaptaret, iussisse, ne vel nimis altè sublato
volatu ceram Soli soluendam præberet, vel pennâ propio-
re falo remigium alarum humefactum degravaret. simili
moderamine me subducam afflatui iactantiæ, manifestæ,
& lucrifaciam hypocrisis clanculariæ notam, quia me nec
laudabo, nec vituperabo. Mediâ viâ securior volabò. Di-
cam solummodo quod me tacente vultus loquitur, & res
ipsa pro præcone promulgat, multò me, cunctantiorē &
formidolosiorē hodie hanc cathedram, quàm aliàs alibi
solitus, conscendisse: causæ sunt quinque. 1. à decessore.
2. ab amicis laudantibus. 3. à concessu vestro. 4. à profecto.
5. à me ipso.

Quantâ cum laude & satisfactione omnium, qui me
præcessit hanc professionem obierit, sciunt omnes: &
ego non nescio; quàm sit difficile Roscio in scenam succe-
dere. Qui verò me tantoperè commendarunt viti or-
natissimi & laudatissimi; quorum benevolentia & præiu-
dicio gratias magnas ago, & habebò immortales; hoc ipso
beneficio grauius onus humeris meis imposuerunt, expe-
ctatione nimîa concitatâ, quam perferre me posse sentiam.
periculum est, ne spõsioni noxa præsto sit; & discusso prin-
cipali, ob reliquationem fideiussoria actione conuenti, mo-
lestiam sibi suo iumento accersierint. equidem constitui, si
me videro non esse soluendo, cedere foro & ad c. Odoar-
dus. de solutionibus confugere. Frequens etiam iste cõ-
fessus vester quantum humanitate recreat, tantum digni-
tate & multitudine perturbat: non secus ac luminosum So-
lis iubar speculo quidem rosanti lætificat, sed candore ful-
guranti spectantium aciem retundit. Superiores deinde
mei, quibus me regendum permisit; fecerunt quod haliæti
(genus est aquilarum), qui pullos implumes de vngue sus-
pendentes solaribus radiis obuertunt, ut indolem explo-
rent; sic isti me meo, in quo benè latebam, nidulo protra-
ctum, huic luci conspectus vestri, & angustæ huius scholæ
maiestati, non aquilinum pullum, sed myopem ac luscitio-
sum exposuerunt; saltem, ut qui ex caligine in lucem ve-
niunt,

PROLEGOMENA.

3

niunt, nictantem conuiuentemque. Denique si me ipsum
contemplor, timoris multò maiores & plures occurrunt
causæ. Venio satis imparatus, semipaganus & insolens. fran-
git desuetudo alacritatem. venator diu deses domi, torpet
ad cursuram. Nauita, qui à longo tempore mare non vidit,
malè metuit Africum decertantem Aquilonibus. si causi-
dicus per aliquot annos absuit à foro, iudicis tribunal & ca-
ninam aduersariorum facundiam expauescit. Miles desue-
tus galeæ, ac diurnæ paci assuetus, lentior ad gladium re-
dit & horret ad litui tubæ.

Permistos sonitus bellæque matribus.

Detestata.

Equidè abfui ab hisce scholis plus annos triginta: sextū post
lustrum reuertor. putabam me rude donatū, missionemq;
si non honestam, causariam certè consecutum: sicut olim
veterani in colonias deducti, agrorum, quos fors dederat
cultura vocabant: sic eram scriptioni & librorum compo-
sitioni ascriptus. Verum ut illi non raro, propter subitum
tumultū, ad temporariam militiam euocabantur; ita subi-
tæ huic substitutioni, potius alieno imperio, quam spontè
meâ, velut à calami stiuâ ad linguæ dolabram me cernitis
reuocatum.

Fuit tempus, & ego fui: sed nimium

--- mutatus ab illo

Tempore; cum calidus circum præcordia sanguis
& viridis iuuenta, dedissent fors aliquid acre, florens, viui-
dum: nunc nihil, nisi languens, marcidum, & victum. Me-
ministis illius infortunati, qui cum Hierosolymis Hierichū-
tem properaret, in latrones incidit, à quib. seminudus vul-
neribusque saucius derelictus? Sancti patres Hierichuntē
interpretantur, hoc vitæ humanæ curriculum continuis
vicissitudinibus obnoxium: in hac viâ dum peregrinor, tres
me mihi grassatores violenti eripuerunt; ætas, languor, la-
bores. Quid non longa deminuit dies?

Tempus edax rerum, tuque inuidiosa vetustas

Omnia conteritis. Aetas mala, mala merx, inquit
ille, dixisset verius, malorum omnium mercatum. Nam
ideoveretes, Nonio teste, pro summâ molestiâ, senium vsur-
pabant. Aegritudo à multis annis inueterato languore, non

A 2 nomi

à meipso
propter.

desuetudi-
nem.

Et virium
defectum.

Luc. 10. 30.

ab ætate.

languore.

nomine tenuis languidū, denominatione tantū extrinseca (ut scolastici aiūt) dehonestauit; sed intestino malo, velut latens dipsas aut teredo, succū, & vigore omnē depopulatur. fecit, quod suum erat; metator mortis, tyranno suo hospitium parauit: vel potius crudelis libitinaris viuo cadaueri lōgas exequias duxit, & pergit ducere. quid par peti aut expectari, nisi morbidū & cadauerosum? Labores deniq; tales qui poterant firmiores vires opprimere; qui quamuis breues, nō leues: & quāuis leues foret, assidui fuerūt. quid gutta exilius, aut carne mollius, aut terra imbecillius? attamen;

Gutta cauat lapidem, consumitur annulus usu,

Et teritur pressa vomer aduncus humo.

Vide adagia sacra.

Quorum illud primum Ouidius (breuiter moneo vos iuuenes) ab Albio Tibullo, Albius à Lucretio Caro, Carus à Græco, vate Choerylo mutuatus. Coheryli de ingēti volumine, hoc solum superstes fragmentum scio remansisse, *πέτραι καὶ λαῖναι πάντες ὁ δαίμων ἐν τελέχῃ.*

Iob. 14. 19.

Petram excavat stillicidium aquæ incidens. Hoc Græcus iste ex sacris literis, ut optima quæque Græci, suffutatus, quia non falsus. Sic enim Iobi xiv. capite legimus: *אבנים סחהו מים* Abanīm Sachaqu Maim, Lapidēs excavant aqua. Quod benè Polychronius, docti viri Tarsensis Diodori doctus frater, explicuit, in catena. quam possidet collegium nostrum S. Luca, his verbis: τὸ ὕδωρ φησὶ συναρτεῖν τὰς πέτρας, καὶ τὰς λαῖνας λαίνει. aqua dicit petras conterit, & saxa læuigans peredit. Quorsum ista tam multa de tuis miseriis, dicet quispiam? an ut in infirmitatibus tuis glorieris? nihil minùs licuit Apostolo, cui fructus illarū constabat: mihi pro demerito metuendæ. An ut auditores fugem, arceam, deterream? ne id quidem. non vnus sum Zenonianorum,

Cur à tristibus ordiatur?

*non ut glori-
er.*

*non ut de-
terream au-
ditores: sed.*

qui affectuum vacuitatem, ἀπαθῆς, profitebantur: ego à me nullos hominum affectus, nullum humanitatis sensum alienum profiteor corrigit eos, non tollit, religio. Meū quoque studium auditor excitat. Malo multis, quàm paucis, hunc animi panem frangere. Non opto quemquam meæ vel operæ vel industriæ diffidere: solum cupio, non eximia vel nimia expectare. Benè quod ager animorum non manu, vel corporis viribus, quæ iuuenum propria, colitur; sed ingenio, sed iudicio, sed experientia: quæ à senibus non sunt

sunt aliena. Etiam lasi boues pedem solo fortiùs imprimūt. Vina vetera salubriora pretiosioraque censentur: multa feruentiora sunt, sed fluunt faculenta. Nouella plantaria grandiores fructus & oculis amantiores, ostentant: verum arbores adultæ poma gignunt, esui aptiora, decocta magis, & solidiora. In sacris literis lego Nili aquas turbidas ingēti fragore decidere, sed propè Catadupas auribus sunt exitiosæ: lego etiam aquas Siloë, quæ cum silentio leni feruntur agmine, sed lumen cæcis reddunt, & qui has postponunt à Deo reprehenduntur. Quid ergo me mouit? Ut me tempori, & materiæ adaptarē. Tempus Quadragesimale, hoc est pœnitentiæ stadiū: materia Threni Ieremiæ, quædā Ilias malorū. Quis ignorat illud Salomonis: *לכל זמון* Lachol Zemon. quod noster reddit: *omnia tempus habent*, quasi dicat aliud alio tempore opportunum & tempestiuū: & quod sequitur allusione eleganti & Hebræis peculiari, *Εθ' Λιουκθ' οὐεθ' Λισογ.* *עב' לבקוה ונח' לשכוכ'.* tempus (est) flendi, & tempus ridendi. Fuit ridendi tempus antenuclius tertius, Satanae latissimo Saturnaliorum die. Sed tempus illud præterijt.

Quam citò non segnis itque reditque dies.

Torna Mimalloneis cessarunt cornua bombis,

Ranæque pulsatis tacuerunt tympana palmis.

Sat mundo carniq; datum. nouissima gaudij luctus occupauit. citharis cineres succellere. cilicijs & pœnitentiæ cedant laruarum dehonestamenta. Dies inchoantur Deo acceptissimi, tempus animæ saluti necessarium. Ad lachrymas, & ieiunia, & vitæ mutationem in melius pia mater Ecclesia nos vocat: spurij sunt, qui genitricis vocem non audiunt: eam verò non audiunt, qui non obediunt monenti: ut nos, quod germanos filios decet, audiamus & obediamus, monitorem & stimulatorem adduxi Ieremiam prophetam, ad persuadendum maximè idoneum. Scribit S. Gregorius Nazianzenus se quotiescumque hunc libellum Lamétationum in manus sumebat (frequenter autem sumebat) toties interclusa voce lachrymis obrui, & quasi si cladem præsens cerneret, cum lamentante propheta se conlamentari consueuisset. Præterea D. Chrysostomus lib. 3. de prouidentia, negat vllum, cui non sit cornea fibra, posse Threno hosce Ieremiæ, sine copioso fletu legere. Accedit

*Iosua 13. 3. Te-
ram. 2. 8.
Plinius lib.
6. c. 29.
Iosua 8. 6.
Tempus &
materia.
Eccles. 3. x.*

*Tempus
hoc.*

*Materia
Threni.*

*Orat. 1. de
pace.
Vtilitas
corum.*

fructus alius, quem idem D. Gregorius notauit efficacissimum esse, ut eius lectione nos castigemus, ne prosperis efferamur, vel vanâ lætitiâ diffuamus, cernentes, exemplo Solymorum, nihil in hac vitâ perennis esse fœlicitatis; sed altiora quæque subito ruere, tumida deprimi, & elata solo affligi. Consideremus etiam, cum Theodoret, quot quantorumque malorum causa sit peccatum; & ne nobis spe impunitatis blandiamur: videntes quàm seuerè Deus, cum Thren. 3. 40. illo sibi dilectissimo populo, & gloriæ suæ templo, duxerit agendum: sicque periculo alieno moniti, *Scrutemur vias nostras*, & ad pœnitentiam sedulo serioque conuertamur.

Causam habetis (Auditores) cur ex amœnissimo sacrae Scripturae paradiso, hunc spinosum, sed aureum ramusculum decerpserim, ex cuius flosculis suauifragrantibus corollam interpretationis pangerem. Spinosum dixi, quia de merore nonnihil horridus; & contumax difficultate. Quoniam (ut tradit B. Hieronymus lib. 6. *commentar. in Hieremiam*) quàm verbis simplex, & facilis eloquio, tam maiestate difficilis, & sensuum altitudine profundissimus est. Ego me nulli difficultati furabor, nullos scopulos subterfugiâ, nulla dumeta, sentesue, nullam scabritiem deuitalo, nulli parcâ labori vel industria: ut proficiatis. hoc bona fide (ut inter bonos decet) spondeo; Simul me vobis, qui me audituri, honoraria formula, quantulus sum, Do, Dico, Addico.

Ceterum cum sit animi ingenui non dissimulare per quos profecerim, dicam breuiter quorum fuerim usus laboribus.

Vidi Thargum siue Paraphrasim Chaldaeam duplicem, quæ in omnibus ferè conueniunt: priorem dedit in lucem Ioannes Quinquarboreus Gallus, posteriorem Benedictus Arias Hispanus.

Græcos vidi paucos, quia pauci exstant in Threnos: ex Catena Vaticana, quædam Eusebij, Origenis, Olympiodori & aliorum fragmenta. & Theodoret breuem commentarium, littera tenacem, acutum, sed qui lectorem non attentum fugiat.

Ex Latinis quoniam ferè sæculo aliqui exstiterunt, à quarto D.

to D. Hieronymus, sacrae Scripturae cõmentariorum Phe-nix: cui quod exstat opus ademptum, Rabano adiudicat Sixtus Senensis lib. 4. *Bibliot.* Sed asserit Hieronymo, argumēta Sixti soluēs, Marius Victorius Reatinus in *cenfura dicti cõmentarij*, cui potius assentior, & si suspicor à laua manu mutilatum D. Hieronymi librum. Sanè Paschasius & Richardus, vel æquales, vel priores Rabano, eadem habent, ut verisimile, ex antiquiore decerpta, & quidem Hieronymo, in cuius vitula tres isti ararint. Versionum varietatem hic D. ille non adfert, eo quod iam ab Origenis tempore omnes aliæ præter Symmachi & LXX. interierant. ut patet ex Catena Græca. Symmachum D. ille solitus sequi, & in Threnis non magna differentia à versione LXX. fuit.

VIII. sæculo vixit Paschasius Ratbertus Abbas Corbeia maioris in Vvestfalia, vir doctus, cuius quadruplicem commentarium excusum habent nostri Louanienses. Ibidem legi Richardum Pampolitum Anglosaxonem eremitam. contexuit quasi compendium mysticæ enarrationis. Tum vixit nō Strabo, frater Bedæ; sed Strabus Fuldensis monachus auctor Glossæ ordinariæ.

Pōst vndecimo sæculo fuere Anselmus Laudunensis Gallus, qui mirè succinctus glossam edidit interlinearem. Si proximus Rupertus Abbas Tuiticis, qui dum indulget ingenio, à sensu Historico longius recessit: Paulo iunior fuit Hugo de Sancto Victore, gente Saxo, instituto Canonicus Regularis B. Augustini, vir eruditissimus, adeo ut æuo suo alter Augustinus vocaretur, desijt in capite secundo.

Duodecimo sæculo tres magni heroës vixerunt, quorum legi Commentarios in hæc lamenta; Hugo de Sancto Caro Barcinonensis, primus ex nobili Dominicanorum familia creatus Cardinalis, cuius in tota Biblia exstât vberri-mæ explicationes: Alij duo etiam Ecclesiæ Doctorum & Diuorum ascripti numero, Itali ambo, Thomas Aquinas Angelicus, & Bonauentura Seraphicus; quorum ille litterali sensu strictior, hic mystico vberior.

Tertium decimum sæculum dedit nulli ignotum Nicolaum de Lira, ex familia B. Francisci, & ex Iudaismo conuersum, Anglum natione.

Quartum decimum sæculum genuit quinque, ynum in Anglia,

Paschasius.

Strabus.

Anselmus Laudun.

Rupertus.

Hugo Victor.

Hugo de Sancto Caro.

D. Thomas Aquinas.
D. Bonauentura.

Lira.

Ioan. Late-
burius.

Dionys. Car-
tusius.
Ioan. de Bō-
melia.

Paulus Bur-
genus.

Marthaeus
Doringus.

Hector Pin-
to.
Petrus de
Figueiro.

Manuel Sa-
crista.

Isidorus
Clarius.
Antonius
Agellius.

Anglia, paucissimis vel nomine notum, qui Oxoniae do-
cuit, Ioannem Lateburium Minoritam: cuius commenta-
rius olim editus quintuplex. nam quatuor sensibus quintū
addidit, de planctu & solitudine Deiparae: legi cum Loua-
nij Threnos explicarem, habent nostri in sua bibliotheca.
multa inferit ex quorundam commentariis nunquam
excusis, ut Guilh. Antisiodorensi, cuius exstat sum-
ma Theologica, & Gileberto Porretano illo acuto philo-
sopho, quem etiam subinde Carēsis citat. Eodem ævo fuit
sanctitate & librorum multitudine nobilis scriptor Dio-
nysius Richelius Belga Carthusianus: & in eodem Belgio
quidam Fr. Ioannes de Bommelia, qui Latinis concionibus
totum librum Threnorum religiosæ vitæ instituto accom-
modauit. Manuscriptum habent Louanij Canonici Regu-
lares vallis B. Martini. His addo Paulum de Santa Maria
Archiepiscopum Burgensem: Patriarcham Antioche-
num, summis honoribus in Hispania defunctum, ex Iudæo
Christianum: matrem vetus narratio sanguinis Regij tra-
dit fuisse, patrem ex Leuitica stirpe, & quidē in ea ex Ma-
chabæis: quicquid sit, vir fuit zelo religionis Catholice
feruens, eruditione, & sapientia celebris, cribrator accur-
tus Postillarum Lirani: quem ut defenderet, sophismata
pro veris argumentis, rixas pro rationibus reposuit Mat-
thæus Doringus Saxo, tantum sollicitus audire defensor
magistri, & Burgenis recriminator.

Quod iam proximè defluxit sæculum quintum supra
decimum fuit hominum eruditorum feracissimū, qui cer-
tatim faciem his Threnis prætulērūt. Ex vna Lusitania tres
prodierunt, Hector Pintus Hieronymianus, optimus nisi
forent alij meliores: Petrus de Figueyro, canonicus Regū-
laris, qui (meo iudicio) familiam ducit. vnam doleo & ma-
ceror illi deesse, & hac in parte lacere, quod parcior in Pa-
tribus, quam Rabbini, & tertius Manuel Sa. clericus So-
cietatis Iesv, qui, quod vnum agebat, consecutus, ut ne-
mo breuior aut concisior habeatur.

Tres Italia genuit, Isidorum Clarium Cassinatē Mo-
nachum, nimis addictum nanijs recutitorum: & Anto-
nium Agellium ex clerico Theatino Episcopum, Græcæ
linguæ diligentissimum, cui debeo quæ ex Græca catēna
pro

prolaturus: & Franciscum Panigarolā ex ordine D. Fran-
cisci Episcopum Astensem, qui Italico sermone Threnos
elegantē interpretatus.

Gallia tres dederunt, Francis. Vatablum, Ioannem Quin-
quarborum, & Natalem Taillepied; quorum duo priores
nihil nisi à Rabbini, tertius concionator merus: sicut quem
Germania dedit, ordinis D. Francisci, Ioan. Ferus Megun-
tinus. Quid, quod nec poëtæ defuerunt? Nam elegiaco car-
mine paraphrasim Threnorum complexi Ioannes Corue-
rus Gelder, & eo pressior elegantiorque Iacobus Latomus
Brabantus; Hexametro carmine poëta melior utroque Au-
gust. Thuanus Parisiensis, præses Parlamenti, qui se-
cutus explicationes Nouarum versionum, quanto superior
Latomus poësi, tanto inferior veritate eò quod Latomus ab
Ecclesia receptam versionem retinuit, & interpretatur.
fors non deerit, qui Dactilico & Anapestico carmine red-
dat aliquando; quod genus lugubri operi ceteris aptius est,
ut ex quibusdam Annæi Senecæ choris fit manifestum.

Sæculum istud xvi. dedit vnū Cordubæ Ioannem Bapt. Nauarrete; de cuius opere, quia viuit ipse & ante biennium
duntaxat liber prodit in lucem) malo aliorum audire iudi-
cia, quam meum præiudicium adferre.

Habetis Syllabum, quorum commentariis vsus sum; nul-
lum honore suo fraudabo & veteris instituti tenax suum
cuique tribuam: suum voco, quod quisq; prior obseruauit:
non ornabo me penni alienis, ut hoc ævo solent plerique,
etiam ex nominatis nonnulli.

Ne si forte suas repetitum venerit olim.

Grex auium plumas: moneat cornicula risum.

Furtinis nudata coloribus.

Methodo hac utar. Historicum sensum exactè, non pro-
lixè proponam: mysticos, si qui in locis remotioribus Scri-
ptorum præclariore occurrent, indicabo digito Non pati-
tur aliud angustia temporis. Nec amo in prælectionibus
concionatorem agere. sui cuique functioni fines, & termi-
ni; quos si transferre vel confundere nitaris, decorum ne-
queas seruare, & rudioribus fortasse placeas; doctioribus
& sapientioribus, te ridendum propines. Hæc de me suf-
ficient.

Fran. Vata-
blus, Ioan.
Quinquar-
boreus,
Natal. Tail-
lepied, Ioan.
Ferus.
Ioannes
Coruerus,
Iacobus,
Latomus,
Augustus
Thuanus.

Ioan. Bapt.
Nauarrete.

Methodus
docendi.

CAP. II. DE RE.

Res, est ipsum opus quod explicandum suscepit, & inscribitur THRENI, id est LAMENTATIONES IEREMIAE PROPHETAE.

Quare dicendum de auctore, & de opere.

§ 1. de auctore.

De Ieremia
qui.
Typus
CHRISTI.
Nominis.
Missionis.
Sanctifica-
tione.
a pueritia
doctor.
Motibus.

Virginitate.

perpessione,

morre,
sepulcro,
post morte
aduocatio
ne
De patet.

Ieremias fuit CHRISTI Dominus typus, nomine, vita, morte. Nominis, quia significat excelsus Domini, à *Iarum* ירם exaltabitur, & *Iah* nomine Dei cōtracto ex יי: & de CHRISTO prædixit Angelus, *Filius altissimi vocabitur*, Luc. 1. 35. Datus fuit propheta etiam Gentilibus, ut postea docebo: de CHRISTO dictū, *prophetā dedi te in gentibus*. Isa. 49. 6. Sanctus, antequā natus, de CHRISTO Angelus, *quod nascetur ex te sanctus* Luc. 1. 35. A pueritia cepit docere: de CHRISTO id habes Luc. 2. v. 46. de Ieremia c. 1. v. 1. *A, A, A Domine quia puer sum & nescio loqui*, quod de ætate omnes capiūt. Fuit māfuetissimus, & humanissimus, ut patet ex tota eius prophetia, & docet Nazian. *orat. 1. de Pace*: sicut & CHRISTVS, qui de se: *Discite à me quia mitis sum*, Matth. 11. 29. Vixit virgo, testibus S. Ignatio epist. 6. ad Philadelphiens. D. Hieronymo lib. 1. cōtra Iovinian. & B. Althelmo in lib. de laude virginitatis, qui exstat, & in carmine de eadem re, quod vidi M. S. Leodij in bibliotheca Abbatiae S. Laurētij. Ierosolyma excidiū amarè plāxit, super eādem CHRISTVS fleuit. *Luce* 19. 41. Plurima passus à ciuib. suis, & colapho percussus, *Iere.* 20. 2. sicut & CHRISTVS. Tandē à Iudæis & Ægyptiis lapidatus, sicut & CHRISTVS à Iudæis & gētib. crucifixus. sepulchrū CHRISTI gloriosū futurū Isaias prædixit c. 11. 10. tale Ieremiae sepulchrū, ut mox ostendam. Post mortem multū propheta noster orauit pro populo malè merito. 2. *Machab.* 15. 14. CHRISTVS moriens obsecrauit pro crucifigentibus, & nūc eum omnes aduocatū habemus apud patrē. 1. *Ioan.* 2. 2. PATRIAM habuit Anathot, *Ierem.* 1. ענתות deductum à *Anab* ענב quod pati, affligi, humiliari significat. Vnde patet

pater eum qui humiliatur exaltari, & afflictiones patienter toleratas ingens gloriæ pondus operari in nobis. ex *Anathot* enim nascitur *Ieremias*, id est ex humilitate, & patientia nascitur gloria, fit excelsus Deo. ita qui se humiliat, exaltatur. Notant alij oppidum paruum fuisse: hoc verum est. inde colligunt pauperum habitationem fuisse; hoc prorsus incertum, & fortè falsum. Nam quod Isaias cap. 10. 31. vocauit *pauperculam Anathot*, me non mouet. sic enim vocauit non propter incolarum mendicitatem, sed propter imminentem ipsis per Assyrios deuastationem, quam tunc prædicebat. Deinde fuit sortis quidem Benjamin, sed opidum Leuitarum vbi sacerdotes multi degebant, & prædia possidebant, tertio ab Ierusalem lapide, ut docet D. Hieronymus: ad Leuitas autem totius Israelis decimæ pertinebant. Hinc infertur arenā inædificare, cum idem ille obferuat; Deum sibi ex vrbibus amplis prophetas non delegisse. Nam si voluit, non omnes ex amplis vrbibus delegtos, fateor; verū id nihil magnoperè mirandum, cum Deus non sit acceptor personarū: si censuit nullos inde delegtos à Deo, grauiter impingit. Ierosolyma vrbs amplissima fuit: Isaias autem propheta Ierosolymitanus fuit, testibus D. Hieronymo & Dorotheo mox citandis. Baruch etiam scriba Ieremiae propheta, & vir nobilissimus fuit, *Baruch.* 1. & B. Epiphanius lib. de prophetarum vitā & interitu multorum prophetarum patrias commemorat, inter quas quædam sunt opida celebriora.

CERTVM est patrē eius vocatū Helchiam. *Ier.* 1. & sacerdotē fuisse: sed de illo duo sunt incerta. primū est an fuerit propheta, ut volunt Liran. & Doringus, ex quadam regula Rabbinica; qua traditū, quo initio prophetiæ maiores aliquius prophetæ nominantur, eos etiā prophetas fuisse. Quā regulam Burgensis annotat. 1. in *Ieremi.* impugnat: & insignis sacre S. interpret Fran. Ribera *præluo* 4. in *Prophetas minores* expugnat: hi veriū contendunt Helciā non fuisse prophetam. Secundum est, an idem fuerit, de quo in Regum Historia sit mentio lib. 4. *Regum* cap. 22. & sequ. & lib. 2. *parallelom.* c. 35. Eundem fuisse existimant Dauid Kimhi, & alij Iudæi, quos Burgensis sequitur, & his omnibus prior ac potior Clemens Alexandrin. lib. 1. *Stromat.* post medium libri.

Anathot
quid.

An pauperū
habitatio?
Locus Isaias.

Propheta
etiā ex vrbibus
amplis
delecti.

De Patre
eius Hel-
chia.
An propheta.

an idem de
quo in Re-
gum lib.

Ceterum hæc opinio sola nititur similitudine nominis, quæ ratio infirma est. Non dubito tunc plures Helcias fuisse, ut nunc sunt plures Petri. Reiecit eam Doringus, nec ego sequor. Mouet me, quia de quo in libb. Regū Helcias, non fuit simpliciter *unus ex sacerdotibus Anathoth* ut de patre Ieremiæ dicitur *d. cap. 1.* utique ad distinctionem alterius Helcias; sed fuit vir potentissimus & nobilissimus, domicilio & origine Ierosolymitanus. probatur quia *d. cap. 35. v. 8.* vocatur *Princeps domus Domini*, hoc est Princeps sacerdotū seu Pontificum, qui tum templi custodiæ præerant. Et dicto *cap. 22. 4.* vocatur *Sacerdos magnus*: non tam à sanctitate, sicut Ieremias in paraphrasi Chaldaea vocatur *Chahona Rabbā כהנא רבא* *Sacerdos magnus*; & in Ecclesiastico cātu de quolibet Pontifice confessore dicitur *Ecce sacerdos magnus*, sed à dignitate & præfectura præcisè, ut pote *Pontifex*, sicut vocatur *d. cap. 23. 4.* nec simpliciter Pontifex, sed *summus Pontifex*. Auctor est Iosephus *lib. 10. antiqu. cap. 11.* in Græco codice, ubi etiam docet omnes illius Helciæ maiores ultra tritauum: deinde & filium & nepotem ordine in summum sacerdotium sibi successisse, *ut d. cap. 23. 4.* vocat. Quæ mihi nullo modo videntur in humilem nostri prophetæ conditionem cōuenire: maximè quia istius Helciæ nepos, Sarriæ filius, Iosedech sacerdos magnus & summus Pontifex cum Ieremia in captiuitatem adductus fuit; ut docet idem Iosephus: at tunc Ieremias valdè grandis foret ætate, utpote Sarriæ frater, Iosedechi patruus summi sacerdotis; prophetam verò nostrum non nimis senem mortuum probabilius ex sacris litteris colligitur.

Quartò crediderim certò proximum habendum, à peccato originali in vtero sanctificatum fuisse, ex sententia Patrum ferè omnium, quos plurimos refert Franc. Suarez *3. p. q. 27. disp. 3.* quam sententiam non obscure elicio ex contextu in *d. cap. 1. 5.* ubi Deus ait Ieremiæ: *Præquam te formarem in vtero noui te, & antequam exires de vulua sanctificauit te, & prophetam in gentibus dedi te.* Vbi noui te, ponitur pro dilexi & prædestinaui te. *Exires de vulua* idem est, quòd antequam nascereris, non verò idem quòd antequam compos rationis existeres vel antequam anima tibi infunderetur. Nec dicitur, *segregauit te*, sicut de seipso D. Paulus loquitur

Locus Ierem.
1. 1.

Locus paraph.
lip. 2.

Sacerdos magnus duo
significat.
Locus 4.
Regum.

alter lectus.

DE SANCTIFICATIONE.
In vtero.

Locus Ierem.
1.

etur ad Galat. 1. 15. ubi Græcè est *ἀπορίσας* separans: sed dicit Hebraicè *Hiqdashcha* *חִדַּשְׁתִּיךָ*, & LXX. vertunt *ἡγιασά σε*, cōsecraui te: quæ duo, iuxta proprietatem vocis, non pertinent ad segregationē illā ministerij, de qua Paulus loquebatur: de qua mox apertè subditur, *prophetam in gentibus dedi te.* hoc est priusquam nascereris, iam præordinarā & destinaram ad hoc ministerium obeundum. Obijci solent loca DD. Augustini, Theodoret, & Hieronymi, quibus respondendum. Augustinus *epist. ad Dardanum* videtur, asserere, hoc esse difficile creditu, quia *nemo potest renasci antequam nascatur.* Hoc dictum post B. Thomam *d. q. 27. 4. 2.* benè Theologi explicāt, de ordinaria regeneratione ad gratiam, quæ fit per sacramenta. Nisi commodè explicetur, eadem ratio repugnaret Sanctificationi B. Præcursoris, immò & Deiparæ, quod à mente & pietate S. Augustini est alienissimum. Theodoretus in *c. 1. Ierem.* scribit verbum *sanctificauit*, posse capi pro *segregauit*. Sed non voluit Theodoretus sic capi ex vocis primaria significatione, sed tantum ex quadam vocis consecutione: quia qui in vtero sanctificatus est, ille à ceteris pueris segregatus est peccato originali cōtaminatis. Denique S. Hieronymus in *d. c. 1. Ieremiam* comparat cum D. Paulo, de quo non videtur admodū verisimile, fuisse in vtero ab originaria culpa sanctificatum. Respōdeo sicut in contextu *d. c. 1.* Separatur sanctificatio propriè dicta, à segregatione ad prophetiam, ut dixi. Sic etiam D. Hieronymus in *Comment. ad d. ca. 1.* duas Ieremiæ prærogatiuas considerare: & secundum has comparare Ieremiam duobus, S. Ioanni Baptistæ quoad illam sanctificationem strictè sumptam: B. Paulo quoad segregationem ex vtero ad ministerium prædicationis in Gentibus. Sic interpretor, ne S. Hieronymus secum pugnet. Nam Ieremiam sanctum in vtero fuisse, *lib. 1. contra Iovinian.* expressè docuit.

Vltimò, habeo pro explorato, propter veritatis testimonium Taphnis in Ægypto lapidibus obrutum, & sepultū, non in mausolæo Regū, sed propè veterem regiam Pharaonis: ubi meritis prophetæ à serpentum morfū homines sanātur, & pulueris aspersione aspides occidūtur. Docent S. Hieronymus *comm. in Ieremi.* & Tradition in libb. Regū, Epipha-

D. Augustini
locus.

Theodoretus
locus.

D. Hieronymi
locus.

DE MORTE eius &
SEPULTURA.

14 PROLEGOMENA.

Translatio

festum.

Obiectio 1.

2.

3.

Resp. ad 1.

Ecclesi. locut.

nus, Dorotheus, Isidorus, & Perionius in eius vita & ossa eius translata ad Tetraphylū legitur apud Moscum Euiratū in *prato Spirituali cap. 77*. ut notat Cardinal. Baronius in Notis Martyrologij Romani, prima die Mai. quo die Ecclesia celebrat festum B. Ieremie ut patet ex Martyrologio Romano, & Menologio Græcorum: quod edidit Genebrardus, & perperam omisum reperio in altero, quod in lucem Ant. Contius protulit. Itaque cum Ecclesia martyrium eius celebret, dicit enim lapidatum, in Latino martyrologio, non tantum ponit Festum sicut in Græco: quod de viuo poterat capi, sicut 20. Iulij in Menologio utroque ponitur Elias propheta: & in cultu sanctorum nequeat errare; puto hodie temerarium dicendum, & erratum graviter; qui negaret Ieremiam prophetam esse mortuum, venturumque ante diem iudicii cum Enocho aut Elia tempore Antichristi. Fuerunt qui id olim putaret. Primò quoniam in sacra s. nihil de illius morte legitur. Secundò quia in d. c. 1. dicitur, *Prophetam in Gentibus dedi te*. Sed olim (aiunt) tantum fuit propheta Iudæorum: ergo restat ut postmodum fiat Gentium. Ultimò quia hæc fuit opinio S. Martyris Victorini, *commentar. in Apocalyp. c. 11*. & multorum, ut scribit S. Hilarius *can. 20. in Matthea*. Hæc argumēta parum stringunt. Ad primum respondeo nihil valere consequentiam; tum, quia ut ex Origine *epist. ad Africanum*, loco citato vult Baronius, quæ de Prophetarum nece prodita fuerunt, ea Iudæi ex sacra Scrip. expunxerunt, ne maiorum crimina Gentilibus innorescerent: Tum (& melius) quia nō omnia, quæ gesta fuerunt, sacra Scriptura litteris expressit. Præterea satis id clarè ex ipsa deducitur. Nam Ecclesi. 44. v. 14. dixit Siracides se commemoraturū eos, quorum erant corpora in pace sepulta, & nomen vivebat, mox multos commemorat, ex quorum numero solos excipit Henoch & Eliam ut viuentes, & addit hos in cælum raptos: de Ieremia verò loquitur, ut de aliis mortuis *cap. 49. 9*. Deinde 2. Machab. *cap. ult. ver. 1. 3*. describitur Ieremias cum Onia iam mortuo gloriosus apparuisse in sōnis Iudæ Machabæo: si dicas hoc posterius non æquè stringit ac primum: quia dici posset apparitio hæc facta per Angelos vice istorum. verū tia in si per Angelos facta foret: adhuc procederet argumentum

PROLEGOMENA.

15

mentum, quia loco viventium, nō solent Angeli apparere: sic enim cum Moyse mortuo, non Angelus loco Eliæ, sed ipse Elias in monte Thabor apparuit *Matth. 17. 3*.

Ad secundum dico, falsum in eo supponi. nam olim etiam cum Gentibus prophetasse colligitur ex *Ierem. c. 31. & 43*. cum seqq. & tenet S. Hieronymus ac Theodoretus; idque non tantum in Iudæa, sed etiam in Ægypto, patet ex Iosepho d. cap. 11. Epiphania & Dorotheo citatis. Tertiæ obiectiōi duobus modis potest responderi. Primò cum Francisco Ribera in c. 11. *Apocal.* Victorini excusum exemplar vitiosum esse, & malè in eo Ieremiam pro Helia positum. Quod probo, quia non est verum omnes veteres hoc asseruisse de Ieremia, ut hodie legitur in codice Victorini. nam omnes fermè vetustiores Victorino de Helia & Henoch, non de Ieremia, hoc tenuerunt: habetis illos fuisse citatos à Blasio Viega in d. c. 11. *Apocal.* cur non credamus potius hoc esse erratum librorum, quam S. Martyris oscitantiam? Et ne quem turbent B. Hilarij verba; moneo non hoc sonare, quod plerique aiunt, scilicet plurimos veterum hoc de Ieremia sensisse, sed duntaxat varias plurimorum sententias fuisse de Henoch vel Ieremia, quod alterum eorum mori oporteat: quod sufficit verificari de altero eorum, scilicet de Henoch, etiam si de Ieremia unus aut alter id dixisset. Secundò respondetur hanc Victorini opinionem displicuisse B. Hilario, & ab Ambrosio Ansberto confutatum: plures etiam Patres & doctiores contrariū defendisse, nempe mortuum esse, ut quos citavi, post Riberam *sup. & Suarez p. 3. q. 59. dist. 55. sect. 3*.

Multa partim Historica, partim prophetica composuisse Ieremiam, docuit Andreas Capilla ex monacho Cartusienſi Episcopus in Præfatione Commentar. ad Ieremiam, post Sixtū Senensem *lib. 2. bibliothec. Sacra, in voce Ieremias*, Agimus de solis *Threnis*. Quos videtur composuisse in quadam spelunca prope Ierolimam, quam vocant *foueam Ieremie*; cui in ædificatum illustre ædificium non à Constantino (ut vult Baronius in Notis Martyrologij ad 1. Maij) sed ab eius matre Helena, iuxta Nicephor. li. 8. *Ecclesi. hist. c. 30*. Hic Threnos composuisse est opinio Neotericorum. vide *Christia. Hadrichum in Descript. Ierolimæ, nu. 224*.

B 4 Libri

de inscrip-
tione
Hebræa.
Cinoch.
Cinochin.
S. puer.

Libri autem Hebræa inscriptio est Duplex, Vna petita ab initio libri, nempe *כְּתוּב* *Echa* altera petita à materia libri, quæ usurpatur à Rabbinijs in commentarijs, estque *קִינוֹחַ*, *Kinoth* siue in plurali *Kinothin* vt citat Isidorus Clarius, Græca inscriptio est *θρήνοι* quo titulo vsus etiã Simônides: quod qui putant deduci à *terni*, quia singulis litteris attributi sũt tres versus, siue commata; ostendunt se linguæ Græcæ imperitos. *Thrini* sunt idem quod Latine planctus.

Lamenta.

Latino sermone tres tituli occurrunt. primus est *Lamenta* quem suppeditat S. Isidorus *lib. 6. Etymologiar. c. 2.* vbi addit sic dictos quod funeribus & rebus tristioribus adhibeantur. Ex quo loco Scoliaſtes Isidori olim in funeribus Ecclesiam Hispaniæ solitam pro mortuorum officio canere Threnos Ieremiæ. Mihi non persuadet, qui arbitror mētem Isidori fuisse, non quidem ab his Threnis Lamenta dicta, vel hunc librum vocari Lamenta, quia liber iste tum canebatur: sed quia de rebus tristioribus ac funestis sunt isti Threni: ideo vocatos lamenta, à similitudine acritu plangentium in funeribus præficarum; quæ, vt ait Lucilius, mercede conductæ sicut in alieno funere: nam quæ in suo flens funere præibat cantatricibus, *funeram* vocatam sunt qui notariunt apud Virgil. *lib. 9. Aneid.* Hebrazi vocabant *Principes luctus*, vt notat Procopius in *Iudic. cap. 5.* Cantatrices sunt *lib. 2. Paralip. 35. 25.* lamentatrices verò Ieremiæ 9.

Lamentatio.

20. Secunda inscriptio est, *Lamentatio*, vt vocatur in Breuiario Romano feria S. Hebdomadæ maioris, quā vir doctus velle reponit in biblijs, quia etiam Græcè in præfatione habetur *θρήνος*, & Latine *Lamentatio*. Sed non ita est, quia hac præfatione non titulus operis, sed materia exhibetur, quæ est continua lamentatio constans quatuor lamentationibus partialibus, teste Origine in catena. Breuiarium ex Biblijs corrigendū, non è contra quia non sunt ex Breuiario desumpta, sed hoc ex illis acceptum. Maneat

Lamentatio
nes.

itaque illibata inscriptio tertia *Lamentationes*, quam retinet libri Complutenses, Regij, & Romani.

AVCTO-
RITAS
LIBRI.

Auctoritas libri cunctis, etiam hæreticis & Iudæis est certa: vt pote Ieremiæ nomine comprehensi, tum in Hebræorum Canone, tum in Concilijs Laodiceno, Cartaginensi tertio, Florentino & Tridentino.

COM

COMMENTARIUS IN THRENOS IEREMIÆ.

Præfigitur libro Epigraphæ ista.

Et factum est, postquam in captiuitatem reductus est Israel, & Ierusalem deserta est, sedit Ieremias propheta flens & plangit lamentatione hac in Ierusalem, & amaro animo suspirans, & eiulans dixit:

*H*æc non tam est præmiū, quam continuatio quædam præcedentis prophetiæ cum istâ, & quoddam operis argumentum, vt doceat ex Iudæis, qui eam agnoscunt R. Moyses Maimon Aegyptius in *Ductore dubitantium*, & R. Salomon in *lib. de lege legendâ*.

Dubitatur an sit pars Sacræ scripturæ. Negauit olim D. Bonauentura, & dubitasse Eusebium vult Agellius. Augēt difficultatem, quia nec Hieronymus, nec Rabanus, nec Theodoretus, nec Paschasius, nec Rupertus, nec Hugo de Sancto Victore illam explicant: nec est in Chaldaea Paraphrasi, nec in fonte Hebræo. Ex aduerso Græci & Latini codices omnes eam continent, & eam explicant, Richardus, Carësis, S. Thomas, & ipse Sanctus Bonauentura, & alij. Censeo partem sacrae scripturæ esse: & hodie contrarium esse temerarium dictu. probo quia semper quando Ecclesia utebatur textu LXX. interpretum, ita legit, deinde quia hodie summi Pontifices Sixtus V. & Clemens VII. in Biblijs suis, quæ volunt vulgatæ Versionis authenticum exemplar esse, addiderunt eā Canonicæ scripturæ partibus, & separarunt caractere, & loco, ab iis quæ apocrypha sunt, quæ in finem Bibliorum minutiore expressatypo reiecerunt. D. Bonauenturæ tempore id nondum erat exploratum. Eusebius in Catena non loquitur de hac epigraphâ, sed de primi alphabeti initio. Quod Patres illi non fuerint interpretati, nō probat,

Est continua
tio.

Est pars S. S.

Cuius an
Ieremias?

de Susanna
historia.
de Iob genea-
logia.

Captiuita-
tes duæ.

Israël pro
tribubus 12.
Threni non
fuerūt com-
busti, contra
Rabb.

quis liber
iste combu-
stus.
Ierem. c. 36.

probat, quia negatiuum est argumentum. hic plus credendum expli-
cantibus. Chaldaeorum paraphrasis exigua vel nulla in Threnis est aucto-
ritas. Ex Hebræo potuit excidisse: quia etiam Rabbinus quidam agno-
uerunt. Denique est incertum an Esdras, an Ieremias addiderit: sed
uteruis fecerit, æquæ canonica erit. Plus dico etiam si fateremur id
LXX. de suo addidisse: foret adhuc canonicum; non tam quia ipso-
rum summa auctoritas, quam quia id Ecclesia primùm Græca, post &
Latina, ut dixi pro Canonico recepit. Ideo enim Historiā Susannæ
Canonicæ scripturæ portio est, quæ in LXX. non habebatur; & addi-
tamentum illud de Iobi Genealogiā in libri fine quod in LXX. posi-
tum editione Romanā, nam in Regiā non bene prætermisum, sacre
scripturæ pars non censetur, quia in vulgatā editione non habetur.
Quare vltima quoque huius Præfationis verba, ET AMARO ANIMO
SVSPIRANS & EIVLANS DIXIT,] canonicæ script. particula sunt,
quæ in Græcis exemplaribus hodie non reperiuntur.

ET FACTVM EST] hoc loco sunt continuantia quæ præcesserunt in
Ieremiæ prophetiā, cum iis quæ in Threnis subsequuntur.

POSTQVAM IN CAPTIVITATEM REDACTVS EST ISRAEL] sci-
licet captiuitatem primò decem tribuum. 4. Reg. 17. 6. in qua abductus
Tobias Tob 1. v. 1. & 2. deinde captiuitatem Ioachim cum omnibus
Principibus Iudæorum, inter quos Ezechiel 4. Reg. 24. 11. Ezech. 1. v. 1.
& 2. Loquitur enim hoc exordium de omnium tribuum captiuitate,
& ideo dicit ISRAEL opponens, non Iudæ tribui vel regno: sed vrbi
Ierusalem (de qua subdit) & ita in vnam duas illas diuersas captiuitates
coniungit.

Ceterum hinc refellitur sententia Rabbinorum, quæ Figueiro pla-
cuit; has lamentationes compositas ante captiuitatem Ioachim filij
Iosia, qui iussit scindi & comburi librum Ieremiæ, & fuit postea ite-
rato conscriptus, quod colligunt ex Ieremiæ cap. 36. Verumtamen to-
tum illud cap. diligenter legenti, facile apparet veram esse interpreta-
tionem Theodoret; illic non agi de Threnis, sed alio volumine, in
quo cuncta prophetiæ capita continebantur, quæcumque Ieremias in
illum vsque diem prædixerat, nempe quæ habemus hodie compre-
hensa triginta quinque capitibus, ut patet ex v. 2. d. c. 36. Tolle volumen
libri, & scribes in eo, omnia verba quæ locutus sum tibi, aduersum Israël &
Iudam, & aduersum omnes gentes: a die qua locutus sum ad te (scilicet cap.
1.) ex diebus Iosia, vsque ad diem hanc. quæ capita postmodum propheta
iterum scribæ suo dictauit, additis aliis capitibus, quæ vsque ad Sede-
chia captiuitatem res gestas continebant, & in reliquis prophetiæ il-
lius capitibus hodie continentur: ut patet ex v. vlt. d. c. 36.

Ieremias autem tulit volumen aliud, & dedit illud Barnuch filio Neria
scribæ: qui scripsit in eo ex ore Ieremiæ omnes sermones libri, quem combusse-
rat Ioachim rex Iudæ igni: & insuper additi sunt sermones multo plures, quam
antea fuerant. Deinde cap. sequ. v. 1. Et regnavit rex Sedechias filius Iosia
& c. quorum omnium nihil in Threnis continetur: in Threnis etiam
deploratur Ierosolymæ ruina, quæ post tempora Ioachim accidit.
sunt

sunt & alia contra illam opinionem, hic apud Anton. Agellium.

IERUSALEM DESERTA EST] nempe post abductum Sede-
chiam Regem templum & arcem incensa, urbem dirutam, & re-
liquias Iudæ translata, non quæ in Aegypto postea deprehensa, sed
quæ cum Sedechia in manus inciderant, & à Nabuzardan abductæ.
vide 4. Reg. 25. Ierem. 39. 8. & 52. d. v. 13.

SEDIT] vide J. v. i. IN IERUSALEM] omni ad, super, aduersus.
Vnde patet, quis sensus litteralis sit Threnorum: non quidem de
morte Regis Iosia, quod D. Hieronymus insinuat, ex aliorum senten-
tia in fine tradition. ad libb. paralipom. Nam hoc libro nihil de eâ dici-
tur, nisi quod semel c. 4. v. 20. fit mentio regis; sed hoc ad Iosiam non
pertinere illic ostenditur. Deinde quando Iosias fuit occisus, non mi-
sit hostis manum ad omnia desiderabilia Ierusalem, nec gentes ingres-
se fuerunt sanctuarium, nec Iudæ grauiter afflictæ fame, nec virgines
aut iuvenes in captiuitatem abducti, ut desset capit. 1. nec mæ-
nia, munitiones, aut atces deiectæ, ut plangit c. 2. nec Necho immo-
dicè victoriā abusus ut describit c. 4. & vlt. Porro 2. paral. 35. v. 25. & à
Iosepho lib. 10. antiq. c. 6. agitur de nania quadam alia, quā propheta
in Iosia mortem composuerat, quæ Iosephi adhuc ætate extabat, sed
in sacre scripturæ canonem non fuit relata: de hac puto capiendum
cum Ribera planctum Adadremmon in campo Mageddon Zachariæ
12. 11. nam Iosias in eo campo occisus 4. Reg. 23. 29.

Sed litteralis sensus est deploratio Gentis Iudaicæ, Regis & ciuium
abductorum, & Templi ac vrbis destructio atque desolatio; tum per
Chaldaeos, tum per Romanos, ut docent Theodoretus & Olympio-
dorus Græci, Hieronymus, Paschas. & Giliert. Latini, hic & S. Am-
brosius in psalm. 118. Nam propheta cum illo præterito, istud tunc fu-
turum cōtemplabatur. ideo scribit Olympiodorus; illud historicè, istud
propheticè descriptum, vtrumque tamen litteraliter: vnde sequitur
hunc librum partim esse Historiam rerum quas Iudæ viuo videnteq;
propheta passus, partim vaticinium earum quas per Romanos, prop-
ter necem Saluatori illatam perpeffuri. Sed dubium est, ubi incipiat
prophetia; putarim in tertio threno, ut illic ostendam.

Allegoricus sensus est de persecutionibus Ecclesiæ, quas passa &
patitur à paganis & hæreticis, pro quo vtilissimum legere doctum
opus Aluari Pelagij de planctu Ecclesiæ, Victorem Vricenlem de persecu-
tione Vandalicæ, & Annales Cardinalis Baronij singulis sæculis. De
CHRISTO non est perspicuus sensus allegoricus: nisi fortassis cap. 3.
propter quod Ecclesia hunc planctum recitat in officio maioris heb-
domadæ cū fateat: ubicumq; est sensus allegoricus de Ecclesiā, posse
ad CHRISTVM referri, ut ad caput Ecclesiæ, iuxta regulam Ti-
chonij: Ad CHRISTVM inquam, secundum humanitatem patientem.
Tropologicus sensus est de anima peccatrice tam quoad actuale
peccatum, quā quoad originale, vtriusque enim ratione animæ hu-
iusmodi typus est desolata ciuitas. ANAGOGICVS propriè dictus ægrè
potest ex Threnis colligi, nisi fortè respiciendo ad penas futuri sæcu-
li &

Sensus litte-
ralis non de
morte Iosie.

Sed de gen-
tis Iudaicæ,
& Ierusalē
excidio.

Mystici sen-
sus.
Allegoricus

Tropologi-
cus.

Anagogicus

20 GLOSSÆ LITTERALES

li & statum damnatorum. Sensus ille Ioannis de Bommeliâ & Hugonis de S. Caro, de familiis religiosis quæ à primæuo seruire & regularum obseruantia defecerunt, pertinet ad secundariam seu extensam anagogiam, vt eam accepit Honorius Augustodunensis in *Commentarij. Canticorum*: potest commodè produci ad Apostatas seu Brutios, qui, à vocatione suâ deficientes, ad Aegyptiacas ollas carnum retrò conuersi sunt. Denique sensus de doloribus & solitudine, Virginis Deiparæ, quem Lateburius ingeniosè prosequitur, duntaxat est accommodatitius.

IN CAP. I. THRENORVM.

De formâ libri.

Genus poematis.

De dimensione Hebræorum carminum.

De alphabeto.

cur quadruplex.

1. sententia.

A LEPH. perstringam breuissimè quæ ad formam & artificium Threnorum spectant; genus poematis, dimensionem carminis, & alphabetum.

Genus poematis est, quale XII. tabulæ vocant *Lessum*, ceteri Latini *Naniam*, lugubre poema: quo in genere Simonidem, Bionem, Theocritum, Græcos; Catullum, Ouidium; Senecam Latinos; & Dauidem, & seipsum de Iosæ morte longe superauit; ideo rectè Paschasius dixit; sicut Salomonis liber latus est Canticum Canticorum, sic hunc librum tristem esse lamentationem Lamentationum.

Carminem scriptum, sed de dimensionem non plus scitur; quàm quod à D. Hieronymo epist. ad Paulam vrbicam, & D. Isidoro lib. 6. Etymol. cap. 2. proditum, primum, secundum & quartum Alphabetum id Sapientia carmini habere simile, quia tres versiculi vnâ litterâ inchoati vno clauduntur Commate, sicut illi vno Adonio. Tertium verò Trimetro versui non absimile, quia tres versus eadem litterâ inchoantur. Vno dicam verbo, vetus Hebræi poematis natura & dimensio nunc ignoratur: nec satis iuuat vel Lindanus ad psal. 118. vel Münsterus, vel R. Iedania libellis hac de re suis, quia docent tantum Rhythmicam Iudeorum recentiorum, & in illâ veterum indagandâ, duo Hebrææ linguæ callentissimi Ioan. Mercerus, & Andre. Masius fatentur se diu oleum & operam perdidisse. Nec quicquâ explorari Eugubinus præfat. in psal. & præfat. in Iob; aut Sixtus Senensis lib. 8. Bibliothecæ. affirmarunt ac ne Alf. quidem Mendoza post prolixam disceptationem sibi non liquere professus Quodlib. Positum. 3.

In alphabeto considero numerum litterarum & ipsas litteras. Numerum, non quot sint litteræ, quas constat esse XXII. sed alphabetum quadruplicari, si quæras cur? luxuriat quodammodo mysticis rationibus Paschasius, Rupertus, Richardus, Lateburius & Figueiro. Malo cum D. Hieronymo, & Theodoro tam incertis coniectationibus me abstinere. Litterales rationes tres reperio speciem aliquam veritatis præ se ferentes duas Cardinalis Hugonis hic, vnâ Petri Aureoli Cardinalis in *f. Script. cõpendio*. Prima est agi de quadruplici Iudeorum captiuitate, 1. quæ fuit sub Ioachaz filio Iosæ, quæ Nechao captiuum abduxit 2. *Paralip. cap. vlt. vers. 4.* Secunda sub Ioakim qui se vltro dedit

IN THRENOS IEREM. C. I. 21

didit Nabuchodonosori 4. *Reg. 24. à v. 11.* Tertia sub Sedechia, quâdo idem Rex Chaldeorum, missio Nabuzardan, templum succendit, muros subuertit, & plerosque abduxit d. lib. 4. cap. 25. à vers. 10. & *Ierem. 39.* Quarta quando Godoliâ trucidato *Ierem. 49. 2.* qui supererant abducto Ieremiâ in Egyptum fugerunt. d. cap. 25. 26. & *Ierem. 43. à v. 6.* Non placet ista ratio, quia tollit omnem prophetiam de futuro Romanorum excidio, nec de ipso Ieremiâ vel Christo quicquam dicit. Nec illa sub Ioachaz clades tanta, vt dici mereatur his threnis deserta: paucissimi namque cum Ioachaz abducti. Secunda sententia est, primo alphabeto agi de destructione Iudææ per Sennacherib, *Esai. 36. & 37.* Sequenti de destructione per Nabuchodonosor d. cap. 25. Tertiò de eâ quæ per Antiochum, vt narratur lib. 1. *Machab. cap. 1.* Quarto de vltimâ quæ per Romanos. In tertiâ verò triplicari alphabetum, quod fuerit grauior ceteris. Minus probabilis est ista, quàm prior. tum quia Sennacherib à Ierosolymâ victus amisso exercitu profugit, & Epinicijs potius quàm Threnis tunc occasio data: tum quia in primo alphabeto vrbis quoque desolatio plangitur: tum quia quarta longè grauior fuit quàm tertia. Vltima sententia in primo alphabeto deseri urbem ipsam, in secundo totam regionem Iudææ, in tertio Christum, in quarto templum & sanctuarium: melior ista, quam amplecterer, nisi ex contextu appareret de vrbe & templo promiscuè agi in secundo & quarto abecedario.

Fortassis tutius foret dicere eadem sæpiùs repeti pluribus alphabetis, quoniam magnus dolor finem modumue plangendi nullum nouit; & amat eadem iterando conari quod intus coquit malum exhaustire. Verum mihi posse, seruat Historicæ veritatis rigore, de luce prophetica, difficultatem hanc aliter extricari, prout ad singula alphabeta sum commodiùs ostensurus, ne bis idem repetatur.

Quoad ipsas litteras spectanda significatio & connexio litterarum inter se, & cum suis versiculis. Quoad significationem constat Hebræorum litteras, quando vt vocabula integra singulæ sumuntur aliquid significare, vt postea ostendetur: quando verò considerantur vt partes dictionem aliquam integram constituentes, tunc non plus significare, quàm significat Latinum m vel p. ideo in Hebræo & Chaldeo contextu Threnorum nihil omnino significant seorsim sumptæ, quia tantum sunt principia vocabulorum; vt *Echah* עֵכָה quomodo, *Bachoh* בָּכָה plorans, vt bene Liranus. tantum positæ sunt ad elegantiam & artificium carminis & memoriam iuuandam, vt bene Isidorus Clarius hic & Iansenius in psal. 118. artificium est acrostichum (quod Itali vocant, Capiuerso) quale seruatur in psal. 111. & 112. & 118. & in vlt. cap. prouer. cap. vlt. à v. 10. quo artificio etiam vsa fuit Sibylla Erithræa apud Euseb. lib. 5. de vitâ Constantini, & S. Augustin. lib. 18. de Ciuitate Dei. ca. 23. & superiore sæculo, vt notatum à Sixto Senensi, Iacobus Furnius Genuensis I. C. d. psal. 118. Græcis & Latinis Hexametris tã accuratè reddidit, vt qui octonarius Hebræicè ab aleph

22 GLOSSÆ LITTERALES

incipiebat singulis versibus, idem ab *a* Latine ab *alpha* Græcè inchoaretur: & sic de ceteris litteris. Poterat idem facillè in Threnis & alijs illis locis fieri; sed nec LXX. nec vulgatus id facere voluerunt, gnari non aliud in his notis Hebræos sibi propositum habuisse, quam quod dictum.

Cur ergo Græci & Latini has litteras retinuerunt legendo canendoque si artificium illud non exprimebant? putarim, retinuisse ut voces integras pro notis seruientes, quibus non tantum illud Hebræorū artificium indicaretur, sed essent etiam quasi cellula quædam & loci memoriæ artificialis; & subseruirent attentioni comparandæ in rebus scitu dignissimis, & excitandam deuotionē quæ experimur illis tractum legendis vel audiendis Augusto quodam horrore, & religiose tristitiæ coniunctam. Ut satis mirari nequeam quendam virum doctum & piū hunc Ecclesiæ vsum reprehendere, & pro erroneo autum habere, eo solo quod nihil hæ litteræ significarent. vsum enim præbent quem dixi. Caluinus quidem & Munsterus in suis versionibus has litteras abiecerunt, verum sibi similes fuere, hæretici, & proinde temerarij atque arrogantes: quos nollem hac in re Augustus Thuanus sibi duxisset in suā metaphrasi imitandos. Sed meritò quis dubitet cur nō similiter Græci & Latini has litteras in c. vlt. Prouerbiorum & dictis ritibus psalmis retinuerunt? causam existimo, quoniam in illis partim propter breuitatem carminis, (vt d. c. vlt. & ps. m. & 112.) partim propter materiæ lætitiā minùs timendum videbatur, ne lectori auditoriue vllum tedium vel acedia obreperet; quæ duo in hoc opere prolixo, lugubri, & sibi vbique valde simili vehementius erat metuenda.

Connexio litterarum cum suis versiculis multos exercuit, sed meā sententiā labore irritò: quia nullam puto, nisi qualis est vino vœnali cum appensâ hederâ, vt sicut illa monet illic vinum vendi, ita hæ litteræ significant alium subsequi versiculum; ad quem considerandum inuitant sono potius quam significatione. Deinde illi ipsi qui conati mysteria hinc elicere, non nisi in paucis tentarunt, satis adhuc inuitâ Mineruâ. Connexio litterarū inter se, vt & cū 2, & huius cū 1 atque ita deinceps, inuenitur elegans apud D. Hieronymum d. epist. ad Paulam *Urbicam* tomo 3. nu. 135. & apud Pagninum lib. 1. *Institution. Hebraicarum*. Sed hic in Threnis nulli fuerit vsui, vbi solum indicat ordinem, velut versiculi primi, secundi, tertij, &c. aliud est artificium d. Acrostychis Sibyllinæ vbi primæ litteræ iunctæ hoc elogium reddunt *Ιησους Χριστος θευ υιος σωτηρ. σωτηρ. Ιησους Χριστος*. Iesus Christus Dei filius. seruator, erux. Hæc vniversum dicta, de formâ & artificio Threnorum.

ARGV

IN THRENOS IEREM. CAP. I. 23

ARGVMENTVM PRIMI
ALPHABETI SEV

CAPITIS I.

CLADEM deflet, quam Nabuchodonosor intulit Iudææ & vrbi Ierosolymæ, quando iratus quod à fœdere quod cum Chaldæis tempore Iosifæ habebant Iudæi deficientes, Aegypto Regi adherent, ei que tributum penderent venit contra Ioachin, & eum cū robustis & nobilibus, & præcipuis quibusque ciuibus captiuū abduxit, vt describitur 1.4. Reg. c. 24. & 2.4. Reg. c. 24. his verbis: *Et (Nabuchod.) protulit inde omnes thesauros domus Domini, & thesauros domus Regiæ: & cecidit vniuersa vasa aurea, quæ fecerat Salomon Rex Israel in templo Domini iuxta verbū Domini. Et transtulit omnē Ierusalē, & Principes vniuersos, & omnes fortes exercitus decem millia, in captiuitatem: & omnē artificem & clusorem: nihilque relictum est exceptis pauperibus populi terra. Transtulit quoque Ioachin in Babylonem, & matrem Regis, & uxores Regis, & eunuchos eius: & iudicem terra duxit in captiuitatem de Ierusalem in Babylonem. Et omnes viros robustos septem millia: & artifices & clusores mille, omnes viros fortes & bellatores, duxitque eos Rex Babylonis captiuos in Babylonem. Et constituit Mathaniam patrum eius pro eo, imposuitque nomen ei Sedeciam. eadem describit Sulpicius Seruatus lib. 1. Historiæ sacre, à quo rex ille vocatur Ioachis Ioachæ fratris Iosifæ nepos, & sibi cognominis patris filius dicitur: sed in eo lapsi librarij qui scripserunt, *Ioachæ fratris Iosifæ filius*, pro, *Ioachæ frater, Iosifæ filius fuit, fratri quam patri propior*. attamen adhuc ipse labitur Seuerus, quod tūc dicar urbem murosque ac templum solo stratum. id enim sub Sedechiâ vltimâ Nabuchodonosori in Iudæam expeditione patratum; vt ex Sacra scripturâ d. c. 24. & 25. colligitur, & ex Flauio Iosepho, qui d. lib. 10. antiqui. cap. 9. argumentum huius alphabeti fusius exsequitur. Sciendum ex eodem Iosepho, Nabuchodonosor ter ingressum cum exercitu Iudæam. primò contra Ieconiam seu Ioakim primogenitum Iosifæ, quem prius abductum Babilonem & statim reductum in Hierusalem occidit & abiecit insepultum iuxta prophetiam Ieremiæ 36. 30. & narrat Iosephus sup. c. 8. Secundò contra huius Ioakimi filium Ioachin, de quo nunc agitur, hoc alphabeto. tertio cōtra huius patrum Sedeciam, de quo agitur d. cap. 25. & de omnibus his expeditionibus agitur ordine 2. paralip. c. vlt. v. 6. 10. & 17.*

VVLGATA ALEPH. LXX. אלף.

N D. Hieronymo & alijs patribus significat doctrinam, Zamorensi mansuetudinem, Caninio bonum, alijs principem seu primum. Porro quod cum

24 GLOSSÆ LITTERALES

cum Eusebio DD. Hieronymus, Hilarius & Ambrosius harum litterarum originem Hebræam, Caninius verò Chaldaeam censuit, non magni momenti dissensio est. Nam Chaldaica linguæ matrix est Hebræa, Princeps Prouinciarum & prima Dei sponsa Synagoga, legem eius præuicacata, & doctrina contemptrix, quasi hos lasciuens, pastoris & Domini sui mansuetudinē exacerbat, & ideo supplicij dedita, & malis stimulata, exclamat:

Cōtinuatio.

Quomodo sedet sola, ciuitas plena populo: facta est quasi vidua Domina gentium! Princeps prouinciarum, facta est sub tributo.

Quomodo sedet sola ciuitas, quæ repleta fuit populo: facta est quasi vidua, plena in gentibus, princeps in prouincijs facta est in tributum.

COMMENTARIUS.

Expositio.

Similitudo viduæ.

Artificium versiculi.

De dispensatione.

Vastitatis prædictio.

Solitudo Ierosolymæ quando cæpta.

Notat Clemens Alexandrinus lib. 1. pædagog. c. 9. in hoc primo versiculo esse figuram quam Græci vocant *μυθωγραφία*, Latini *expositulatio*, qua quis artificiosè, cōquerendo quem deplorat accusat. Comparatur autem Ierusalem, viduæ Principis potētissimi, lugenti & sedenti in puluere seu cinere, deserta ab omnibus, & in seruitutem deiecta de reguli solio: qualem nobis exhibet Seneca Hecubam in Troadibus, Actu 1. qui est quasi pictura quedam huius primi Threni.

Aduerte in hoc primo versu tres interrogationes & antitheses præteritæ felicitatis & præsentis calamitatis supplendæ repetitione vocum, *quomodo & olim fuit in hunc modum: Quomodo nunc sedet sola, ciuitas, quæ olim fuit plena populo! quomodo nunc facta est quasi vidua, quæ fuit olim Domina gentium! quomodo quæ fuit olim Princeps prouinciarum, nunc facta est sub tributo!* Quam dispensationem post Origenem ceteri Patres amplexantur, Vatablus etiam & Clarius: eandem aperte suadent LXX. & vulgata, & Chaldaea paraphrasis indicat: Sic Hebræa distinguere Massoreta debuisse. Respondet trina interrogatio cladis huius ter iteratæ cōminationi primæ per Moysen factæ populo Deuter. 29. à v. 22. præsertim, v. 27. *Idcirco iratus est furor Domini contra Terram istam, ut induceret super eam omnia maledicta, quæ in hoc volumine scripta sunt: & eiecit eos de terra sua in ira & in furore, & in indignatione maxima, proiecitque in terram alienam.* Secundæ per Deum factæ Salomoni, 3. Reg. 9. 7. *Auferam Israel de superficie terra, quam dedi eis; &c.* Tertiæ per Ieremiam c. 22. 5. *ad Sellum Regem Iuda; in solitudine erit domus hæc.*

SEDET in puluere, ignominiosè postrata, idque iam pridem. Solitudo Ierusalem paulatim aucta, primò quia longè infrequētiore accedebant ad Festa, & ad sacrificia tēplij tēpore quo Salmanassar. X. tribus

IN THRENOS IEREM. CAP. I. 25

trib. abduxit captiuas 4. Reg. 17. 6. & Tob. 1. in prim. paulatim etiā ex Iudæa multi caperunt discedere postquam Necho iratus eò quod Iosias auxilium Assirijs contra se tulisset, Ierosolymam capit, & Regem abduxit, & alio substituto Iudæos sibi fecit vestigiales 2. paral. ult. versu 3. & cum Ioachaz Rege non paucos abduxisse credendus in Egyptum. v. 4. multos absumpsit deinde Nabuchodonosor, quando primā vice urbem cepit, & Ioakin Regem captum occidit iuxta prophetiam Ierem. c. 36. 30. & d. cap. ult. à v. 6. & Iosephum d. lib. 10. cap. 8. denique longè aucta fuit post secundam expeditionem Nabuchodonosor contra Ioachin Regem, quem abduxit cum plurimis, ut dictum in argumento capitis huius; & hanc solitudinem nunc deslet. Propter hunc temporis tractū LXX. verterunt *sedet exādiota*, quod Montano placuit. Hebraicè est *ישבה ילשאב* absolutum à tempore, quare ut noster vertunt Pagninus, Clarius, & Vatablus. Voce sedendi duo denotant Hebræi ignominiam seu humiliationem & eius durationem. Ierem. 13. 18. *dic regi & dominatrici, humiliamini & sedete: quoniam descendit de capite vestro corona gloria, propter ignominiam solet addi, in puluere, vel in terra, & aliquando labor vilis & abiectus.* Isai. 3. v. ult. de eadem vrbe prædictum fuit, *desolata in terra sedebit.* & de Bubele capit. 47. v. 1. *Descende, sede in puluere virgo filia Babylon, sede in terrā: non est solum filia Chaldaeorum* (h. priuata seu exuta est dignitate Regia) & *mox tolle molam, & mole farinam.* h. redacta in seruitutem obito munia ancillarū, à sceptro ad pistrinum: ut hic noster subdit de Ierusalem. Propter diuturnitatem solent addicere, dies, multos, Osee. 3. 4. *dies multos sedebūt filij Israel sine Rege, &c.*

SOLA infrequens, sic etiā se appellat Baruch. 4. 19. *Ego enim desolata sum sola.* causas dixi: sed aliter sola apud Baruch, quia planè sola, deserta, depopulata: Aliter hic, quia comparatiuè sola, præcipuis quibusque abductis, soli remanserant, quorum imbecillitas aut atas fastidio victoribus fuit, quæ turba inutilis seruitio exercendis colendisque agris, ne incultum esset solum, deputata; ut ait Seuerus lib. 1. *hyst. sac.* aut, si qui alij, tam pauci ut temporis antea collatione nulli censerentur.

CIVITAS malè qui pro ciuium multitudine sumunt: noster enim solet sumere pro vrbe seu oppido. Hebraicè *ירושלם* *Hair*, cum articulo, ut Græcè *ἡ πόλις*, illa vrbs vrbium ocellus, tam incluta & nobilis, præ quæ ceteræ velut viculi & pagi. Lege Iosephum lib. 5. de bello Iudaico cap. 6. & Strabonem lib. 16. & Hadrikomium opere integro de vrbe Ierusalem.

PLENA POPULO LXX. *ἡ πολὺ ἀνθρώπων λαὸν*, illa populis redundans. Isai. 22. vers. 2. vocatur *clamoris plena, vrbs frequens, ciuitas exultans.*

QUASI VIDUA sunt qui quasi accipiant, pro verè vidua; eo quod sic capitur quasi & *ut* aliis sacrae scr. locis quæ hic congerit Nauarrete: ut Iob. 27. 7. Isai. 13. 6. & 53. 3. sed his locis potest esse nota comparationis melius probant loca noui

Conciliata versio LXX. cum nostra. Sedete.

in terra. Locus Isai. 47. 1.

dies multos.

Ierosolymæ solitudo.

Ciuitas pro vrbe.

Quasi pro similis.

testamenti ad hoc adduci solita. Alij exponunt *ferè*, sic plerique Patres, Richardus, Strabus, vterque Hugo & alij, & mira speculantur. Ego retineo proprietatem vocabuli, vt Hebræum *ἡ* cum daghes & secua, & Græcum *ὥς*, & Latinum *quasi* ponatur pro *similis* aut *qualis*, quia comparat eam viduæ, sicut & infra cap. 5. vers. 3. *matres nostræ quasi viduæ*, sunt enim locutiones Metaphoricæ. In locis alijs de Ierusalem, vt Isaiæ 47.8. Baruch 4. 12. Apocal. 18. 7. nulla instituitur comparatio, nec habetur Hebraicè vel Græcè nota similitudinis; quæ hic in eo posita est, quòd ciuitas non esset opibus, gloriâ, dignitate, præsidio & viribus destituta. Deus eam in manus hostium tradiderat: Regem habebat Sedeciam hominem leuem, inuolidum, infidum, & nullius consilij; populum infrequentem, imbellem, & verè turbam inutilem; vicinos omnes aduersarios & miseræ insultantes. Notat R. Ionah Hebræum *Almanah* *אלמנח* viduam dici & deduci à radice *אלם* obmutuit, eò quòd viduis dici solitum *Almanah*, vt eâ voce monerentur se ad tristitiam, humilitatem & tolerantiam comparare. fugere rixas & contentiones: quia viro orbatæ manerent omnium iniurijs expositæ. *Viduam* opponit *Domina*, non simpliciter vt significat vxorem, sed vt significat vxorem, quam primariam, seu iustam, vocabant, quæ à Græcis, & Latinis *Domina* vocabantur, & à Salomone in Cantico, *Regine* dicuntur: nam Regi nuptæ ad dominij & bonorum omnium consortium admittebantur; eodem sensu Clytemnestra in Agamemnon. *Non coniungem hoc respicere, non dominam dæci*. Hinc etiam, apud eundem, *Regine* seu *Domina* *vidua* opponitur. Nam cum Clytemnestra iactaret, virginis verba impiæ regina frangam. *respondet*, *Electra*, Mitius interea mihi Tu vidua loquere. Vir caret virâ tuus.] Igitur iam non domina, quia vidua: iam non princeps, quia tributaria. *vide in speculo Matiano, ferm. penult. de timore Dei*. Sanè sequitur.

Pagnini. Figuet. & alij.

Ierusalem quibus gentibus imperavit.

DOMINA GENTIVM] pro *Domina* habes Hebraicè *רבתי* *Rabbathi*, quod idem mox ponitur pro *Princeps*. Recentiores volunt duntaxat significare magnam, inelytam & præcellentem, idque propter causas excellentiæ Iudæorum, quas memorat Moyses Deutero. 4. à v. 6. *En populus sapiens & intelligens gens magna. Nec est alia natio tam grandis, quæ habeat Deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris. Quæ enim alia gens sic inelyta, &c.* sed non faciunt ad hunc locum, quia semper illic habes *Gadol* *גדול*: deinde illic agitur de tota gente, hic de Ierusalem, & illic de magnitudine ex donis spiritualibus; hic de temporalis imperij dominij latitudine, atque extensione, vt veteres acceperunt. confirmât Chaldaeus, & LXX. qui pro *Princeps* *ἡγεμονία*, item *Historia*, nam Davidis & Salomonis tempore, Syris, Ammonitis, Moabitibus, Idumæis & Philistin vsque ad Ægyptum domitis dominata. 2. Reg. 8. & 10. 3. Reg. 4. 21. & 6. 21. & 2. Paralip. 7. v. 8.

PROVINCIA RVM] quas dixi.

Svn

Svn **TRIBVTO**] vectigalis, tributaria. Non Philistæis & Cananæis, quorum iugum olim excusserat; sed primo Ægyptiis 2. Paralip. ult. 3. & deinde Chaldaeis: Nam Nabuzardan solos reliquerat pauperculos ad vineas & agros colendos. vt dictum ex 4. Reg. 24. 15. & Seuerio Sulpitio d. lib. 1. agricolæ autem solent munifices esse omnium seruitiorum & tributorum; idcirco Gen. 49. 15. vbi noster *factus est tributis seruiens*. LXX. *factus est vir agricola*. *Lamas* *למס* in tributum, à radice *Masas* *מסס* liquefactum est, contritum, dissolutum: quia imbecilliores à potentioribus oppressi tributa pendunt. *ἡ* proprie tributum quod personæ vel loci ratione penditur *ἡ* vectigal pro mercibus: sed sæpe confunduntur. hic habemus *ἡ* & *ἡ*.

Ierusalem vectigalis.

ἡ & *ἡ*.

VVLGATA.

BETH.

LXX.

ἡ.

VERS. 1.

Plorans plorauit in nocte, & lacrymæ eius in maxillis eius. Non est qui consoletur eam ex omnibus caris eius. Omnes amici eius spreuerunt eam & facti sunt ei inimici.

Plorans plorauit in nocte, & lacryma in maxillis eius: & non est qui consoletur eam ex omnibus diligentibus eam: omnes amici eius spreuerunt eam: facti sunt ei inimici.

BETH] Omnibus significat *domum*. Nunc describit quæ solitudine illam consecuta, & seruitutem comitata mala, domum David, hoc est Iudam cōprehenderunt, eo quod Dei per prophetas & Moysen loquentis doctrinam (*ἡ*) esset prætergressa. Illa (inquit olim *Domina gentium, ciuitas* (vt ait Isaias d. c. 22. v. 2.) *exultans*, & seipsam præ lætitia non capiens; nunc seruitio pressa, quia doctrinam & disciplinam Dei fuit aspernata, velut vidua in alienâ Domini duri domo *Plorans* &c. Notanda in his Threnis artificiosa malorum gradatio & ascensus ad maiora, vel saltem coheretium analysis. in hoc quidem versu gradatio talis est. 1. flere noctu largiter, nec dari spacium lacrymis abstergendis. 2. non esse quemquam qui lugentem allocutione consoletur 3. ab amicis, quorum se fidei crediderat, sperni, affligi, impugnari, quid acerbius!

Continuatio.

Gradatio.

PLORANS PLORAVIT] Hebraicè *plorando plorabit*: LXX. & Chald. vt noster per præteritum verterunt. hac temporis variatione puto significari & plorasse, & plorare, & ploraturam, siue æquum esse vt semper ploreret, quia sæpe futurum cum ipso facto significat id quod fieri decet, debetque, vt latè probat Ribera

Futurū pro eo quod fieri par est.

D 2

Malach.

28 GLOSSÆ LITTERALES

Et pro præ-
terito,
Geminatio
vocabuli
emphatica.

Locus Ierem.
13. 17.

Quinquarbo-
rus, Figuri-
rus, Nauar-
rete & hære-
tici quidam
cum Rabbi-
nis.

Cur dicatur
noctu fle-
uisse.

Malach. 1. num. 16. alioqui nouum non est præteritum per futurum si-
gnificari, vt *Osee 13. 11. dabo tibi Regem in furore meo*, iuxta *LXX.* &
Chaldeum ibi. Geminatio autem, *plorans plorauit*, (vt benè *Nauarrete*)
respondet ei quod *v. 8.* dicitur, *peccatum peccauit*. la que peco pecan-
do llore llando: vtrobique ex Hebraismo denotat lacrymarum vber-
tatem, vehementiam, & assiduitatem de se id prædixerat *Ierem. 13. 17.*
plorans plorauit, & deducet oculus meus lacrymam, quia captus est grex
Domini hoc nunc facit.

IN NOCTE] Hebraicè בלילה *Ballaila*, quod multi recen-
tiorum explicant in nocte illâ, & volunt designari noctem certam,
nempe decimam noni diei mensis *Ab*, qui interdum *Iulio*, inter-
dum *Augusto* nostro respondet, eo quod (inquiunt) tum à *Nabucho-*
donosor *Ierusalem* expugnata. Verùm mihi valdè displicet ista expli-
catio. Nam hic sermo est de clade acceptâ tempore *Ioachim*; illa verò
nox fuit quando ciuitas sub *Sedechiâ* capta & destructa; de quo dice-
mus *cap. 2. 19.* Deinde vult propheta eam iugiter plorasse & non illâ
tantum nocte, nam illa nocte, subito oppressa, vix plorandi spacium
habuerat. Denique *Chaldeus* hic (quem pro se putant) diei non noctis
mentionem facit, cum de vrbe expugnata loquitur. *LXX.* &
וְרַעַי, omisso articulo, hoc est simpliciter, *noctem*, vt *Vatablus* & *Clari-*
us & *Pagninus* capiunt gnari. ¶ finale hic non esse emphaticum, sed
aduentitium tantum, sicut *Genes. 1. 15. & 14. 15. & Amos 5. 8. & ali-*
bi. Dicendum itaque, meritò nocturnum in genere maiorem de-
scribi. Nam quibus multa sunt mancipia, diurno tempore ea labori-
bus grauant ita, vt luctui nequeant vacare; aut si vacare conentur, du-
riores Domini luctus intpestiui statim graues penas exigunt. ita
timor crudelitatis maioris prohibet coram aliis lugere quod miserrim-
um, & queritur *Octauia*, apud *Senecam* *actu. 1.* & *Cicero* in *Piso-*
nem. Noctu solent mancipia in latumias, vel alia loca tuta recludi, ne
Dominis quiescentibus aufugiant. testis est *Hegio* apud *Plautum*,
in *captiuis*, de seruo suo dicens;

Nam noctu neruo vinctus custodibitur,
Interdiu sub terra lapides eximet.

Sic ergo introducit in seruitium adducta nostra vidua, quæri,
quòd diurno labore defatigata, nocturnum quieti destinatum tempus
à natura, repressio ægrè interdiu dolore, cogatur totum lacrymando
absumere: quasi diceret ærumnis dies, planctibus noctes transigo.

Nauarrete.

Ierem. 31. 15.
locus.

Isai. 22. lo-
cus.

LACRYMÆ IN MAXILLIS] lacrymæ cadunt per ora
& assiduo genæ Rore irrigantur: qualiter *Tauri* iugis Tepido mades-
cunt imbre perfusæ niues. Sic *Seneca* in *Hippolyto*. Non benè, qui
confundit hunc fletum cum fletu *Rachel* in *Ramâ* *Ieremiâ 31.*
15. nam illius fletus statim subdita consolatio, & connexio totius
capitis satis ostendit ad nouum testamentum & *CHRISTI* tempora
pertinere. *Isaiæ* quoque *capit. 22.* ad posteriorem hac calamitate
huius *capit. 1.* referenda, vt ibi ostendetur *D. Gregorius lib. 13. Ma-*
ral. c. 7.

IN TRHENOS IEREM. CAP. I. 29

ral. c. 7. Tropologicè interpretatur de prælatis & concionatoribus,
quorum officium est plangere & compati peccatis aliorum.

QUI CONSOLARETVR] condignâ penâ. nam solis aurem præbue-
rat pseudoprophetis bona & placentiâ vaticinantibus *Flananiæ*, *Se-*
meiæ & similibus *Ierem. 28. & 29.* sed recta monentes fuerat asperna-
ta, & ijs illuserat. *2. paral. 36. v. 15. 16.* Mittebat autem Dominus Deus
patrum suorum per manum nunciorum suorum de nocte consurgens & quo-
tidie commonens: eo quod parceret populo suo & habitaculo suo. At illi sub-
sannabant nuncios Dei & paruipendebat sermones eius, illudebantque pro-
phetis, donec ascenderet furor Domini in populum eius, & esset nulla curatio.]
vide etiam *Ierem. 26.*

CARIS] sume vt docet Hebræa vox חֶרֶב *Hohabei* passiuè pro ijs
quos ipsa efflictim diligebat, quos mæcha deperibat aduentores. sic
vocat idola, quorum infano amore Iudei exarserant tempore *Manaf-*
sis & malorum Regum aliorum. *Isaiæ 44. 9.* amantissima eorum, non
proderunt eis, hoc est quæ ipsi maximè concupierunt & dilexerunt, vt
suspicerer legendum, amantissima, ex Hebræo, Græco & Chaldeo ibi.
Ierem. 2. 25. adamani alienos (ait *Ierusalem*) & post eos ambulabo. & prius
v. 18. dixerat Deus: Quid tibi vis in via *Aegypti* vt bibas aquam turbidam?
& quid tibi cum via *Assyriorum* vt bibas aquam fluminis? hoc est cur se-
queris harum gentium idololatriam, an vt in eas captiua deducaris?
Suspicerer inquam sic legendum, & fuisse erratum typographicum,
nisi viderem sic in omnibus excusis Latinis, & multis manuicr. legi.
Quare dicendum actiuum amantissimi vsurpatum pro passiuo aman-
tissima. Hanc ipso iur. adulterij spiritualis cum idolis graphicè de-
pinxit *Ezechiel cap. 23.* vbi *cap. 22.* Ego suscitabo omnes amatores tuos
contra te, de quibus satiata est anima tua, & congregabo eos aduersum te in
circuitu. alloquitur autem *Ooliba* hoc est *Ierusalem*; & ostendit Deus
eodem cap. se adulterij huius penam exacturum per ipsos illorum
idolorum cultores *Aegyptios* & *Chaldaeos*. quod nunc impletum do-
cet, & dolet noster.

AMICI] fœderati & socij, vt patet ex Hebræo רֵעִים. Reciaq; nempe
iuxta Originem reliquæ ciuitates *Iudææ*: vel melius, *Syri*, & *Aegy-*
ptij; quorum fiduciâ *Ioachim* contra *Chaldaeos* rebellat, *4. Reg. 24. 1.*
& clariùs *Iosephus d. lib. 10. c. 8.* Sed ab illis desertus, qui *Chaldeo* *Iu-*
dæam concesserunt; vt benè *Sulpicius d. lib. 1. & indicatur d. c. 24. 7.*
tulerat enim Rex Babylonis à riuo Aegypti vsque ad sinum Euphratem
omnia quæ fuerant Regis Aegypti. Nam in his etiam *Palaestina*. His adde
ipso *Chaldaeos*, qui cum non rebellasset *Ioachim*, metuentes ne fortè
rebellaret, nihil opinantem fœderatorum specie, *Ierosolymis* oppres-
sum perfidè abduxerunt vnâ cum Principibus, &c. vt narrat *Iose-*
phus d. libro 10. capite 9. quod nunc luget hoc capite *Iere-*
miâs, vt dixi. Tam facilè læuitas ingenij humani migrat ex
amico in hostem. Apud Hebræos hoc docent radices duarum
vorum. nam ex verbo אהב *Ahaf* dilexit exigua mutatione fa-
ciunt

Adulatorum
amici desti-
tuitur vera
cōsolatione.

Idola cari,
seu deliciæ
Iudæ.

Loca Isai.
44. 9. & Ie-
rem. 2. 25.

Amici pro
Fœderatis.

Aegyptij Iu-
dæam Chal-
dæis tradi-
derunt.

Locus 4. Reg.
24. 7.
Chaldaeorum
perfidia.

30 GLOSSÆ LITTERALES

ciunt אִשׁ אִשׁ odit. Optimus ergo commentarius huius versiculi est ipse Ieremias d. cap. 2. vbi v. 36. Et ab Aegypto confunderis, sicut confusa es ab Assur: nam & ab ista egredieris, & manus tua erit super caput tuum. male multata & lugens.

VERS. 3.

VVLGATA

GIMEL.

Migrauit Iudas propter afflictionem, & multitudinem seruitutis: habitauit inter gentes, nec inuenit requiem: omnes persecutores eius apprehenderunt eam inter angustias.

LXX.

גִּמֶל.

Migrauit Iudaea propter humiliationem suam, & propter multitudinem seruitutis sue: sedit in gentibus, non inuenit requiem: omnes persecutores eius apprehenderunt eam in medio tribulantium.

Cōtinuatio.

GIMEL] Caninio camelus; Zamorensi & Isaac retributio; Patribus, plenitudo. Aptè omnia, nam Deus iuste hæc Iudæis; qui in peregrinos duri fuerant, & in seruos suos etiam fratres immisericordes; retribuit, ut plenitudine miserie, quasi sarcinis, camelorum more iugo serui onusti, domo (Beth præcessit) profugere cogerentur.

Gradatio.

Tres autem gradus proponit miserie. 1. à sæuo victore iugo grani opprimi, & ideo pro remedio eligere vagas sedes & exilia. 2. inter gentes, quibus exosus, continuo in metu & periculis mille degere. 3. illic etiam à Dominis quos fugiebas deprehendi & mactari.

MIGRAUIT] in gentium dispersionem abiit, Hieronymus Præstat enim cum Olympiodoro, Palchasio & aliis Patribus accipere de Iudæorū migratione, & quidem cum Hugone Victorino, S. Thoma & aliis nonnullis, de iis qui ante captiuitatem Sedechie, intolerabile iugum Chaldæorum pertæsi; quo Iudæa magis quam ceteræ provinciæ (Deo ita disponente) premebatur; pars ad Moabitas, pars ad Idumæos Arabas, pars in Aegyptum se receperunt. Isai. 16. 4. Habitabunt apud te profugi mei: Moab esto latibulum eorum à facie vastatoris. & cap. 21. 14. dicit Arabibus de Iuda; Occurrentes sumentes ferre aquam, qui habitatis terram Auslvi, cum panibus occurrere fugienti. A facie enim gladiorum fugerunt, &c. In Aegyptum solitos confugere notissimum. Verbum גָּלַח Galah etiam accipitur de voluntaria transmigratione & vagatione non coacta, sine captiuitate. 1. Reg. 15. 19. sicut & Græcum μετακίνησι migrare facta est; nam intelligitur ex sequenti quid eam coegerit hoc consilium capere, & δὲ τότε ταπεινώσεως αὐτῆς. quod

Migratio spontanea Iudæorum.

גָּלַח

מִיְּמֵי יְהוֹשֻׁעַ
Migrauit.

IN THRENOS IEREM. CAP. I. 31

quod videret se nimis abieci & vilipendi, propter humiliationem eius. Sanè μετακίνησι quolibet habitationem apud exterarum gentes significat; & migrationis vocabulū latissimè patet de spontanea Matth. 19. v. 1. Act. 18. 7. & quod nostro simillimum Isai. 10. 31. Migrauit Medemena, hoc est incolæ præ metu se alio contulerunt.

IVDAS] LXX. Iudæa. eodem sensu: non de tota tribu vel gente; sed de multis ex eâ capiendum, qui diuersis temporibus migrarunt.

AFFLICTIONEM] vexationes quotidianas.

MULTITUDINEM SERUITUTIS] Hebraismus significans graue Multitudo pondus agriculturæ & vectigalium ac superindictorum eius ratione seruitutis plurimarum, quos pauperes, ut terram colerent relictī, pensitare cogebantur. Inopes sunt Hebræi adiectiuorum, ideo pro eis ponunt substantiua hic multitudo pro multâ; & multum pro graui ac magno. Seruitus autem pro opere seu munere agriculturæ. Sic vbi nos habemus psal. 103. 23. Exhibet homo ad opus suum, & ad operationem suam usque ad vespertum, Hebraicè est idem vocabulū Abodah עֲבֹדָה quod hic. Atque ita seruitus sumitur pl. 146. 8. Qui producit in montibus fenum, & herbam seruituti hominum. hoc est culturæ & labori humano hoc rependit q. mantissam operæ quod in Hebræo non habetur, sed in Latino fuit repetitum ex d. psal. 103. v. 14. vbi est eadem vox Hebræa: vbi quod LXX. v. 14. dicunt פֶּלֶאִים ut hic, id v. 23. vocant ἐργασίαν, ut pateat pro eodem sumere. Hieronymus utrobique seruitutem vertit.

GENTES] idololatrias quas dixi: quo quid miserius fideli?

NEQ INVENIT REQUIEM] prædixerat id Deus Deuter. 28. 65. requies nulli Tradat te Dominus corruentem ante hostes tuos, per vnā viam egrediaris contra eos, & per septem fugias, & dispergaris per omnia regna terræ. Ipse quoque Ieremias, inducit Deum ad Baruch dicentem Ier. 45. 3. va misero mihi, quia addidit Dominus dolorem dolori meo: laboravi in gemitu meo, & requiem non inueni. scilicet requiem nullam, nec à labore & molestis negotiis, nec à dolore & tribulationibus, nec à diuagatione aut sedium mutatione: hanc enim triplicem quietem radice נָח Noah significari docet Kimchi. Senecæ Medea id optimè expressit:

—per vrbes erret ignotas egens
Exul, pauens, inuisu, incerti laris.

APPREHENDERUNT] Pascasius legit, deprehenderunt, sensus est persecuti sunt eos, & ubique serutati, consecuti tandem eos comprehenderunt, & tenuerunt. hæc vis vocis Nasag נָסַג minatur hoc Ieremias 42. 16. Deus his verbis; Si posueritis facies vestras, ut ingrediamini Aegyptum, & intraueritis, ut ibi habitetis, gladius quem vos formidatis, ibi comprehendet vos, &c. Quod verò dicitur Ierem. 2. 24. omnes qui querunt eam; non deficient, in mensuris suis inuenient eam. id non pertinet ad hostes, sed ad procos & aduentores eius, quos sup. v. 2. caros vocauit.

D 4

Porro

Enallage
genetis.

Simplex pro
composito.

ἁπλοῦς
pro ἐκθλοῦς.

22 GLOSSÆ LITTERALES

Porro præteritum hic, more prophetico positum pro futuro.

EAM] etiam Hebraicè & Græcè est femininum: referendū non ad proximum Iudas; sed ad multitudinem dispersorum, quæ per Iudam significata. Solet interpres non rarò originariæ linguæ enallages generis retinere, de quo alibi.

INTER ANGVSTIAS] referendum hoc potissimum ad eos, qui se in Aegyptum receperant, patet ex d. v. 16. & quia vox Hebræa quæ hic posita מצרים pro punctorum diuersitate significat angustias, seu macerias angustas iuxta Vatablum & Pagninum; vel ipsam Aegyptum. hoc si legas Μεζραιμ מצרים: illud, si legas מצרים Μεζραιμ, ut notauit Agellius. verum non restringo ad solam Aegyptum: sed extendo ad omnia loca refugij: quod etiam Chaldaeo placuit & nostro interpreti, & LXX. qui verterunt ἀναμίστρον ἡδ' ἐν μέσσοις, in medio elidentium seu exterentium. Nam simplex positum pro composito ἐκ ἀναμίστρον. sicut loquuntur Iurisperiti qui genus eunuchorum quorum testes elisi vel contriti vocant ἁλίσκας. vnde patet comparisonem duci hoc loco à rebus mollioribus & tenerioribus quæ inter duriores, vt laminas vel saxa comprimuntur. exprimit ad oculum Tragicus noster in Medea: cum duo montes.

Claustra profundi, hinc atque illinc

Subito impulsu, velut atherio

Gement sonitu, spargeret astra

Nubesque ipsas mare deprensam.

Sanè radix Hebrææ vocis מצר Mezar angustia, est ZAVAT מצר, comprimere: iuxta Abenezram & Kimchi, vide Pagninum in 77.

TROPOLOGIAM pete ab Hugone de Sancto Victore, & Paniguelo, qui breuiter Peccator de peccato in peccatum migrans requiem nō inuenit, cumque tandem fugientem daemones, persecutores, morientem inter angustias deprehendunt.

VVLGATA.

DALETH.

Via Sion lugēt eò quòd non sint, qui veniāt ad sollemnitatem: omnes portæ eius destructæ: sacerdotes eius gementes: virgines eius squalidæ: & ipsa oppressa amaritudine.

Cōtinuatio.

7. **A**MBROSIO timorem significat; alijs patribus tabulam; Caninio ostiū, Zamorēsi & Isaaco paupertatem. Qui foris sunt ab ijs qui in domo, dispescuntur ianua seu ostio, quod ex tabulis compa

IN THRENOS IEREM. CAP. I. 33

compactum. Dixit de miseris eorum qui profugerant; nunc de iis qui domi remanentes in Chaldaeorum manus inciderunt: orditur ab vrbe, progreditur ad ciues. Quali dicar, foris quæ dixi: intra portas etiam desolatio, paupertas, timor. 1. In plateis est solitudo. 2. Gradatio. In portis iustitium. 3. In templo squalor, nam sublata cerimonia, sacrificia, sacerdotes obruti ætate & inærore, virgines sacræ dehonestata: vno verbo, tota vrbs amaro.

VIA SION LUGENT] Descendendo ab altioribus artificiosè progreditur ab arce, ad templum, & à templo, ad urbem reliquam. Sion. Sion propriè est mons in qua arx erat, & ciuitas David vocatur: dicta מצודה. Sion quasi specula à radice מצה Zaphah speculari. Templum verò fuit in monte Moria, inter quod & Sionem intermedia vorago Mel-lo, & vallis Cedron: infra vtrumque montem, reliqua ciuitas, quæ inferior dicta. Ait, vias lugent, quæ ad templum & arcem tendebāt, placent, significans, & vtens Metaphora rerum animatarum. Sed quid hoc? Liranus in lib. differentiarum, dicit Hebraicæ haberi via Sion herbosa: Sed אבאל Abal, numquam significat herbescere: optimè noster, vt & LXX. verterunt. Minatus fuerat Dominus, desertas fore vias eorum. Leuit. 26. 12. Si Dei præcepta non seruarent: interea vnum fuit, vt ter in anno omnes masculi ad templum Ierosolymam venirent Exod. 23. 17. Deuter. 16. 16. Quod negligenter admodum factum ab eis testatur Chaldaus hic; & ideò & propter alias præu-ricationes eorum maximè propter idololatriam, plerisque partim oc-cis partim abductis, partim profugis, partim seruitio oppressis, pau-ci ad sollemnitates illas tres celebrandas Ierosolymam veniebant; ideò dicit ipsas vias luxisse; vel quia (vt Theodoretus ait) lugenti-bus hominibus, ipsa quoque inanimata eundem affectum induere videntur: vel (vt aiunt Pascauius & Richardus) solitudine viæ sil-uescentes inærorem prouocant intuentium, addo habitum capillitij promissi, & squalorem lugentium imitantur. Idem eodem modo deplorat Isaias 53. 8. Dissipata sunt viæ, cessauit transiens per semitam: luxit & clauit terra. Nec alia quærenda causa vel explicatio, quam quæ hic subditur: eo quod non sint, (hoc est pauci admodum sint. Nam adhuc erant aliqui, nondum diruto templo, & nondum abductis re-liquis: qui veniant ad SOLEMNITATEM) מצה Moed, volunt cum Abenezra recentiores quidam posse verbi templum: ego vt fateor posse, sic contendo nunc melius ad constitutum & sanctum tempus referti, quam ad locum: nempe ad tres solemnes dies Azimorum, Hebdomadarum, & Scenopægiæ, quos dixi. LXX. hic & iussu in-festo: sicut etiam vertunt Psalm. 73. vers. 4. Vbi nos gloriati sunt, qui aderunt in medio sollemnitatis tue. Vbi Montanus, in intimo conuentui. Chaldaus, in medio temporum tuorum. Sanè מצה Maad, propriè, de-cernere & condicere in locum, vel tempus certum: de tempore ha-bes inferius vers. 15. vocauit aduersum me tempus.

PORTÆ DESTRUCTÆ] nondum illæ, quæ propriè sic dictæ. Portæ pro- Sed metonymicè porta significant iudicia quæ in illis solita exerceri, iudiciis. E item.

FACULTAD
DE
TEOLOGIA
Univ. de Deusto
BIBLAO

34 GLOSSÆ LITTERALES

item mercatus, & conciones quoque propè illas, eò quod ibi frequentior conuentus hominum: hæc cessant omnia, iudices enim & magistratus Nabuchodonosor cum Ioachin abduxerat: Vide lib. 4. Reg. 24. à vers. 13. Sic Ierem. 14. 2. Porta eius corruerunt. Isai. 3. vltim. morabunt atque lugebunt porta eius. Vide quæ dixi Cant. 7. vers. 4. membro 2. fol. 367. & D. Thom. & Nauarretum hit, benè loquentem.

SACERDOTES EIVS GEMENTES] pars in captiuitatem abducti cum Rege; reliqui qui domi manserant, cessantibus oblationibus CYRBANALAH egeni: Sic Chaldaei & R. Ioseph. & prophantis & interruptis sacris omnibus tristes. Sic Origenes: dolentes, etiam quod nec Deum quietè colere, nec populum instruere more solito in tantâ paucitate & oppressione liceret, Sic Severus.

VIRGINES EIVS SQUALIDÆ] tum quæ captivæ abductæ, de quibus accipiunt LXX. Nam solas relictas quæ fastidio victoribus fuere, scribit Sulpicius: tum quæ domi omni ornatu & letitia spoliata remanserant, de quibus capit Chaldaei, & in Cathena Græca nescio quis veterum, addens de illis potissimum capiendum quæ in templo ad nuptias vsque asseruabantur: quas verosimile tum multis probris obiectas, in sordibus iacuisse.

Virgines in templo nutritæ.

IPSA] tota Ierusalem, seu vniuersa Synagoga. Quid vago per singula membra? quanta quanta est tota est mare amaritudinis. Emphaticè LXX. & ipsa amaritudine referta est in seipsa: no es pordedentro sino una amargura.

TROPOLOGICE de portis Ierusalem singulis egregiè hoc loco disserit Figueiro viæ possunt intelligi virtutes & bona opera, quæ à nullis frequentantur, quando iacet studium perfectionis, & homines negligunt ad caelum tendere, vbi vera solemnitas. Sic Paniger.

VVLGATA.

HE.

VERS. 5.

¶ D. Hieronymo, ista. D. Ambrosio esse seu vivere. Zamorensi, & Isaaco, ecce. Caninio, vermis mali punici.

Cōtinuatio.

Ita instar mali Punici quod interius verminatur interit paulatim; & ecce ista quæ videbatur foris valida ac vita viuere intus amore velut lenta tæbe fuit consumpta. Scitum enim tristitia exsiccat ossa.

Scala quærelarum ista confurgit tribus gradibus, & illi quasi ponit innitentem, vt scala Iacob Deum, his verbis.

VVLGA

IN THRENOS IEREM. CAP. I. 35

VVLGATA

LXX.

Facti sunt hostes eius in capite, inimici eius locupletati sunt: quia Dominus locutus est super eam propter multitudinem iniquitatum eius: paruuli eius ducti sunt in captiuitatem ante faciem tribulantis.

Facti sunt tribulantes eam in caput: & inimici eius locupletati sunt: quia Dominus humiliavit eam propter multitudinem impietatum eius: Paruuli eius abierunt in captiuitatem ante faciem tribulantis.

IDERAT Iacob Deum scala innitentem, quo significari diuinam prouidentiam docui, Genes. 28. 13. Itaque nunc noster iusto Dei iudicio factum ait, vt quæ comminatus fuerat Iudæis mala, ea propter eorum scelera, meritò illos iam cuncta comprehenderent. Primò quod hostium, qui semper Iudæis infesti, iugo subditi. 2. Quod videre cogantur hostes spoliis & diuitiis suis fruantes, exultantes, & victis insultantes. 3. Quia cernebant in oculis suis puerulorum ante victores, quasi pecorum aggreget, verberibusque ad celerius ambulandum fatigatos vrgeri.

Gradatio.

HOSTES] LXX. ὁπλίστην αὐτὴν, affligentes ipsam, verbū Hebræum significat vtrumque צר צר צר Zarciah.

IN CAPIT] putida est distinctio cuiusdam Neoterici, inter esse in capite, & esse in caput. Cùm Hebræi careant casuum inflexione, & LXX. hic verterint eis ὁπλίστην in caput. Symmachus, in Principes: eis ἀρχοντας. Per caput Sacraf. significat eum qui dominatur, & caudam solet opponere, pro eo qui subditus aliena imperia & iussa cogitur sequi. Comminatus id Iudæis Deus, Deuter. 28. 43. Aduersa qui tecum versatur in terra ascendat super te, erigique sublimior: tu autem descende: & eris inferior. Ipse erit in caput, & tu eris in caudam. Contra quam si seruassent legem tum enim pollicitus; ibid. vers. 13. Constituet te Deus in caput, & non in caudam, & eris semper supra, & non subter: Baruch. 2. 5. & facti sumus subius & non supra: quia peccauimus Domino Deo nostro, non obaudiendo vocem eius. Psalm. 65. 11. Posuisti tribulationes in dorso nostro, imposuisti homines super capita nostra. Itaque hoc loco subauditur antithesis, nos autem in caudam: hoc est nos ad pedes, & aquarioli, & ad vilissima mediastinorum seruitia deputati. Dicam plura in Adagiis sacris Adagio. 147. Meo iudicio, non benè Galatinus lib. 4. de arcanis Catholice veritatis cap. 21. ex libro Echa Rabbethi hæc retulit ad tempora Romanorum, & quæ subdit de quatuor illis ducibus sunt fabulæ Rabbinaicæ: melius Chaldaea paraphrasis ad tempora Chaldaeorum retulit.

LOCUPLETATI] foelices ac beati facti nostris opibus ea securè & pacificè abliguriunt. Hebraicè יָשָׁו Salu prosperati, vt vertit

Hostes fruuntur labore & frugibus Iudæorum.

E 2

Pagni

Pagninus, seu ut Arias Securi fuerunt, LXX. *ἔδωκον*, feliciter habent; malè Galatinus, temerè egerunt. Minatus hoc Deus d. cap. 28. 30. *Plantes vineam, & non vindemias eam.* & 33. *Fructus terra tua & omnes labores tuos comedat populus, quem ignoras.* Isai. 1. 7. *Regionem vestram coram vobis alieni deuorant, hoc est deuorabunt.*

[*QVIA DOMINVS, &c.*] Hoc quidam codices iungunt præcedenti, quidam sequenti quarela, *parvuli eius, &c.* Ego capio quasi foret parenthesi inclusum, aut quasi positum foret in initio vers. Ut ratio sequentium, hoc modo: *Quia dominus locutus, &c. idèò facti sunt, &c.*

Loqui super
aliquem.

[*LOCVTVS EST SVPER EAM*] noster Hebraismum retinuit: quo & alibi sacra Scriptura vitur, qui aliquando significat polliceri bonam aut comminari malum. Num. 10. 29. Hebraicè, *locutus est Dominum bonum super Israël*, ubi noster explicat bona promissa Israël. Ierem. 11. 17. *Dominus exercituum, qui plantauit te, locutus est super te malum.* Ierem. 18. 7. *Repenit loquar aduersum gentem & aduersum regnum, ut eradicem, & destruam, & disperdam.* Psalm. 37. 17. *Super me magna locuti sunt.* Psalm. 54. 13. *Si is qui oderat me, super me magna locutus fuisset.* Sic capiunt hoc loco Theodoretus & Palscaus, & minas repetunt ex dict. cap. 28. Deuteron. vers. 13. 32. 41. vsque ad 50. Aliquando quia Dei dicere, est facere; significat malum decretum exsequi, & vlcisci suppliciiis, ut hoc loco sumit Chaldaus, qui vertit; *Dominus confregit eam*, & LXX. qui *ἰταχένων* ab ἰταχένω humiliavit eam, optimè idiotismum explicantes. Pagnin. dolore affecit, Arias angustiauit, Vatablus afflixit: hi omnes *הוּגְהָה* Hogha deducunt à *הָגָה* Iaga premere, angustiare, collidere. D. Hieronymus fortè censuit vas quiescere, & deducendum ad *הָגָה* Haga, id est, minas meditari & mullitare, & inarticulata verba secum more iratorum fundere.

Super pro
contra.

[*SVPER EAM*] exponitur Ieremias 19. 15. *Ecce ego inducam super ciuitatem hanc, & super omnes vrbes eius vniuersa mala, qua locutus sum aduersum eam.* Vtrobique est *Al* Hebraum *אֵל*. Et sic quod Psalmo 40. 10. habetur iuxta LXX. & nostrum, *magnificauit super me supplantationem*, Hebraicè *אֵל* Ali reddidit D. Ioannes 13. 18. *ἰσχυρὸς ἐστὶν ἡ δὲ τοῦ ἀντιπαραστήσαντός σου.* Leuabit contra me calcaneum suum, ut noster vertit. Sic, super sumitur pro contra passim, ut hic docet Nauarretius.

[*PROPTER MULTITVDINEM INIQVITATVM EIVS*] auaritia, immisericordiae, luxuria, & aliarum, & porissimum idololatriæ: eandem causam refert Ieremias d. vers. 15. & cap. 4. vers. 4.

[*PARVVLVS*] infantuli qui iam pedibus poterant incedere: lactantes vel matribus eripuerant & perdiderant, vel in matrum vlnis, ut agnellos cum ouibus, ante se agebant. Baruch. 4. 26. *Delicti mei ambulauerunt vias asperas; ducti sunt enim ut grex direptum ab inimicis.*

1 Patribus significat, & Zamorensi Principium vel Charitatem, Catinio & Isaaco vinctum, seu recuruum clauum. Continuat.

Quali dicat, non vulgus tantum ista perpeßum: sed & Principes etiam, quorum erat concordiam & charitatem, quæ omnis reip. felicitas est primum fundamentum & inchoatio; subditorum inter se, & membrorum cum capite, velut vincto ferro connectere, & id minime fecerunt, sed fouerunt potius dissidia; & lites perpetuas; illi ipsi quoque abducti, ut pecudes brutæ. ait:

Et egressus est à filia Siõ
omnis decor eius: facti sunt
Principes eius velut arietes
non inuenientes pascua:
& abierunt absque
fortitudine ante faciem
subsequentis.

Et ablati sunt à filia Sion
omnis decor eius. Facti sunt
principes eius velut arietes
non inuenientes pascuam:
& abibant absque fortitudine
ante faciem persequentis.

R 1 A luger. 1. omnia ornamenta & decora ablata. 2. ro- Analysis.
bur & præsidium ademptum, & quasi scuto nudatos. 3.
Vix spem remedij relictam.

[*EGRESSVS*] Hebraum *יֵצֵא* ut & Chaldaum *Ne- phaz* *נִפְזַל* significat vniuersim quaecumque egressionem, coactam & libentem. Vnde orta duplex lectio versionis Græcæ Vaticana *ἔξωδον* ablati, quam sequitur Theodoretus: & Complut. Regiaque *ἐξῆλθεν*, quam confirmat Origenes & magis conuenit cum nostrâ versione: significat omnem decorem, quasi ad nutum Dei obtemperanter sponte suâ impiam gentem deseruisse.

[*OMNIS DECOR*] splendor, honor, & ornamenta omnia. Nam Decor Iero- Nabuchodofor abstulit gazas regias, thesauros publicos & priuatos, solymæ templi vasa aurea quidem omnia ut habes 4. Reg. 24. 13. quæ fecerat Salomon; sed quæ ab aliis Regibus postea addita non omnia, ut colligitur ex Dan. 1. v. 2. *partem vasorum domus Dei*; mundum quoque & ornatum priuatum, Ezech. 16. 39. *denudabunt te vestimenti tui, & auferent vasa decoris tui: & derelinquent te nudam plenamq. ignominiam.* Nam Ierosolymam alloquitur: potro descripsit ea ornamenta Metaphorâ mundi muliebris à v. 9. eodem cap.

[*PRINCIPES EIVS*] capio latè, Regem, Sacerdotes, & magnates ac præcipuos duces millenarios, cenruriones, &c. qui partim captiui abducti, partim inopes remanserant domi spoliati bonis, & cessantibus domis ac oblationibus solitis, inopes & inediâ confecti, iuxta Principes similes arietibus manè confectis.

38 GLOSSÆ LITTERALES

Olympiodorum. ideo comparat eos arietibus, multis de causis. Primo quia aries est animal avidum comedendi, sedulum in pascuis querendis, & inuenta radicibus depascens; non inuentis statim languescit & macrescit. Deinde magnam cum gregem præcedit præfert gravitatem, naturâ tamen timidum, stolidum, & obliuiosum animal. Quæ Ioachin & Sedechiæ Regibus Iudæorum, & aliis Principibus illius æui facillè accommodabitur. Erant voraces & gulæ dediti, *Isa. 5. v. 11. & 22.* plebem non detondebant, sed deglubebant, & deuorabant, & iniustis iudiciis ac tyrannide opprimebant, *Isa. 1. 23. Jerem. 5. v. 5. psal. 13. 4. optimè Exech. 3. 4. per totum.* Hi optimi Regis Iosifæ liberi erant, sed vt est in veteri prouerbio. *Hieronymi filij noxia*; nec Principes liberi ab illo, Etas parentum peior auis tulit Nos nequiores mox daturos Progeniem vitiosiore. De arietum stoliditate ducta illa, *mens arietina.* item *tiernex & non homo.* Denique cornibus armatum pecus, sed imbelles: sic illi sceptro truces, sed animo inermes. Scio quid Iosephus d. c. 9. scribat de Ioachino fuisse benignum & iustum *χρηστος & δικαίος*: Sed credo potius sacræ Scripturæ dicenti fecisse malum in conspectu Domini: & tram Regis Babylonij concitasse scribit Sulpicius lib. 1. *Ita ut, 5. 13. Nobiles eius interierunt fame.* Qui epulis & Salaria mensæ assueti, ferunt in ediam difficilior.

Arietes pro principibus.

ARIETES] Recentiores ferè omnes cum Rabbinis & Thargumais legunt *Aialim* אֵיִלִּים & vertunt, *cerui*. LXX. & noster *Asilim* אֲסִלִּים & vertunt *arietes*. *Jeremie 25. 34. Ululate pastores, & clamate, & aspergite vos cinere*; & v. 35. *peribit fuga à pastoribus, & saluatio ab optimatibus gregis. vox clamoris pastorum, & ululatus optimatū gregis: quia vastatus domus pascua eorum.* pro optimatibus gregis vbique LXX. arietes pecorum ponunt, *ut ipsi rōi ἀρῖοί τινος*. Chaldaeus *fortes populi*. eodem sensu.

Robur panis.

ABSQVE FORTITVDINE] hoc est defecti viribus. nam inedia vires exhaurit; vbi non est panis, non est corporis robur. ideo Hebraei dicere soliti, *robur panis*, & *robur aquæ*. *Ita. 3. 1. & vocare panem* (hoc est cibum) virgam seu baculum, quod instar scipionis hominem sustentet *Leuit. 26. 26. Ezechiel. 5. 16. & 14. 13.* iuxta illud de Saule 1. Reg. 28. 20. *& robur non erat in eo, quia non comederat panem tota die illa.*

SUBSEQUENTIS] LXX. persequentis *διώκοντος* Hebraei. *קִדְּמָה* *Radaph*. Vtrique benè. Nam *Radaph* קִדְּמָה significat subsequi & persequi. illud nostro placuit, nempe de iis qui captiui abigebantur, vt ante abigeos pecora. Paniguerola, comparat ductis ante triumphantem. prius melius est. istud de iis qui hostem fugiebant, vt exponit Chaldaeus; non fuit eis virtus ad fugiendum vt liberarentur à persequente.

MYSTICE, quadruplicem sensum copiosè prosequitur Ioann. Latetius in Commentar. à cap. 25. vsque ad 33. Si quædam apocrypha sustuleris. Vide etiam glossam interlinealem.

VVLGA

IN THRENOS IEREM. CAP. I. 39

VVLGATA.

Z A I N.

L X X.

San.

VERS. 7.

] Ambrosio significat, *huc vel duc te*: Hieronymo, *hæc*. Zamorensi: *nutritio*; Angelo Caninio & Isaaco *telum* seu arma, quoniam instat clauæ.

Conferens in corde suo, quam olim delicatè à Deo nutrita, & quam nunc famelica; & reputans hæc omnia mala quibus, velut *clauā* vel alio *telo* Deus illam contusam, *huc* miseræ deduxisset, reuocauit in memoriam dies antiquos; & hinc vehementer auctus est maior. hoc vult cum ait;

Continuatio.

Recordata est Ierusalem dierū afflictionis suæ, & preuaricationis omnium desiderabilium suorum, quæ habuerat à diebus antiquis, cum caderet populus eius in manu hostili, & non esset auxiliator: viderunt eam hostes, & deriserunt sabbata eius.

Recordata est Hierusalem dierum humiliationis suæ, & rebellionum suarum, omnium desiderabilium suorum, quæ fuerunt à diebus antiquis, cum caderet populus eius in manus tribulantis, & non esset qui auxiliaretur ei. Videntes inimici eius riserunt super habitatione eius.

IRATRES Ioseph cum illis omnia feliciter succederent peccatorum suorum inmemores erant; vt affligi ceperunt, mox recordati iniuriæ in fratrem. *Genes. 42. 21.* Sic Ierusalem dulci fortunâ ebria non attendit ad dona à Deo accepta; sed demum oppressa malis, vnde excidisset, caput aduertere; dante vexationem intellectum. Vidit se regno deiectum, & (vt dici) solet, de Solio ad quasillum redactam: & censuit verum esse illud Tragediæ, in seruitutem cadere de regno graue est. Vidit se à Deo, parte & marito abdicatam ac repudiatam. Quanto illi querelæ iustior occasio, quam quæ quiritabatur.

Analysis.

Alte illa cecidit qua viro caret Hercule.

CVM CADERET POPVLVS EIVS IN MANV HOSTILI, ET NON ESSET AUXILIATOR] cum à Babylonis subito oppressa fuit, quando Rex & Principes & præcipui quique rapti in captiuitatem, & videret se omni diuino humanoque auxilio destitutam; tunc velut verno expectata, sensit vnde exciderat, & recordata præteriti statûs, eam cum præsentis conditione comparauit, reuocans in memoriam, & ipsa recordatione vehementius se ipsam conturbans.

Primo quàm olim diues & beata cunctis bonis abundasset quorum nunc solum desiderium superstit hinc animum crucians; & qui-

E 4

bus

bus nunc malis prematur, quæ cogitatio tedium animo ingenerabat, teste D. Thoma. 2. Se sibi vtriusque damni peccando causam fuisse; hinc vermis conscientiam erodens. 3. se à locis perfide desertam (hinc indignatio) hostibus ludibrio relictam, cum irrisione & vilipendio factorum omnium, unde dolor grauissimus, & quædam quasi desperatio medicina, teste Theodoro.

PRÆVARICATIONIS] Hebraicè est; מְרִידוּת *Mrudeiah*, quod vix dici potest quam multipliciter interpretentur. LXX. ἀνομιὰν *ex-pulsionem*, Chaldaeus, cum prauaricaretur & insolem se gereret. Pagninus & Vatablus *indigentiarum*, Arias & Leo Iudas *rebellionum*. Isidorus Clarius, *transmigrationis*. Causa varietatis, quia LXX. Iarius & multi censent radicem esse *Rad 77*, dominatus fuit, transmigravit, depauperavit, planxit, Noster autem & Arias & Chaldaeus, *Marad 772*, exasperavit, amarificavit. Possunt ambæ radices interpretando con-tingi. Nam (1.) dies quibus peccavit, fuerunt dies *prauaricationis* & rebellionis qua cor peccantis *amritudine* impletum, & anima bo-nis gratie depauperata & in luctum ac planctum data, (2.) Deus au-tem exasperatus hac rebellionem permixto iusto iudicio illam ab hosti-bus affligi, vinci, & in captiuitatem abire & transmigrationi. En pec-cati fructus.

OMNIVM] subauditur copula, & ut bene supplet Chaldaeus.

Desiderabi-
lia.

DESIDERABILIVM] coactum est, quod recentiores quidam re- stringunt ad uxores, quas hostes abductas stupro polluerant. Refero cum Origine & Olympiodoro ad omnia bona spiritalia & temporalia, facta & prophana ornamenta templi, regni, vrbis & priuatorum sicut sumitur *desiderabile* etiam inf. v. 10. *Manum suam misit hostis ad om- nia desiderabilia eius* quæcumque magni faciebat, & pro quibus tuen- dis nihil perpeti reculabat. Iai. 64. ii. *omnia desiderabilia nostra facta sunt in ruinam.*

A DIEBUS ANTIQVIS] per tot sæcula continuata Dei beneficentia.

Sabbati du-
plex signifi-
catio.

SABBATA EIVS] communior explicatio est, quam sequor, signifi- ficari festa ipsa, quibus ociabantur Iudæi & labore abstinebant. Sic tempore Antiochi Machab. ii. cap. 1. 41. *dies festi eius conuersi sunt in lu- elum, Sabbata eius in opprobrium*. Sanè Romanorum quoque post euer- sam Ierosolymam æuo passim Sabbata & aliæ leges Iudaicæ irride- bantur, patet ex Persio Sat. 5. in fine;

— at cum

*Herodis venere dies, undæque fenestra
Disposita pinguem nebulam vomere lucerna
Portantes violas, rubrumque amplexa catinum.
Cauda natæ thymæ, tunc alba fidelis vino:
Labra mones tacitus, recutitque sabbata palles.*

Iuuenali quoque lib. 5. Saty. 14.

*Quidam sortis metuunt sabbata patrum,
Nil præter nubes & cali numen adorant;*

Nec

*Nec distare putam humanâ carne suillam,
Qua pater abstinuit: mox & præputia ponunt.
Romanas autem soliti contemnere leges,
Iudaicum ediscunt, & seruant, ac metuunt ius,
Tradidit arcæ quodcumque volumine Moses,
Nec monstrare vias eadem nisi sacra colenti:
Quæ situm ad fontem solos deducere verpos.
Sed pater in causa: cui septimæ quæque fuit lux
Ignaua, & partem vita non attingit ullam.*

Vnde mihi verisimile videtur etiam Chaldaeos, cum alios ritus Iu- daeorum, tum Sabbati quoque obseruationem, quæ non iure natura aut Gentium, sed Mosaicâ lege introducta (ut ex Iustino, Tertulliano, Eusebio & Damasceno docuit Iosephus Stephanus ad d. c. i. num. 45. amarulentis sarcasmis irrisisse: fortè dictitantes, ignaua olim Sabbata celebrabatis putidâ religione, nunc ecce lege hac vos soluimus. ocia- mini ab ipso festo; pensum seruile perfoluite, & similia. hoc David prædixerat psal. 74. à v. 4. ubi inter cetera *quiescere faciamus omnes dies festos Dei a terrâ*. inter quos sabbatum, quod suum Deus ideo vocat, Ezech. 20. 12. *Sabbata mea do eis, ut essent signum inter me & eos, & sci- rent, quia ego Dominus sanctificans eos*. Antonius Agellius exponit Sab- batum vocari ipsam solitudinem & iudiciorum intermissionem, & commerciorum cessationem, quo sensu solet Deus minari terræ Sab- batismum, Levit. 26. 35. *Tunc placebunt terra Sabbata sua cunctis diebus solitudinis sue: quando fueritis in terra hostili, sabbatizabit & requiescet in sabbatis solitudinis sue, eo quod non requienerit in sabbatis vestris quando habitabatis in ea.* Mihi magis placet, quod dixi.

LXX. expo-
nuntur.

Sed cur LXX. vertunt, *riserunt* & non *transmigrationem* eius, vel ut alij legunt *transmigrationem* habitatione. Si posterior lectio vera, puto *transmigrationem*, poni pro incolatu seu quiete, sed Ironice: quia nulla illis quies dabatur. Si prior vera, puto illos censuisse *Sabbatum* per antiphrasim significare ipsam transmigrationem & abductionem in captiuitatem.

Otiotas.

D. Gregorius lib. 5. Moral. capit. 22. suggerit Tropologiam; de ani- mæ, quæ otiosa à studiis bonis, statim impletur improbis cogitationi- bus, & ideo eius otium seu vacationes à demonibus irridentur.

VVLGATA,
HETH.

LXX.
HΘ.

VERS. 8.

¶ Ambrosio est pauor hoc est religiosa sollicitudo; Hieronymo & Isaa- co vita; Zamorensi contritio seu descensio; Caninio quadrupes.

Nihil est quod spiritualem vitam magis custodiat, quam pau- dum versari in conspectu Dei. Hanc sollicitudinem & timorem Dei Ierusalem abiecerat: ideo robur eius contritum, & descendit

Continua-
tio.

F eo

42 GLOSSÆ LITTERALES

eò vilitatis, vt peccando similis facta sit iumentis seu quadrupedibus, quibus non est intellectus: & propter peccatum, etiam à Deo humiliata & contrita. hoc ait isto versiculo.

Peccatum peccauit Ierusalē, propterea instabilis facta est: omnes, qui glorificabant eam, spreuerunt illam, quia viderunt ignominiam eius: ipsa autem gemens conuersa est retrorsum.

Peccatum peccauit Hierusalem: propterea in fluctuationem facta est. Omnes qui glorificabant eam, humiliauerunt illam. viderunt enim ignominiam eius: atque ipsa gemens, & conuersa est retrorsum.

RESPONDET blasphemiae Gentiliū irrisioni propheta. Non esse cur se iactent, aut glorientur. Non enim hæc accidisse, eò quod vel ipsi adeò viribus excellenter, vel quia Deus non poterat populum suum defendere, & quæ sancuerat Sabbata tueri: sed quia Deus peccato Iudæorum infensus eos ita puniri decreuerat. Vide quid intersit inter sanctos quando affliguntur, & profanos. illi apud poetam queruntur quod visum superis Priami gētem immeritam perdere, & inculcat quod ferus omnia Iuppiter Argos transtulerit. sed iustus iniud est acculator sui. Sic Daniel cap. 9. *peccatum iniquitatem facimus, impiè egimus, & recessimus, & declinauimus à mandatis tuis, & iudicis. Non obediimus seruis tuis prophetis, qui locuti sunt in nomine tuo regibus nostris, principibus nostris, patribus nostris, omni- que populo terræ. Tibi Domine iustitia: nobis autem confusio faciei, sicut est hodie viro Iudæ, & habitatoribus Ierusalem, & omni Israël, his qui prope sunt, & his qui procul in vniuersis terris, ad quas eiecisti eos propter iniquitates eorum, in quibus peccauerunt in te.*] vbi habes commentarium nostri loci.

Analys.

peccando
peccare.
peccatum
peccare.
idololatria
maximum
peccatum.
peccatum
malum.

In quo tria dicuntur. primo fatetur grauissimum totius gentis peccatum, nempe idololatriam maxime sub Manasse vt benè S. Thomas & habes. 4. Reg. 21. ideo dicit non, *peccando peccauit*; quæ phrasis significat assiduitatem & continuationem: sed dicit *peccatum peccauit*, nempe grande iuxta Chaldeum quod in sacra Scriptura solet vocari magnum peccatum 4. Reg. 17. v. 21. de Ieroboam; & *peccare eos fecit peccatum magnum*. hoc est maximum: aut simpliciter peccatum, vt Ecclesi. 49. 5. *præter David, & Esachiam & Iosiam omnes peccatum commiserunt.* omnes Reges Iudæ fuerunt idololatræ præter hos tres. & simpliciter *malum* sapè d.c. 17. & alibi.

Secundò addit pœnam, quod idcirco gens vaga fuerit abducta in transmigrationem Babylonicam vt Deus minatus per prophetas, lege d. cap. 17. *Instabilis* si animum spectes fluctuans instar Sali, Nam praua conscientia semper perturbationibus quasi fluctibus vt procel-
losum

IN THRENOS IEREM. CAP. II. 43

losum mare agitur, nec conquiescit (sic Origenes) LXX. in fluctuation. in eis *çādo* si corpus, quasi tremens & trepidans instar Caini; si totam, vagabunda & errans, (sic Chaldaeus) & in alienam abducta regionem. (sic Olympiodorus.)

De Caino dicitur Gen. 4. 12. futurum *Na Vanad* נא ונא vagum & profugum vt noster vertit, vnde patet plus significari voce נא *Nud* quam hic habemus quam voce נא *Nua*, & hanc significare generaliter moueri. illam celeriter agitari, & de loco in locum profugere, nec vspiam posse consistere, quod optimè quadrat nostro loco quia verè quilibet peccator est inconstans in suis omnibus; & vt epist. 1. scribit Horatius, non potest idem eadem probans horam durare: sed mox sua pugnat sententia secum. Quod petiit, spernit, repetit quod nuper omisit. *Estuat* & vitæ disconuenit ordine toto: Diruit, edificat, mutat quadrata rotundis. Nec Protei vultus mutabilior est huius animo. Pani- guerola quia Hebræum significat *commotionem*, vult sensum esse facta est omnibus in irrisionem, quia omnes super eam inquerunt caput: eo quod motere caput in sacra Scriptura significat irridere. haut dubia aliis locis hæc significatio est vt pl. 43. 15. *posuisti nos in similitudinem gentibus, commotionem capitis in populo*] Sed isto loco non video quò pacto conueniat nostræ versioni. Est qui hoc loco exponat *separare*; sed Agellius. confundit cum voce נא *Nadah* in hoc versu non puto cōferri men- struat, sed in sequenti. Hic tantum comparat semitæ mœchæ vagæ impudentissimæ, quæ in omni angulo fornicatur, etiam in publica viâ, & quæ natura occuluit illa omnium oculis obicit. Quæ altera parua est, eo deuenisse contemptus apud omnes propter magnitudi- nem impudentiæ & exprimitur, cum dicit, *SPREVERUNT ILLAM* QVIA VIDERUNT IGNOMINIAM EIVS] Hebræi- cè Nuditatem, seu turpitudinem eius *Eratab*; Nam *Arah* ארר nudare & discooperire: & inde נא *Ernah* genitale membrum, quia turpe illud denudare. sic sumitur nuditas, ignominia, turpitudine He- bræicè Gen. 9. 22. & Latine Exod. 20. 26. & passim in Pentateucho & prophetis; sed inde transfertur ad quamlibet rem vel actionem fædam cuius aliquem meritò pudeat, & quam coniectam & occultam homi- nes solent optare. Deuteron. 23. 14. vbi iubet ad requisita naturæ ho- mines extra castra egressi, & egesta humo operire, ne quid in castris appareat fæditatis. & 24. 1. quilibet corporis deformitas sic nūcupatur.

Ex his sequitur tertium, nempe quod nec aliorum, nec suum ipsa conspectum ferat.

GEMENS CONVERSA EST RETRORSUM] non quidem ad Deum præ contritione ob peccati detestationem vt volunt Origenes & Olympiodorus. Nam hoc esset antrosum conuerti: nec solummodo præ doloris magnitudine identidem ad patriam oculos reflectens (vt Palschafius) nec (vt Agellius) præ pudore non sustinens conspe- ctum nororum & vultum ab eis reflectens in partem aliam: Sed cum foret ita spreta ab omnibus si cui se adiungebat statim cum impetu (à rempulsiones) pugnis cubitisque repellebatur & quasi in terram su-

44 GLOSSÆ LITTERALES

pinabatur repulsa. ps. 39. 15. conuertantur retrorsum & reuertantur ps. 55. 10. conuertentur inimici mei retrorsum. vide 3. v. 13. Tropologice de damnis quæ peccatum adfert multa hic Lateturius: hic tres penas habes, instabilitatem, ignominiam & odium vniuersorum.

Teth.
VER. 9.

VVLGATA.

TETH.

LXX.

Teth.

Continua-
tio.

¶ D. Ambrosio est exclusio; D. Hieronymo, bonum; Caninio, in volu-
crum; Zamorensi, lutum; mihi, sordes. Isaaco dux.

Quid aliud ista quæ pingitur, quam canum & si quid vilis? illa
bonum omne amiserat exclusa Dei gratia, illa se foris peccatorum inuol-
uerat, vt diploide, vel fascia pectorali. nonne hoc indicat cum dicitur

Sordes eius in pedibus
eius, nec recordata est finis
sui: deposita est vehemen-
ter, non habens consolato-
rem: vide Domine affli-
ctionem meam, quoniam
erectus est inimicus.

Immunditia eius ante pedes
eius: non est recordata nouissi-
morum suorum, & fecit se
descendere immense: non est qui
consoletur eam. Vide Domine
humiliati onem meam; quoniam
magnificatus est inimicus.

¶ X Nouatoribus est, qui de ignominia pene capiat melius co-
hærebit cum precedentibus, si vt faciunt Patres & Rabbi-
ni, interpretemur de ignominia culpæ. Reddit enim rationem,
quo factum modo vt hostes intelligerent eius facinorositatem & turpi-
tudinem, propter quam abominati illam. Quid inuidissent & spre-
uissent tanta fuit profusio illius in idololatriam, quanta mulieris mē-
struo fluore redundantis spurcitia; cuius fanies nec feminalibus, nec
vllis strophis retineri potest, vt non ad ima vlque defluat: hoc primum
membrum. 2. reddit tantæ & tam effrontis impudentiæ rationem, stu-
porem mentis & nouissimorum obliuionem. 3. nihil mirandum (dicit)
si prodigiosa nequitia condignâ respondente penâ in acerbas que-
relas eruperit.

Menstrua
vocatur for-
des & im-
munditia.

Sordes eius] Hebraicè מְנוּחָה Tumah LXX. ἀκαθάρτια, men-
strua feditas, quæ sordis & immunditiæ vocabulis solet exprimi Isai.
4. 4. si abluerit Dominus sordes filiarum Sion. Ezechiel 24. 13. im-
munditia tua execrabilis: quia mundare te volui & non es mundata a sordibus
tuis. Leuit. 15. 30. pro fluxu immunditiæ suæ. Mulier enim menstruata ex
lege immunda reputabatur, & à templo arcebat. Sordis nomine hic
sensu historico Idola significantur, vt etiam alibi. Exo. 32. 25. propter i-
gnominiam sordis, id est eo quod se idoli cultu maculassent. Deut. 29. 17.
sic explicat ipse Moyses, vidistis abominationes, & sordes, id est idola eorū.

Idola for-
des.

IN PEDIBUS.] subauditur oculis omnium conspicitur. significat
non conatos eluere penitentia, nec etiam vitare scandalum aliorum, sed
instar

IN TRHENOS IEREM. CAP. I. 45

instar vilissimi scorti de scelere gloriosos. Isai. 3. 9. peccatum suum quasi
Sodoma pradicauerunt, nec absconderunt. Pro pedibus, Hebraicè est voca-
bulum פְּדִי שֵׁל, quod Chaldaus & Rabbinus, & recentiores vertunt in S. S.
orâ seu fimbrias vestimentis; noster aliquando vertit, quæ sub pedibus, vt
Isai. 6. v. 1. aliquando pedes vt hic; aliquando famora Isai. 13. 22. aliquan-
do verecundiora, & pudenda, ibidem; & Nahum. 3. 5. Significat pro-
priè partes imas, siue corporis, siue indumenti: & pedum nomine He-
braei indicant, quicquid sub ventre est, sic enim Isaias 7. 20. asserit ra-
dendos nouacula pilis pedum & barbam vniuersam. & Ieremi. 2. 25.
prohibe pedem tuum à nuditate, de qua re multa diligenter, insignis Sa-
cræ scripturæ & luculentus interpres, Pineda noster in Iob. c. 31. 10. cui
addo illud Apollinis Aegæi responsum, apud Plutarchum in Theseo.

ἄνθρωπος ὁ ποδὶς ὡς τὰ πόδια, ὡς τὰ πόδια καὶ τὰ πόδια
καὶ τὰ πόδια ὡς τὰ πόδια καὶ τὰ πόδια.

Vitis prominentem pedem, multum optime populorum
Ne soluas, priusquam ad plebem Aihenarum peruenieris.

De quo Muretus lib. 1. var. lectionum. Sed hoc nostro loco, pedes
capio propriè, vt explicui.

NEC RECORDATA EST FINIS SVI] ad hunc stuporem & inue-
recundiam deuenit, quia memoriam cogitationemque omnem mor-
tis, & quæ consequuntur illam, animo eiecerat: nam peccato se absti-
nent, qui nouissima memorantur, Ecclesi. 7. 2. v. 1. & hi demum sapiunt,
Deutero. 32. 29. vbi prophetice hanc obliuionem indicat Moyses; vti-
nam saperent, & intelligerent, & nouissima prouiderent. Ipsos quoque
Principes eo liberius peccasse, quod Athæi forent, quia non crede-
bant Deam humana curare vel punire docent propheta, Ezech. 8. 12.
& Sophon. 1. 12.

Nouissimo-
rum memoria.

DEPOSITA] LXX. descendit immensa. κατέβη ὡς ὁ πόντος. Deponere.
deiecit ex gradu summo in immensam abyssum miserie. noster vtitur
voce deponendi, vt ostendat non solum robore, sed & iustitiâ vsum, de
throno superbiæ deturbasse. psal. 58. 12. disperge illos in virtute tua, depo-
ne eos. Luc. 1. 52. deposuit potentes de sede.

VEHEMENTER] Hebraicè פֶּלִיאָה, mirabiliter; nomen pro
aduerbio sicut & apud LXX; pro mirabiliter, ideo bene noster: vhe-
mens enim hæc ruina & q. prodigiosa.

Nomen pro
aduerbio.

VIDE] Nec Deus (ait) illam consolatur, quia ad Deum non ritè
conuertitur. dolere & lamentatur, non quod peccasse peniteat, sed quia
affligitur. non quod Deo offenderit, sed quia cruciatur: sicut & in Euā-
gelij Historia diues epulo, quia cruciabatur à flammâ. Sanè non se,
sed hostes accusat; postulat vindictam, & non promittit emendationem.
talis ista oratio populi: cui malo tribuere, quam (cum Olympodoro)
propheta, ex affectu caritatis pro populo orati. quod parū coheret.
Vide ponit pro auxiliare, & de afflictione eripe. explicatur hoc pl.
30. 8. respexisti humilitatem meam, saluasti de necessitatibus animum meum
&c. Dan. 9. 18. vide desolationem nostram.

Videte.

ERECTVS EST] me deiecasti, illū exaltasti, qui abusus beneficio tuo
F 3 ad su

46 GLOSSÆ LITTERALES

ad superbiam, magna super me loquitur, cum iniuriā tuā, dicens: manus nostra excelsa, & non Dominus, fecit hac omnia. Deutero. 32. 27. hæc eo diriguntur, ut Dei in victores iracundiam prouocent.

Tropologiae de sordibus capitis, manuum, & pedum D. Ambrosius in ps. 36. 5. Leo serm. 1. de pascha. & B. Bernardus ser. de ablutione pedum. De spiritali depositione Rupertus hic.

VERS. 10.

VVLGATA.

I O D.

LXX.

109.

D. Hieronymus exponit principium; S. Ambrosius desolationem & confessionem ut & Isaac; Zamorensis laudem; Caninius manum; alij spacium.

Continuatio. Desolatio Iudæorum, non suffecit, ut inciperent sapere, & principium sapientiae amplexi. Deum timentes, peccatum suum confiterentur, hoc est laudem seu gloriam Deo darent, largum penitendi spacium tribuenti. ideo post irruptionem permisit Deus, ut hostis, nec sacris quidem manu parceret. nam,

Manum suam misit hostis ad omnia desiderabilia eius: quia vidit Gentes ingressas sanctuarium suum, de quibus præceperas ne intrarent in Ecclesiam tuā.

Manum suam extendit tribulans ad omnia desiderabilia eius: vidit enim gentes ingressas in sanctuarium eius, quas præceperas non intrare eas in Ecclesiam tuam.

Analys.

1. pars.

In templū quibus non licebat ingredi.

peccatum.

TRIA sunt vers. huius membra, indicatur nouum peccatum Iudæorum, & eius pena, & iniusta expostulatio cum Deo peccatum fuit, quia contra Dei præceptum Gentes idololatrias, federatas, permiserunt in partem templi interioris ingredi Ezechiel. 44. 7. Sufficiant vobis omnia scelera vestra domus Israel: eo quod inducitis filios alienos incircumcisos corde, & incircumcisos carne, ut sint in sanctuario meo, & polluant domum meam, &c. quod ut intelligatur, sciendum ab ea parte templi ubi Sancta Sanctorum, omnes arcebantur præter solum Pontificem semel in anno: a sancto, omnes qui Sacerdotes non erant; ab interiore atrio, omnes qui nec Sacerdotes nec Levitæ (de quo dixi ad Hebr. 9.) ab exteriori atrio Iudæorum, omnes gentes & incircumcisi; ab atrio vero profano, seu gentium soli Ammonitæ & Moabitæ in æternum arcebantur Deuter. 23. 3. Idumæi & Egyptij expressè à Deo iussi admitti ibid. v. 7. post tertiā generationē: hos tamē, ut & Chaldaeos Iudæi quadam usurpatione in perpetuum excludere conabatur quasi foret contra legem, ut patet Ait. 21. 28. Et nihilominus fauore & gratiā cum quibusdam, ut dixi, dissimulabant: & ideo

IN THRENOS IEREM. C. I. 47

ideo meritò in quo peccarant puniti, ut notauit S. Gregor. Nazianzen. Orat. 1. de Pace.

Secunda pars penā continet, nepe quod qui cum possent, eos non accuerunt, cum vellent, non potuerunt: sed Chaldaei, & qui socij eorum Moabitæ, Ammonitæque in ipsa penetralia templi irruerunt, & sacra omnia profanè contrectarunt, ac diripuerunt, ut docui in c. argumento & R. Salomon scribit Ammonitas & Moabitas combussisse libros legis.

Tertia pars continet lamentationem populi improbi pergentis cum Deo expostulare, quod non dederit illis robur ad resistendum; & talia fieri permiserit: & latenter insimulant eum pacti non seruati, & non præstite promissionis de perpetua templi conseruatione, prout ipsi intelligebant illa 1. Paralip. 7. 16. Elegi enim & sanctificauimus locum istum, ut sit nomen meum ibi in sempiternum, & permaneant oculi mei & cor meum ibi cunctis diebus. Sic solēt impij culpā suam regerere in Deum.

DESIDERABILIA] arcam, tabernaculum, altare, candelabrum, & cetera vasa atque ornamenta templi, quæ à Iudæis in magnā veneratione habebantur (Sic Origenes) & opere ac pretio suo concupiscibilia hostibus.

EIVS] Ierosolymæ affixum Hebraum est femininum.

VIDIT] ipsa Ierusalem, Metonymicè pro ciuib.

GENTES] incircumcisos quos dixi, ut benè Origenes. Paschasij, Ruperti, Richardi & aliorum expostio de profanè viuientibus est Tropologica.

SVM] quod ipsi hostes victoriæ iure iam suum reputabant: & profanatione desierat esse Dei.

DE QUIBUS] hinc tertia pars incipit: q. d. cum præceperis, cur non tueris legem quam tulisti, o Deus.

TROPOLOGIAM] pete à Ruperto hic, & D. Ambrosio serm. 10. in psal. 118.

VVLGATA

K A P H.

LXX.

XII.

VER. 11.

D. Hieronymo & Isaaco manus, D. Ambrosio curuati sunt, Zamorensi humiliatio & nubes, Caninio palma seu vola manus ceteris quaerens res curua.

Nube quadam miseria & meroris obducto animo, & fame humiliari; par sitipem porrecta vola manus corpore incuruato petebant, pars filiquas & putamina in solo iacentia capite demisso quarebant, & inuenta celeriter manu rapiebant.

Omnis populus eius gemens, & quarens panem, || omnis populus eius gementes quarentes panem: dederunt

F 4

dederunt preciosa quæque pro cibo ad refocillandam animam. Vide Domine & considera, quoniam facta sum vilis.

runt desiderabilia eius incipit ad reuocandam animam. Vide Domine, & considera, quoniam facta est vilis.

Analys.

Causa famis.

Populus gemens. Preciosa pro cibo vilis.

Reducere animam. Reducere pro conferuare. Anima pro vita.

In fame lordidi cibi expetuntur.

NITIO versus iterum interloquitur propheta, & grauem totius populi describit famem: & postea in fine ponitur oratio populi: atque ita sunt due partes versiculi vnius, & personarum mutatio, quæ in sequentibus quoque versibus aliquoties occurret. Continuis Iudææ bellis & vastationibus, vt fieri necesse est, agri iacebāt incultri, & ideo fames inualuerat. vastata fuerat Iudæa à Sennacherib, & Ierosolyma obfessa, scdā passa famem: mox iterū vastata & capta à Pharaone Necao: paullo post statim ab exercitu Nabuchodonosor bis, primo quādo Ioachaz filiū Iosia abduxit, & iterum quādo Ioachin nepotem Iosia abduxit.

OMNIS [etiam diuites & nobiles. GEMENS] Hebraicè est *gementes*. constructio qualis illa pars in frustra secant. PRECIOSA] Supellectilè optimam, & etiam filios, & seipsos in seruitutem vendentes, sicut Aegyptij offerebant Iosepho, Genes. 47. 19. *eme nos in seruitutem regiā.*

AD REFOCILLANDAM ANIMAM] Hebraicè est, *ad facere redire animam*, seu *ad reducendum Lebasib Nephos* להשיב נפש. reducere pro conferuare: & animam pro vita, quæ sunt creberrima.

FACTA SUM] q. l. LXX. *facta est*: sed melius alij cum Theodoro vt noster, *sum*.

VILIS] LXX. *inimicus*. in honorata, Chaldaus. *voratrix*. Garguritha. גרגריתא. in eo igitur hæc vilis posita, quod quæ olim ad cupedias nauscabat, nunc asinorū capitibus columbarū stercoribus, & sordidiorib. inhiabat. vt narratur de Samaria obfessa 4. Reg. 6. & 25. de Hierosolymā tēpore Ezechia 4. Reg. 18. 27. dicit Rablases, *ad viros qui sedēt super murū, vt comedat stercora sua, & bibat urinā suā*. propter hæc similia famies à Marone vocatur *obscana*. potissimū tamē propter illu tem vteri proprii, quas in delicijs fore legimus Deutero. 28. 56. *Tenera mulier & delicata qua super terrā ingredi nō valebat, nec pedis vestigium figere propter molliem & teneritudinem nimiam inuidebit viro suo; qui cubat in sinu eius, super filij & filia carnis, & illuue secundarum quæ egrediuntur de medio feminum eius.* &c.

TROPOLOGICE quædam D. Gregorius lib. 33. Moralium cap. 26. Hilarij quoque verba ad pl. 58. huc possunt isto sensu accommodari.

VVLGATA.

LAMED.

LXX.

λᾶμδ.

VERS. 12. Ambrosio, *cor vel seruos*; Hieronymo & Zamorensi, *cor vel disciplinatus*; Caninio, *stimulus*; alijs, *veru*; Isaaco, *doce*.

Lamed

Lamed igitur quasi stimulus vel veru; auditorum & spectatorum corda fodicat, admonens & docens vt admoniti periculo & damno alieno, disciplinam Dei amplectantur, ne similia peccantes similia supplicia subeant. ideo orditur ab exhortatione.

Cōtinuatio.

O vos omnes, qui transitis per viam, attendite & videte: si est dolor sicut dolor meus: quoniam vindemiauit me, vt locutus est Dominus in die iræ furoris sui.

Qui ad vos, omnes, qui transitis per viam, conuertite vos, & videte, si est dolor iuxta dolorem meum, qui factus est. Loquutus in me humiliauit me Dominus in die iræ furoris sui.

DVO dicit: proponit spectandam miserie magnitudinem, & fontem eius ostendit. illam dicit incomparabilem, hæc ait esse Dei minarum veritatem, & iudicij seueri distributionem. Verba satis clara sunt, sed à Nouarorum caluminiis versio nostra est defendenda.

Analys.

Primo pro *o vos*. Hebraicè est *Lo Alechem* לוא אלעכם, quod Arias vertit, *non ad vos*; Pagninus, *non sit vobis graue*, quasi dicat, ita vobis nihil simile eueniat, vt miseri fueritis mei, *sic exponit Clarus*. LXX. vertunt, *ei opes vmas, qui ad vos*. quod valde obscurum est: Ant. Agellius corrigendum putat *ei opes vmas, si ad vos*. q. d. vtinam ad vos qui per viam transitis dolor meus perueniat, ita vt petitio mea vobis placeat, vtinam exorem: qui potest esse sensus nostræ versionis. Nec displicet coniectura Figueui, qui corrigit *ei opes vmas, Ne ad vos*: vt ad verbum est Hebraicè. Noster breuitati studuit, contentus particulā inuocandi, subaudiendo tacitam, sed blandam adiurationem, q. d. Sic precor vobis meliora, meis successibus. Sic Chaldaus; *Asbeeth Lechem* אשבת לחם adiuro vos.

Ne ad vos formula precandi cum adiuratione. Versio LXX. correctæ.

QUI TRANSITIS] quantumuis festinetis, declinate paululum, & subsistite, & considerate magnitudinem afflictionis meæ, videte spectaculum insolitum.

SI EST] Hebraismus, pro quia non est. Sic Dan. 9. 12. docet nullam gentem acerbiora passam: *superinduceret in nos magnum malum, quale nunquam fuit sub omni celo secundum quod factum est in Ierusalem*.

Hebr. Si pro non.

SICUT DOLOR] Sic LXX. Reg. & Complut. *eis alzo*. Aldi. & Rom. *et alzo*. iuxta dolorem. Sensus idem est.

VINDEMIAUIT] aliquando sumitur vox ista propriè de primarum collectione; & quidem de hac ipsa vinea seu Synagoga, psal. 79. 13. *vindemiant eam omnes qui pratergrediuntur viam*. Apoc. 14. 18. *Auite falcem tuam acutam & vindemia vitos vinea terræ, quoniam mature sunt vna eius*. Vbi Græcè habes verbum *συνθῆκα* Hebraicè est *תבואה* Arab decerpere colligere. Aliquando significat secundam reliquiarum

Vindemia-re.

G

rum

50 GLOSSÆ LITTERALES

Racemare. ruin collectionem, quod Latine dicimus *racemare*, sic hoc loco accipiendum, quasi dicat nihil nec diuitiarum, nec honoris, nec Sacrorum manet reliquum. nam residuum quod non abstulerat Nechao, abstulit Nabuchodonosor. Sic accipiendam vocem *vindemiantis*, patet ex Hebræo *Olal* עולל, quam id significare facile deprehendes si contuleris fontem cum versione nostrâ, Leuit. 19. 10. ubi agitur de racematione & spicilegio: *clonque messueris segetes terræ tuæ, non tondebis usque ad solum superficiem terræ: nec remanentes spicas colliges. Neque in vineâ tuâ racemos & grana decidentia congregabis sed pauperibus & peregrinis carpenda permittes* scilicet ut postquam tu vindemiam feceris, illi racement. Hebræica enim sonant, & vineam tuam non racemabis & est idem vocabulum עולל. Nam Ieremie 6. 9. usque ad racemum colligent quasi in vinea reliquias Israël: Hebræicè, racemando racemabunt velut vineam residuum Israël. *Olel* עולל עולל. nec acinum vnum relinquent. Sic noster solet accipere *Vindemiantem*, in his threnis l. v. 22. *vindemia eos sicut vindemiasisti me*, & cap. 2. 20. *considera quem vindemiasisti ita*. Confirmant LXX. qui hoc loco (prout legit Theodoretus) verterunt *ἐκγονώσαυ*, ut verterunt etiam d. v. 20. & d. v. 22. hoc loco alij legunt, *ἐταπεινώσας*, humiliasti.

Loqui super aliquem. **VI LOCUTVS** vide v. 5. Sic Dan. 9. 11. de Deo: *statuit sermones suos, quos locutus est super nos, & super principes nostros, qui iudicauerunt nos, &c.*

IN DIE hoc iungendum, non cum *locutus*, sed cum *vindemiant*.

Ira furoris Dei. **IRA FVROIS** Ira furoris significat rigidam & severam vindictam, & illud iudicium quod solet misericordie opponi: Hebræicè habemus *Charon Apho* חרון אפיו excandescentie nati, hoc est iræ inflammata & vehementer accensa. Solent enim iratorum nares dici fumare. Iob. 41. 11. *de naribus eius procedit fumus*. 2. Reg. 22. 9. *Ascendit fumus de naribus eius*, de quo dixi multa in Adagijs sacris §. 154. Loquitur Ieremias de irâ Dei, velut de flammeo halitu materiam aridam afflatu consumente, ut Moyses Exod. 17. 7. *Misisti iram tuam, quæ deuorauit eos sicut stipulam*. Pro racemauit, hoc loco nostro Symmachus vertit, *excoxit me* ἐξέψαυ, arefecit. Melius iam intelliges cur dictum Ierem. 10. 24. *corripe me, Domine veruntamen in iudicio, & non in furore, ne forte ad nihilum redigas me*: ut stipulam vel limum flammâ. Vbi iudicium pro clementiâ positum, quia furori, & non misericordie, oppositum.

MYSTICE. Lateburius de animâ in lethali culpâ moriente hunc locum eleganter secundum *Allegoriam* explicat cap. 39. & 40. de B. Virgine compatiens, & de Christo patiente sensu accommodatus cap. 41. poteris etiam *Tropologicè* de persequente in peccatis homine: de quo & sequitur,

VVLGA

IN THRENOS IEREM. CAP. I. 51

VVLGATA.

MEM.

LXX.

μυστ.

VERS. 13

D. Ambrosio ex *intimis* vel ex *vlimis*; Hieronymo & Isaaco, ex *ipsis*, Zamorensi, aliquid; Caninio, *macula* est.

Non paruum aliquid, sed ingens malum luget, (sicut sumimus cum dicimus, *esso si que es algo*, hoc verè aliquid est) quæ ob inolitam longâ consuetudine peccati magni *maculam*, ex *ipsis intimis* seu *vlimis* visceribus merito planctum ducens continuabat.

De excelsio misit ignem in ossibus meis, & erudiuit me: expandit rete pedibus meis, conuertit me retrorsum; posuit me desolatam, tota die mouere confectâ.

De excelsio sua misit ignem, in ossa mea deduxit eum: expandit rete pedibus meis: conuertit me retrorsum: dedit me desolatam, tota die mærore confectam.

Non memorat multiplicem iræ illius diuinæ effectum. **ANALYSIS.** Primò robur omne consumpsisse. Secundò fugam omnem viam oblesuisse, & in terram prostrauisse prehensam, Tertio sic iugi oppressam mærore & desolatione.

DE EXCELISO celestis prouidentie decreto, altissimi furor accensus me fulminauit. nam *misit ignem in ossibus* hostibus meis faces accendit, quibus non cutem modò & carnem (hoc est villas & vicos Iudææ parum munitos) sed arces quoque & oppida caperet diruerent, incendio absumerent. Sic Origines & Thary. Chaldaicum. constat hoc à Sennacherib, & priore aduentu Nabuchodonosor factum, & ossium nomine in sacra Scriptura robustiora quæque comprehendi, quia resp. corpori humano comparatur, in quo ossa ceteris membris sunt fortiora. Possunt etiam intelligi Principes & optimates populi qui partim occisi partim abducti fuerunt: de quibus exponunt D. Bonauentura & alij. Sicut sumi volunt in Ezechiel. cap. 24. 4. *Pone ollam, pone inquam: & mitte in eam aquam. Congere frusta eius in eam, omnem partem bonam, fenum & artem, eleat & ossibus plena. Pinguissimum pecus assume, compone quoque strues ossium sub ea: offerbas coctio eius, & discorta sunt ossa illius, in medio eius.* & veritas. *congere ossa, quæ igne succendunt: consumerunt carnes, & conuertitur vniuersa compositio, & ossa abescent.* Vbi lege commentar. Hieronymi de Prado. Verum tunc ignis apud Ieremiam capiendus esset Metaphoricè, pro tribulatione magnâ, quod in sacris litteris frequentissimum esse norunt omnes. Dixi *fulminauit*, quia sic comparatio elegantior. nam fulmen parit mollioribus, & duriora consumit, ut gladium illasâ vaginâ, ossa carne inactâ. Nabuchodonosor pauperibus

Ignis.

Fulminis.

comp.

52 GLOSSÆ LITTERALES

Erudiro.

ררר

Disciplina.

Vt reti cingere; Adag.

Conuerti re-
trorsum.

Ponere.

Desolatum.

Vindicta
Dei compa-
rationes.

ribus terra pepercerat, Principes afflixerat.

ERVDIVIT ME] corripuit, castigauit, afflixit, vt vexatio daret intellectum: docuit se non impunè contemni aut à peccatoribus lacessiri. Hebraeum *Rada* ררר significat dominari & humiliare, inde extenditur ad castigare, & erudire, quia sacra Scriptura hæc omnia pro iisdem solet vsurpare, quoniam vnum est causa alterius. Isai. 8. 11. *in manu forti erudiuit me.* Ierem. 31. 18. *castigasti me, & eruditus sum, quasi inuenculus indomitus.* Sic etiam castigatio nomine disciplina donatur passim.

EXPANDIT RETE] omnes semitas interclusit, ne qua fugiendi via pateret. sumpta comparatio à venatoribus, qui siluas cingunt indagine, ne vllæ fera euadant. Sic hostes cinxerunt Ierosolymam. comparatio extat. 2. Reg. 17. 13. *Quod si urbem aliquam fuerit ingressus, circumdabit omnis Israël ciuitati illi funes, & trahemus eam in torrentem.* phraſis extat, Osee. 7. 12. vbi Deus: & cum profecti fuerim, expandam super eos rete meum: quasi volucrem celi deiraham eos. Ezech. 12. 13. *extendam rete meum super eum, & capietur in sagena mea.* & iisdem verbis repetit. cap. 17. 20. cap. autem 19. 8. *Connenerunt aduersus eum Gentes undique de prouinciis, & expanderunt super eum rete suum, in vulueribus earum captus est. Et miserunt eum in caueam, &c.* cap. 32. 3. *Expandam super te rete meum in multitudine populorum multorum, & extraham te in sagena mea. Et prouiciam te in terram, super agri faciem abuciam te.* Ex quibus verbis vltimis interpretor quod hic sequitur.

CONVERTIT ME RETRORSUM] quasi pugno vel cubito repulſam detraxit in solum. Vide sup. vers. 8. Olympiodorus exponit metaphoram. ex prospero statu in infelicem: melius, quam Chaldeus, vt hostibus terga darem. Præclusa erat fugæ via: & ipso reti periculum inuitabile significatum iuxta Olympiodorum & Theodoretum.

POSUIT ME DESOLATAM] abductis ciuibus desolauit, & mœore impleuit. Hebraismus, dare seu ponere pro facere, seu (vt vult Olympiodorus) ostendere seu exhibere talem. Sic Ierem. 12. 10. *dederunt portionem meam desiderabilem in desertum solitudinis. Posuerunt eam in dissipationem, luxurique super me: desolatione desolata est terra.*

TOTA DIE] iugiter. Nota diuinam vindictam comparari igni, ilaqueationi, subiugationi, calcationi, & expressioni vuarum in torculari. vide Thren. 3. in Daleth.

TROPOLOGIAM pete à D. Hieronymo. nam quas Richardus & Rupertus tradunt, parum consentaneæ sunt contextui. Melius de multiplici igne, & variis rebus vitiorum disseruit Lateburius cap. 46. cum duobus sequentibus, allegoriam idem tradidit cap. 45. & 44.

VVLGA

IN THRENOS IEREM. CAP. I. 53

VVLGATA.

N V N.

L X X.

vlu.

1 D. Ambrosio *unicus*, vel *pascua eorum*; Hieronymo *sempiternum*: Vers. 14. Zamorensi, *Filiatio* vel *progenies*; Isaaco, *proles*, Caninio *piscis*. Sic quasi *piscis* capta Ierusalē in sagena: & *Filiis*, ac *progenie* sua priuata, Regem captū, vt *unicum* luxit, & *principes* vt arietes emaciatis, quia defecerant *pascua eorum*: (3. v. 6. ideo merito metuebat ne hæc calamitas in *sempiternum*, duraret. Denique *Nun* 2 iugo similis.

Vigilauit iugum iniquitatum mearum: in manu eius conuolutæ sunt & impositæ collo meo: infirmata est virtus mea: dedit me, Dominus in manum, de qua nō potero surgere.

Vigilauit super impietates meas: in manibus meis conuolutæ sunt: ascenderunt super collum meum. Infirmata est virtus mea: quia dedit Dominus in manibus meis dolores: non potero stare.

N

V N O exprimit, quo pacto illam Deus seruuturi mancipauerit. Primo frustra conatam se libertatem pristinam conseruare. 2. Virium prinatione cognita valde perturbatam. 3. Desperare remedium.

Analysis.

VIGILAVIT] Hæretici hic multa culpanr. Caluinus & Mercurius: quod noster legerit נשך *Nischad*, cum *Scin* stridulo, pro *Nischad* cum leni, quod significat *ligatum est*. Kyberus quod verbum Hebraeum passiuum reddiderit per actiuum. Rabbini, quos multi recentiores secuti, quod crediderit esse Niphal, quo ipsi contendunt verbum istud careere. Ad primum respondeo cum D. Hieronymo LXX. legisse cum *Scin*, & ideo potius credendum hodie in libris Hebraeis male scribi cum *Sim*, quam LXX. & Hieronymum alucinatos. Ad secundum ab eo supponi falsum, nempe legi *Sakad* & non *Schakad*, quod est actiuum & non passiuum, & propensum animum, ac alacritatem ad aliquid denotar, attendit, vacauit, intentē obseruauit. Ad tertium etiam si hoc tantum loco in Niphal reperiatur, id sufficere, vt credamus potius esse Niphal verbi *Schakad*, quam rapinam, apud Pagninum in נשך. Deinde R. Ioseph idem sensu quod LXX. & (teste Petro Figueiro) quidam codices Hebraei Danielis 9. 14. non נשך *Nischad*, sed נשך *Nischad* habent, vt noster hoc loco, cui tam fauet Chaldeus, quam aduersarius, cum vertit, *Aggravatum est*. Quod verò quidam vertunt, *punctis quibusdam designatum est*, nimis longè accersitur, alioqui sensu non incommode designatur Deus peccata quasi numerare, & singula in tabellas referre, & postea velut in fascem conuoluta iugo apposita humeris imponere, vt obseruat Paniguerola. Porro *Vigilare* dicitur Deus,

Vigilare,
Ligari,
Lectio Hebraea verior contra Notatores.

Vigilare
Dei quid,
quan

G 3

Dormire
Dei.

Comparatio
amygdali.

Peccatū pro
pœna.

Comparatio
subiugantis
taurum, &
Dei.

quando reipsa ostendit se diligenter & serio ad puniendum ferri, sicut dicitur dormire, quando dissimulat & differt ultionem peccatorum, ut bene D. Hieronymus. hic & ad d. cap. 9. Daniel. v. 14. ubi legitur. *Vigilavit Deus super malitiam & adduxit eam super nos.* Psalm. 77. vers. 64. *Excitatus est tanquam dormiens Dominus, tanquam potens crapulatus a vino.* Ierem. 1. 11. *Virgam vigilantem, ego video, festinantem protrudere vindictam, sicut solet amygdalus præcox esse ad floritionem; quæ comparatio ex LXX. illic colligitur, & ex Kinski in libro radicum.* Sic dict. cap. 1. vers. 12. *Bene vidisti, quia vigilabo ego super verbo meo, ut faciam illud.* Ut quod minatus, celeriter exsequar. & cap. 44. vers. 27. *Ecce ego vigilabo super eos in malum.* Continetur hoc versiculo perelegans comparatio. *Si iugum iniquitatum sumas pro ipsa vindicta peccati, sicut solet sumi peccatum pro supplicio, ut causa pro effectu.* Deuter. 23. 21. *Reputabitur tibi in peccatum, censeberis meritis pœnam: & 24. 15. ne clamet contra te ad Dominum, & reputetur tibi in peccatum.* Leuit. 22. 9. *Custodiant præcepta mea, ut non subiacent peccato, & moriantur in sanctuario.* Tunc comparatur ipsa hæc pœna, amygdalo ut dixi, quæ pridie quasi arida & emortua festinat statim gemmare & efflorescere. Sic pœna subito & repente irruit super Ierosolimam, quæ & ab Aegyptiis & Chaldeis subiugata, tribus oppressa fuit. Deinde redditur ratio, cur tam velox vitio ista & tam inopinata: quia qui inflixit, robustissimus est, & eius manum nemo potest effugere: tunc comparatur Deus agricolæ taurum feroces subiuganti: qui principio, festinat taurum cornibus iugum forti, aeternaci loco alligare. Sic Ierem. 28. 14. inquit, *iugum ferreum posui super collum cunctarum gentium.* & cap. 27. iubet Ieremiam vincula & catenas mittere ad omnes Reges, vers. 3. Quos ait se velle curuare collum suum sub iugo Regis Babylonis, & servire illi, vers. 8. & 11. de hoc ergo iugo nunc loquitur. Deinde si videat agricola tauros esse proteruos & calcitrosos, eorum contortuplicat circum iugum, & circum brachium suum: & conuoluit quasi propaggines vitis (ait Chaldeus) & manu fortiter retinet, ut non modo nequeat iugum excutere, sed præterea cogantur manus habenas tenenti obedire. Sic ait, *IN MANU RIVS CONVOLVTA SVNT*, &c. implicauit lora circum ceruicem Ierusalem: & ideo non poterat iugum excutere, nisi eorum è manu tenentis eriperet: Verum ut est in adagio, facilius Herculi clauam extorqueret, quam vindictam Deo; qui dixit; *Ego occidam & ego viuere faciam, percutiam & ego sanabo, & non est qui de manu mea possit eruere.* Deut. 32. 39.

INFIRMATA EST VIRTUS] conata fuit iugum Babyloniorum excutere, sub Rege Ioachaz; sed irritò nisu, contra stimulum calcitranti, & ideo adhuc imbecillior reddita sum; Ioachim & principibus, & omni robore virorum abducto. Hebraicè est; *corrui feci robur meum, debilitauit me prorsus.*

IN MANU] dominium & potestatem.

DE QUA NON POTERO SVRGERE] accipiunt de vastatione per

per Romanos, à qua numquam liberati; sed hoc loco non propheta vaticinatur; verum populus loquitur, & desperat de liberatione, ut solent miseri, de quibus Seneca in Hercule Furiente,

--- quod metuant nimis
Numquam amoueri posse, nec tolli putant.
Prona est timori semper in peius fides:
& Statius 3. Thebaid.
Pessimus in dubiis augur timor.

TROPOLOGICE Nequit sibi peccator funem seu catenam qua cololum onustus in die tremendi iudicii detraheretur in infernum, sub manu diaboli de cuius potestate in æternum non poterit surgere. Panig.

Miseri desperant meliora.

VVLGATA

SAMECH

LXX.

sapient.

VERS. 25.

D. S. Ambrosio, *audi*, vel *firmamentum*; D. Hieronymo, *adiutorum*; Zamorensi, *coniunctio appositio sustentatio*; Isaac, *applicatio*. Caninio, *basis*; ceteri exponunt *continuum* & in se ductum: quasi *SAMVCH* attendentes ad formam characteris, vel ad similitudinem verbi & nominis litteræ: quæ omnia eodem recidunt.

Nam causam reddit suæ desperationis. *Audi* (inquit) cur putem me in pristinum statum non restituendam. Quia Regem Principes, Sacerdotes, & Robustos, qui erant quasi *vinculum* connectens membra reip. & quasi *basis* & *firmamentum*, eius, vnde *auxilium* aliquod sperari potuit, ablatos cerno.

Continuatio.

Abstulit omnes magnificos meos Dominus de medio mei: vocauit aduersum me tempus, ut conterreret electos meos: torcular calcavit Dominus Virgini filiae Iuda.

Abstulit omnes fortes meos Dominus de medio mei: vocauit super me tempus contendi electos meos. Torcular calcavit Dominus Virgini filiae Iuda. Super his ego plo-ro.

NICVM membrum videtur, certo & constituto die Deum omne robur Regno abstulisse, & tunc ei torcular calcasse. Vis scire (ait) quo pacto *virtus mea fuerit infirmata*: cum velleret Deus hostili pede Iudam conculcare, eripuit illi de medio fortes & electos omnes, præsidium & decus; qui futuri videbantur hostibus obstaculo, in quod festinatum irruere pedes impingerent.

ABSTVLIT] peste, fame, gladio, captiuitate. Porro Chaldeus, *collegit omnes fortes meos Dominus in medio mei.* q. d. congregauit in vnum

Analysis.

56 GLOSSÆ LITTERALES

סלה

vnum vt simul eos conteret. Hebraicè est סלה *Salah*, quod Arias prostravit, alij conculcavit reddunt, hoc est inquit Varablus habuit loco via seu itineris. Doctè notavit Agellius, esse locum similem illi Ieremia 50. vers. 26. *Venite ad eam ab extremis finibus, aperite ut exeat, qui conculcent eam: tollite de via lapides & redigite in acervos: nec sit quicquam reliquum. Dissipate vniuersos fortis eius, descendant in occisionem: & eis, quia venit dies eorum, tempus visitationis eorum.* Habes ibi constitutum tempus vt hic: habes conculcationem, vt hic; habes robustorum oblationem, vt hic. Nam pro magnifici Hebraicè est מְבִירִי *Abbira*, quod L. XX. & Chaldaeus exponunt robustos. Noster ne de solo robore corporis acciperes, magnificos, hoc est potentiores quosque. Sanè sic soliti tyranni, cum volunt populum intolerabili iugo premere, iuxta consilium Periandri, summa papavera decutiunt. Vide quæ hac de re notant in illud Seneca; in Octauia v. 465.

— Quicquid excessum est, cadat.

Iam sarpè dixi à Chaldaeo solam plebeculam relictam.

Ausultat] scilicet eos proterens & conculcans, ex Hebræo.

Tempus.
מועד

Vocavit] statuit decreuit certum diem, מועד *Moed*, quo calatis comitiis & congregatis exercitibus hostium interficeret omnem meam militarem iuuentutem. Theodoretus notat Syros & Chaldaeos solitos voce temporis calamitatem significare; intellige quæ statuto & decreto die infertur. Porro hæc omnia prædicta fuerant à Prophetis; de optimatibus Esaiæ 3. 2. *Auferet à Ierusalem & Iuda validem & fortem, omne robur panis, & omne robur aquæ: fortem & virum belluorem, &c.* tale illud Zacharia 11. 2. *Plula adies, quia cecidit cedrus:*

Locus Zachariae 11. 2.

Locus Isaiæ 7. 18.

(hoc est plorare populus, quia optimates occisi, captiue, vt exponunt Eusebius, Hieronymus, & Cyrillus apud Riberam ibi) & sequitur, quasi explicatio, quoniam magnifici vastati sunt: *Plulate querens Basan, quoniam succisus est filius minimus.* De vocatione quoque, interminatus fuerat Deus Isaiæ 7. 18. *Et erit in die illa: sibilabit Dominus musca, quæ est in extremo fluminum Aegypti, (nempe Pharaoni Necho) & api, quæ est in terra Assur, (primò Sennacherib, postea Nabuchodonosor) & venient & requiescent omnes in torrentibus vallium, & in cauernis petrarum, & in omnibus fructibus, & in vniuersis foraminibus: (exercitibus suis omnia implebunt & depopulabuntur loca) In die illa radet Dominus in nouacula conducta, in his qui trans flumen sunt, in Rege (inquam) Assyriorum, caput & pilos pedum, & barbam vniuersam, Regem, & plebem vastabit, & optimates omnes. Ierem. 25. 9. Pro eo quod non audistis verba mea: ecce ego mittam, & assumam vniuersas cognationes Aquilonis, ait Dominus: & Nabuchodonosor Regem Babylonis seruum meum, & adducam eos super terram istam, &c.* Vbi pro adducam Hebraicè est, verbum בוא *Bo*, & Græcè ἀγω seu ἰσάγω, vt & vers. 13. hic autem Hebraicè est verbum קרא *Kara*, & Græcè ἐκάλειν; quæ vt Hebraicè & Græcè sunt diuersa, sic etiam Latine vocare, & adducere: nec vnum pro alio capiendum: Sed intelligendum vtriusque eundem esse effectum seu efficacitatem: nam quando hostem Deus vocat, ille confestim

Vocare non idem quod adducere contra Nauarette.

IN THRENOS IEREM. CAP. I. 57

stim adesse properat; sicut quando Deus benedicit, simul benefacit: & hoc sensu dicere solemus, Dei dicere est facere; Dei benedicere est benefacere; sic Dei efficax vocatio, est adductio, non ex vocis significatione, sed ab euentu & consecutione. Propriè igitur capiendum vocauit, hoc loco & sequentibus: psal. 104. 16. *vocauit famem super terram.* Ezech. 36. 29. *vocabo frumentum & multiplicabo illud.* Isai. 42. 6. *vocauit te in iustitia.* & 41. 4. *vocant generationes ab exordio.* Aggæi 1. 11. *vocant scitatem super terram.* quibus omnibus locis est קרא *Qara* nullo בוא *Bo* quid multis? Amos 5. 8. *qui vocat aquas maris & effundit eas super faciem terra.* quod repetit c. 9. 6. distinguit vocationem ab adductione.

TEMPVS] Viegas; cum D. Thoma, commentar. in Apocalyp. explicat de extremi iudicii die: sed non est sensus litteralis, quia non coheret cum præcedentibus & sequentibus: vt nec multi alij sensus, quos hic Nauaretus coaceruat more suo.

ELECTOS] de iuuenū fortitudine Chaldaeus explicat, hoc est de iuuenum fortissimis, quales ad militiam deligi solent. ideo *Bachur* בָּחֹר *Bachur* promiscuè significat electum & iuuenem, nam vers. 18. vertit *iuuenes*.

TORCVLAR CALCAUIT] ducta Metaphora adagialis, ab vnas calcantibus in torculari, qui nec vnum acinum relinquunt inconculcatum & inexpressum, ita Theodoretus. sic de victoriâ cum hostium internectione parta Isaias capit. 63. 3. *Torcular calcans solum.* & Apocal. 19. 15. *ipse reget eos in virgâ ferreâ, & ipse calcet torcular vini furoris ira Dei.* significatur ergo supplicij acerbitas, quam Iudæis Deus propinauit. Eleganter Olympiodorus in cathenâ, *Omnia peccata Deus simul collegit* (quasi botros vindemiæ in torcular coniectos) quibus calcatis fecit vinum, de quo psal. 74. *calyx in manu Domini vini meri, id est ira examinata namque peccata & quodammodo expressa diuinam distillant iram, qua potamur peccatores.* sic ille: & ita malo accipere, quam de sanguine Iudæorum ab hostibus effuso: vel de sanguine virginitatis constupratarum cum Chaldaeo.

VIRGINI FILIÆ IYDA] In damnum & exitium populi Iudaici. Nota in sacra Scriptura quemuis populum vocari filiam & virginem quia regnum (ait Sa) solet more virginis custodiri. Isaiæ 23. 12. *virgo filia Sidonis.* 37. 22. *virgo filia Sion.* 47. 1. *Virgo filia Babylon.* Ierem. 31. v. 4. & 21. *virgo Israel.* & 46. 11. *virgo filia Aegypti.* falluntur qui virginem restringunt ad populos nondum captos, vt olim Belgæ, *virgo Antuerpia*, *virgo Mechlinia*, &c. nam Sion à Dauide, & Ierusalem iam à Necho capta, & semel à Chaldaeis. Deinde semper his locis Hebraicè בתולה *Bethula* ponitur, quæ vox etiam de corruptis vsurpatur, & LXX. Vocem virginis aliquando omittunt vt d. v. 12. Chaldaeus autem solet simpliciter certum vel congregationem interpretari. Idem porro est *virgo filia Iuda* quod *virgo Iuda* vt patet ex vers. 2. Thren. 2. in LXX. Rom. & Aldin. hic additur: *כי תרעו יראו כאלו, super his ego ploro.* quod noster & Hebræus, sed & Complut. & Reg. ponunt initio vers. sequ.

Electi.

Torcular calcare adagium.

Virgo & filia quid.

ΤΑΡΟ

58 GLOSSÆ LITTERALES

TROPOLOGICA hæc de peccatore eleganter Ioannes Lateburius cap. 52. & 53. Sensus de passione CHRISTI est accommodatitius, quem proponunt Richardus hic & S. Ambrosius in ps. 118. sermo. 15.

VERS. 16.

VVLGATA.

AIN.

LXX.

ain.

Continuatio.

¶ Omnes interpretantur *occulum* & *fontem* propter similitudinem characteris & oculi, & multa communia oculo cum fonte. Ipsa verba contextus indicant continuationem.

Idcirco ego plorans, & oculus meus deducens aquas: quia longe factus est à me consolator conuertens animam meam: facti sunt filij mei perdit, quoniam inualuit inimicus.

Oculus meus deduxit aquas: quia longe factus est à me, qui consoletur me, qui reducat animam meam: facti sunt filij mei perdit: quoniam inualuit inimicus.

Analys.

EROSOLYMA nobis proponit similem viduæ ploranti in gitor 1. quia derelicta ab solatio. 2. quia filius repente orbata. 3. quia hosti victori cessit in prædam.

Comparatio.

Repetitio.

Defluere in lacrymas.

Deducere lacrymas.

Deum se elongare.

Conuerrere animam.

Apud torculari subdit fontem: quasi dicat ne vinum expressum à calcatore merum caput feriat ecce ut diluam copiosis lymphis, oculi mei dies noctesque iugi fletu, veluti fontes aquis perennibus scaturiunt. Nam comparisonem istam *Ain* initialis littera subindicat. Hebraea sunt valde Pathetica: propter hoc *oculus meus*, *oculus inquam meus* desinit in *aquas* repetitio indicat nullam requiem vel interruptionem intercessisse: sicut dixerat v. 2. *plorans plorauit in nocte & lacryma in maxillis eius*. Defluere in lacrymas est liquecere, & solui. & quasi verti in lacrymas, ut de Niobe Smyrnaeus lib. 1. item de Aci nymphe, Ouid. *DEDUCENS*] sic Ierem. 14. 17. *Deducant oculi mei lacrymam per noctem & diem, & non taceant*. id est non cessent. *AQUAS*] hoc ait ut copiam indicet & profusionem lacrymarum, sicut Thre. 1. 18. *Deduc quasi torrentem lacrymas per diem & noctem: non des requiem tibi, neque taceat pupilla oculi tui*.

LONGE FACTVS CONSOLATOR] Ægyptij quibus confidebant à quibus deferendos dixerat Ieremias c. 2. 18. necnon idola quibus sacrificarant ut ibid. v. 28. necnon verus consolator Deus, quem quia dereliquerant & ei tergum obuerterant, minatus eis fuit à se quoque deferendos ut docet propheta toto illo cap. 2. Dicitur Deus se ab eo elongare quem non adiuuat sic Theodoretus & Paschasius.

CONVERTENS ANIMAM MEAM] fugitiuam quasi retrahens & corpori

IN THRENOS IEREM. CAP. I. 59

corpori vitam reddens consolatione suâ refocillans & refouens, *ut vertit* Symmachus apud Originem Chaldeus, *qui confortaret me & loqueretur consolationes animæ meæ*, hæc ergo significatio huius Hebraismi. sic enim noster infer. v. 19. *vertit ut refocillarent Chaldeus ut sustentarent*. LXX. verò in Complut. & regio Hebraicum utrobique retinuerunt *ut conuerterent animas suas*, para boluer el alma al cuerpo. Hisp.

FACTI SUNT FILII MEI PERDITI] fuere ciues mei pars. deleri Perdit. gladio, fame, peste: pars in dispersione acti, ut Iere. 50. 9. *Grex perditus factus est populus meus*, ceteri desolati ut Chald. & Symmachus *ipsum*, seu & LXX. *ipsum* sic metu externati ut nesciant quid facere debeant.

INUALUIT] præualuit & subiugauit Nabuchodonosor, contra quæ ceruicæ tollere non valemus. Non sequor D. Ambros. qui serm. 16. in ps. 118. retulit ad Romanos. ALLEGORIAM egregiam pro hoc & sequentibus versibus de Ecclesiâ legite apud Petrum Blesensem serm. ad cætum Cardinalium, qui incipit *facti sunt filij perdit*.

VVLGATA.

PH.

LXX.

ph.

VERS. 17.

¶ Zamorensis putat esse hic loci; D. Hieronymus & alij os oris: S. Ambrosius *os aperui*, item *erravi*.

Raro fletus est sine querelâ & verbis. sic errabunda Ierusalem Continuat. eernens miseras suas, *os aperuit*, & hic, hic inquebat decet lacrymas lacrymis miscere, questus questibus cumulare, decet omnibus manum supplicem porrigere hoc narrat.

Expandit Sion manus suas, non est qui consoletur eam: mandauit Dominus aduersum Iacob in circuitu eius hostes eius: facta est Ierusalē quasi polluta menstruis inter eos.

Expandit Sion manum suā non est qui consoletur eam. Mandauit Dominus ipsi Iacob in circuitu eius tribulantes eū: facta est Hierusalem in pollutam menstruis inter eos.

ITERVM interloquitur propheta, & occasione corū quæ Ierusalem conquesta fuit, proponit nobis eam quasi vi- plangens, gestus exhibentem mulieris vehementer affli- descriptio. ctæ: quæ modo manus complicit & complodit, modò super caput suum ponit, Ierem. 2. 37. 2. Reg. 13. 19. modò supra pectus stringit, modò genua sedens complectitur, modò exclamās sicut natans ad natandū brachia expandit Iere. 4. 31. Isaiā 27. 11. id faciēs vel ut auxilium ab aliis postulet, ut hoc loco vel quasi defecta viribus & intermortua, d. v. 31. & ut existimabat concubinam suam Leuita Indicum 19. 27.

Mulieris plangens, descriptio. Analys.

H 2

Triā

60 GLOSSÆ LITTERALES

ANALYSIS. Tria sunt membra vers. 1. ab omnibus auxilium & opem petere, sed frustra quiritari. 2. Deum hostibus illam mancipasse. 3. ipsis hostibus abominationi esse.

EXPANDIT] verus sensus est, quem dixi sumpta metaphora à nantibus, maxime qui metuunt sommergi, qui manus & brachia huc illuc iaciunt sparguntque, ut accurrens aliquis eos periculo eripiat, vel ramum aut ripam apprehendentes illi adhaerescant, & sic aquis superemineant. Confirmat versio LXX. *ἐκτεταται*. & Chaldaeus addita comparatione, *Expādit Sion manus suas prae angustia, sicut expādit mulier quae sedet ad pariendum: clamavit & non est qui loquatur consolationes ad eam.* Hebraice est verbum *פָּרַח* Pharas quod cū puncto in sinistro cornu significat extēdere & expandere: cū puncto verò in dextro diuidere, separare, frangere. David Kimchi hic accepit posteriore modo, quem Vatablus, Pagninus, Panigrola secuti, ut aliquid noui deferrent. Ego veteres malo, quos hic etiam Arias & Isidorus Clarius sequuntur: hoc enim cohaeret melius cum sequentibus.

SION. Origenes vult montem ipsum vocari Sionem; sed Iacob dici totum populum seu omnes tribus. Ego per Sion intelligo Ierusalē, per Iacob totam Iudā & Benjamin. Nam de reliquis tribubus non agitur.

CONSOLETVR] nullus est cōsolator, neq; lex, neque propheta inquit Olympiodorus. Ego, nullus mortalium, nec amici, nec inimici. Solent enim in summis miseriis miseri, hostibus esse miserandi. Nahum. 3. 7. *Fastata est Ninive, quis commovebit super te caput? Unde quāram cōsolatorem tibi & postea vers. 11. & eris despecta, & tu quāres auxilium ab inimico.* Sic apud Maronem Graecus ille, de suis; -- *Vel Priamo miseranda manus, & in Orchestra alius; -- cladiū nostris daret Vel Troia lacrymas.* Non tamen est quod hominum accuset inhumanitatem; iuste patitur, quia.

MANDAVIT DOMINVS] Deus iusto iudicio puniens hostibus praecepit, ut in eam quāvis possent facillima statuerent exempla.

ADVERSVM IACOB] multo haec noster luculentius, quā vel LXX. vel apud Originem Symmachus.

IN CIRCVITV] praecepit Deus ut veluti feram cingerent indagine. Symmachus; mandavit Dominus in circuitu eius fieri tribulantes eum *ἐν τετραπλόῳ κύκλῳ* & κύκλῳ ὅριον αὐτοῦ τὸς ἐπὶ τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ. omnes fugae vias (ut ante dixit) praecludentes. Ierem. 4. 16. *Eccc auditum est in Ierusalem, custodes venire de terra longinqua, & dare super civitates Iuda vocem suam. Quasi custodes agrorum facti sunt super eam in gyro: quia me ad iracundiam provocavit, dicit Dominus* & cap. 6. 2. *Speciosa & delicata assimilavi Ierusalem Sion ad eam venient pastores & greges eorum: fixerunt in ea tentoria in circuitu: pascet unusquisque eos, qui sub manu sua sunt. Sanctificare super eam bellum: consurgite & ascendamus, &c.* sic circumcirca hostili exercitu cincta, & capta facta est Ierusalem inter eos.

QVASI POLLVTA MENSURIS] abominabilis, & omnium confortio separata. *Nidda* *נִידָא* significat aliquid removere & repellere tanquā immundum, inde sit *Nidda* verbale, significans aliquid separatum, vel remo-

IN THRENOS IEREM. C. I. 61

remotū ab alijs, quasi pollutū aut execrandum. noster aliquādo vertit *separatum*, ut Amos. 6. 3. *Qui separati estis in diem malum.* aliquando odibiles seu exolos, Isai. 66. 5. *fratres vestri odientes vos & abicientes.* hic vero pollutam mensuris. quia menstruatas Iudaei non tantum à cubili, ut immundas, arcebant Levit. 20. 21. *Qui coierit cum muliere in fluxu menstruo.* &c. sed septem etiam diebus à templi ingressu, Levit. 12. 2. & 15. 33. & quia turpis ista infirmitas, ideo res turpes menstruaris comparabant Esther. 14. 16. *detestetur illud sicut pannum menstruat.* Esai. 3. 22. *disperges ea sicut immunditiam menstruat.* 64. 6. *facti sumus ut immundus omnes nos, & quasi pānus menstruat universae iustitiae nostrae.* Ezech. 36. 17. *in studijs suis iuxta immunditiam menstruat facta est via eorum coram me.* vix hac Hebraea voce potissimum, quia de separatā ab hominum cōsortio, nondum tamen diris deuotā sermo erat: & Hebraei excommunicatio, minimae genus *Nidda*, *נִידָא* hoc est separationē, reiectionem, expulsionem, vocant, quod erat *facere extra Synagogam*, seu *ἀπορριψά* *ἔξω* Ioan. 9. 22. Sunt autem genera excommunicationis ista: primum est *Nidda*, quo arcebantur à conuentu in Synagogā. Si hoc non proderat, feriebant secundo dicto *Herem*, *הֶרֶם* quod significat anathema propriè dictum, quo deuocabatur quis diris. Tertio perstantibus in contumacia dicebant *Sam Atha* *סָאם אַתָּה*, *סָאם* per *Sin*, quasi *Sam atha*, duplici t, in rebellis. alij deducunt ex *Sam* & *mitha*, q. d. *ibi mors*, aut in ea est mors, tunc scribendum *Sam Matha* duplici M. alij malunt *Sama-tha* vnico M & vnico t, ut Elias & Samuel, & nonnulli explicant *Sam Thehe* eo veniet alij *Dominus venit* quod placet, quia nomine *סָאם* *Schem* Hebraei non raro per antonomasiam intelligunt, idem quod per *Assem* *אַסֶּם* ipsum nomen, nempe nomen Dei Tetragrammatum, ut Levit. 24. v. 11. cum v. 16. Sic 2. Samuel. 6. v. 2. *super quam inuocatum est nomen Domini*, Hebraice est *Scem Scem Iehoua*. h. nomen, nempe nomen Tetragrammatum. sicut intelligitur illud ps. 105. 7. *ascendentes in mare rubrum*, h. in mare, nempe mare rubrum. Hoc igitur *Samatha* volunt esse extremum ac perniciosissimum genus excommunicationis, quod vocant *סַמַּתִּיזָן*, & eius auctorem suspicantur fuisse Enoch, ex epist. Iudae v. 14. de quo valde dubito, illud eis credo sic intelligendum *Anathema Maranatha* apud D. Paulum 2. Cor. 16. in fine. haec observata ex Elia in Tilbi, Caninio, Mercero, Cornelio Drusoque varijs locis.

TROPOLOGICA talis est Deo anima peccatoris execrata pro pertinacia magnitudine. vide S. Ambros. ser. 17. in ps. 118.

VVLGATA.

S A D E.

L X X.

סָאם.

3 D. Hieron. & Zamorensi iustitia D. Ambr. consolatio, Isaaco, venari. Caninio hamus: hic ad formā litterae attendit, illi ad significatio-

H 3 nem

62 GLOSSÆ LITTERALES

Cōtinuatio. nem vocis *Sadag* *PTY* iustum esse, fieri, aut facere. Solet Deus, sicut pisces *hamo* aquis extrahuntur, hominescano peccatorum & sordibus, per lineam *institia*, & *hamum* tribulationum eductos eripere, & sic *consolari* eos, qui vitam melius instituunt: qui verò per prophetas & concionatores (hi sunt piscatores) monentē & erudentem obstinati spernunt, eos *hamo* suspensos finit ludere, & ipso metu atque impatientiā torqueri acerbius, ut pisciculis accedit, qui *hamo* deuorato, tandem cum cruciatu tremuli emoriuntur. Hoc accidisse Ierolymæ nunc ostendit.

I V S T V S est Dominus, quia os eius ad iracundiam prouocauit. audite obsecro vniuersi populi, & videte dolorem meum: virgines meæ, & iuuenes mei abierunt in captiuitatem.

Iustus Dominus: quia os eius ad iracundiam prouocauit. Audite, obsecro, vniuersi populi, & videte dolorem meum. Virgines meæ & iuuenes mei abierunt in captiuitatem.

Nechao.

GHALDÆVS Paraphrastes hunc versiculum refert ad Iosiam Regē, quoniam cum à Deo iustus fuisset quiescere, temerē bellū cōtra Pharaonē claudū (hoc significat *Nechao*) suscepit, & in praelio sagittā ictus paullo post interijt. vult ergo vulneratū in hac erupisse verba, *Iustus est Dominus quia verbum eius* (seu iustionem) *transgressus sum*. Reliqua verba dicit esse Ieremiæ populum inuitatis, ad audiendū Iesū, quē regi defuncto cōposuerat: cuius initiū fuerit, *Audite obsecro vniuersi, &c.* & quæ sequuntur eiusdē planctus esse mēbra. Hanc sententiā refutaui in proœmialibus, agens de libri epigraphā. Nequam recutitus ita conabatur obscurare crimen idololatriæ, quoad primum & secundum alphabetum, & parricidium in **CHRISTO** commissum, quoad tertium & quartum.

Analys.

Censeo loqui ipsam Synagogam: quæ primò fatetur se peccasse grauiter, nec esse cur quisquam rigore nimium Deo impingat. Secūdò inuitat vicinos omnes ad audiendum luctum eius, tertio narrat vnum ex grauissimis malis, quibus obruta.

Deus iustus in puniēdo.

I V S T V S EST DOMINVS.] Sic etiam Iob. 34. 10. *vir cordati audite me, Absit à Deo impietas, & ab omnipotente iniquitas. Opus enim hominis reddet ei, & iuxta vias singulorum restituet eis. Verè enim Deus non condemnabit frustra, nec omnipotens subuertet iudiciū.* ps. 10. vlt. *Iustus Dominus & iustitias dilexit: equitatem vidit vultus eius.* Sap. 12. 15. *Cum ergo sis iustus, iuste omnia disponis: ipsum quoque, qui non debet puniri, condemnare, exterū astimas à tua virtute.* Sic legitur in Biblijs Sixtinis, & est vera lectio consentanea Græco fonti. Vide commentarium P. Gasparis de *Mena* eo loco; & considera hoc loco Ieremiæ, doloris magnitudinem vel inuitæ Synagogæ veritatem extorsisse. Sed irrita confessio fuit, sicut Antiochi in Historia Machabæorum, quia fatetur

IN THRENOS IEREM. CAP. I. 63

retur se ream, & iuste puniri: sed de emendatione morum cogitat neque pollicetur, deinde dolet de damno temporali. spirituale malum culpæ contemnit.

OS EIVS] D. Augustinum lib. de *essentia diuinitatis* secuti Pascasius Mebra Dei & Richardus hic exponunt, **CHRISTVM** verbum Patris: exacerbatū quid significet. quando clamant: non habemus Regem nisi Cæsarem. Sed est sensus allegoricus. Theodoretus *os Dei* interpretatur legem à Deo latam. Mallem cum Origine & D. Bonauentura exponere prophetas per quos ut per os suum Deus locutus. Sic vocari prophetas fusè docui ad Isaiā 1. 20. & hic multa congerit Nauarrète.

Nihilominus eos hoc loco sequi malo, qui exponunt ipsum Deū. sicut cū dicimus, dixit ore suo: hoc est ipsemet dixit. *Os* Deo tribuitur, non quod corporea membra Deus habeat, sed, quia ad significandā virtutem & operationes Dei, utitur sacra Scriptura appellatione partium, quibus homines similia operari consueuerunt, ut fusè docent S. Hieronymus tom. 4. in *epist. de his quæ Deo in Scripturis tribuuntur*, & S. August. *commentar. in psal. 9. & epist. 3. quæ est de videndo Deum*. Sic dicitur Deus ore loqui, quia voluntatem suam plectro prophetiæ linguæ manifestat: superius autem dictus fuit *loquutus super Ierusalem* propter multitudinem iniquitatum eius v. 5. hoc est comminatus ei dira supplicia: Deus autem supplicia non minatur, nisi irritatus, exacerbatusque iniuriā, ut more nostro loquamur. Itaque tunc *os Dei* hoc est ipse Deus ad iracundiam dicitur prouocatus, quando quodammodo *uolū* ad *oppressionem* ad igitur ad comminandam ultionem: & iste perspicue sensus est nostri loci & similium, ut illius Isaiæ d. v. 20. *Quod si nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis: gladius deuorabit vos, quia os Domini locutum est.* hoc est quia hoc ipsum sum comminatus ego Dominus. Eodem sensu capio, *si non audieritis vocem Domini, sed exasperaueritis sermones eius*, hoc est coegeritis erumpere in minas, 1. Reg. 12. 15. & illud, *exacerbauerunt eloquia Dei, & consilium altissimi irritauerunt.* psal. 106. 11.

Locus Isai. 1. 20. Exasperate sermones Dei. Locus 1. Reg. 12. 15. Exacerbare eloquia Dei. Locus ps. 106. 11.

AD IRACUNDIAM PROVOCAVI] LXX. *ωπερὶ ἡμᾶς* exacerbavi, amaricaui. Hebræum *Marithi* מריתי Pagninus vertit *rebel-lani*, sic etiam Vatablus, & exponit quia petierunt auxilia ab Aegyptijs, quod Deus prohibuerat, Hebræa radix מרה *Mara* ut & מרר *marad* significat inobedientem fuisse, & propterea irritasse Dominum, cuius mandatis non obtemperarit. & quia qui iuste irritatur amaro fit animo, ideo etiam pro amaritudine solet sumi à nostro v. 20.

VIRGINES ET IUVENES MEI] horum meminit, quia cum iuuentute spes sobolis & reparationis sublata. (D. Hieronym.) Huc refert Ierolymæ querelam Ieremiæ 51. 34. *Comedit me, deuorauit me Nabuchodonosor Rex Babylonis: reddidit me quasi vas inane, absorbit me quasi draco, repleuit ventrem suum tenebrositate mea, & eiecit me.* hoc est dolorem, & regni intima impleuit iuuenibus & virginibus meis tenebris

Locus Ieremi. 51. 34.

nerrimis. Nam in his delicia & thesauri rerumpublicarum repositæ. His abductis dicitur civitatem eiecisse. vi(ait) eieci ex terra, quæ in pignus paternæ hereditatis diuinitus illis fuerat concessa in sedes quietas & domicilia diuturna tranquilla quæ ad posteros transmittenda. Ideo ut rem valde acerbam hanc in Babyloniam abductionem, maxime illius ætatis, quæ commiseratione dignior & penes quam vel nulla vel exigua culpa toties auribus inculcat.

VERS. 19.

VVLGATA.

COPH.

LXX.

rōp.

Cōtinuatio.
comparatio
similæ.

pD. Ambrosio est *aspice*, vel *conclusio*. D. Hieronymo *vocatio*, Zamorense *circumdatio* seu *fortificatio* Isaac *circumcurrere*, Caninio *Simius*, ut est in veteri carmine, Simia quam similis turpissima bellua nobis, dextræ hominem imitatur, & ignaros similitudine actionum humanarum nō raro decipit: sic perfidi fœderati & infideles socij specietenus amici sunt re ipsa damnosi vocari volunt amici, & non sunt, *circumdant* mentes *circum circa currunt* ad lautiora conuiuia; & iubent ut eis si indigeat amicus, audacter *vocet* ad opem ferendam: se illi præsidio futuros: sed vanis promissis in fraudem inducunt, & quasi in nasla conclusos *perdunt*, eos qui ipsis confidunt, & cum deceperint irrident, & insuper minantur, *haz iendoles la mamona y cocos*.

Aspice ait quis exitus & catastrophe seu *conclusio* fuerit, fiducia mea in fœderatis collocatæ: putabam illos mihi pro muro & propugnaculis circumcingentibus futuros. *Vocavi* ut auxiliarentur: sed illi fefellerunt, & deriserunt me.

Analys.

Primo ponit perfidiam sociorum. Secundò honoratorum ciuium interitum. tertio dicit cum fuisse miserimum, ut pote præ fame.

Vocavi amicos meos & ipsi deceperunt me: sacerdotes mei, & senes mei, in vrbe consumpti sunt: quia quæsierunt cibum sibi, ut refocillarent animam suam.

Vocavi amatores meos: ipsi autem deceperunt me. Sacerdotes mei, & seniores mei in vrbe defecerunt: quia quæsierunt cibum sibi, ut refocillarent animas suas, & non inuenerunt.

VOCAVI] Luctus, ut insaturabilis querimoniarum, mirè solet esse ingeniosus in eadem re diuersimodis explicanda. Persistit in metaphora mulieris adulteræ. Ego (ait) ipsamet amatos meos procabam LXX. *ipsas ai mē*. nempe idola) secundū Theodorētū & idololatrias, Egyptios, vide sup. v. 2. & Esai. 30. 2. Ierem. 2. & 36. finxerunt

finxerunt enim dumtaxat se Ierusalem ire suppetias, & tum Chaldaei soluerunt obsidionem: sed illis secundò reuersis, nihil Egyptij mouere sunt ausi, lege Ierem. 37. à vers. 4. Nam hic quod futurum paulò post tempore Sedechiae prædicit, & prophetice deplorat quasi iam accidisset.

Deinde describit famem, quæ tum futura maxima, duabus circumstantiis. Prima quod præ virium propter inedia imbecillitate non possent, eruptione facta fortiter, in hostium castris pugnantes occumbere: altera quod obscæna hac fame non plebecula tantum interitura, sed nobiliores etiam ac ditiores. Nempe *Sacerdotes, & Senes*, hoc est honoratioris quique. Subaudi, tunc necessariò rempublicam ruituram: quando defuturi, qui vel Deo populum conciliarent, vel consilio & prudentia regerent. In fine versiculi LXX. Vaticana editio addit, & non inuenerunt, qui vix & 30. Sic etiam Aldina: sed non est in Regiis, vel Complutensibus libris: nec in Hebræo, vel Chaldaeo: & patet subaudiri.

TROPOLOGICE tales sunt amicitiae non fundatæ in virtute: item opes & honores, quæ animam destituunt inopem, & ludibrio habet.

VVLGATA.

RES.

LXX.

pñs.

VERS. 20.

7. Zamorensis vult etiam significare *paupertatem*; ad quam videmus Ierusalem redactam. Fateatur nihilominus; quod ceteri dicunt, esse verum, & significare *primum*, *principium*, *primatum*, seu *caput*: quasi *וְרִאשִׁית* 101. Certè *principium* sapientiæ, & *caput* omnis remedij in miseriis est ad Deum confugere, & eius opem implorare. Nota sic Ierusalem hic primò ad Deum conuerti præcelsque fundere: secundò narrare tristitiæ magnitudinem, tertio causam proponere.

Cōtinuatio.

Analys.

Vide Domine quoniam tribulor: conturbatus est venter meus: subuersum est cor meum in memet ipsa, quoniam amaritudine plena sum: foris interficit gladius, & domi mors similis est.

Vide Domine, quoniam tribulor: conturbatus est venter meus: & cor meum versum est in me; quoniam exacerbans exacerbata sum; foris orbavit me filius gladius, sicut mors in domo.

CONVERTIT se iterum vidua nostra à spectatoribus ad Deum. q. d. nullus mei miseretur, omni auxilio & fiducia hominum destituta, deserta ab amicis, à sociis decepta; ad te qui solus es refugium miserorum, defensor pupillorum & viduarum, confugio. Tu saltem **VIDE**] hoc est aspice & misere, videtur.

I

VI

66 GLOSSÆ LITTERALES

vt sup. v. 11. & v. 9. Quoniam æque vehementer concussa, labefactata, & allisa sum, immodica hac tribulatione, ac solet mulier partu difficili; cuius intima penetralia sic sursum deorsum conturbantur & voluuntur, sicut materia cœmentarij ligone & trulla confutatur, protruditur, subigiturque: patebit quam apta sit similitudo explicatione verborum Hebræorum, *מעי Meai* & *חמר Chomar*. Nam Hebræum *חמר Chemar* vel *חמר Chomar*, significat lutū vel cœmentum, quod ex argilla & calce componitur à cœmentario: inde *chamar* verbum *turbavi*, quo hic vitur Propheta, & LXX. vertunt *ἐταράχην conturbatus est*, vt & Chaldaus, & Vatablus, licet etiam probet, *trahendi* verbum; Arias verò *constipandi* maluit, quod non arridet, Pagninus *intumescenti*: quod pertinet ad aliam Metaphoram, maris procellosi, vel ollæ ignis vi ebullientis.

Deuteron.
nyo.
Venter.

Alia dictio *מעי* exponitur à recentioribus & Chaldaeo *viscera*. LXX. vt noster *ventrem*, qua voce solent intima viscera significari. Sic Ierem. 4. 19. *Ventrem meum, ventrem meum doleo. Sensus cordis mei turbati sunt in me.* Vbi cor additur vt hic. Habac. 3. 16. *audiu & conturbatus est venter meus.* Vide quæ scripsi Cant. 5. vers. 4. sect. 3. in l.

Cor subuer-
sum.

Addit COR, vt coniunctione ventris & cordis omnia interiora comprehendat, teste Olympiodoro. Ipsum etiam *cor meum*, quod teste Galeno *lib. de usu partium*, est, caloris nativū quo vita continetur domicilio vnicum, intra me subuersum est: ita significat se in animæ deliquium incidisse; vel sanè non ampliùs viuere, sed quasi vmbra restare; lætitiæ, quæ veræ vitæ propria, expertem, vt subdit. Nam *cor subvertere* usurpat S. S. pro timorē iniicere, facere pusillanimitatem, & animo fracto: cor enim pro audacia sumi notum, vel ex Hieroglyphicis. Num. 32. 9. de malis exploratoribus, *climque peruenissent usque ad vallem botri lustrata omni regione, subuerterunt cor filiorum Israël, vt non intrarent*, &c. Deut. 1. 28. explicat: *nuntij terruerunt cor nostrum.* & Iosu. 14. 18. *dissoluerunt cor populi.* confer cum Num. 13. à v. 24.

PLENA SVM AMARITUDINE] LXX. *amaricans amaricans* *μαρμαρκαίνω*, *μαρμαρκαίνω* alij libri *μαρμαρκαίνω*, *μαρμαρκαίνω* exacerbatum sum; vel etiam *exacerbatum sum*. Longè alia sententia: priori versione significaretur, quod feci passa, Deum peccatis exacerbaui, ille me suppliciiis. Omnino seruant allusionem Hebraismi, *מר מרי Maro marith, rebellando rebellauit*, de quo sup. v. 18. fugiter Dei præcepta transgrediens eum ad iracundiam maximam prouocaui, & ideo conscientia mea me vrget, torquet, & absinthio potat: à Dios ha ofrecio açibar, y el me ceua de retama. Amaritudo hic etiam significat irritationem & exacerbationem: ideo Israël vocatur *domus exasperans*. Ezech. 2. 9. *בית מרי Beth meri*. Pro hac contumacia rependit Deus, inenitabile malum. Nam *foris*, &c.

Adag. foris
foris & intus
exacerbatum

Si MILIS] siue in vrbe quis maneat, siue alio migret mors certa imminet, similiter & æquè crudeli leto quis exponitur. Mam foris hostiles gladij, intus famis & pestis pericula subeunda. Sic prædictum Deut. 32. 25. *foris vastabit eos gladius, & intus panis*, nempe similis lethi:

IN THRENOS IEREM. CAP. I. 67

lethi: iuxta Tragicum, sæpè peior est letho timor ipse lethi. Explicat Exechiel. 7. 15. *Gladius foris: & pestis & fames intrinsecus: qui in agro est, gladio morietur: & qui in ciuitate pestilentia & fame deuorabuntur*, Zachar. 8. 10. *neque introcunt, neque exeunt erat pax præ tribulatione*. 2. Cor. 7. 5. *nullam requiem habuit caro nostra, sed omnem tribulationem passi sumus: foris pugna, intus timores*. Videtur simul imitatus locum Deut. & Zachar. TROPOLOGIAM pete à B. Gregorio Papa lib. 3. Moral. c. 24.

VVLGATA.

SIN.

LXX.

σιν.

VERS. 21.

W. Zamorensis interpretatur *mutationem*, vel *secundationem*: Isaac, *disce*, cæteri, *dentem*.

Cerrè dentatus hic versiculus, in quo doloris magnitudine oppressa, & quasi moriens, diras hostibus ac cōmutationem lætitiæ in mororem prædicit: aptissimè. Nam morientium vaticinia solita sortiri effectum, & ideo ea veteres obseruare solita fusè ostendi, aduersar. & commentatio in Senecæ Agamemnonem planè in calce.

Due sunt partes, vna queritur de hostium sauitia; altera illis imprecatur paria, q. d.

Quæ tibi factorum poenas instare tuorum
Vaticinor moriens, nostri solatia lethi.

Ait:

Audierunt quia ingemisco ego, & non est qui consoletur me: omnes inimici mei audierunt malum meum: lætati sunt quoniam tu fecisti: adduxisti diem consolationis, & fient similes mei.

Audite obsecro, quia ingemisco ego: non est, qui consoletur me. Omnes inimici mei audierunt mala mea, & lætati sunt, quoniam tu fecisti: adduxisti diem, vocasti tempus: facti sunt similes mihi.

RACEDENTI miseræ grauem accessionem nunc adiecit, quam vt exaggeret, patheticè vocabulum, *audierunt*, ingeminat. QVIA] non est causale, sed demonstratiuum, *audierunt* gemitus meos, siue me gementem. In felicitatis (ait) aliqua parte reponerem, si malum meum hostibus clam fuisset: sed illi gemitus meos audierunt, & intellexerunt me omni solatio & auxilio destitutam: audierunt inquam non aliqui beneuoli, quos nullos iam numero cunctis odiosa: Sed inimici capitales, qui me deceperunt, & sunt depopulati; & exultant de interitu meo: quod acerbissimum: ideo Dauid in planctu de morte Saulis hoc deprecatur: *Nolite annuciare in Geth, neque annuncietis in compitis Ascalonis: ne forte latentur filia Philistim, ne exultent filia incircumcisorum*. 2. Reg. 1. 20. &

et, sed prophetantis Spiritu dici, & proinde non explicandas, quasi id optent contingere, sed quasi prædicant ita malis malè euenturum: verissimam esse, quando illi ex propria persona & affectu suo loquuntur, non verò semper quando alterius personæ dicta referunt, vel imitantur, maximè si huiusmodi passionibus iræ, vindictæ, impietatis, illa obnoxia erat. Hoc loco quia propheta synagogam Iudicam sub persona mulieris arumnis acerbata, quæ nec pia, nec sancta, sed dolore & aegritudinis obruta, inducit ista dicentem; præstat sequi Theodoretum, Chaldaeam Paraphrasim, & D. Thomam, qui accipiunt ut verba desiderantis hostem in sui similes calamitates incidere, & vindictam postulantis quod infirmitati synagogæ permissum olim censuit D. Ambrosius epist. quadam.

Sensus ergo; Cum sederis in tribunali tuo causam nostram, meam & hostium, diiudicaturus; compone partis vtriusque peccata, &, si repereris paria, ne sis in illos lenis, in me seuerior: sed sicut pœnas pœnis cumulas, & post vindemiam racemas me, sic es illis post vindemiam racematio succedat, nihil sinas inultum, nihil quod non ad vinctum referas.

Malum ingrediorum Deo.

INGREDIATUR OMNE MALVM] hoc est narretur in iudicio, & velut de libro recitetur adeò clarè, ut oculis tuis, quasi in tabula artificiosè depicta, spectandum proponatur. Hebraicè est ante facies tuas veniat. Sic Psal. 108. 14. In memoriam redeat iniquitas patrum eius in conspectu Domini: & peccatum matris eius non deleatur, scilicet obliuione. Porro MALVM præcipuè significat peccatum, secundariò supplicium: q. d. si conferas peccata cum pœna eorum, videbis nihil ferè luisse: me verò infanda exhaustisse supplicia.

Deuindemiare.

VINDEMIÀ EOS SIVT VINDEMIASTI ME] de hac voce, vide dicta v. 12. Rupertus hic legit, deuindemia & deuindemiasti: & vult cõposito plus indicari, quàm verbo simplici, propius quidem accedit ad Græcum. Nam est *εινδυναι* & *εινδυνισαι*: seu (ut alij libri) *εινδυνισαι*, quod Agellius ait reddendum *reuindemia*, & *reuindemiauerunt*, sed Latinis propria est vox *racemationis*, non *reuindemiationis*. Hisp. *rebu-sca*. Hebraicè habemus, *וְעָלַל לְמוֹ כְּאֶשֶׁר עָלַלְתָּ לִּי* *Veolel Lamo Ka-asfer Olaltha Li*: & sis causa eis quemadmodum causa fuisti mihi: seu ut Vatablus fac eis sicut fecisti mihi: seu, ut Clarius, eueniat illis quod euenit mihi. Leo Iudas, sicut noster interpret vtitur vindemiandi vocabulo. Verbum *עָלַל* latissimè quiduis agere, facere, moliri significat, ideo LXX. & noster aptissimè explicarunt de ea actione quæ instituto conueniebat quàm optimè.

Thren. 1. 22.

TROPOLOGIAM, Quando aut quomodo liceat homini Christiano vindictam optare, lege apud S. Cyrillum lib. 10. in Ioan. c. 30.

COM

COMMENTARIUS IN CAP. seu THRE- NUM II.

ARGVMENTVM.

Deplorat (ut sapientissimè Rupertus hic prodidit) calamitates Ierosolymæ, quas perpeffa, quando propter Sedeciæ, Regis, filij Iosia, rebellionem, Nabuchodonosoris exercitus biennio Ierosolymam obsedit, habes narratam historiam 4. Reg. 24. v. ult. & cap. 25. per totum, & 2. paralyt. 36. à v. 13. Ieremia 39. & 52. Iosephi lib. 10. Antiquita. cap. 9. & 10. & Sulpicii lib. 1. sacrae historie in fine. De clade illata tempore Ioachim non potest intelligi, quia tunc sammus sacerdos non fuit abductus: nec de clade per Romanos illata, quia tunc Rege Iudæi carebant gentis suæ, & ille ipse qui à Romanis constitutus Agrippa, nihil à Romanis mali passus, vtrumque tamen exigit infer. v. 6. in fine ubi vide.

VVLGATA.

ALPH.

LXX.

α' λ' φ.

VERS. 1.

De his litteris Alphabeti, quia dicta superiore alphabeto quæ videbantur dicenda, deinceps tacebitur. Notandum hoc capite præter hominibus illas arumnas, etiam describi ruinam vrbis, & ædificiorum publicorum, & ipsius templi, quæ non accidere ante expugnatam urbem sub Sedecia.

Quomodo obtexit caliginem in furore suo Dominus filiam Sion: proiecit de cælo in terram inclitā Is-

Quomodo obtexit caliginem in ira sua Dominus filiā Sion? proiecit de cælo in terram gloriationem Israel: & non est recordatus

72 GLOSSÆ LITTERALES

rael. & non est recordatus
scabelli pedum suorum. || cordatus scabelli pedum suorum.

Analys.
Cōparatio.

Quomodo.

IDEUM comparare Deum homini feroci, qui puerulum instar trochi agit, rotatque donec vertigine excitata in solum deiciat, & deiectum calcet, teratque q.d. primò calamitate obruit: deinde affligit solo: denique despiciit & contemnit.

Quomodo sic orditur tria alphabeta, 1. 2. & 4. à particula indic: admirationis, ob subitam mutationem Ierololymæ: sicut etiam cap. 50. 23. Quomodo confectus est, & contritus malleus uniuersa terrarum: quomodo conuersa est in desertum Babylon in gentibus.

Obtextit caligine] antequam quis vertigine turbatus in terram concedat, ut ait ille,

„ Tintillant aures gemina teguntur

„ Lumina nocte.

Hic perliitens in comparatione, quam dicebam;

„ Seu quandam torto volitans sub verbere turba

„ Quem pueri magno in gyro vacua atria circum

„ Inuenti ludo exercent.

Sic ait Ierololymam iræ diuinæ flagello, velut habena rotatam; & animæ deliquit calabundam. Flagellum hoc vocat caliginosam procellosamque nubem, quæ primò cœlum atrox ac densitate sua obnubilat, tum impetu suo miseram corripuerit ac prostrauerit. Materia imbris est nubes densata: nubem gignant vapores eleuati & densiores, ac proinde caliginosi (Vide Aristotelem lib. 1. Meteor. cap. 9. Plinium lib. 2. Natural. histor. a cap. 38. Lucretium lib. 6.) Cum itaque iram diuinam imbrī similem & procellæ faciat, meritò caliginē præmittit. Igitur obtextit caligine idem est quod obnubilauit, & nube atra inuoluit: hoc est afflixit, & mœrore obruit. Sic Isaias 5. ult. Sonabūt super eum in die illa, sicut sonitus maris: aspiciemus in terram & ecce tenebrae tribulationis, & lux obtenebrata est in caligine eius, idem cap. 8. 22. Ecce tribulatio, & tenebra, dissolutio, & angustia, & caligo persequens: & non poterit auolare de angustia sua. Ezech. 34. 12. dispersa sunt in die nubis & caliginis.

Hugo de Sancto Victore hic; caligo tristitiam tribulationis designat. Victor Antiochenus in catena; caligo, animæ ærumnæ sunt, ex analogia caliginis quæ hyemali tempore lucem solet obscurare, sic enim Ierusalem mœrore splendorem suum perdidit.] Passim in S. S. tenebræ & nox, pro infœlici statu; dies & lux, pro fœlici ac lato vsurpantur. Iob 15. 22. Non credit, quod reuerſi possit de tenebris ad lucem, circumspiciens undique gladium, & cap. 18. 18. expellet eum de luce in tenebras: iuxta nonnullos; sed ego interpretor occidet, seu exterminabit eum, melior locus est cap. 29. 3. Quando splendebat lucerna eius super caput meum: & ad lumen eius ambulabam in tenebris, hoc est quando inter huius vitæ mala semper Deum propitium experiebar, cap. 30. 26. Expectabam bona, & venerunt mihi mala: præstolabar lucem, & eruperunt tenebræ nata prius

Thren. 2. 1.
Imber,
Nubes,
Caligo,
Caligo pro
mœrore &
tribulatio
ne.

Tenebræ,
Lux,

Ibi locus 18.
18.

Cap. 29. 3.

Cap. 30. 26.
Nox.

IN THRENOS IEREM. CAP. II. 73

prius comma est explicatio posterioris. cap. 35. 10. qui dedit carmina in nocte. qui fuit in mœrore consolatus. psal. 19. 29. Deus meus illumina tenebras meas. Ecclesiast. 5. 16. Cunctis diebus vite sue comedit in tenebris, & in curis multis & in ærumna atque tristitia, Nahum. 1. v. 8. inimici eius persequentur tenebræ.

Quidā obtextit caligine, hic exponunt de mentis cæcitate; quæ Deus solet punire, & Iudæos puniuit, ut recta monentibus credere noluerint. Deuter. 28. 28. Percutiat te Dominus amentia, & cæcitate ac furore mentis; & palpes in meridio sicut palpare solet cæcus in tenebris, & non dirigas vias tuas. Isai. 29. 10. Quoniam misit vobis Dominus spiritum soporis, claudet oculos vestros prophetas & principes vestros, qui vident visiones operiet.] iuxta quæ intelligendum illud eiusdem cap. 42. 7. ut aperires oculos cæcorum & educeres de conclusione vinetum, de domo carceris sedentes in tenebris] verum huic vers. 1. non quadrat ista significatio, nisi Tropologicè: cæcitas enim illa propriè spectat ad tempora CHRISTI: hoc autem Threno lamentatur propheta mala temporum Sedecie.

FVRORE] hoc est vindicta: quam comparat vapori caliginoso: quia quando in sacra Scriptura Deus dicitur iratus punire, solet assimilari hominī cuius præ æstu iracundiae fumus naribus erumpit, psal. 17. 9. ascendit fumus in irā eius, & ignis a facie eius exarsit. Deut. 29. 20. quam maxime furor eius sumet. vide quæ dicam Adagio sacro. 154.

FILIAM SION] Ierusalem, vel ipsam Sionem, sicut filium hominis pro homine ponitur, ait Victor Antiochenus.

PROIECIT] prostravit & humo afflixit, sicut imber procellosus fetes. huic enim cōparati diuinā vindictā solere docet phrasis illa 2. paral. 12. 7. Non stillabit furor meus super Ierusalem per manus Sefac. Miche. 2. 6. Ne loquamini loquentes non stillabit super istos, non comprehendet confusio. Et hoc minatus fuerat Deus. 2. paral. 34. 25. idcirco stillabit furor meus super locum istum, & non extinguetur. loquens de hoc ipso per Chaldaeos excidio, tam sub Sedecia, quam sub Iochin: quod completum indicat Daniel capit. 9. 11. stillavit super nos maledictio, & detestatio quæ scripta est in lege Moysi serui Dei, de qua phrasi plura d. Adagio 154. Dicitur prostrauisse, quia fauore & privilegijs in cælum quasi sublatam, casu grauiore deiecit & solo allisit: sicut qui vas testaceum vult penitus conterere, prius brachium in sublimē extollit. sic ps. 101. 11. A facie iræ & indignationis tuæ: quia eleuans allisisti me. deiecisti de summā gloriā ad imā vilitatem, de regno in seruitutem. Porro quod quidam hic tradit idem significari vocabulis in calo & de calos] Inbruiatus est in calo gladium meum, sed de celo significat de loco altissimo, ut indicat Antithesis in terram nec aliter Apoca. 14. 2. audisti vocem de calo: & alijs locis quæ congerit in chao.

INCLYTAM ISRAEL] Hebraicè decorem Israel, תפארת Tiphareth.

K

LXX.

Nox.
cap. 35. 10.

Tenebræ &
caligo pro
cæcitate me
tis.

Dei ira cur
comparatur
fumio.

filia Sion.

filius homi
nis.
furor stil
lan.

In cælo, &
de cælo dif
ferunt.

74 GLOSSÆ LITTERALES

LXX. *Stemma gloriam.* alibi dicit coronā gloria Israelis. Ierem. 13. 18. noster concretum pro abstracto videtur posuisse, seu effectum pro causa. *Temprum* Israelis deiectionem pro eo ablato, quo Israelitæ gloriabantur; templo nepe, quod incēdit Nabuchodonosor, quod gloria Israel propter arcam, quæ solet vocari gloria. psal. 62. 3. *in sancto apparuit tibi, ut viderem virtutem tuam, et gloriam tuam.* 1. Reg. 4. 21. *Translata est gloria de Israel, quia capta est arca Dei.* Ierem. 14. 21. *solij gloria tua recordare.*

Comparatio scabelli reiecti. *NON EST RECORDATUS*] comparisonem his verbis explicat Rupertus: Quasi Regem aut quempiam personatum patrem oculis ostendit, sedentem in alta sede; scabellum habentem sub pedibus; tantā commotum irā, ut pedibus se non tenentibus scabellum suum longē proiecerit.

Scabellum pedum Dei. *SCABELLI PEDVM*] Origenes, Hieronym. alij & exponunt ipsam Ierosolymam; quam volunt ita vocari ob rationem, quam in Gracā Catena ita tradidit Victor Antiochenus; quia super eam olim diuinæ virtutes erant ingredi solitæ; quæ Dei virtutes dicuntur (*ab Apostolo Heb. 1.*) in ministerium missæ propter eos, qui hereditatem salutis sunt accepturi; & quia proximè subiectæ sunt Deo. itaque vltimā captiuitate imminente (ut Iosephus narrat lib. 6. de bello Iudaico) audite fuerunt in templo voces dicentium; Abeamus hinc. Tale illud Ezechielis, *Ascendit gloria Domini ex mediā vrbe.* cap. 11. 23. Propius ad rem Olympiodorus *Scabellum Dei*, templum ipsum dicit, tamquam diuinā præsentia de celo in illud vsque perueniente; aut etiam Israeliticum populum, qui Dei cognitione dignus esset habitus. *Thronus* enim Dei vocatur cælum, ut potē cum illic Deus in illis purissimis rationabilibus creaturis requiescat. *Scabellum* verò terra; cum illius cognitio, ad nos quoque pro ratā portione perueniat. Irespicit ad Isaie 66. 1. *Hæc dicit Dominus cælum sedes mea, terra autem scabellum pedum meorum.* Vnde *CHRISTVS* ait non iurandum, neque per cælum, quia thronus Dei est, neque per terram: quia scabellum est pedum eius: neque per Ierosolymam, quia ciuitas est magni Regis. Matth. 5. 34. quibus verbis etiam refellitur explicatio illa prior, nam negatur Ierosolyma esse scabellum pedum Dei. Dicitur autem terra scabellum Metaphoricè, quia Deus comparatur Regi in folio sedenti, & cælum terrā superius est, hæc cælo subternitur. Probabilior adhuc mihi videtur explicatio Theodoretī hic conformis primæ Olympiodori, ut templum dicatur Scabellum pedum Dei; nō simpliciter, sed ratione arcæ fœderis, iuxta illud Ezechiel 43. 7. *locus solij mei* (dicit Deus) & *locus vestigiorū pedum meorum, ubi habitabit in medio filiorum Israel.* Sic enim arca fuit subiecta propitiatorio & in eo positus Cherubinis, sicut suppedaneum sedi: Deus autem propitiatorio quasi throno insidens responsa dare censebatur: iuxta illud, *Qui sedes super Cherubim;* de quo plura dicenda ad capit. 6. Isaie. sic de arcā intelligenda loca sequentia, 1. paralipom. 28. 2. *Cogitavi ut edificarem domum, in qua requiesceret arca fœderis Domini, & scabellū pedum Dei nostri.* ubi tō & exegeticū est pro, id est scab. psal. 98. 5. *adorate scabellum*

Templum ratione arcæ quæ scabellum & suppedaneum Dei, & cur? *Locus 1. paral. 28. 2.*

IN THRENOS IEREM. CAP. II. 75

te scabellum pedum eius, quia sanctum est. ps. 131. 7. de tabernaculo ratione arcæ; *Introbimus in tabernaculum eius: adorabimus in loco ubi steterunt pedes eius.* hoc est ubi positi quieuerunt.

IN DIE FVROVIS] explicat Hebraismus *in die nasi*, de Dies nasi. quo in adag. loco citato. Quia diem salutis noluit agnoscere: merito incidit in diem vindictæ, quo à Babyloniis excisa. Hæc porro vltima verba, *et nūquā opus dūm dūm.* Bñd. xlv. v. 10. &c. sic iunguntur præcedentibus in edit. Regiæ & Complutensi: sed in editione Aldinā & Romanā, sunt principium sequentis versiculi: Bñd. *et nūquā*, &c. *Beth in die ira furoris eius, præcipitavit*, &c. Non multum refert, quoad sententiam, & Hebræa possunt vtroque modo etiam distingui, quia *Beiom* ביום etiam incipit à Beth, æquē ac *Billa* ברע. Complutensibus tamen fauent noster interpres, & Latinus interpres Theodoretī. Chaldaus neutram astruit, si fontem consulas.

TROPOLOGICE quædam Origines tract. 23. in Matthe. circa finem. De differentiā iræ & furoris Dei S. Bernar. serm. 69. in Canticum Canticorum. Dei ira & furor.

VVLGATA.
BETH.

LXX.
Bñd.

VERS. 11.

Præcipitavit Dominus, nec pepercit, omnia speciosa Iacob: destruxit in furore suo munitiones virginis Iuda, & deiecit in terram: polluit regnum, & principes eius.

In die ira sue absorbit Dominus nō parcens, omnia speciosa Iacob: destruxit in furore suo munitiones filie Iuda: adherere fecit ad terram: polluit regem eius, & principes eius.

ROGREBITVR à sacris ad profanā ornamenta: primo in genere quaritur de ciuilibus; inanimis, ut de munitionibus & animatis, ut rege ac principibus.

PRÆCIPITAVIT] Græcè *αὐτὸν ἐκείνην*, demersit. Anton. Agellius acurē coniicit legendum, *αὐτὸν ἐκείνην*, fecit ut absorberetur: videlicet, in sublime sublatam 3. v. 1. inde ad pelagi profundū præcipitans: verum nihil mutarim, quia infer. v. 5. *αὐτὸν ἐκείνην* bis repetitur eodē quo hic sensu: quem ex Hebræo vocabulo colligere licet, non tantum ex alto (ut dictum v. 1.) sed etiam fortiter ac subito ita proiectam, ut penitus absorpta, consumpta, & perdita fuerit nullis fragmentis reliquis sicut solent quæ auidē deglutiuntur ac deuorata præcipitantur in ventrem non masticata. quasi in barathrum vel abyssum. totum id complectitur *Billa* ברע habes cōparationem Iob 20. 15. ubi Hebræicè est ברע & noster vertit *dinitias quas deuorauit enomer.* Ieremiæ 51. 34. ubi noster, *absorbit*

Continuatio & Analysis.
lectio LXX

Compara-
tio.
Perditio vt
fera confide-
ratur.

Non parce-
re.

Speciosa Ia-
cob.

Reges Iuda
vnti & sa-
cri.

forbuit me quasi draco impleuit ventrem suum teneritudine mea. Et quod
Isai. 25. 8. Precipitabit mortem in aeternum. id S. Paulus impletum osten-
dens dixit, absorpta est mors in victoriā. 1. Cor. 15. 55. *absorpta*. Sensus ira-
que est: precipitavit illam Deus in ventrem perditionis seu exitij, quod
confestim totam absorpsit & deglutiuit. Solet enim perditio in sacra
Scriptura metaphoricè intelligi similis cuidam feræ voracissimæ, sicut
& mors, & infernus. Iob. 28. 22. *perditio & mors dixerunt: Auribus
audiuimus famam eius*. Prou. 15. 11. *Infernus & perditio coram Domino*. &
27. 20. *Infernus & perditio numquam implentur*.

NEC PERPERCIT] sine vllâ miseratione aut venia illam sic perdidit.
sic per Meiosum sumitur nō parere. Deut. 7. 16. *nō parceret eis oculus tuus*. 1.
Reg. 15. 29. *triumphator in Israel non parceret*. Iudith. 2. 6. *non parceret oculus
tuus vlli*. Iob. 16. 14. *circumdedit me lanceis suis, conuulserunt lumbos meos,
nō pepercit, & effudit in terrā viscera mea*. & hoc eodem threno, v. 17. *de-
struxit & non pepercit*. & Threno 3. 43. *occidisti, nec pepercisti* Ezech. 5.
11. *confringam, & non parceret oculus*.

SPECIOSA IACOB] quicquid venusti, ornati, pretiosi, Hebraicè,
נָחוֹשׁ Neoth, cuius radix potest esse נָחַח pulchrum esse, iuxta Eliam &
alios nonnullos, vt sit simile נָחַח nostram versionem confirmant
LXX. & Chaldaus, alij Neoth deducunt à radice, נָחַח habitauit,
& interpretatur tabernacula: fateor non malè sed cur deseramus vete-
res: cum sensus sit idē, & de omni ornatu rēpli, regie, & vrbis abolen-
do extēpt prophetiæ, & eas completas in hoc secundo Nabuchodo-
nosoris aduentu sciāmus: Ezech. 39. 6. ad Ezechiam dicitur: *Eccē dīcē ve-
nient, & auferentur omnia, quæ in domo tua sunt, & quæ thesaurizauerunt
patres tui, & quæ in diem hanc in Babylonem non relinquetur quidquam, di-
cit Dominus, idem Deus Amos. 3. 15. percutiam domum hiemalem cum do-
mo aestiuā: & peribunt domus eburnea, & dissipabuntur domus multa: ita fa-
ctum, Ierem. 39. 8. domus quoque Regis & domus vulgi, succenderunt
Chaldaei igni, & murum Ierusalem succenderunt. & cap. 52. v. 13. Nabuzar-
dan incendit domum Domini, & domum Regis, & omnes domos Ierusalem,
& omnem domum magnam combussit. Et totum murum Ierusalem per circui-
tū destruxit, hoc est, quod hic dicitur, destruxit omnes munitiones virginis
Iuda. Nam Ierusalem sic vocatur, 5. cap. 1. 15. vbi vide: de templi verò
ornamentis ac vasis postea narrat à v. 17. vsque ad v. 24. eadem Iose-
phus narrat lib. 10. antiquita. cap. 10.*

POLLUIT REGNUM] Nam regem Ezechiam captum non verbis
tantum increpuit (quæ recenset Iosephus) sed etiam coram eo filios
occidit, & ipsum excecavit, atq; ita tractauit vt rem prophanam: cum
tamen esset vntus Domini, hoc queritur Dauid de Saule 2. Reg. 1. 21.
Ibi abiectus est clypeus fortium, clypeus Saul, quasi non esset vntus oleo. Sub
principib. hic comprehendit Sacerdotes, qui & ipsi prophanati, & ab-
ducti in captiuitatem, vt ait infra vers. 6. tradidit in opprobrium regem
& Sacerdotium. porro LXX. hic habent βασιλιά Regem. Theodo-
retus, Reges βασιλείας: quidam libri βασιλείας regnum. vide Ierem. 39. 7.
& cap.

VVLGATA.
A GIMEL.

LXX.
ψαδ.

Confregit in ira furoris
sui omne cornu Israel:
auertit retrorsum dexte-
ram suam à facie inimici:
& succendit in Iacob, qua-
si ignem flammæ deuoran-
tis in gyro.

Confregit in ira furoris sui ^{VER. 3.}
omne cornu Israel: auertit re-
trorsum dexteram suam à fa-
cie inimici: & accedit in Iacob
quasi ignem flammæ: & de-
uorauit omnia, quæ in gyro.

REGE pergit ad regnum, quod ait subuersum: deinde ad dit Analysis &
id minime mirum, quia Deus pro hostibus pugnavit, & flā- cōti unatio.
mas disperdit, quibus conflagravit omnia.
Deus (ait) vehementer iratus CONFREGIT hoc est absceidit & abru-
pit, sic ψαδ Gada vertit Ierem. 48. 25. *Abscessum est cornu Moab.* Cornu pro.
OMNE CORNU.] Sic psal. 74. v. vlt. *omnia cornua peccato- Principibus.*
rum confringam, & exaltabuntur cornua iusti. Origenes hic vult signi-
ficari omnes Principes, in quibus (ait) est gentis fortitudo, vt in cor-
nigeris animantibus, & quia corpus excedunt, vt supra subiectos
» eminent principes.] Olympiodorus; omnes tribus vel omnes Tribubus,
» potentes.] Malo referre ad regnum, sicut Daniel regna cornibus Regno.
comparauit cap. 7. & sic ps. 131. 17. producam cornu Dauid. & 148. 17.
exaltaui cornu populi sui. & in Apocal. 17. 12. *cornua quæ vidisti decem
reges sunt. vide plura in Adagis sacris §. 106.* Ait OMNE hoc est am-
bo cornua, quia comparat Israellem tauro, cui geminum est cornu:
Sic Israël duo regna, Iudæ & Ephraim, de quibus Deuter. 33. 17. *Israelis duo
cornua.*
Quasi primogeniti tauri pulchritudo eius: cornua rhinocerotis cornua il-
lius, in ipso ventilabit gentes vsque ad terminos terre. Primum sustulit
Deus regnum Samaria, post etiam Iudā, vt rectè Vatablus. De
multiplici significatione cornu, lege Pintum hic, & Ioann. Fernan-
des in Thesaur. sacre Script. voce, cornu.

AVERTIT RETRORSUM DEXTERAM] comparat Deum forti im-
peratori, qui cum posset hostem in conspectu positum minimo ne-
gotio fundere, quasi post tergum reflectens manum victoriam hosti retrorsum.
concedit (ita Theodoretus). igitur ait Deū subtraxisse manum auxi-
liatricem in ipso certamine; & pro hostibus pugnantem in suos con-
uertisse, & iracundiā excandescens flammam, in Israël effu-
disse, & ijs in circuitu Ierosolymæ omnia combussisse. Præclare
K 3 Hugo

78 GLOSSÆ LITTERALES

Hugo de Sancto Victore; *auertit dexteram* ne protegeret; Sinistram extendit vt periret ipl. 73. 11. *vt quid auertis manum tuam, & dexteram tuam?* idest manum inquam dexteram tuam.

Ierusalem à
Chaldeis
incensa.

QVASI IGNEM FLAMMÆ] *ὡς πῦρ φλόγῃ* LXX. sicut ignem flammam. hoc est ignem instar flammæ agilis omnia momento lambentem & corripientem. Theodoretus, quasi ignem ardentem; *ὡς πῦρ φλόγῃ*.

IN GYRO] indicat vndiquaque succensam: & ideo non potuisse quemquam accurrere ad restinguendum incendium. hoc incendium describitur, 2. paralipom. 36. 19. *Incenderunt hostes domum Dei, destruxeruntque murum Ierusalem, & vniuersas turres combusserunt;* quæ scilicet erant in vrbe, & in gyro vrbis in manibus. 4. Reg. 25. 9. *Succendit domum Domini, & domum regis: & domos Ierusalem, omnemque domum combussit igni.* Quod aperte prædixerat non semel Ieremias cap. 34. 2. & 22. occultius autem eleganti comparatione cap. 1. 14. *ollam succensam ego video, & faciem eius à facie Aquilonis;* q. d. video Chaldeos huic vrbi ignem subiecturos, vt habitatores quasi carnes in ollâ elixent.

Locus Ierem. 1. 14.

VER. 4.

VVLGATA

7 DALETH.

Tetendit arcum suum quasi inimicus: firmavit dexteram suam quasi hostis: & occidit omne quod pulchrum erat visu in tabernaculo filiæ Sion, effudit quasi ignem indignationem suam.

Sagittario
comparatur
Deus iratus.

Dei
pharetra &
sagittæ.

RERGIT explicare quo se pacto Deus hostibus auxiliatorem præbuerit. quia (Sic Chaldeus) stetit ad manum dexteram Nabuchodonosor, & auxiliatus est ei, quando rex corona Ierusalem cinxerat, & per suos duces eam expugnauit. stetit autem Deus similis sagittario infenso, perito, & constanti. Solet Deus iratus huic comparari. Deutero. 32. postquam dixerat Deus, *ignis succensus est in furore meo. v. 22. addit v. 23. Congregabo super eos mala, & sagittas meas complebo in eis. & v. 42. inebriabo sagittas meas sanguine.* & hoc Iob queritur. 16. 13. *tenuit cernicem meam, confregit me, & posuit me sibi quasi signum.* & 30. 11. *pharetram enim suam aperuit, & affluxit me.* pharetra hæc est thesaurus vltionum, sagittæ fames, morbi, & ceteræ calamitates vt explicat Moses d. capite. 32. v. 24. & 25. & psal. 7. 13. *Arcum suum*

LXX.

δαλεθ.

Tetendit arcum suum quasi inimicus aduersarius: firmavit dexteram suam quasi aduersarius: & occidit omnia desiderabilia oculorum meorum in tabernaculo filiæ Sion: effudit quasi ignem indignationem suam.

IN TRHENOS IEREM. CAP. II. 79

tetendit, & parauit illum, & in eo parauit vasa mortis, sagittas suas ardentibus effecit.

TETENDIT] Hebraicè *דָּרַחַח כֶּסֶּט* Darach kaseto, quod rectè non tetendit arcum suum; Sed intellige, tetendit genu vel pede calcans, eò quod durus & fortis agere tenderetur solâ manu: (vt solent qui robustiorem arcum neruo tendunt reflexum) quo tropologicè indicatur, Deum ad vltionem quasi inuitum ac reluctatè adigi. Hebræum *כֶּסֶּט* noster aliquando vertit *tendere* vt hic, & d. v. 13. aliquando *calcere*, vt supra cap. 1. v. 15. & Miche. 1. 3. gestus itaque Hebræo vocabulo significatur, arcum difficile tendentis: arcum inquam propriè sumptum, *כֶּסֶּט* keshet: TETENDIT ergo laboriosè, & peritè, & constanter iaculati persequeretur; ideo enim FIRMAVIT DEXTERAM SVAM, ita solent manum arcui imponere, & sagittam digito premere, vt certiore ac penetrantiore vulnere feriant. TETENDIT arcum primo aduentu Nabuchodonosoris, FIRMAVIT DEXTERAM Secundo, contra Sedeciam. Porro ex hac sacræ Scripturæ comparatione non immeritò suspiceris Gentiles suum Apollinem confingere, sagittas arcu tenso emittentem, cum pestem Argiuis immittit, Iliad. a. Habes elegantem Vlyssis tendentis arcum descriptionem Odiss. 9. extremo.

QVASI INIMICVS & QVASI HOSTIS] pro ipsdè accipio, & illud quasi indicat similitudinem; q. d. non aliter ac hostes capitales solent: seria comparatio est, nihil minuens, sed explicans. Sicut Iob. 19. 15. *fratrus est contra me furor eius sic me habuit quasi hostem suum.* Esaiæ. 63. 10. *Conuersus est eis (Deum) in inimicum, & ipse debellauit eos.* De quasi vide sup. cap. 1. v. 1. Mysticum & quod notat Origenes Deum dici quasi hostem, quia non punit inimico animo, sed prodesse volens ijs qui patiuntur, aut spectantibus. Hoc sensu hic arcum tendere; quasi perditurus, reuera vt linet, Cupit enim nos seruari, & puniendo vocat ad penitentiam.

Deus punit
quasi inui-
tus,
Deus arcum
pede impo-
sito tendit.

Arcum cal-
care.
Firmare
dexteram.

Quasi ho-
stis.

Deus cur
quasi hostis.

QVOD PVLCHRVN ERAT VISV] Chaldeus; *omnes iuuenes & quæcumque oculo expetibilia erant.* Ego prius amplector. vt dicat florem su pro adiuuentis occisum, adolescentes videlicet quorum forma capta, virgines Sionides sperabant thalamos & cupitos hymenæos: & auget miseræ eumulum, quod occisi puellis spectantibus, non pugnantibus stennuè pro muris, sed in Gynecæis; quo, vt inter faminas laterent, trepidi confugerant & litteræ Daleth inscriptio, quæ ostium denotat, de eadè agi indicat in domibus patrata. Hanc puto sententiam versiculi, quem noster & LXX. melius dispunxerunt, quam Massoretæ, quos Agellius & Nouatorum Princeps sequuntur. Gynecæonitida, etiam alibi tabernaculum noster vocauit; Genes. 24. v. vlt. *introducitur eam in tabernaculum Saræ matris suæ.* fortassis hic vtitur voce tabernaculi, quia domus mox erat diruenda, & igne absumenda, tanta facilitate ac solent auferri & conuolui tabernacula pastorum: Si hoc displiceret, cape tabernaculum, cum Origine & Olimpiodoro, de templo in quo satis verisimile est iuuenes multos occisos à Chaldeis. De ar-

Gynecæum
dictū taber-
naculum.

80 GLOSSÆ LITTERALES

Occido. *ca* & alijs ornamentis templi non capio cum quibusdam: quia vox *occidendi* saltem vegetabilibus propria, ut herbis, tritico, &c. non conuenit planè inanimis. Quod de adolescentibus dictum, id prædictum Isai. 3. 25. *pulcherrimi quoque viri tui gladio cadent* (ut imbelles domi & in latebris. hoc enim postulat antithesis sequens, sed viri) *fortes tui in prælio*; pugnantes cadent, ut robustos ac mares decet.

Effundere iram. EFFVDIR] ipsa voce significatur abundantia supplicij sicut inf. Thre. 4. 11. *effudit irā indignationis suae*; & præterea non peperisse Deū, sed sicut aqua è vase tota effunditur, totam iram effudisse, ut nihil remanserit: sic sumitur illud de sanguine penitus exprimendo, Deuter. 32. 16. *quem super terram quasi aquam effundes*, vertit quia addit, *QUASI IGNEM* indicatur celeritas ultionis omnia absumentis. ideo Chaldaeus, *Sicut ex lampade ignem accendit* *Essa* *כבעור* *אש*, sicut Angeli in Apocal. cap. 16. effundunt phialas septem iræ Dei v. 1. Ecclesi. 36. 8. *Glorifica manum, & brachium dextrum. Excita furem, & effunde iram.* & mox; *in ira flamma deuoretur.* & passim apud Ezechiel. & alios prophetas. Subaudienda autem hic antithesis, effudit iram sicut ignem in eos, super quos solitus effundere imbres misericordiae & gratiae suae. Ceterum quia, vindicta accepta supplicij, quasi exhaustis Deus est placabilis, ideo aliquando iram effundere significat placari, & misereri, ut Ecclesi. 16. 12. *potens exoratio, & effundens iram*; secundum misericordiam suam, sic correctio illius hominem secundum opera sua, indicat.

V. 12. 13.

VVLGATA.

7 H E.

Factus est Dominus velut inimicus: præcipitavit Israel, præcipitavit omnia mœnia eius: dissipauit munitiones eius, & repleuit in filia Iuda humiliatum & humiliatam.

Locus Iosephi.

REPETIT quæ dixerat, verbis admodum patheticè, & clarè, ut nec continuatione, nec analysi vllā sit opus.

PRÆCIPITAVIT] æquans solo. Iosephus sup. interprete Rustino; Porro Babylonius misit Principē militie suæ Nabuzardan in Hierusalē, ut expoliaret templū, præcipiēs ei ut illud incederet, & re

IN THRENOS IEREM. C. II. 81

& regalia pariter, & ciuitatem ad pauimentum vsque deponeret.] Sic corrige pro, *de pauimentum*. Græcè *ἐστὶν ἡ πόλις ἡς ἵδωμεν* & *παυμένον*. Hebraicè habemus *בדל* *Bula*, *absolutum*, de quo superius. Chaldaus *שש* *Sesi*, utroque loco; *consumpsit*.

ISRAEL] reliquas duas tribus. Et sequitur cur dicat *præcipitavit*, quia PRÆCIPITAVIT OMNIA MœNIA] omnia alta & magnifica aedificia *מגדל* *Armenah*, in singulari *מגדל* *Armon*, (à radice *אדם* *Ar*) 3. Reg. 16. 18. noster vertit *palatium*, aliquando vertit, *domos*, aliquando *ades*, ut hic, *mœnia*. Iere. 49. 27. *deuorabit mœnia* *Benadad*, ubi LXX. *ἀυφάει τὰ τείχη*, sed hic melius *βύψει*, quod Origenes *domos* explicat, Olympiodorus, *muros, templum, domos*. Hieronymus in cap. 8. *Olee* *בית* *בנין*, sed hic melius *בנין*, quod Origenes *domos* explicat, Symmachus *τὰ βασίλεια παλάτια*, & ita utroque loco Ieremie Chaldaus, *בנין* *Bur* *neith*. *Mœnia* igitur noster, non ponit propriè, pro us quæ dicuntur Hebrais *חומות* *Chomoth*, sed pro turribus & palatiis, quæ intra muros.

DISSIPAVIT] subuertit, contriuit. *MUNITIONES*] muros & propugnacula, ex Hebræo, Græco, q. d. quidquid aspectu magnificum vel manu munitum.

REPLEUIT IN FILIA IUDÆ] filiam Iuda vocat, Ierusalem. pro *repleuit*, Hebraicè est *רבה* *Reb*, à *רבה* *Rab*, quod significatione conuenit cum *רבה* *Rab*, multiplicare præsertim numero: LXX. *πλήθυνεν τὸ πλῆθος τῆς θυγατρὸς τῆς Ἰουδᾶ*, *multiplicauit filia Iuda*, hoc est, in vrbe Ierusalem auxit valdè numerum, quorum? humiliatorum. Porro *repleuit in aliquo*, non temerè alibi reperias pro *multiplicare in aliquo actiue*: passiuum habes ad Coloss. 2. 10. *& estis in illo repleti, qui est caput omnis principatus*, hoc est, per illum, vel illo pleni spiritu. hic autem significat, repleti Ierusalem humiliatis, ut sequitur, *repleuit in filia Iuda HUMILIATVM & HUMILIATAM*] Hebraicè *והחליט* *Taonija*, *Vaonija*, ubi duas voces femininas cernitis, ambas derivatas ab *אנה* *Ana*, planxit, luxit, ingenti dolore obruta fuit: nam significat ex graui causa in motorem impelli. Isai. 3. 26. & alibi. Chaldaus hic *אבליה* *Abelutha* *Vaonijtha*, *lamentationem & luctum* & sic aliqui hic vertunt, alij, *maerorem & luctum*, alij, *placatum & querelam*, alij *la* *lion* & *luctum*. LXX. *καὶ ἐπλήθυνεν ἡ θυγάτηρ τῆς Ἰουδᾶ τὸν πλῆθος*, & Regis, vel ut est in Aldinis & Vaticanis, *καὶ ἐπλήθυνεν ἡ θυγάτηρ τῆς Ἰουδᾶ τὸν πλῆθος*, significatione qua noster, videntur enim, sicut Diuus Hieronymus legisse per *υ*, à radice *ענה* *Ana*, humiliari, & affligi cum opprobrio, quod in nouo testamento solet exprimi per *αὐτὴν*. Nam cum legit D. Hieronymus per Aleph, vertit *maerentem*, Isai. 29. 2. & erit *Taonija*, *Vaonija*, quemadmodum hoc nostro versu *והחליט* ubi noster; & *erit tristis & maerens*. LXX. verò nescio cur, *ἐρη* *Chaldaus*, *erit deserta & vacua*. Sed esto legerint pro eo quod hodie existat, dicam sensum optime reddidisse, quia causam luctus & maioris expresserunt, nempe opprobria, & dedecus sexus vtriusque; sic enim humiliatio ista explicatur infra cap. 5. ubi de feminis,

Mœnia pro
altis & ma-
gnificis aedi-
ficiis.

מגדל
מגדל
מגדל
מגדל

חומות

רבה
רבה
Reple in
aliquo.

Repleti in
aliquo.

אנה

ענה

Locus Isai.
29. 2.

I
v. 11.

82 GLOSSÆ LITTERALES

v.11. *Mulieres in Sion humiliaverunt & virgines in civitatibus Juda. habes vocabulum ינון Innu, hoc est constuprarunt. de masculis v.13. Adolescentibus impudice abusi sunt.* Vides quam prudenter vulgatus rei veritatem Grammatico sensui, ut solet (testibus D. Hieronymo, Paschasio, Richardo, & Hugone de S. Victore) praferens, humiliatum & humiliatam verterit: quoad generis mutationem secutus Symmachum, qui d. v. 2. reddidit *אֲנָשִׁים וְעַלְמִים*, quoad vocis acceptiorem LXX. interpretes imitatus.

TROPOLOGIAM de moribus animae pete à B. Gregorio lib.11. Moralium cap.11. de ornatu eiusdem à D. Basilio ad Psalm. 29. vers. praestitisti decori meo virtutem.

VVLGATA

VERS. 6.

I V A V.

Et dissipavit quasi hortum tentorium suum, demolitus est tabernaculum suum: obliuioni tradidit Dominus in Sion festiuitatem & sabbatum: & in opprobrium, & in indignationem furoris sui regem & sacerdotium.

Et fecit auolare quasi vitem, tabernaculum suum: corripit festiuitatem suam. Oblitus est Dominus, quae fecit in Sion, festiuitatis, & sabbati: & irritauit fremitu ira sua regem, & sacerdotem, & principem.

RE D I T ad querelam templi profanari, & combusti, & sacrorum omnium exterminationem; quorum iactura grauior regis captiuitate, quæ acerbissima: toties autem huc reuoluitur, quia planctus iste sacerdotem apprimere decet. Fuerit autem vehemens & emphatica valde oratio (quod Paschasius notat) si hoc loco, & versiculis praecedentibus sequentibusque ad singula conuata subaudiatur admiratione plenum *אֵיכָה, וְכֵן, quomodo, de quo dictum cap. 1. v. 1. Et quomodo dissipauit, &c. quomodo obliuioni, &c.*

Israhel hortus Dei, & vinea.

DISSIPAVIT QUASI HORTVM] primum hoc membrum est, quo significat templum Hierosolymitanum à Deo euersum, excisum, & (ut ait Chaldaeus) eradicatum, quam facile mactis & sepe sublata, ab hortulano, furibus, locustis, apro, in vastitatem redigitur horti ornatus & amoenitas, calcatis floribus, herbis, & arboribus euulsis, simul tacite insinuat olim Israeliticam synagogam fuisse quandam spiritualem Dei paradisum (*פֶּתַח גַּן*, quo summo opere delectatus; sed postquam lolium, tribulos, lappas, pro floribus & herbis vtilibus protulit, vitia videlicet pro virtutibus; vilio-

LXX.

adr.

IN THRENOS IEREM. CAP. II. 83

rem duxit quouis hortulo bliti, maluar, & aliorum olerum vilissimum. (Sic ferè Rupertus) Vastatio ista videtur praedicta ab Esaia 1. vers. 7. *Terra vestra deserta, ciuitates vestrae succensae igni: regionem vestram coram vobis alieni deuorant: & desolabitur, sicut in vastitate hostili.* Et derelinquetur filia Sion, ut umbraculum in vinea, & sicut tugurium in cenerario. Ioel. 2. 3. *ante faciem eius ignis vorans, & post eum exurens flamma, quasi hortus voluptatis terra coram eo, & post eum solitudo deserti.* Ecce: qualis ante Chaldaeorum aduentum? quasi hortus voluptatis. qualis postea solitudo deserti. LXX. versiculum nostrum paraphrasticè transtulerunt ad vineam; Auolare fecit (seu ut alij) *expandit quasi vitem tabernaculum suum* *διεσπασεν ὡς ἀμπέλον τὸ σκηνώμα αὐτῆς* ostendens tabernaculum & tentorium pro eodem sumi, nam utrumque expresse-runt per *σκηνώμα*, sicut etiam dissipauit & demolitus est per vnicum *διεσπασεν* quæ tamen in Hebræo sicut in Latino geminantur.

HORTVM] LXX. ut dixi, vitem; ut significant hunc hortum esse vineam illam de cuius cultura, & excidio fusè vaticinatus Isaias toto cap. 5. Vocat hortum quia DEI deliciae quondam, iuxta illud Psalm. 26. 4. *Quam peti à Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meae: ut videam voluptatem Domini, & visitem templum eius.* Quoniam abscondit me in tabernaculo suo. Vbi idem templum vocatur tabernaculum, & domus, & voluptas Dei. Voluptas, quia Deus illo delectabatur. Domus, quia hoc quasi domicilium delegerat, ut dixit Salomoni 3. Reg. 6. 13. *habinabo in medio filiorum Israel.* Psalm. 9. 12. *Dominus qui habitat in Sion, adonde tiene fuego y hogar, ut acutè Bapt. Nauarræ ex illo Isaiæ 31. 9. dixit Dominus: cuius ignis est in Sion, & caminus eius in Ierusalem,* nisi potius sit sensus cui iuge incensum & sacrificium in templo Ierosolymitano offertur, vbi illi perpetuus ignis ardet, ut visum Forerio.

Templum, hortus, domus voluptas Dei. Locus Is. 26. 4.

Locus Is. 31. v. ult.

Sed questio hic oritur, an tabernaculum & tentorium hic pro vno & eodem à Ieremia ponantur. Nam plerique interpretes pro diuersis accipiunt, ut Origenes, Diuus Hieronymus, S. Thomas, & alij, qui tentorium exponunt tabernaculum Moysi, quod fuit in Silo; tabernaculum verò illud à Salomone in templo Ierosolymæ restauratum: & notant tentorii illius Moisaici dissipationem contigisse temporibus Heli quando arca capta, ut narratur 5. Reg. 4. 17. & planxit Dauid Psalm. 77. 60. *Audiuit Deus & spreuit: & ad nihilum redegit valde Israel: Et repulit tabernaculum Silo, tabernaculum suum, vbi habitauit in hominibus: & tradidit in captiuitatem virtutem eorum, & pulchritudinem eorum in manus inimici.* Ego verò tabernaculum & tentorium hic Metonymicè ambo capio pro arca quæ in illis erat, & eam puto vocari tentorium, quia prius sub papilione seu tentorio portatili & facile loco mobili fuit, vsque ad tempus Salomonis; ab hoc verò in templum magnificum illata & reposita fuit, quod tabulatis & muris solidatum: atque ideo vocari tabernaculum, quæ videtur sententia S. Bonauentura, Ruperti quoque, & LXX. interpretum, qui pro vno & eodem acceperunt. Confirmatur, quia Ieremias hæc dicens, de excidio

An tentoriū & tabernaculum hic idem sint.

84 GLOSSÆ LITTERALES

veri tabernaculi agit, & quidem de vno tantum à Nabuzardan il-
lato; de Sionitico verò nunc importuna & fera querela foret; cuius
alibi meminimus, sed comparatiuè tantum, & pro exemplo istius exci-
dij, quod tum prædicebat, inquiens de templo sui temporis; Num-
quid ergo spelunca latronum subita est domus ista, in qua vocatum est nomen
meum in oculis vestris? ego, ego sum: ego vidi, dicit Dominus. Itē ad locum
meum in Silo, ubi habitauit nomen meum à principio: & videte quæ fecerim ei,
propter malitiam populi mei Israel:] & mox: Faciam domui huic in qua inuo-
catum est nomen meum, & in qua vos habetis fiduciam: & loco quem dedi
vobis & patribus vestris, sicut feci Silo.] cap. 7. à vers. 11. Item; dabo do-
mum istam sicut Silo, & urbem hanc in maledictionem cunctis gentibus ter-
re, cap. 26. 6. Vel sanè arcam vocat seniorum; eo quod tale Sanctum
Sanctorum; cortinis septum; templum verò seu synagogam totam ta-
bernaculorum. nam vox Hebræa מועד Moed, cœtum & congregatio-
nem significat, quæ sollempnibus diebus in templo conueniebat.
Chaldaea paraphrasis; locum quem præparat ad propiciandum pro
populo suo.

OBLIVIONI TRADIDIT] sic sustulit vt damnassem memoriam il-
lius videatur. Hebræicè, fecit obliuisci. Græcè, obliuiscit.

Enallage nu-
meri.

FESTIVITATEM] enallage. nam comprehendit tres illas præci-
piuas azimorum, Pentecostes, & tabernaculorum. item Kalendas, &
Neomenias, de quibus prædixit Isaias; 1. 13. Neomeniam, & Sabbatum,
& festiuitates alias non seram, iniqui sumi corus vestri: kalendas vestras, &
sollemnitates vestras odiuit anima mea.]

SABBATVM] propriè dictum, septimæ diei quietem. Et] subau-
di, tradidit. REGEM] Sedeciam. SACERDOTE] nempe Saraïam,
lege 4. Reg. 25. 17. Jerem. 52. 24. vbi ait de Nabuzardan; Et tulit magi-
ster militia Saraïam sacerdotem primum, & Sophoniam sacerdotem secun-
dum, & tres custodes vestibuli.] Dicit noster sacerdotem, quia Saraïas so-
lus summus Pontifex, Sophonias tantum vicarius eius. Iosephus eum
qui Hebræicè יושף ut & Chaldaicè, & Græcè à LXX, Σωφίας, vocat
be Iosephum, & vicarium eius Σωφίας, pro quo mendosè Rufini versio ha-
be Iosephum. nam Iosepho iuxta eum est filius Saraïæ, & in summo
Pontificatu successor: captus cum patre, sed pater in Reblatha à Chal-
daeo Rege necatus, filius Babylonem abductus: vt docet idem Iose-
phus. Sedecias verò, vidit coram se filios suos & Sarream, & præci-
puos amicorum necari, & postea fuit execratus. hoc est quod
ait Regem & sacerdotem in furoris Dei indigna-
tionem & opprobrium
datum.

VVLGATA

IN THRENOS IEREM. CAP. II. 85

VVLGATA.

I. ZAIN.

LXX.

ζαίν.

VERS. 7.

Repulit Dominus al-
tare suum, maledixit san-
ctificationi suæ: tradidit
in manu inimici muros
turrium eius: vocem de-
derunt in domo Domini,
sicut in die sollempni.

Repulit Dominus altare
suum: excussit sanctificatio-
nem suam: contriuit in ma-
nu inimici murum turrium
eius. Vocem dederunt in do-
mo Domini, sicut in die festi-
uitatis.

D

IXERAT sacerdotem addictum opprobrio, nunc idem
de templo queritur, & altari.

REPULIT] quasi pede iratus, dum hostibus diruen-
dum altare vtrumque, thymianatis & holocaustorum,
permisit. Quæ figura fuit, ipsius legalis sacrificij & altaris tollendi, vt
aliud spirituale nom Testamenti subrogaretur: (sic Olympiodorus,) quidam
referunt ad templi spoliationem per Achaz factam 4. Reg.
16. & 2. Paralip. 28. præsertim, quia altare æreum, quod erat coram Do-
mino transtulit de facie templi, & de loco altaris, & de loco templi Domini:
dict. cap. 16. vers. 14. Sed hoc valdè remotum est: & non coheret
interpretatio cum præcedente versiculo. Vera interpretatio est, dici:
quia cum templo Nabuchodonosor iussit altaria dirui, quod factum
fuit, vt dixi non semel ex 4. Reg. cap. vlt. Pro repulit Chaldaeus; Obli-
uit est, eodem sensu: nam sinendo dirui, gessit se Deus, quasi non
recordaretur illius, aut quasi fastidiret; vt vaticinatus Isaias cap. 1. 11.

Altaria di-
ruta.

Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum, dicit Dominus, plenus sum:
holocausta arietum, & adipem pinguium, & sanguinem vitulorum, &
agnorum, & hircorum nolui. Cum veniretis ante conspectum meum, qui qua-
siui hac de manibus vestris, vt ambularetis in atrijs meis: ne offeratis vltra
sacrificium frustra: incensum abominatio est mihi. Jerem. 6. 20. Vt quid
mibi thuris de Saba offeris, & calamum suauem de terra longinqua?
holocausta vestra non sunt accepta, & vittima vestra non placuerunt
mihi. Amos. 5. 21. Odi & proieci festiuitates vestras, & non capiam odo-
rem cœtum vestrorum. Quod si obuleritis mihi holocausta, & munera
vestra non suscipiam: & vota pinguium vestrorum non respiciam.

Sacrificiorum
veterum reie-
ctio.

ALTARE] vtrumque victimarum & incensi, & simul ipsa sacrifi-
cia & odores, vt dixi.

MALEDIXIT] LXX. ἀνέκλιμα εἶπεν, Chaldaeus aperit contempsit
sanctuarium suum. Hebræum נטל Nital, R. Ioseph exponit cessare fecit,
Abenezra dereliquit, Pagnin. elongauit & proiecit; alij odio habuit, seu
eum odio & fastidio contempsit; alij, aboleuit, & destruxit. In idem reci-
dunt, quia Dei dicere, est facere: itaque maledixit hoc est dirui & in-
cendi per hostes permisit: immò sancit, & eos sententia à se late
L 3 execu

מלך
Maledicere
Dei.

86 GLOSSÆ LITTERALES

executores constituit; in pœnā peccati idololatriæ, & rapinarum, &c. ut testatur Malachias cap. 2. à vers. 11. *Transgressus est Iuda, & abominatio facta est in Israël, & in Ierusalem: quia contaminavit Iudas sanctificationem Domini, quam dilexit, & habuit filiam Dei alieni. Disperdet Dominus, &c. & mox: Et hoc rursum fecistis, operiebatis lacrymis altare Domini, fletu & mugitu, ita ut non respiciam ultra ad sacrificium, nec accipiam placabile quid de manu vestra.*

Sanctificatio
& sanctua-
rium pro
templo.

SANCTIFICATIONE] templo, quod aliquando sanctuarium, aliquando sanctificatio dicitur: de hac prophane potest etiam capi illud Psalm. 73. 7. *Incenderunt igni sanctuarium tuum: in terra polluerunt tabernaculum nominis tui: & Isaiæ 64. 11. varicinium: Domus sanctificationis nostra, & gloria nostra, ubi laudauerunt te patres nostri, facta est in exustionem ignis, & omnia desiderabilia nostra facta sunt in ruinas. Vocatur Sanctificatio, quia locus Dei presentia sanctificatus, in eo orantes & sacrificantes olim certo modo sanctificabant. Isaiæ 63. 18. Hostes nostri conculcaverunt sanctificationem tuam. 1. Machab. 1. 23. intrauit in sanctificationem cum superbia. & cap. 4. vers. 38. Viderunt sanctificationem desertam, & altare prophaneatum.*

LXX. ver-
sio.

TRADIDIT IN MANU] ut hostis ea conteteret & dirueret. LXX. effectum attenderunt vertentes, *contrivit in manu*, hoc est contrivit manibus: *αὐτὸς τὴν ἐκ τῶν χειρῶν ἐξήρκε.*

MYROS TURRIVM] septem templi turritum. LXX. & Chaldaus muros palatiorum.

VOCEM DEDERVNT] Pascasius refert ad clamores Iudeorum in Passione Christi: hoc mysticum est secundum allegoriam. Rupertus ad ploratum eiulationemque capta vrbe: sed non est verisimile ad plorandum eos in templum confugisse. Perplacet interpretatio Paraphrasis Chaldaæ, Origenis, Hieronymi, Olympiodori, & Hugonis de sancto Victore intelligentium de hostium inconditis vociferationibus, qui victores vrbe potiti, in Iudeorum contemptum, sacrarium templi irrumpentes, ululare & per irrisum imitari ceperunt sonum hymnorum, quos Iudei voce & organis canere & psallere festis diebus solebant: vel (si verum est quod prodidit R. Salomon lib. de lege legenda) illatis in templum Domini idolis suis, pro accepta victoria illic gratias egerunt. Certè videtur Theodoretus nescio quid de Paxane vel Epiniciis subindicare, cum transtulit *ᾠδὴν πολεμικὴν, clamorem belli.*

Hostia voci-
ferationis,

IN DIE SOLEMNI] quando (ut vocat David Psalm. 26. 6. hostiam vociferationis; *circuiti & immolanti in tabernaculo tui hostiam vociferationis.* *תְּרוּאָה* Teroa, tubis enim & aliis instrumentis & voce soliti in festiuitatibus hymnos Deo personare. Num. 10. 10. *Si quando habebitis epulum & dies festos, & calendar, canetis tubis super holocaustis, & pacificis victimis.* Sic igitur hostes per sarcasum insultabant, matris insultantes; quasi tot victimis caesis Deo litassent, & flammis edacibus cadavera simul cum templo consumentes holocaustomata Deo, qui olim ibi cultus, obtulissent.

VVLGA

IN THRENOS IEREM. CAP. II. 87

VVLGATA.

Π HETH.

LXX.

ἦθ.

VERS. 8.

Cogitavit Dominus dissipare murum filie Sion: tetendit funiculum suum, & non avertit manū suam à perditione: luxitque antemurale, & murus pariter dissipatus est.

Et conuertit se ad dissipandum murum filie Sion, tetendit mensurā: non avertit manum suam à conculcatione: luxitque antemurale, & murus pariter infirmatus est.

TEMPLO redit ad urbis munitiones.

COGITAVIT] Chaldaus, *ܐܫܬܚܝܬ ܚܫܒܐ*, LXX. *ἀσχετῆς, ἦθ. d. non subito temere, vel repente ad hoc motus, sed deliberatè & quasi consulto ab aeterno sanxit atque decrevit. Sic passim sumitur vocabulum cogitandi. Genes. 50. 20. Vos cogitastis de me malum: sed Deus illud vertit in bonum. Ierem. 23. 20. Non reuertetur furor Domini usque dum faciat; & usque dum compleat cogitationem cordis sui: in nonis diebus intelligetis consilium eius; & clariùs cap. 51. 10. contra Babylonem mens eius est, ut perdat eam: quoniam ultio Domini est, ultio templi sui. Super muros Babylonis leuate signum, augete custodiam: leuate custodes, preparate insidias: quia cogitavit Dominus, & fecit quacumque locutus est contra habitatores Babylonis. Daniel. 11. 30. & cogitabit aduersum eos, qui dereliquerunt testamentum sanctuarij. Deus itaque hoc statuerat aeterna praedestinatione, sed merà motus misericordia diu vindictam distulit, describit Ieremias c. 32. à v. 30. Planè mirificè diuinæ tolerantiae cum hac gente longanimitatem.*

Cogitare
Dei quid.

EXTENDIT FUNICVLVM] sicut in finibus diuidendis solet agri-
mensor lineam seu regulam extendere: vel sicut faber murarius vo-
lens partem aedificij destruere, priùs perpendiculo seu linea designat
locum, quousque id facturus. Hebraicè pro funiculo *כַּוֵּץ* Kav,
Quod Chaldaus exponit *ܡܫܬܪܫܐ* Miskolia, perpendiculum LXX.
μετρεων mensuram, ut aliquando vertit noster: vtitur hac phrasi scriptu-
ra ad captum humanum ut intelligamus Deum, maturo planè consi-
lio vindictam exercuisse, & mensuram temporariae punitionis con-
posuisse cum mensura delictorum: & quam terram hostibus abla-
tam, ad mensuram illis donauerat, eandem peccatis offensum merito
ademptam, hostibus funiculo possidendam tribuisse, sic S. Hierony-
mus & Theodoretus. Quo spectare potest illud Isaiæ 27. 8. *in men-
sura contra mensuram cum abiecta fuerit, iudicabit eam.* Rupertus expo-
nit, funiculo significari tempus annorum LXX. quo in captiuitate
permansuri, & postea templum secundò aedificaturi, minus arridet,

Funiculum
extendere su-
per aliquo.

Cur Deus
dicatur funi-
culum vel
mensuram
extendere.

L 4

quia

quia de funiculo destructionis simpliciter, sermo est, & non de funiculo restorationis, de quo Zacharias loquitur cap. 1. vers. 16. quod moneo ne quem Olympiodorus hic in calena decipiat. Locutionis quam dixi exempla subiungamus. Isaia 34. 11. *exte deus super eam mensura, ut redigatur ad nihilum, & perpendicularis in desolationem.* Amos 7. 17. *humus tua funiculo metietur.* 4. Reg. 21. 13. *extendam super Ierusalem funiculum Samariae.* & 2. Reg. 8. 2. *percutissu Moab, & mensus est eos funiculo, coequavit terra, &c.*

Verbo
LXX.
Circulatio
pro sub
actione.

Murus lu-
get.
Muri cica-
trix.
Antemurale
idem quod
lorica.

Murus & an-
temurale
quid allego-
ricè.

NON AVERTIT MANVM SVAM A PERDITIONE] non cessavit perdere, adhuc manus eius mansit extenta ad perdendum. LXX. *καὶ ἡ χεὶρ αὐτοῦ ἀπὸ τῆς καταστροφῆς, ἀπὸ τῆς καταστροφῆς, non loquitur de calcatione, quæ sit pedibus qualis est sullonia; sed de ea quæ manu & cubito, sicut pistor massam farinaceam, & figuli argillam subigunt. Hebræum *עָלָה* melius exprimitur voce perditionis.*

LXXI] metaphoricus sermo: sicut reparatio muri lapsi vocatur cicatrix. 2. Esdr. 4. 7. *obdura emptum muri cicatrix.*

ANTEMURALE] *ἀντιτείχος* LXX. Hebræicè *חֵל* Chel, significat lorica, seu paruum aggerem aut murum exteriorem, *barbacana*; Abenezra & Kimchi explicant fossam seu vallum muri. Antemurale dicit & murum, ut omnia maiora minora, intima extrema munimenta euerla significet.

ALLEGORIA Hugo de S. Victore, per murum intelligit Sanctarum Memum custodiam, quæ interior & firmitior est; per antemurale humana præsidia quæ minora & extrinseca sunt. Potes per utrumque intelligere CHRISTVM IESVM, qui sublati synagoga, factus est murus & antemurale Christianæ Ecclesiæ; iuxta prophetiam Isaia 26. 2. *Præsidium fortitudinis nostra Sion Saluator, ponetur in ea murus & antemurale.* Murus iste luxit, quando super Ierusalem amare flevit. Vide Lucæ 19. à v. 41. corruit & corruendo Synagogam obruit, quando Iudæi in crucis ligno templum hoc soluerunt, quod ille post triduum se pollicitus excitaturum, Ioan. 2. vers. 19. & 21.

VVLGATA.

U. TETH.

LXX.

210.

Defixæ sunt in terra portæ eius: perdidit & contriuit vestes eius: Regem eius & principes in gentibus: non est lex, & Prophetæ eius non inuenerunt visionem à Domino.

Defixæ sunt in terram portæ eius: perdidit & contriuit vestes eius, regem eius, & principem eius in gentibus: Non est lex: & etiam Prophetæ eius non viderunt visionem à Domino.

CVM

V M muris portæ & earum repagula contracta dissipataque. Analysis. Versiculi quatuor sunt membra. 1. de portis. 2. de seris & vestibus. 3. de Rege & principibus. 4. de causis malorum huiusmodi.

Quoad primum ait DEFIXÆ SVNT PORTÆ] portæ olim Deo dilectissimæ, iuxta illud, *diligis Dominus portas Sion super omnia tabernacula Iacob.* pl. 86. 2. nunc eo permittente non tantum ab hostibus in terram deiectæ, sed ita ruinis demersæ & obrutæ fuerunt, ut cum nihil illorum amplius superesset, viderentur velut hiatus terræ absorptæ, sic Origenes, & confirmant Hebræum *Tabu יָבֻשׁ* à radice *Taba, יָבַשׁ* Ita infixit ut demergatur; Græcum quoque *ἐκκαταβύθω*, & Chaldaicum *יָבַשׁ* Temæ, Fabulosum reputo, quod ex Midras Aggada hoc loco narrat latius, tum temporis nutu Dei portas Ierusalem fuisse à terra absorptas, ne venirent in hostium potestatem, ob duas causas. Primò quod essent à Davide constructæ. Secundò quia aduentante arcæ Domini, cum audissent cani Davidicum illud *Leuate porta capita vestra*, sponte sua sese aperuissent; quod narrat satis fuisse Kyberus, sed meritò displicuit Petto Figueiro.

PERDIDIT & CONTRIUIT] ait se rarum & portarum transuersaria repagula Deum manibus hostium contriuisse; quod ego cum Theodoretò & Bonaventurâ simpliciter accipio, & sine tropo. Licet Patres plerique Latini Metaphoricè exponant, & censcant quæ sequuntur præcedentium interpretatione esse, quæ sententia est D. Hieronymi, Paschasij, Ruperti, & S. Thomæ. Ruperti solius verba describam Metaphoricos tamen regem & principes, legem & prophetas vult intelligi. Nā quasi quæretes, quæ portæ in terra defixæ; quos vestes perdidit & contriuit: Regem, inquit & principes eius in gentibus. Non est lex, &c. Et congrua satis transformatio; quia videlicet ubi non est rex, neque princeps; ubi auctoritate sua non utitur lex, quæ in gentibus non est; ubi prophetis oracula caelestia clauduntur, & Dei visiones subtrahuntur: sic est populus, quasi ciuitas patens absque portis & vestibus. Jha-thenus Rupertus.

Chaldaeus paraphrastes, hic addit quasi ex historia; propterea immolarum porcum (scilicet Chaldaei) & effuderunt ex sanguine illius super illos; quod in Arię versione prætermisum, sed exstat in Quinquaboreana: ubi in scoliis additur id factum ab hostibus in Iudæorum irrisione, vel quod porcina vesci vetiti; vel quod olei & sanguinis conspercione in holocaustis vsi, Exod. 24. 6. Leuit. 8. 23. Fateor fieri potuisse, factum fuisse, nec credo, nec nego. Notanda potius iusta proportio pæna & peccati. Iudicia in portis exercebantur. & in portis omnia legum repagula & iustitiæ vestes per summam iniquitatem improbi iudices transgressi, ut araneorum telas diruperant itaque portæ destructæ & vestes contriti fuerunt; sceleris testimonium dicturi.

REGEM eius &c.] subaudi disperit, vel eiecit, vel quid simile, Rex pro Regibus Ioakin & Sedechia, dechia.

Portæ Ierusalem.

defixæ in terra quid.

fabula Iudaica.

Portæ & vestes Metaphoricè quid.

fabula Iudaica.

90 GLOSSÆ LITTERALES

Sedechia, & singulare positum pro plurali. In Babylonem enim abducti diuersis temporibus ambo Reges; ille intactus, iste exoculatus: cum illo Principes nullis occisus quotquot capti: 4. Reg. 24. à v. 12. cum isto qui capti plerique necati (Sic intelligo dicta 4. Reg. 25. 6. & Ierem 52. 27.) sed tamen aliqui, ex ijs qui eum deseruerant, post ex fugâ retracti, & abducti; inter quos Iosedec Pontifex: vt ex Iosepho patet lib. 10. antiq. c. 11. Atque ita concilio contrarias sententias Pintii & Quinquarbori.

Causa 1. NON EST LEX &c.] En vltimum membrum, quo iuxta Theodorum & Hugonem de Sâcto Victore redditur causa duplex præcedentium calamitatum: nempe (ante Christi Domini necem) legis contemptus. Chaldaus; eò quòd non custodiuerunt verba legis, neque paruissent illi. Iai. 24. 4. *luxit & defluxit terra, & infirmata est: defluxit orbis & infirmata est altitudo populi terra. Et terra infecta est ab habitatoribus suis: quia transgressi sunt leges mutauerunt ius, dissipauerunt fedus sempiternum. Propter hoc maledictio vorabit terram &c.* Constat etiam, libros legis cum templo à Chaldaeis combustos; certè multos: & licet non omnes combusti, quos priuati habebant in domibus suis, tamen publicè non explicabantur in templo. Ideo etiam dixisse potuit, NON EST

LEX. Sequitur altera causa, [ET PROPHETÆ] falsæ & auribus datæ prædictiones pseudoprophetarum; qui somnia sua pro Dei visionibus populo obtrudebant, vanis eum pollicitationibus lactantes atque demèntes, vt Semeias, Sedechias & similes fecerunt. Hanc veræ prophetiæ penam vaticinatus Amos. 8. 11. *Eccce dies veniunt, dicit Dominus: mittam famem in terrâ, non famem panis, neque sitim aque, sed audiendi verbum Domini.*] condignâ retributione, quia prohibuerant prophetis, ne verâ prophetarent. Iai. 30. 10. *Qui dicunt videntibus, nolite videre & aspicientibus, nolite aspicere nobis ea, quæ recta sunt: loquimini nobis placentia, videte nobis errores, Amos. 2. 12. prophetis mandabis dicentes: ne prophetetis.]* **VISIONEM]** veram & à Deo prophetiam.

VVLGATA.

100.

VERS. 10. Sederunt in terra, conticuerunt senes filia Sion: consperferunt cinere capita sua, accincti sunt cilicijs, abierunt in terram capita sua virgines Ierusalem.

Continuatio & Analysis.

RANXIT eos qui dignitate seculari vel Ecclesiasticâ eminebant: progreditur ad eos quos vel prudentiæ canities, vel castitatis prerogatiua commendabat; de quorum luctu totius ciuitatis habitum vult intelligi.

LXX.

100.

Sederunt in terra, conticuerunt senes filia Sion: imposuerunt cinerem super caput suum: accincti sunt cilicijs: deduxerunt in terram principes virgines in Hierusalem.

SEDE

IN THRENOS IEREM. CAP. II. 91

SEDERUNT] ad morem lugentium alludit, quæ in terrâ sedere soliti, vel iacere: vt aliquandiu, velut præ doloris magnitudine soliti tacere, de sessione dictum c. 1. v. 1. Nunc addo quorundam obseruationem, scilicet crucifixos lugeri non potuisse, & ideo non licuisse iuxta crucem iis qui aderant sedere, ac propterea ex ritu ac lege illâ B. Virginem Dominicæ cruci non assedisse, sed assistisse: mihi minimè probari, primo quia dubium planè an talis lex vlla fuerit: secundo quia de luctu solemni, qui adhibitis præficiis & huiusmodi alijs fiebat intelligendus foret, non de priuato & subito matris dolore, quæ pondus acerbitatis non ferens resideret fessâ & oppressâ: tertio quia isti tollunt illustre indicium, quod fortitudinis & constantiæ Deipara tum præbuit, & inde D. Ambrosius alijque Patres grauissimi collegerunt, vt docui in Speculo Mariano lectio. sacrâ. Præterea si prope crucifixos stare nefas, quomodo milites custodes ausi sedere? Matthæi 27. 37. quomodo ausa Maria, Magdalena & altera crucifixi sepulcro, vtique lugentes, assidere ibid. v. 61. cur Resphæ factum (iuxta hos) contra legem, Dauid laudauit, quæ non luxit modo crucifixos suos filios, sed & cadauera tutata, interdum sedens: nec enim cilicium substrauit sibi supra petram vt super eo staret. lege 1. Reg. 21. v. 10. Velim igitur sententiam suam firmitus stabilirent, quam hæcenus fecerunt.

De silentio quod dicebam, res certa est. Iob 2. 12. de amicis eius legimus: *scissis vestibus sparserunt puluerem super caput suum in calum. Et sederunt cum eo in terrâ* --- & postea: *& nemo loquebatur ei verbum.* Isaia 47. 5. *Sede tacens & intra in tenebras filia Chaldaorum.* Hugo de Sâcto

Victore, *sessio* (inquit) deiectionem, silentium stuporem designat: & congruè *senes*, in quibus consilij auctoritas esse debuit, *siluisse* dicuntur, quia tanta calamitas fuit, cui nullo consilio subueniri potuit.] Rectè sanè: significat enim Ieremias sapientes Synhedritas omni cōsilio fuisse destitutos, & in publicum nihil vtile consulere valuisse, quoniam artis opem mali vis superabat. Alij volunt *silendi* vocabulo summam subiectionem significari quoniam, serui coram Dominis suis non audent mutire. iuxta illa Zachar. 2. 13. *Sileat omnis caro à facie Domini.* Ierem. 8. 14. *Quare sedemus? conueniunt & ingrediamur in ciuitatem munitam, & sileamus ibi: quia Dominus noster silere nos fecit, & potum dedit nobis aquam sellis.* 1. Machab. 1. 3. *siluit terra à conspectu eius.* Verùm illa significatio huc non pertinet, & d. vers. 14. pro nobis facit. Non facile fidem præbuerim narratiuncula Iarj ex libro *Adaga* quam habes hic apud Figueirum, his verbis; Nabuchodonosor cum Ierusalem capisset vocasse ad se Anthiochiâ Sanhedrim, id est, *τὸς συνέδριος* Iudæorū hoc est Senatores & Iudices ordinarios, cumque vidisset eos homines speciales & reuerēdos, collocasse eos in sellis aureis ac postulasse, vt si legem enarrarent: atque vbi ventū est ad caput, vbi agitur de votis, rogauisse; si quis voluerit retrocedere, retrocederet ne? Eosq; respondisse, *Eat ad sapientem, & soluet seu relaxabit ei.* Tunc intulisse Regem, vos igitur relaxatis Sedechiæ iuramentum fidelitatis, quam

Lugentium ritus. sedere, tacere. Deipara virgo, an ex ritu aliquo prope crucē steterit?

Lugentium silentium quid significet.

Sanhedritæ quomodo à Chaldaeis accepti.

M 2 mihi

Midras re-
fert ista ad
tempus Se-
decie.

Senes & vir-
gines

Luctus in ci-
nere.

Cineris af-
fuso sur-
sum iacta.

Cinere cali-
do cōspēge-
bantur.

Captiui fac-
cis accinge-
bantur.

Captiuorū
habitus.

Saccus ad
lumbos.
funiculus in
capite.
caluitium
& barba ra-
tura.

92 GLOSSÆ LITTERALES

mihi iurauerat. Tunc iussisse, ut in terram deicerentur, alligatisque ca-
pitum comis ad equinas caudas per terram traherentur.] Ego adduxi,
ut videatis etiam veterem Synagogam narrata isto threno, ad Sedecie
captiuitatem, nobiscum, retulisse.

SENESES] sic etiam senes virginibus in luctu iungit sacra Scrip-
tura 1. Machab. 2. 26. Et factus est plāctus magnus in Israel, & in omni loco
eorum: & ingemuerunt principes, & seniores: virgines, & iuvenes immutati
sunt, &c.

CONSPERSERVNT CINERE CAPITA SVA] Lugubrem ha-
bitum exprimit captiuitati convenientem, ait Olympiodorus: & bene
addidit, captiuitati, ut scias non agi de penitentiā in sacco & ci-
nere: sed de luctu solo, nec de luctu quouis, sed de luctu captiuorum.
dico captiuorum, quia hoc pertinere ad senes, docet affixum masculinū
Rosam *וְהָיוּ* captiuos vero solitos cinerem in altum iacere, & sic eo
caput obruere, clarius patet ex LXX. *ἀνίστασθαι καὶ ἰσχυρὰ ἀν-
τὶ τοῦ ἑαυτοῦ ἀσπασθαι* ascendere fecerunt cinerem super caput suum, ut est ad verbum He-
braicū: & maluit noster uti voce cineris, quam pulueris; quia patriā di-
rūtā & combustā, se conspergebant fauillā calente: quod aperte Thar-
gum Quinquarbori exprimit; superposuerunt cinerem ex incendio caputibus
suis. Sic Hecuba in Troadibus Senecæ.

Soluite crinem, per colla suant
Mōsta capilli tepido Troia
Pulvere turpes --- & postea
Sparsitque cinis feruidus ora
Completa manus, hoc ex Troia
Sumpsisse licet. ---

Si seruens decrat utebantur algido, ut 1. Machab. 4. 39. imposuerunt ci-
nerem super caput suum; & ceciderunt in faciem super terram. Sed isti ca-
ptiui non erant.

ACCINGENTI SVNT CILICIIS] recte noster retulit ad eosdem se-
niores; ut docet Hebræa disunctio & accentus pausandi, & merito
hoc placuit Theodoro, & Chaldaeo. Scio D. Hieron. Paschasium &
& B. Thomam legere accincta, & referre ad præcedens filia Sion: sed
hoc refellitur, quia filia illic est calus patrij singularis, Deinde non est
sermo de interulis vel vestimentis muliebribus succingendis, sed po-
rius de faccis ciliciis quibus captiui indui soliti, ut illi Syri in Sama-
ria capti cum Rege 3. Reg. 20. 31. ita inquiētes, ponamus saccos in lumbis
nostris, & funiculos in capitibus nostris, & egrediamur ad Regem Israel: forsi-
tan saluabit animas nostras. Accinxerunt faccis lumbos suos, & posue-
runt funiculos in capitibus suis, veneruntque ad Regem Israel & dixerunt ei:
Seruus tuus Benadad dicit: viuat oro te anima mea, &c. Itai. 15. 3. in cunctis
capitibus eius caluitium, & omnis barba radetur in trinis eius accincti sunt
sacco. & 32. 11. conturbamini confidentes: exuite vos & confundemini, accingite
lumbos vestros. Item apud Ier. c. 49. 2. Ezechiel. 7. 18. ubi etiā mentio calui-
tij, &

IN TRHENOS IEREM. CAP. II. 93

tij, & in omni luctu idē fiebat ut patet ex 2. Reg. 3. 31. Iere. 4. 8. & ali-
bi, Ezechielis locus insignis est, quia ritū luculenter proponit, c. 3. 27.
30. clamabunt amare, & superiacient puluerem capitibus suis, & cinere con-
sperserunt, & radent super te caluitium, & accingentur ciliciis: ubi de vi-
ris sermo, ut hic. Alioqui non ignoro etiam fæminas id factitasse. apud
Senecam chorus Troadum.

--- paret exertos
Turbā lacertos: veste remissa
Substringe sinus, uterque tenus
Pateant artus, cui coniugio
Pectora velas, captiue pudor?
Cingat tunicas palla solutas.
Facet ad crebi verbera planctus
Furibunda manus, placet hic habitus.

Apud Iudæos, quando copia saccorum, exuebant solitas vestes, &
cum cilicio commutabant. Ioel. 1. 8. plange quasi virgo accincta sacco. itē
2. Machab. 3. 19. accinctæ mulieres cilicio. Ieremiæ 6. 26. Filia populi mei
accingere cilicio, & conspergere cinere, luctum virginis fac tibi planctum
amarum. Vbi videatur alicui prædixisse, quod hic deplorat. Contra
superueniente causā latitiæ saccum abiciebant. Sic, qui dixerat, posui
vestimentum meum ciliciū, idem dixit, Conuertisti planctum meum in gau-
dium mihi, conscidisti saccum meum, & circumdodisti me latitia. psal. 68. v.
11. & 29. 12.

ABIECERVNT IN TERRA] Pro eo quod *ἐκτενῆται* sunt filia Sion (ait Isaias)
& ambulauerunt extenso collo, & c. erit pro 2. na funiculus, & pro crispanti
crine caluitium, & pro fascia pectorali cilicium. captiuitate obrutas indicat
præ merore caput in terram demissuras, & collo demisso incessuras:
quod nunc impletum gemit. Sane tristitia cordis flectit cervicem, ait
Spiritus. Ecclesi. 3. 8. 19.

VVLGATA. D. CAPH.

Defecerunt præ lacry-
mis oculi mei, conturbata
sunt viscera mea: effusum
est in terra iecur meum su-
per contritione filia: populi
mei, cū deficeret paruulus
& lactens in plateis oppidi.

LXX. Xαφ.

Defecerunt in lacrymis ocu-
li mei: conturbatum est cor
meum: effusa est in terram
gloria mea, super contritionem
filia: populi mei, cū deficeret
paruulus, & lactens in plateis
ciuitatis.

M 3 CON

Ieremig fle-
tus quam
diuturnus.

ONVERTIT se ad infirmos atate, pueros, & infantulos la-
ctis egentes.

DEFECERVNT] quia per annos fere quinquaginta cum
obstinata populi pericacitate colluctatus nunquam maiorem intermi-
serat. idcirco enim sup. cap. 9. i. exclamarat; *Quis dabit capiti meo
aquam, & oculis meis fontem lacrymarum?* quasi dicat, effudi quicquid
humoris inerat seroti, exarui penitus, Quis det mihi, ut caput meum
sit instar maris inexhausti, & ut oculi sint gemini fontes perennium
lacrymarum. id tum optabat, nunc queritur non impetrasse, sed ocu-
los iungi fletu consumptos & obtenebratos esse.

Conturbate.

CONTURBATA] dixi de hac voce Threno 1. 20. eadem loquendi
formula exstat cap. 31. 20. *Conturbata sunt viscera mea super eum: mise-
rans miserebor eius.* ergo est commiserantis. LXX. pro visceribus, ver-
tunt eor eodem sensu. utrumque patitur Hebraum *וְדִמְעֵי*.

Iecur est
officina san-
guinis, & la-
crymarum
& fons vitæ.

EFFUSVM EST IN TERRA IECUR MEVM] Duæ hic occurrunt
bonæ interpretationes. prior Quinquaginta, ita sum ex sanguine factus
continuis lacrymis, ac si iecur quod est officina sanguinis omnē suc-
cum suum in solum profudisset. Altera quæ mihi occurrit fortè lu-
culentior, puto de tam continuis lacrymis clarum indicium capi, iecur
non more suo sanguinem, sed lacrymas breviori compendio ge-
nuisse, & iam nihil illi reliquum unde vel has fabricetur. Est quidem
iecur sedes amoris, sed hoc iam ante transfixum fuerat: sed ponitur iecur
hoc loco pro ipso vitæ principio seu pro ipsa vita, ut Osee 12. 8.
dirumpam interiora iecoris eorum. Proa. 7. 23. *donec transfigat sagitta iecur
eius.* Tale quid Iob. 16. 14. *effudit in terra viscera mea.* ubi LXX. *fel meū* nā
in iecore fellis folliculus seu receptaculū: ut intelligamus iecoris no-
mine lacrymas amarissimas, & ex imo eductas indicari; & hostilibus
crudelitatibus, quasi lāceis, haustas euocatasq; illud etiā patheticū in-
est, significari in ipso corpore cor, iecur, & omnia viscera dolore lique-
facta, in lacrymas cōuerſa, & ut dixi ab hostib' effusa. Nec malè Isido-
rus Clarius, ita scripsit; iecur amoris & affectuū receptaculū, seu hu-
mo affixū, & in sordib. iacet nihil enim amo pte morte & sepulchro.]
huc inclinat Figueirus, qui cēset iecur poni pro lætitia & gaudio, quia
affectus huius sedes est, & sic sensus erit omne gaudiū amissi. Non lō-
gè abeunt LXX. qui *שֵׂהָרַי* vertunt, hoc est *gloriam*. *Kabod* seu *kebed*
וְדִמְעֵי utrumque significat. Nec quidquam hominibus gloriā & hopo-
re carius esse consuevit. Origenes *gloriam* exponit de Dei populo, &
patriæ pietate: non nihil remotè.

versio
LXX.

SVPER CONTRITIONE] propter dolorē, quem ex contritione capi.

DEFICERET] arefactis vberibus maternis, siti fameque evanesce-
ret, defecto etiam lacte brutorum. prædictum id Ierem. 18. 21. *Da fi-
lios eorum in famem.*

IN PLATEIS] non in silvis aut desertis, sed in vrbe copiosa & popu-
losa. nec domi, sed in publico atque adeo ipsis locis, ubi cibi venales
solebant proſtare. Dixerat Deus, *Quare facitis vos malum grande hoc
contra*

contra animas vestras, ut intereat ex vobis vir & mulier, parvulus & la-
ctens de medio Iudæ: Ierem. 44. 7. & cap. 9. 21. *ascendit mors per fenestras
nostras, ingressa est domos nostras, disperdere parvulos de foris, iuvenes de
plateis.* Pudori necessitas præualuerat. ubique matronæ cum liberis
vagabantur, cibum quærentes, famem quiritates: interea nullo subue-
niente, enecti inedia pueruli concidebant. ferebat mortuum quem vi-
uum mater putabat. dubia præmori filiolo an vellet, præiret; cui relin-
queret moriturum, quem viua saltem sperabat alicūde posse seruare?
sequeretur; supplicium penā & mortis dilatione gliscebatur. Quid mi-
serabilius? audi.

VVLGATA.
LAMED.

LXX.
Lamed.

VERS. 12.

Matribus suis dixerunt:
ubi est triticum, & vinum?
cum deficerent quasi vul-
nerati in plateis ciuita-
tis: cum exhalarent ani-
mas suas in sinu matrum
suarum.

Matribus suis dixerunt, ubi
est triticum: & vinum? Cum
dissoluerentur, quasi vulnerati
in plateis ciuitatis, cum ef-
funderent animas suas in
sinum matrum suarum.

VENTES matres comitabantur, non lactentes tantum (qui
illis locis etiam trimuli 2. Machab. 7. 27.) sed & ablactati,
qui solidum cibum poscebant verbo, quem liquidum alij
de vberibus penduli eiularu flagitabant utrique incassum.

UBI EST] quid darent, quibus nec sibi erat? moriebantur itaque
fame non in plateis tantum (ut dixit vers. 11.) sed hæc ipsa dicentes &
desiderium suum exprimentes in ipso matrum gremio; quasi pete-
rent vterum pro sepulchro, qui illos in lucē fuderat. quid *παρακαλῶντες*?

TRITICVM & VINVM] tantillum tritici & vini quod sufficiat ne
statim moriamur. Et intellige quemvis potum ac cibum: sed meminit
horum, quia Hebraei pauperiores hordeaceo pane vescēbatur, & aquā
bibebant; & ideo sic ostendit inopiam ad locupletiores se extendisse,
quorum infanti postulant quæ domi videre & vesci solebant. sed
cur TRITICVM potiùs quàm panem? an quod famis acer-
bitas, nec moram quidem frangendi pinſendine sustineret?

QVASI VDLNERATI] morerentur fame trucidati sæuius quàm qui
gladio iugulantur.

Triticum &
vinum pro
quouis cibo
potuque.

96 GLOSSÆ LITTERALES

EXHALARENT ANIMAS] LXX. *ἐκχεῖ δαὶ ἐκφύονται αἶμας*, sicut Hebraicè & Chaldaicè. *Anima* vitam significat, frigidè Varabius & Pintus desiderium exponunt.

IN SINU] comminatus Deus per Osee 9.14. *vulvum sine liberis & vbera arentia*, plus est & acerbius peperisse & alere non posse.

VERS. 13.

VVLGATA.

D. MEM.

Cui comparabo te? vel
cui assimilabo te filia Ieru-
salem? cui exequabo te, &
consolabor te virgo filia
Sion? magna est enim
velut mare contritio tua.

LXX.

μή.

*Quid testificabor tibi, aut
quid assimilabo tibi filia Ie-
rusalem? Quis saluabit, & con-
solabitur te virgo filia Sion?
quia magnificatum est pocu-
lum contritionis tue: quis me-
debitur tui?*

TA M atroci spectaculo ante oculos proposito, addit non suppetere tibi satis aptas & idoneas comparationes, cum quibus componat, aut ponderet & trutinat iustā lance tam grane pondus calamitatis. (Sic sermō Theodoretus) Comparatio au- tem sumenda, ut rectè D. Hieronymus & Pascasius, vtriusque tempo- ris & fortunæ. Quasi dicat nec, cum florebas propitio Deo, nec cum parari, hoc miserior es quod ex illo statu in hunc corrueris, & nobili- tatem delectio nunc nobilitat.

Testificari
pro exemplo
esse vel cō
parari.

CUI COMPARABO] adducendo quasi testes alias similes, tibi vtra- que fortunā. LXX. *τί μαρτυρεῖς σοὶ*, quid testificabor tibi? & sic ad ver- bum Hebræa & Chaldaea sonant, q. d. quæ consimilia exempla addu- cam, quibus iusta Dei vindicta de peccatis comprobetur. Sic pro exemplo testem Horatius usurpauit, lib. 3. od. 4.

Testis mearum centimanus Giges

Sententiarum notus, & integra

Tentator Orion Diana.

Qui exemplis adlatis aliquid probat, vnum cum altero comparat. ideo benè noster explicauit. Satis clarè Isidorus Clarius: quamnam gentem adducam, quæ tam horribile pro peccatis suis sumpserit (*mal- lem, acceperit*) iudicium, sicut tu? vel quem populum assimilabo tibi, qui tam duro percussus sit supplicio?

Consolatio
est socios
pœnæ ha-
bere.

ET CONSOLABOR] fuerit enim tibi solatio, si quod exemplum cō- simile queam narrare. Versatur in hoc argumento totus chorus vlti- mus Troadum Senecæ, vbi inter cetera, luculenta sunt isti loco illu- strando. Neminem miserum esse nisi comparatum cum feliciore; sed neminem miseriorem, qui luctus socio careat.

Lenius

IN THRENOS IEREM. CAP. II. 97

*Lenius luctus lacrymæq; mordent,
Turba quas sicut simili frequentat.
Semper, ab! semper dolor ipse magnus
Gaudei in multis sua fata multis,
Sæpe non solum pauiisse pœna.*

Quæ similia subduntur elegantissimis versibus expressa. Et con- SOLABOR TE igitur idem est, quod ut consolet te, sicut rectè obseruauit Chaldaeus & Iathius, qui addit voculam *מֵי* Ma, hoc loco posse capi de personis, non de rebus tantum, ut vertunt LXX. & voluit Kimchi. Ter autem repetitur, *comparabo assimilabo, exequabo*; ut magnitudo, multitudo, & acerbitas mali significetur: idcirco mari comparat, cuius copia, magnitudo, & salis amaritudo notissima; quod humanis viribus nec coërceri, nec exhaustiri, nec dulcorari potest: ut significet vastissimam malorum omnium abyssum, & sicut ab Occa- no flumina cuncta, sic ab hac calamitate clades omnes absorberi. Sic Psal. 68.2. *Veni in altitudinem maris, semperitas demersit me*. Mare intel- ligit illud de quo Æschylus in supplicibus,

Et pro vt.

Maris com-
paratio.Adag. mare
malorum.

*καὶ ὡς ἡ πλὴθος τῶν πόντων ὡς ἡ πύρρην
αἵτης δ' ἀβυσσοὶ πύλας, ὡς μὲν δ' ὡς ποταμοί.*

Malorum verò agmen, ut fluius ingruit, & veluti mare carens fun- do non sine periculo nauigabile: & Euripides in Hippolyto co- ronato,

*καὶ ὡς δ' ὁ τάλας πύλας εἰσέρει,
τοσούτῳ ὡς τε μὴ πᾶσι ἐκινδύνει πύλας.*

Malorum verò miser pelagus intueor tale tantumque, ut illud ite- rum nequeam enatare. Aliud prouerbiū asserit, *Ignem, mare, & mu- lierem tria mala esse* per antonomasiam, quia causæ malorum acerbis- simorum. Porro noster legit *כִּי כַּיָּאם*, sicut hodie habemus: LXX. legerunt *כִּי כֹס* & verterunt *ποτήριον αὐτοῦ ἐστὶν οἶνος*. Poculum contritionis tue; magna enim similitudo est Mem clausi *□* cum *Samech □* & *Vaf* cum *lōd*: tum sensus futurus, auctum in immensum ca- pacitate & felle seu absynthio calicem iræ, quem Deus Ierosolymæ propinauit, ut ipsa contritio vocetur calix; quo nomine omnis acer- bitas & amaror vindictæ seu supplicij cōsuevit nuncupari. Vt Matth. 26. 39. *transit a me calix iste, item calicem quem dedit mihi pater non vis, ut bibam illum*, & alia loca plurima cunctis nota. Sensus ergo est idem vtriusque versionis. Origenes & Olympiodorus non tam ad pœnam, quàm ad peccatum occisi Christi retulerunt, quod incomparabile. Sed opinor sensum hunc hoc loco non esse litteralem: Theodore- tus hoc, ut alia multa, præterit.

QUIS MEDEBITUR] q. d. nullus poterit, nisi solus Deus. Nam est interrogatio fortius negans: sicut cum legimus: *Quis medebitur incantatori a serpente perussio, & omnibus qui appropriant bestiis*: Eccles. 12. 13. Idem asseruit Micheas cap. 1. 9. *Quia desperata est plaga eius: Noster prædixerat elegantissimè cap. 30. 12. Hæc dicit Dominus, Insa- nabilis fractura tua, pessima plaga tua. Non est qui inducet iudicium tuum*

Versio
LXX.
Declarata.Interroga-
tio negans.

N

ad.

ad alligandum, curationum virtutes non est tibi. Omnes amatores tui, obli-
sunt tui, teque non querent. Plaga enim inimici percussit te castigatione cru-
deli: propter multitudinem iniquitatis tuae dura facta sunt peccata tua. Quid
elamas super contritione tua? insanabilis est dolor tuus, propter multitudinem
iniquitatis tuae, & propter dura peccata tua feci haec tibi.

Impoeni-
tia incurabi-
lis.

TROPOLG. Rupertus ingeniosè totum vers. nostrum refert
ad impoenitiam, cui dicit nec ipsum medicorum medicum CHRIS-
TUM IESVM medicinam facere potuisse. Subaudi in sensu com-
posito. Potuisset enim ex nolentibus facere volentes. D. Augustin.
contra 2. epist. Pelag. lib. 1. cap. 19.

VVLGATA.

VERS. 14.

2. NVN.

LXX.

rouu.

Prophetæ tui viderunt
tibi falsa & stulta: nec
aperiebant iniquitatem
tuam, vt te ad poeniten-
tiam prouocarent: vide-
runt autem tibi assumptio-
nes falsas & eiectiones.

Propheta tui viderunt ti-
bi vana, & stultitiam, &
non reuelarunt super iniqui-
tatem tuam, ad reducendum
captiuitatem tuam: & vide-
runt tibi assumptiones falsas
& eiectiones.

AVSAM reddit cur plaga sit insanabilis (vt bene
Pascasius,) quia pseudopropheta eius, non missi à
Deo, spontè currebant, & falsa comminabantur,
& eos adeò diligebant Iudæi; vt Ieremiam, recta
monentem & vera prædicentem, tantum non in
illorum gratiam occiderent. Lege Ierem. cap. 28.

Adag. linire
absque tem-
peramento.
Palpum pro
pulpamento.
Placeatini
no Veronen-
ses.
Dei Prophe-
tae veri.

29. 36. cum duobus sequentibus. Illi tamen, o Ierusalem (inquit)
liniebant absque temperamento, siue cum luto absque paleis, (vt de
eadem re queritur Ezechiel. cap. 13. vers. 10.) & te deceperunt pal-
pum pro pulpamento, hoc est placentia pro vetis obrudentes. Pro
dolor! etiam hodie crebriores Placentini, quam Veronenses, vt
ait ille.

T V 1] quos tu tibi deligebas sonantes auribus tuis prurientibus
accepta. Soli veri Prophetæ dicuntur Prophetæ Dei. 1. Reg. 3. 21.
Cognovit vniversus Israël, quod fidelis Samuel Propheta esset Domini
Psalm. 104. 15. Nolite tangere Christos meos, & in Prophetis meis: no-
lite malignari.

Visio.

VIDERVNT] vna prophetia species est visio.

שוא.

FALSA] Hebraicè שוא seu שו significat vanitatem seu menda-
cium, tam rerum quam verborum, à radice שוה Shava. Nec falsa
tantum,

tantum, sed & STULTA] תפלה Taphel insulsa prorsus, nec vllam spe-
ciem veriformem praferentia, adeò vt credere talibus demètia meri-
tò reputaretur. LXX. habent, stultitiam emphaticè, non stultum
modo sed ipsam stultitiā. Quid enim absurdius dementiūque, quàm
pro tam grauibus sceleribus sibi à Deo pramnia & victoriam polli-
ceri, vt illi pseudoprophetae spondebant. Iustissima Dei vindicta etsi
grauis, eò quod caritatem veritatis non receperunt, vt salui fierent, idèò
misit illis Deus operationem erroris, vt crederent mendacio, vt iudicen-
tur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati. 2.
Thessal. 2. 10.

תפלה.

Credere mē-
daciū pec-
cati pūna.

NEC APERIEBANT, &c. Hebr. לֹא גִלָּה Lo Gilla, quod LXX.
vertunt; & δὲ ἀπέκρυψαν non detexerunt: eodem sensu: & radicis גלה
verè sunt duæ præcipuæ significationes, migrare, & apparere; & hæc
quodāmodo nascitur ex illa, quia qui migrat, antea domi quasi tectus
& clausus apparet, & seipsum quasi detegit & aperit. Noster vsus
verbo aperiendi, vt indicaret aptissimam similitudinem. Nempè pec-
cata esse quædam animarum huleera seu carcinomata, Prophetas
siue concionatores esse medicos. Si medicus extrinsecus inducta
cute, & non educto prius pure, superficie tenus curet apostema, ne
secando vel vrendo dolorem adferat agro: non sanat, sed fingit se
sanare, sana sibi se fido. Nam interius latente viru, malum suppuratur,
& paulatim in gangranam vertitur, adeò vt inualescens omnem po-
stera medicinam respuat. Sic ait pseudoprophetas, dum Regis, Sacer-
dotum, & populi peccata non pāndunt, & quasi scalpello commina-
tionis, supplicij impendentis, non aperiunt huleus, sed lenitiuis fo-
mentis cuticulam superinducunt; vtrumque, tegendo & occultan-
do, intestinam pestem auxisse, & populum lethaliter consauciasse;
falsa lenitate crudeles, dum sectionem omittunt, necem & interitum
attulisse. Memini prouerbij Belgici, manus blandas vulnera reddere
computrescentia. Soete handen, maken stinkende wonden. Noster
hoc explicat fusè his verbis: In Prophetis Ierusalem vidi similitudinem,
adulterantium, & uer mendacij: & confortauerunt manus pessimorum, vt
non conuerterentur vnusquisque à malitia sua: & mox, Nolite audire verba
prophetarum, qui prophetant vobis, & decipiunt vos: visionem cordis sui
loquuntur, non de ore Domini. Dicunt hi qui blasphemant me: Locutus
est Dominus: Pax erit vobis, & omni qui ambulat in prauitate cordis sui,
dixerunt: Non veniet super vos malum. Quis enim affuit in consilio Domini,
& vidit, & audiuit sermonem eius? quis considerauit verbum illius, & au-
diuit? Ecce turbo Dominica indignationis egredietur, & tempestas erum-
pent super caput impiorum veniet. Non reuertetur furor Domini donec fa-
ciat, & usquedum complat cogitationem cordis sui: in nouissimis diebus
intelligetis consilium eius. Non mutabam prophetas & ipsi currebant: non
loquebar ad eos, & ipsi prophetabant. Si stetit in consilio meo, & nota fe-
cissent verba mea populo meo, auertissem vtrique eos, à via sua mala, & à
cognitionibus suis pessimis. cap. 23. à vers. 14. Non potui meliorem

גלה.

Prophetæ si
miles chi-
rurgis, pec-
cata huleceri

Cōparatio
hulceris, &
peccati.

100 GLOSSÆ LITTERALES

commentarium huic loco reperire: idem tam multa adscripsi. Luculenter agit de eadem re Ezechiel. capit. 13. vers. 6. 8. 10. cum seqq. Item Isaias cap. 5. 10.

VI TE AD POENITENTIAM PROVOCARENT] LXX. τὸ ἀποστρέφειν ἀπὸ τῆς ἀνομίας σου ad convertendum captivitatem tuam. Hebræum סִבְיָה Schebuth (nam licet per יוּד scribatur, cum Vau tamen legendum) propriè captivitatem significat, noster causam pro effectu posuit. Nam poenitentia captivitatem impedivisset. Potest utraque versio coniungi verbis Olympiodori: Non indicaverunt tibi, quod verum est, ut agnosceres te iniqua facere, convertereris, & captiva non fieres: idem quia impedivissent, ne poenitentiam ageres, causa fuerunt tuæ expulsionis.] Insinuant idem Isaias 6. 10. *Ne forte videat oculis suis, & auribus audiat, & corde suo intelligat, & convertatur, & sanem eum*: itaque conversio morbum depellit: & Ierem. d. c. 23. 22. Tollit enim Dei iudicis supplicium, qui sententiam prævenit seipsum iudicando. 2. Cor. 11. 31.

TIBI] in damnum tuum.

ASSUMPTIONES] onera, seu comminatorias prophetias, ὄνυσμα, ὄνυσμα, de Hebræa & Græca voce dixi, quæ sufficiunt, lib. 4. *Magiar. Disquisit. cap. 1. quest. 2. section. 2.* Nec muto sententiam, propter ea quæ postea legi tradita à Cypriano Cisterciensi principio commentar. in Prophetam Nahum. Sensus huius loci est, ipsi illi qui per ironiam dictabant, prophetias Ieremiæ nihil esse, nisi meras assumptiones, seu onera: (nam per ironiam omnia vaticinia eius, & aliorum Prophetarum Dei vocabant, ὄνυσ DOMINI, ut narratur dict. capit. 23. à vers. 33.) illi ipsi pseudoprophetae; quibus hoc vocabulum (ὄνυσ) tam odiosum, & quasi execrandum; nihil aliud tibi viderunt (ὁ Sion) nisi verum *onus*, & assumptionem; qua nunc obruta gemis, illa promissionum laxitate, in has te angustias compegerunt; illa pollicitatione liberationis, huic servituti manciparunt; illis adulatoriis blandimentis, lanxauerunt: mollia verba, & puluilli quos cubitis sufficiebant, versa sunt in pondus æthna gravius, in sagittas quibus confecta, pulsaque in exilium. Aiebant à te pellendum Chaldaeorum exercitum; Sed, proh dolor! te ipsam fallacis in excidium patriæ, in exilium civium, in eiectionem atque expulsionem impulerunt: Hebræicè, *onera mendacij* (h. mendacia) & *expulsiones*: מַשָּׂאוֹת שׁוֹא וּמְדַבְּרוֹת Masoth schone omadouchim, quod Pagnin. *Verit prophetias vana & eiectiones*. Variabilis interpretatur, seduxerunt te ita ut expulerint te à via recta, unde veneris in hanc calamitosam abiectionem] frigidè planè: melius Isidorus Clarius ad eiectionem retulit, sed non expressit satis clarè de qua loqueretur; à via, an à patria. Chaldaus etiam repit. LXX. ἔξωματα: eiectiones, quod (pace dixerim eius) non benè Olympiodorus, retulit ad opiniones à Deo eicientes. Nam significat violentam expulsionem: licet Hebræum מַדְחֵה Madhe, latius pateat, &

Onus siue
assumptio.
ὄνυσ.
ὄνυσμα.

ἔξωματα.

IN THRENOS IEREM. CAP. II. 101

teat, & ad blanditias quoque, quibus quis decipitur queat referri, à radice דַּחַח Dacha. Paniguerola in sua paraphrasi Hetrusca, iungit utramque explicationem: *vane prophetie ti hanno dette, & amandoti à pigliare sopra di te pesi superiori alle tue forze, cacciato ti hanno fuori della dritta strada, & fatto andar captiva in Babilonia.*] Non desunt qui exponant *elationes & deiectiones*: q. dicant, illi te promissis in altum extollebant, tu verò deiecta & deturbata corruisti.

TROPOLOGIAM pete à D. Gregorio p. 2. Pastoral. admonit. 4.

VVLGATA.

D. SAMECH.

LXX.

ὁμοιῶς.

VERS. 15.

Plauserunt super te manibus omnes transeuntes per viam: sibilauerunt & mouerunt caput suum super filiam Ierusalem: hæc cine est vrbs dicentes, perfecti decoris, gaudium vniuersæ terræ?

Plauserunt s. per te manibus omnes transeuntes per viam: sibilauerunt & mouerunt caput suum super filiam Hierusalem. Hæc cine est vrbs, corona letitiæ vniuersæ terre?

GITVR quæ assentatione, applausu, adnutatione, & blandimentis gnathonum gaudebat; meritò cunctorum conuitiis, scommatibus, & subsannationibus fuit exposita: tam amicorum (hic,) quam hostium (v. seq.) iuxta predictiones prophetarum Dei. Davidis Ps. 43. 14. *Posuisti nos opprobrium vicinis nostris: subsannationem, & derisum his qui sedit in circuitu nostro. Posuisti nos in similitudinem Gentibus: commotionem capitis in populis.* Salomonis 3. Reg. 9. 8. *Et quæ Israel in proverbium, & in fabulam cunctis populis. Et domus hæc erit in exemplum omni: qui transierit per eam, stupebit, & sibilabit, & dicit: Quare fecit Dominus sic terra huic, & domui huic? & Ieremiæ 18. 16. *ut fieret terra eorum in desolationem, & in sibilum sempiternum: omnis qui præterierit per eam obstupescet, & mouebit caput suum*: Ezechielis quoque cap. 22. 4. *dedit te in opprobrium Gentibus, & irrisionem vniuersi terris.* Sunt autem hæc tria præterita, plauserunt sibilauerunt, mouerunt accipienda propriè, sed cum continuatione, ut etiam præsens tempus comprehendant: & sunt simul non compariantis (ut putant Palschius & Hugo Victorinus:) sed admittantis (ut vult Theodorétus) & irritantis insultantisque, iuxta Rupertum. Eodem sensu signa hæc alibi crebra.*

Ierusalem omnibus de spectis & irritis.

Præterita pro præsentibus.

Signa insultantis.

PLAUSERUNT] quasi approbantes, diuinam vindictam & insultantes calamitati tuæ. Eccles. 12. ult. *Caput suum mouebit, & plaudet manibus.*

Plaudere manibus.

Sibilare.
Loqui la-
bis.

Caput mo-
uere.

Manu mo-
uere.

Hæcine.

Ierusalem
quā decora.

Ierusalem or-
bis gaudiū.

na, & multa suspirans commutabit vultum suum. Ezech. 21. 17. *Quin & ego plaudam manum ad manum, & implebo indignationem meam.* Nahum. 3. 19. *omnes qui audierint auditionem tuam, compresserunt manum super te.*

SIBIL AVERVNT] gestus iridentis, vt 3. Reg. 9. 8. & Ierem. 18. div. 16. Ezech. 27. 36. *Negotiatores populorum sibilauerunt super te.* Quod Dauid aliter expressit eodem sensu: *Omnes videntes me deriserunt me: lo- cui sunt labijs & mouerunt caput.* Psal. 21. 8. Sic mox in loco Sophonie 2. 15.

MOVERUNT CAPUT] eodem referendum, vt patet ex d. Pl. 21. 8. Ecclis. 12. d. vers. ult. Ierem. 18. d. v. 16. Pl. 43. d. v. 14. item 4. Reg. 19. 21. *Spreuit te, & subamavit te virgo filia Sion: post tergum tuum caput mouit fi- lia Ierusalem.* Eodem sensu manum mouere dixit Sophonias cap. 2. 15. *Omnis qui transit per eam, sibilabit, & mouebit manum suam.* scilicet plau- dendo super eam, vt dictum. De capite etiam in Euangelio Matthæi 27. 39. *Præterentes autem blasphemabant eum mouentes capita sua, & di- centes: uah: qui destruis templum, &c.*

TRANSEVNTES PER VIAM] peregrini, & extranei, qui ruinas vrbis & templi intuebantur. Sic Origenes.

HÆCINE] subaudi, uah! admirantis & ridentis, sicut de Iezabele 4. Reg. 9. 37. *Hæcine est illa Iezabel?*

PERFECTI DECORIS] fuerat Ierusalem, pulchritudine & magni- ficentia diuini prophaniq; ornatus, Princeps & Oculus vrbium: ideo sponsæ decor ei comparatur Cantic. 6. 3. *decora sicut Ierusalem.* ubi in commentariis sat multa scripsi, quæ non amo repetere liber, non se- mel typis mandatus, multorum manibus teritur. Isaias munitam & speciosam vocat prædicens hanc ruinam cap. 27. 10. *Ciuitas munita de- solata erit, speciosa relinquetur, & dimittetur quasi deserta.* Hebraicè habes, כְּלִילֵי יִפְיָ כְּלִילֵי יִפְיָ *Kelilah Iophi, perfecta, seu absoluta pulchritudinis.* & ita ex- plicat Chaldaus LXX. eodem sensu *si q. d. d. 2. 1. 6.* corona gloria vt vertit Ambrosius. Theodoretus, duas interpretationes copulauit *si q. d. d. 2. 1. 6.* (iuxta LXX) *hanc de prædicatione* (vt opinor iuxta Symma- chum, h. honestus decor) vulgatus noster etiam Psal. 49. v. 2. *Ex Sion species decoris eius, ubi Græcè, ἡ δὲ πρὸς τὴν εἰς ἀπὸ τῆς ἑβραϊκῆς.* Hebraicè, vt hic יִפְיָ Iophi, à radice יָפָה Iapha Itaque perfecti decori significat eam quæ tota decor, & omnis pulchritudinis ac magnificentiae quædam complexio & compendium est: hoc ei nomen potissimum tribueba- tur propter regnum, legem, sacerdotium, & vñus Dei cultum.

GAUDIUM VNIVERSÆ TERRÆ] læticia, & iucunditas, (ἀποτύχη Græcis.) Et delicia orbis terrarum, respicit propheta ad vaticinium Davidis. Pl. 47. 3. *fundatur exultatione vniuersa terra mons Sion.* Et Pl. 86. 3. *gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei.* v. 4. *Ecce alienigena, & Tyrus, & po- pulus Æthiopum, hi fuerunt illie.* & v. 7. *sicut latantium omnium habitatio est in te.*] respiciebat Dauid ad veram huius lætitiæ causam, eò quod sciret inde in orbem vniuersum Dei legem, & veram fidem, exitu- ram, vt prædixit postea Isaias cap. 2. 3. & proinde ab Ezechiele ca. 47. à vers. 8. describitur velut fons quidam salutis in totum se orbem dif- funden

fundentis. Sed irrisores isti de quibus hic Ieremias non respiciebant ad hoc mysterium, quod ignorabant: sed ludæos subannabant, qui tam magnificis elogijs prophetarum soliti erant Ierolimam com- mendare.

ALLEGORIA est de CHRISTI Domini passione, quam huius & seqq. versiculorum ponit S. Ambrosius in Psal. 118. sermon. 15. 16. & 17.

VVLGATA.

PH.

LXX.

PH.

VERS. 16.

Aperuerunt super te os suum omnes inimici tui: si- bilauerunt, & fremuerunt dentibus, & dixerunt: De- vorabimus: en ista est dies, quam expectabamus: in- uenimus, vidimus.

Aperuerunt super te os suum omnes inimici tui: sibilau- rant, & fremuerunt denti- bus, & dixerunt: absorbui- mus eā, profecto hæc est dies, quam expectabamus, inueni- mus eam, vidimus.

TRANSIT ad hostium sauitiam, quos comparat tribus crudelissimis feris, leoni, draconi, apro. Primæ compara- tionis exemplum habes Psal. 21. v. 14. *Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens, & rugiens.* hæc apertio non est insultantis, sed mortem intentantis, iuxta illud 1. Pet. 5. 8. *Sobrius estote, & vigilate: quia aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit, querens quem deuoret.*

Secunda est draconis seu serpentis irati & sibilo minantis, sic Sa- pient. 17. 9. *transiit animalium, & serpentium sibilatione, commoti, tremo- bundi peribant.* Seneca in Oedipo;

--- anguis imis

» Vallibus editus, amosa supra

» Robora sibilat, supràque pinus, &c.

Tertia est lupi, vel potius apri præ ira denta collidentis, stridentis- que, nam fremere hic, etiam frendere complectitur. Iob. 16. 10. *Colle- gi furorem suum in me, & comminans mihi infrenui contra me dentibus suis: hostis meus terribilibus oculis me intueus est.* Pl. 34. 16. *frenduerunt su- per me dentibus suis.* Fremum apro tribuit Seneca Agamemni. Act. 5. Hebraicè est verbum חָרַק Charak, stringere dentes, seu stridere den- tibus. Græcè ἰσχυρὰ, minaciter fremuerunt. Nonius Marcellus inter fremere & frendere distinguit; sed vulgatus noster idem חָרַק utraque voce exprimit, vt patet locis citatis: & utrobique LXX. ἰσχυρὰ.

INIMICI] Ammonitæ, Moabitæ, Idumæi, Babylonij.

DIXERUNT] vt compotes voti sibi gratulantes, tibi insultantes.

DEVORABIMUS] penitus deuastabimus & excindemus, est me- excindere.

Continua-
tio & diui-
sio.

Aperire os.

Comparatio
leonis.

Comparatio
draconis.
Sibilare præ
ira.

Fremere præ
ira.

Deuorare,
excindere.

taphora à belluis ad gladium. Deuter. 7. 16. *Deuorabis omnes populos, quos Dominus Deus tuus daturus est tibi*, explicat enim v. 23. *interficiet illos donec penitus deleantur*. sic ait Caleb Numer. 14. 9. de Chanaanais, quia sicut panem ita possumus eos deuorare. Deuter. 32. 42. *gladius meus deuorabit carnes*. Ierem. 51. 34. non contentus dixisse *comedit me*, ad indicandam aueritatem belluinam subdit, *deuorauit me Nabuchodonosor*. Pl. 34. 25. *Non dicant in cordibus suis: Euge, euge anima nostra: nec dicant: Deuorauimus eum*.] ad quem locum noster hic respexit, vsus (vt satis verisimile est) praterito, sicut habent Hebraei & Chaldaei codices, & LXX. Romanæ editionis & Reg. & Aldin. *uenerunt* & facillima enim commutatio V. in B. Quia tamen Latina editio vulgata Vaticana habet futurum, dicere possumus, prateritum Hebraeum poni pro futuro, sicut & futurum potest sumi pro imperatiuo. (Sic Vatablus.)

Præteritum pro futuro.

En.

Videre. Inuenire. Homioteleuton.

Caroli V. dictum.

Vers. 17.

VVLGATA.
v. AIN.

LXX.
div.

Fecit Dominus quæ cogitauit, compleuit sermonem suum, quem præceperat à diebus antiquis: destruxit, & non pepercit, & lætificauit super te inimicum, & exaltauit cornu hostium tuorum.

Fecit Dominus, quæ cogitauit: compleuit sermonem suum, quæ præceperat à diebus antiquis: destruxit, & non pepercit: & lætificauit super te inimicum: exaltauit cornu tribulantis te.

Continuatio.

ADIUNGIT propheta oportune consolationem, & merentibus siceram proponit, sed vino temperatam. est enim increpatio consolatione mista. Increpat insinuans castigationem adeo seueram eos peccati continuatione prouocasse. Etenim Deum minimè vindictam properasse, sed diu manum sustinuisse, tetendisse arcum vt à facie iræ fugerent: vt autem vidit patientiā illos fieri deteriores, perfecisse quod à tot sæculis per antiquissimum prophetarum Moysen fuerat interminatus, & per

per alios postea confirmarat, de visitandis eorum peccatis, etiam olim in deserto commissis, certo & ad hoc statuto die. Leuit. 26. 16. *Ego quæ hæc faciam vobis: visitabo vos velociter in egestate & ardore*, &c. & v. 18. *Sin autem nec sic obedieritis mihi: addam correptiones vestras septuagies propter peccata vestra*, &c. & 23. *Quod si nec sic volueritis recipere disciplinam: sed ambulaueritis ex aduerso mihi: ego quoque contra vos aduersus incedam, & percutiam vos septies propter peccata vestra: inducamque super vos gladium ultorem faderis mei*, &c. addit enim multa, quæ his threnis queritur completa: & repetuntur clariùs Deuter. 28. a. v. 15.

Dei minæ.

COGITAVIT] sciuit, seu decreuit consultò s. v. 8. *Cogitauit Dominus dissipare murum filie Sion*: vbi vide de phrasi: hic imitatur Isaiam qui cap. 14. 27. *Dominus exercituum decreuit, & quis poterit infirmare? & manus eius extenta, & quis auertet eam?* significat Dei consilium immutabile, & quod nullā vi possit impediri. ideo dicit, *fecisse quæ cogitauit*. Isai. 44. 26. *suscitans verbum serui sui, & consilium munciorum suorum complens*. Num. 23. 19. *Non est Deus quasi homo, vt mentiat: nec vt filius hominis, vt mutetur*. Dixit ergo, & non faciet? locutus est, & non implebit? & 1. Reg. 3. 12. *Deus ait: In die illa suscitabo aduersum Heli omnia quæ locutus sum super domum eius: incipiam, & complebo*. Prædixi enim ei, &c. prædixerat conditionatè, si in peccato obstinati manerent; manserunt, & conditio vtriusque impleta.

Dei cogitare.

Dei consiliū mutari vel impediri nequit.

COMPLEUIT SERMONEM] **EVVM, QVEM**] sine sententiæ dispendio aut variatione diuersa exstat lectio LXX. nam propius ad nostrum Vaticanū & Aldini libri, *ἡ πρῶτη ἀπόφασις, verbum suum*, seu sermonem quem mandauit: & ita legit S. Ambros. serm. 15. in psal. 118. sed Complut. & Regij in numero pluratiuo,

A DIEBUS ANTIQVIS] hoc additamento indicatur diuturna populi obduratio, semper durā ceruice & corde incircūciso diuinis mandatis, & Spiritui sancto per prophetas loquenti resistens. Et ostenditur etiam nihil illos excipere, vel prætexere excusationis aut ignorantie potuisse. quoniam Dei decretum luculenter illis, singulis generationibus & sæculis declaratum per nuncios suos fuerat, etiam de non differenda vltius vltione, & superatā quodammodo peccatis diuinā tolerantia, iuxta illud Ezechiel. 13. vlt. *Dicit Dominus: Non prolongabitur ultra omnis sermo meus: verbum quod locutus fuero, complebitur*. ita factū, nā,

DESTRUXIT] Deus ipse manu hostium ciuitatem & templum. **ET NON PEPERCIT**] nō est commotus misericordiā quominus excindi pateretur locum, vbi eius deliciae fuerant. Nonne magnam maliciam fuisse oportet, quæ Deum; cui proprium est misereri & parcere, quasi cogit moris & naturæ suæ obliuisci: nonne hæc idonea fuit causa exultandi hostibus, vt addit?

non parces Dei.

LÆTIFICAVIT SUPER TE INIMICVM] Notat Hugo de Sancto Victore cōtra nos hostē lætificari, qui tantū permittitur nocere, super nos lætari, quādo etiam permittitur opprimere, **INIMICVM**, intellige Chald.

Lætificari contra & lætificari super aliquē.

EXALTAVIT CORNV] potentiam, gloriam, imperium, auxit & extulit in immensum. Inest in his verbis consolatio, vt dixi quoniam

Exaltare cornu in malis.

106 GLOSSÆ LITTERALES

innuit eò lenius leniusque ferenda mala: quia non hostium virtuti, sed iusto & antiquo Dei decreto tribuenda. facillè (inquit Hugo de Sàcto " Victore) inimici arrogàtia contemnitur, si potestas non ipsi, sed Deo " tribuatur. Jagnoscit hoc ipsum Nabuchodonosor Iosephi lib. 10. anti- " quit. c. 10. alloquens Sedechiam, Magnus Deus, qui odio habes tuam " nequitiam nostro te subiugavit imperio.] & Nabuzardan Ierem. 40. " v. 2. dicit Ieremias: Dominus Deus tuus locutus est malum hoc super locum " istum: & adduxit: & fecit Dominus sicut locutus est, quia peccastis Domino, " & non audistis vocem eius, & factus est vobis sermo hic.] quæ verba sunt " expositio versiculi nostri.

HOSTIVM TVORVM] LXX. tribulantis te & c. quia Hebrai- " cè hostis vocatur זרר Zeror, angustians & in arcum compingens, vi- " de Threno 1. v. 3.

VERS. 18.

VVLGATA.
S SADE.

Clamavit cor eorum ad
Dominum super muros fi-
liæ Sion. Deduc quasi tor-
rentem lacrymas per diem
& noctem: non des requiè
tibi, neque taceat pupilla
oculi tui.

clamor iste
quorum?

VIDAM hunc clamorem tribuunt ipsis prophetis, qui ab antiquo tempore seriò cuncta hæc prædixerunt. (sic Ru- " pertus) alij tribuunt hostibus civitatis & areis expugnatiori- " bus, & blasphemè gloriantibus suos Deos prævaluisse: " & hac blasphemiam vehementer prophetam percelli, & populum ad iugem luctum hortari, sic Paschalius. Hugo de Sancto Victore, S. Tho- " mas & alij inter quos nuper Paniguerola, qui sic explicat: tanta quidem hæc sunt mala, ut possint desperationem adferre. Non tamen despe- " randum: sed potius bono sumus animo, quia tam atrox blasphemia hostium pollicetur Deum illis iratum fore, & proinde nobis placabi- " liorem, si modò ritè ad illum nos conuertamus. Age itaque filia Sion, recurre ad Deum, qui tuus est murus, & ab eo veniam deli- " ctorum iugi fletu postula: Sensus sanè acutus & què per me sequi lice- " bit. Ceteri referunt ad ipsos Iudæos; quos putant præ afflictionis ma- " gnitudine contra Deum malè locutos, accusando ut crudelem, vel ut pacti immemorem, vel victum ab idolis: ita videtur exponere D. Hie- " ronymus. Alij à Iudæis hanc labem remouent, & volunt dumtaxat si- " gnificari eos ex intimo corde patriæ suæ ruinam defleuisse, & hunc planctum à prophetà approbati adhortante ut patres suos imitati ex animo ad Deum recurrant, & perennem fletum ob peccata commissa preci

LXX.

Sade.

Clamavit cor eorū ad Do-
minum: Muri Sion deducite
quasi torrentes lacrymas per
diem, & noctem: non des re-
quiem tibi, non taceat filia pu-
pilla oculorum tuorum.

IN THRENOS IEREM. CAP. II. 107

precibus misceant. Sic fere Origenes, Theodoretus, & Chaldaeus, & ex recentioribus Ferus, Pinrus, Figuerus & Agellius. Hanc interpre- " ratione quia simplicior libentius amplector. Nec enim in sacra Scrip- " tura clamare ad Dominum (quando non additur de peccato in ma- " lam partem sumi solet, sicut clamare cōtra Dominū nō sumitur in bo- " nam. Nec novum est ab vnâ humanâ ad aliam prophetas transilire, " ut hic transitur à gaudio hostium ad matorem Iudæorum, quia il- " lud huius causa fuit.

EORVM Iudæorum. sensus, ex intimo corde lamentati querelas suas ad caelum usque extulerunt.

SVPER] hoc est propter. Verum hæc particula nec in Hebræo, nec in Græco, nec in Chaldaeo habetur; in quibus elegans est prosopopæia dirigens verba ad ipsum murum hoc pacto: O pulcherrime & ornatissi- " me mure Sionis, stilla instar torrentis, &c. Non tamen noster pugnat cum fonte, nam quod iuxta aliam disunctionem verti potuit accusa- " tivo casu sed obscure, clamavit muros filia Sion, hoc ipse addito super, " luculentius explicuit sine sententiæ detrimento. Possumus ergo in ex- " plicatione utrumque colligare; viso murorum excidio, muros exclamasse, vos o muri Sionis, olim adeo muniti, & magnifici, nunc meræ ruinae, ire toti fletu continuo & solimini in lacrymas. Mam hyperbo- " la patethica rei inanima sensum doloris tribuit: sicut paullo ante lo- " quelam cordi. REQUIEM] LXX. vertunt *requiem* ut habent libri Regij, " lotionem: vel ut melius Aldini & Romani, *requiem*, sicut & c. " 3. 49. illud natum ab *exvixit*: istud ab *exvixit*. Quod si contendas *exvixit* " tneri; non video quo prætextu queas, nisi dicas lotionem pro requie " sumi, quia pedum lotio fatigationem tollit, & ideo fessis & ab itinere " quiescentibus pedes solent lavari. Sed hoc non placet: multo minus quod Figuerus opinatur *exvixit* corrigendum hoc est expiratione.

TACEAT] Navarrete capit propriè, & vult esse Metapho- " ram, qua significetur lacrymis suam esse spiritualem locutionem. Deo probè intellectam. probat quoniam eadem ex causa, & Meta- " phora dicitur Deus audire lacrymas. ps. 38. 13. *auribus percipe lacrymas meas*. Ecclesi. 35. 17. *Non despiciet preces pupilli: nec viduam si effundat lo- " quelam gemitus. Nonne lacryme vidue ad maxillam descendunt, & exclamatio eius super deducunt eas? A maxilla enim adscendunt usque ad ca- " lum, & Dominus exauditor non delectabitur in illis.*] verum audire dicitur lacrymas, quia audit orationem & conquestionem, lacrymantis, siue verbis, siue corde clamat, ut Moyses Exod. 14. 15. Idcirco malo simpliciter exponere iuxta Hebraismum, *tacere* pro intermittere, desi- " nere, cessare, Exod. 14. 14. *Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis.* " 3. Reg. 22. 3. *negligimus* (seu cessamus) *tollere eam.* Hebraicè, ut vertit Pagninus, *tacemus* seu silentes sumus. Threno 3. 49. *Oculus meus affli- " ctus est, nec tacuit.* Marci. 4. 39. *comminatus est vento, & dixit mari: Tace, obmutasce. Et cessavit ventus, & facta est tranquillitas magna.*

PUPILLA] fallitur vir doctus qui putat lacrymas ex pupillâ fundi melius Hugo de Sancto Victore accipit de tantâ lacrymarum " O 2 vberta

Clamare ad
Dominum
differt à cla-
mare cōtra
Dominum.

Versiones
& fons co-
cilianus.

lectio LXX
lorio pro re-
quie.

Lacrymaz
loquuntur
& audiun-
tur.

Deus cur di-
citur lacry-
mas audire.
Tacere pro
cessare.

110 GLOSSÆ LITTERALES

Paraphrastes scribit, eius nocte decretum à Deo quotquot murmurarent, in deserto morituros nec ingressuros in terram promissionis. Num. 14. eadem Ierusalem ut dixi expugnata: sed quod addit Chaldaeus etiam templi incensum, id sacra Scripturae repugnat. Nam post captū & excaecatū Sedeciam, qui, qua nocte capta Ierosolyma profugit, & postea ex fuga non eadem nocte, sed forte secundo vel tertio die retractus fuit; post eū inquam excaecatū, narrat S. S. remissum Nabuzardan & iustum flammis omnia magnifica aedificia Ierosolymae cum templo absumere; quod fecit mense quinto decima mensis, ut expressè habes Ierem. 52. 12. quare non satis accuratè Iosephus d. c. 11. scribit, hoc mensis quinti initio accidisse ut vertit Rufinus, nam Graecè habes *μηνὸς πέμπτου τῆς νυκτὸς ἐν τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ*, in quinti mensis novilunio seu Kalendis. Denique eadem postea nocte à Romanis urbē excisam, & templū incensum & Betheram captam traditur in Calendario Hebraeorū, quod edidit Genebrardus; & propterea d. die Nonā Ieiunium quinti mensis celebrari; h. Ieiunium quod quintum mensē antecedit; cui nomen Elul, & ut plurimum respondet nostro Augusto.

EFFUNDE SICUT AQUAM q. d. modum tibi praescribam, nullum tibi lacrymarum finem vel modum facere. funde quicquid remanet humoris, in corpore ipsum cor abeat, & liqueat in lacrymas, & per oculos quasi fons perennis emanet. COR pro animā ponit: est enim simile illi. Reg. 1. 15. *effudi animam meā in conspectu Domini*. explicatur quod dixerat v. 11. *stans largiter*. Hic autem ad abundantiam indicandam vitur aquae comparatione more S. S. ut pl. 61. 9. *effundite coram illo corda vestra* pl. 21. 15. *Sicut aqua effusus sum*; ita ut omni sim sanguine & humore exhaustus; & pro mero sanguine, vera cum illo aqua ex latere efflueret. Isai. 11. 9. *repleta est terra scientia Domini, sicut aquae maris operientis*. Osee 5. 10. *super eos effundam quasi aquam iram meam*. Amos 5. 24. *Reuelabitur quasi aqua iudicium, et instutia quasi torrens foris*.

LEVA AD EVM MANVS] catimoniam orationi externam addit (ne putes hanc non gratam Deo) nempe supinae manus extensionem. Hebraicè est *volau*, iuxta illud Lyrici, *supinas calosi tuleris manus*. psal. 62. 5. *et in nomine tuo leuabo manus meas*. 1. Tim. 2. 8. *volo ergo viros orare in omni loco, leuantes puras manus sine ira & disceptatione*.

PRO ANIMA PARVULORVM] pro, positum pro propter; nam causa orandi redditur. pro anima Hebraicè est *Nepheš* נֶפֶשׁ, quod hic sumitur non pro anima separata à suo corpore, ut putant Liran. Dionys. & Pintus; nec pro eadem adhuc iuncta corpori, quatenus est pars vna essentiae totius hominis: sed vel pro vitā, ut sumitur Exo. 21. 33. *Sin autem mors fuerit subsecuta, reddet animam pro anima*. Matth. 2. 20. *moritui sunt qui querebant animam pueri*. Ioan. 10. 11. *Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis*. Vel anima paruulorum significat ipsum minuet paruulum, eodem sensu, Gen. 27. 19. *Benedicat mihi anima tua, id est tu benedicat*. 1. Reg. 18. 1. *dilexit eum Ionathas, quasi animam suam* Iob. 23. 13. *anima eius quodcumque voluit fecit*. Ierem. 51. 14. *Iurauit Domi*

Templum quo die incensum à Nabuzardan, contra Hebraeos. Locus Iosephi.

Kalendarij Hebraeorū locus.

Elul. Effundere cor.

Aquae comparatio significat copiam.

Locus pl. 21. 15.

Pro catimonijs. Manus supinas ad eulum tendente.

IN THRENOS IEREM. CAP. II. 111

Domini exercituum per animam suam. Pro paruulis Hebraica vox *לָוִי* Ol significat infantulum lactentem qui adhuc pendet ab ubere; quæ ætas, ut expers omnis culpæ actu contractæ, commiseratione dignissima: lactentes itaque innuit & eos significat fame iam iam interituros ubique nisi Deus illis opituletur. Nam DEFECERVNT] ponitur pro futuro certo, iam iam deficient, certo certius peribunt. Graecè est *praesens deficientium fame*. ἐκλυόμενων λιμῶς. Hebraicè verbotenus *anima deliquit patientium in fame*. Ex his patet nihil necesse nos interpretari cum Lirano & Cartuliano, iubere orari, ut pueruli in sinum Abrahæ deferantur: Friuolum etiam esse argumentum Hectoris Pinti ex hoc loco pro purgatorio probando. Lactentibus non est constitutum purgatorium: nec Patrum quisquam ex hoc loco id collegit, quod ego sciam nec Catholicae fidei veritas tam vanis argumentis, aut male fundatis fulcris eget. habemus (Deo gratias) solidiora momenta, & tela validiora, quæ peti possunt ex Ioannis Belliolani Lenæi libro quem contra Aretium de Purgatorio conscripsit; & ex Panoplico Cardinalis Bellarmini opere, Controuersia de Purgatorio, tomo 1.

IN CAPITE OMNIUM CONFITORVM] passiuus & ubique à matribus abiecti.

TROPOLOGICA quædam D. Ambrosius ad d. pl. 118. serm. 10. de oratione cum lacrymis S. Basilius hom. 4. & S. Athanasius tract. de virginitate de incessanter gemendo & oratione continuandā S. Ciprianus epist. 8. de manuum eleuatione S. Augustinus in pl. 62.

VVLGATA.

7 RES.

Vide Domine, & considera quem vindemiaueris: ita: ergone comedent mulieres fructum suum, paruulos ad mensuram palmarum? Si occiditur in sanctuario Domini sacerdos & propheta.

LXX.

ἥς.

VER. 20.

Vide Domine & considera, quæ vindemiariis ita: Si comedent mulieres fructum ventris sui: vindemiā fecit coquus: occidentur paruuli sugentes ubera. Occides in sanctuario Domini sacerdotem & prophetam?

DIFFICILIS versiculus ut quisque in hac Threnodiapropter ultimū comma. Dicā quod mihi verisimilius apparet. Vidēs spiritu prophetico hæc quæ plāgit, nō esse summa nec culpæ nec pœnæ mala: sed his instare grauiora; propter peruicaciore populi obstinationem quæ futura occiso CHRISTO, & vltionem quam Deus ideo per Romanos sumpturus: ipse à populo, quæ se irritō conatu hortari ad meliora videt, ad Deum conuertitur; & eum conatur ad misere-

ficordiā permouere, proponēs ante oculos pristinā dilectionē, & promissiones erga populū suū; & acerbiter vindictā, quasi eam videret & exhorresceret, primò matres videntes carnibus filiorum secundo prophanationē sanctuarij necatis in eo sacerdotibus & prophetis.

QVEM] populū tibi delectū & dilectū, posteros Abraham Isaac & Jacob amicorū tuorū.

Vindemia-
re.

VINDEMI AVERIS ITA] tam atrociter racemaueris, refecisti etiam minutos acinos, quos vindemiares solent intactos præterire: non contentus ætate validiore, puerulos lactentes fame consumpsisti: nec eo contentus etiam matribus viscera visceribus sua condenda præbuisisti.

Prophetia
intuitiva.

ERGONE] poterisne hoc sustinere, quod quam horrendum ipse mihi iam ut præiens videre videor, & contremisco. Similis prophetia intuitiva seu visionis prophetica: modus exstat apud Senecam in Agamemnon. act. 4. vbi postquam dixit Cassandra se nihil unquam aspexisse tam clarè geri, exclamat — horreo atque animo tremo.

Regemne perimet exul, & adulter virum?

Matres vo-
rarūt filios.

COMEDENT MULIERES] sic vocat: quia indigne matrum nomine, materno carentes affectu, cōminatus id Deus Deutero. 28. 52. *Obfideberis intra portas tuas in omni terra tua, quam dabit tibi Dominus Deus tuus: & comedes fructum uteri tui & carnes filiorum tuorum & filiarum tuarum* &c. Nam plura & horrenda sequuntur in hanc sententiam: & hoc retulerim libens tam ad tempus Sedecie, quam ad tempora Romanorum. nam etiam illo tempore hoc accidisse colligitur ex verbis Baruch 2. 2. *quemadmodum facta sunt in Ierusalem, secundum quæ scripta sunt in lege Moysi, ut manducaret homo carnes filij sui, & carnes filia sua.*

Fructus vē-
tris.

FRUCTUM SYVM] meritò racemanda, quæ botros suos deuorarat. *Fructus ventris* pro liberis, sicut & d. c. 28. v. 53. *Obserua quo pacto semper prophetæ nostri altius exsurgat oratio, & orchostæ sacræ cothurnus excrescat.* Threno. J. II. tantum dixit rerum sordidissimarum auidam fore belluatricem: hic addit proliis propriæ comestionem nudam: tandem threno 4. v. 10. rem totam circumstantijs additis tragicè describet.

Miosis.

AD MENSVRAM PALMÆ] *meiosis*, pro non multo maiores palmæ manus. Liranus capit de eiectione abortiu: melius accipias de omnibus recens natis, qui adhuc fasciantur: de omnibus enim Moyses prædixit, *Tenera mulier & delicata, quæ super terram ingredi non valebat, nec pedis vestigium figere propter molliem & teneritudinem nimiam, inuidebit viro suo, qui cubat in sinu eius, super filij & filia carnibus, & illius secundarum, quæ egrediuntur de medio feminum eius, & super liberis qui eadem hora nati sunt, comedent enim eos clam, propter rerum omnium penuriam in obsidione & vastitate, quæ opprimit te inimicus tuus intra portas tuas.* Deutero. 28. à v. 56. Deinde Hebræum *תפוחים* Tipuchim tam significat lactentes, quàm palmæ. Nam *topbach* תפוח varia significat, mensuram palmæ Exo. 25. 24. & quia nutrices paruulos solēt palma quasi admetiri, & fir mare seu extēdere, ne mēbra fiāt cōtorta aut varā: ideo etiam vox ad significandā educationē, & paruulos lactētes, porrigitur ut infer. v. 22.

Vnde

Vnde facilè fuerit versiones conciliare, quæ omnes eodem tendunt. Recentiores vertunt *fructum educationum*, Chaldaeus *desiderabiles qui susciabantur seruis*. LXX. *sugentes vbera*, de quo statim, *nostrer ad mensuram palmæ*, hoc est quatuor digitos seu volam manus latos, seu palmæ; id est omnino pusillos. Sicut psal. 38. 6. eandem vocem vertit: *dies mensurabiles*, id est tam breues quàm est mensura quatuor digitorum. ita Kimchi. LXX. hic quædam addunt, nam vertunt, *vindemiam fecit coquus, occidunt paruuli sugentes vbera*, iniqui. *Ida in clauo meo, ei poe, qorophi* (vtriusque vtriusque dñi dñi. *Ida in clauo meo, ei poe, qorophi*) Sic enim legitur in editione Romanā & in Aldinā. Sed Complutens. & Regia carent tribus primis verbis, quæ nec sunt in Hebræo, nec Chaldaeo: sed legit Theodoretus & exponit, *fructum serō narum coxit*. Si hoc à LXX. additum, addiderunt ut paraphrastæ, respicientes ad Nabuzardan, quem *ἀπὸ τοῦ ποτὸς* coquorum principem solent vocare.

Conciliatio
versionum.

Ps 38. 6.
LXX. le-
dio.

Si occiditur] libri Græci hic variant, quidam *ἐὰν ἀποκτείνῃς* si occides: alij *ἐὰν ἀποκτείνῃς* si occident cum Theodoro: prius ad Deū, posterius ad hostes seu Iudæosinet referendum parum refert. nam Deus per homines dicitur occidere, quando permittit homicidium. Chaldaeus, *an decens est occidatur*. bene Hebræicè, *an occideris*; quod noster bene explicuit. quia Si posuit pro sicine seu itane patieris occidit Durè Victorinus pro quia accepit. q. d. quia occident Sac. & prophete. ideo patieris mulieres eo feritatis plusquàm belluinæ deuenire.

Si pro sicci-
ne.

IN SANCTVARIO] quod refugium nocentibus, & in quo parci supplicibus solitum, in eo innocentes & sacrosancti necabuntur.

SACERDOS ET PROPHETA] valdè difficilis historicus sensus. Chaldaeus refert ad tempus Nabuchodonosor, & sic explicat: iuxta versionem Ariz Montani: nam Quinquarboreus paullo aliter, sed sensu non differt: Respondit mensura iudicij & sic ait: Numquid decens est, ut occidatur in Sanctuario domus Domini Sacerdos & Propheta: quemadmodum interfecistis Zachariam filium Addo, Sacerdotem magnum & Prophetam fidelem in domo Sanctuarij Domini, in die propitiationis, eo quod corripiebat vos, ne faceretis quod malum est coram Domino. ad hunc locum in Scoliis Ioan. Quinquarboreus, qui me puero Parisiis Hebræa profitebatur, vult hunc Addo fuisse Iehoiada patrē Zachariæ de quo CHRIS TVS egit Math. 23. 35. vbi vocatur non Iehoiada sed Barachias, ut habuerit duo nomina prout voluit D. Hieronymus: & necem huius Zachariæ dicit describi 2. Paralipom. 24. 20. vbi describitur historia hoc modo: Spiritus autem Domini induit Zachariam filium Ioiadæ Sacerdotem, & stetit in conspectu populi, & dixit eis: Hæc dicit Dominus Deus: Quare transgredimini præceptum Domini, quod vobis non proderit, & dereliquistis Dominum, ut dereliqueret vos? Qui congregati aduersus eum, miserunt lapides iuxta Regis imperium in atrio Domus Domini. Et non est recordatus Ios Rex misericordia, quam fecerat Ioiada pater illius secum: sed interfecit filium eius. Qui enim moueretur autem: videat Dominus, & requirat.] & addit Quinquar-

Paraphrasis
Chaldaeo-
cus.

Zachariæ
filij Ioiadæ
mois, & vl-
tio.

boreus ex cōmentariis & traditionibus antiquorū Hebræorum, usq; ad aduētum Nebuzardanī præsēcti militiæ regis Babylonicī, sanguinem Zachariæ instar ollæ aqua plenæ igne supposito efferbuisse: quē cum animaduertisset Nebuzardanus, iam factā ab illo magnā sanguinis Iudæorum effusione, à senioribus, qui aderant, tandem tormentis propositis, ut faterentur quid hoc esset extorsisse; dicebant enim antea, suorum nolentes fateri scelus, sanguinem esse sacrificiorum: quod falsum esse, ex dissimilitudine illius sanguinis cum sanguine sacrificiorum, omnino comprobatur (est) nempe sanguinem esse prophetæ Zachariæ huius. Quod ubi rescivit Nebuzardanus, Senatores omnes magnæ Synagogæ, quæ Ierosolymis erat, aliōsque Senatores qui in qualibet ciuitate Iudæorum erant, cum iuuenibus, virginibus, & literatis omnibus, capite truncari iussit: neque cessauit sanguis ille feruere, donec Nebuzardanus rediit occisionis. Hactenus ille ex Thalmudicā traditione, quæ mihi fabulam subolet. Nam apud Galatinum lib. 4. de arcanis catolicæ veritatis ca. 23. tantum traditur ex Thalmuth Ierosolymitano in libro Taanith, hic Zacharias occisus in atrio Sacerdotum super limpida petra, nec sanguinē collectum & absconsum. Præterea foret luctus iste valde ferus, nunc demum plorare necem tot annis ante, tempore Ioas, patratam. Denique Hebraica veritas futuram necem insinuat, ut & versio LXX. & ipse Chaldaicus, vel inuitus.

Zacharias
pater Bapti-
stæ occisus
ubi & cur?

Locus Mat-
th 23. 35.

Quare puto prophetiam esse, ut dixi versus initio, de eo quod nouissimo tempore futurum praeuidebat: Quo tempore video tres prophetas & Sacerdotes, Simeonem iustum (si modò Sacerdos fuit) Zachariam patrem Ioannis Baptistæ, & ipsum Baptistam. Simeon placidā morte putatur obiisse. Ioannem Herodes in carcere capite truncari iussit. Restat Zacharias; de quo propendeo, ut hic agi affirmem. Nam non inuenio probabiliorē interpretationem verborū CHRISTI Matth. 23. 35. de Zacharia quem occiderant Sacerdotes *inter templum & altare* (quem locum patet sanctuarium dici posse) quod de Baptista patre acceperunt S. Petrus Alexandrinus Episcopus in Sex. Synodi cap. 1. can. 3. & Epiphanius lib. de vitis Prophetarum; non tam (ut puto) Herodis iussu ob fugā filium ereptum; quā à Sacerdotibus ob defensam & laudatam Deiparæ post partum virginitatem, ut asserunt vetustissimi scriptores Origenes tracta. 26. in Matth. & ibid. Theophilactus & Euthymius, Hippolytus Martyr apud Nicæphorum lib. 2. histor. c. 3. Basiliius homil. de humanā CHRISTI generat. Nyssenus orat. de CHRISTI natiuitate, Cyrillus Alexandrin. libr. contra anthropomorphitas: quorum auctoritatem, si hac in re, vni D. Hieronymo, & recentioribus praeponero, non arbitror me culpari audacie posse. Sanè duces habeo id accuratè probantes Pet. Canisium nostrum lib. 1. de corrupt. verbi Dei cap. 2. Leonem Castrum Apolog. lib. 3. fol. 285. Cardinalem Baronium Annal. tom. 1. Neque satis solidè illam impugnant Maldonatus in Matthæam vel Alphons. Salmeron tom. 4. par. 3. tracta. 35. ut legenti patet. In hunc enim omnia mirè quadrant.

drant. Nam quod fuit ad horrorem CHRISTI & matris eius factum, nequit dici insulse vel stolidè aut temerè factum; nec scandalum datum fuit, sed acceptum. Nec Euangelium Nazaræorum magis S. S. quo nititur D. Hieronymus, quā aliud ubi de Zachariā Ioannis patre quod dicimus legitur. Nec omnia quæ gesta in nece prophetarum, S. S. libris prodita sunt. Pius solet sufficere antiquitatis & veterum Patrum auctoritas, qua nitimur, non apocriphis libris. Deinde Zacharias istè rectè iungitur ut vltimus vel testamenti prophetarum fidei veritati perhibens testimoniū, cum primo Abele: de temporibus CHRISTI agit Ieremias hoc vers. ideo aptè capimus de eo qui tunc in odium CHRISTI & matris eius iniuriam necatus: huius sanguis in templi vestibulo saxi illitus diu perdurauit, teste Tertulliano in Scorpiaco: hūc Ecclesiasticum Martyrologium S. Nouembris colens vocat *Sacerdotem & prophetam*; quæ ambo hic leguntur. Scio tempore excidij sub Tito, quosdam à Zelotis, alios à Romanis in templo necatos Sacerdotes, ut Iosephus & Hegesippus narrant: sed tum cesserat: inter legis mortuæ cultores prophetia; ideo secundum nomen, *propheta*; his non conuenit. Hoc itaque tenebo, donec certius aliquid occurrer.

VVLGATA.

W SIN.

LXX.

oh.

VERS. 21.

Iacuerunt in terra foris
puer, & senex: virgines
meæ, & iuuenes mei ceci-
derunt in gladio: interfe-
cisti in die furoris tui: per-
cussisti, nec misertus es.

*Dormierunt in via par-
uulus & senex: virgines meæ,
& iuuenes mei abierunt in
captiuitatem: in gladio & in
fame occidisti in die ira tua,
maclasti, non pepercisti.*

DE TERVM redit ad auditores & populum inducit plan-
gentem, & cum Deo expostulantem, quod nullo sexus,
vel ætatis discrimine prostrauerit mortuorum corpora, &
abiecerit in agris & viis insepulta.

IACVERUNT] abiecti temerè nudi, & carentes tumuli
honore. LXX. *ἐκείνων δὲ κοιμήθησαν* dormierunt, more Hebræo; quo mortui di-
cuntur dormientes, ut sæpè in nouo testamento, de quo aliàs. Fal-
latur vir doctus, (Figueros) qui negat שׁכב Schachab, etiam dici de
mortuis, quod fatentur Kimchi & Pagninus, loca sunt, Job. 7. 21. ecce
nunc in puluere dormiam. 3. Reg. 1. 21. cum dormierit dominus meus Rex
cum Patribus suis. Isai. 14. 18. *universi dormierunt in gloria, vir in domo
sua.* & similis locus est Isai. 51. 20. ubi habes שׁכב & noster vsus vo-
ce dormiendi cum LXX. *Filij tui proiecti sunt, dormierunt in capite om-
nium earum,* &c. ibi prædicit futurum, quod hic Ieremias comple-

Dormire
pro mortuū
esse.

שׁכב

Pueri seni
bus iungi so-
lent ad ex-
aggeratio-
nem.

116 GLOSSÆ LITTERALES

tum queritur. Et quamvis de mortuis sermo, non tamen ociosa ha-
ram ætatum mentio: tum quia qui pueros & senes occisos dicit, sub
extremis comprehendit mediam ætatem, vult enim indicare in om-
nes sævitum, sicut cum dicimus *a puero usque ad senem* (vide Genes. 19.
vers. 4. tum quia crudele est in has ætates sæuire. ideo sic Seneca in
Oedipo,

*Sed omnis ætas pariter & sexu ruit,
Iuuenesque senibus iungit & gnatis patres
Funesque pestis.*

--- & a quo sumit, Lucretius;
*Exanimis pueri super exanimata parentum
Corpora nonnunquam posses, retroque videre
Matribus aut patribus naos super edere vitam.*

Fecisse hoc Chaldaeos habes 2. Paralip. ult. 17. Nonne spectaculum
triste vitam illis adimi, qui vix delibarunt vitæ vsuram? nonne cru-
delis festinatio tollere de medio violenter, mox placidè decessurum?
ideo inuehitur Tragicus Agamemno in Neoptolemum, Troad. act. 1.

Placare quem non potuit à caede effera

Mortalis: cui cardinem extremum premens.

IN TERRA FORIS] LXX. Vaticanus, *ἐν τῇ ἐξοδῷ* in via. Aldin. Com-
plut. & Regius; *ἐν τῇ ἐξοδῷ* in terra viarum. Hebraicè est *לְדֶרֶךְ חוּצוֹת*
Laarès Kusoth, in terra plateis, est asyntheton pro, in terra, in plateis.
Chaldaus, *humi in viis*. Sensus est iacuerunt insepulti super terram,
futuri esca feris, non modo in plateis vrbis, quos mors ibi oppressit,
sed foris etiam in viis publicis & semitis qui ex vrbe profugerant, &
eos affecuti Chaldaei necarant. 4. Reg. 25. 5. & 21.

Extremis
positis om-
nes intelli-
guuntur.
Iere. 51. 22.

PVER ET SENEX.] Dixi sub extremis solere comprehendi me-
dios & sic extremis positos omnes significari: probatur simili loco Ie-
remia c. 51. 22. exemplis multis, quem locum, quia est explicatio loci
istius, ascribam: *collidam in te virum & mulierem, & collidam in te senem
& puerum, & collidam in te iuuenem & virginem, & collidam in te pasto-
rem & gregem eius, &c.* Subauditur sicut tu Babylon collidisti in Ieru-
salem, vt patet ex versu 24. *Et reddam Babylon, & cunctis habitatoribus
Chaldaee omne malum suum quod fecerunt in Sion.* Sic Horatius.

Mixta senum ac iuuenum densantur funera: nullum

Sana caput Proserpina fugit.

Locus Za-
chariae.

Contra summam omnis ætatis felicitatem Deus pollicetur sub
senum & puerorum nomine Zachar. 8. 4. *Adhuc habebunt senes, &
anus in plateis Ierusalem: & viri baculus in manu eius præmulti iudae die-
rum: & platea ciuitatis complebuntur infantibus, & puellis ludentibus in pla-
teis eius.*

CECIDERUNT IN GLADIO] copiosiores hic sunt LXX.
κατὰ μετέπειτα reddentes, abierunt in captiuitate, in gladio &
ἐν fame interfecisti in die ira tua. & περιέθυσαν ἐν αἰχμαλωσίᾳ, ἐν
πομπῇ;

IN THRENOS IEREM. CAP. II. 117

ἐν πομπῇ, ἐν λιμῇ ἀπέθανον ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς σου. Noster noluit addere
quidquam Hebraeis, in quibus captiuitatis & famis nulla, hic est men-
tio. LXX. verò singulis tribus verbis instrumenta supplicij, vt para-
phrastæ addiderunt, nempe abductos captiuos, gladio interfectos,
& fame mactatos, seu iugulatos; iuxta prophetiam Ezechielis de
qua statim.

PERCVSSISTA] non vulnerans tantum, sed occidens & mactans
peste atque hostili gladio; vt declarat id prædicens Ezechiel; cap. 5.
Vbi iubet Propheta, vt sumat acutum gladium & abrasat caput ac
mentum, & pilos abrasos diuidat in tres partes vnâque comburat
igni, secundam verò concidat minutatim, tertiam dispergat in ventu:
& id explicans ait v. 12. *Tertia pars tui peste morietur, & fame consumetur
in medio tui: & tertia pars tui in gladio cadet in circuitu tuo: tertiam vero
pariem tuam in omnem ventum dispergam, & gladium euaginabo post
eos. Et complebo furorem meum, & requiescere faciam indignationem
meam in eis, & consolabor.]* Dixi; mactans; nimirum vt solent iugula-
re greges. Nam quod noster vertit percussisti Hebraicè est *טָבַח*
Tavachtha, iugulauit. Græcè, *μαζευδῶς*, morem coquorum indi-
cans, & ad Nabuzardan alludens, quem coquorum principem so-
lent LXX. Vocare: quare placet quod vertit Arias, *coxisti*. Sensus
itaque necatos instar pecorum in aheno incensæ vrbis quasi elixasti.

NEC MISERTVS ES] minatus id d. cap. 5. 11. *Non parces oculis
meis, & non miserebor.* Deuteron. 28. 63. *latabitur disperdens vos atque
subueriens.*

VVLGATA.

n. THAV.

LXX.

Θαυ.

VERS. 22.

Vocasti quasi ad diem
solemnem, qui terrerent
me de circuitu, & non fuit
in die furoris Domini, qui
effugeret, & relinqueretur:
quos educaui, & enu-
trui, inimicus meus con-
sumpsit eos.

*Vocauit diem solemnitatis
paracias meas de circuitu: &
non fuerunt in die ira Domi-
ni, qui effugeret saluum, & qui
relinqueretur: sicut inuale-
re feci, & multiplicavi inimi-
cos meos omnes.*

NITIO versiculi multa infarcit Chaldaus de suo Qui vocati
non coherencia cum sequentibus, quæ non est necesse
transcribere: In eo quoque non placet, quod vocatos
quasi ad festum velut omnes pueros Iudææ vndique
congregatos. Quod etsi fundamentum aliquod potest
habere ex LXX. versione, alio tamen illa sensu capièda, vt mox dicâ.

P 3

Voca

Futurū pro
præterito.

VOCASTI] Deum ait aduocasse hostes vndique qui in circuitu Ierusalem debebant, vt vna cum Chaldeis urbem obsidione cingerent. Hebraicè est *vocabis*, sed pro præterito positum facit Iarrius, & Græcè est in præterito. Romana editio Nobili, *vocasti*. Sed Aldina, Complutensis & Regia, & Theodoretī versio vt noster *ἐκάλεσε*.

Qualis vo-
catio ista?

Ritus He-
breorum.
Clangore
bucinarum
ad solemnita-
tē conuo-
candi, & in
epulis sacri-
ficiorum.
Ritus voca-
di ad sacri-
ficia conui-
uium.

Vocare pro
inuitare.

Dies occisio-
nis vocatur
dies victi-
mæ Dei.

QVASI AD DIEM] Romana editio, *vocasti diem* seruato Hebraismo, in quo præpositio *ad* subauditur. Aldina editio *ὡς eis ἡμέ-
ραν*, quasi ad diem. Regia & Complutensis: *Vocasti quasi diem* *ὡς οὐ
ἡμέραν*: noster idiotismum explicat. Duplex autem sensus esse potest
huius vocationis, nempe vocatos ad festum, vt illud celebrarent, vel
vocatos quasi ad epulum festiuium, vt victimas à Deo casus lacte
vescerentur. Ego vtrumque coniungo. Deus enim introducit, quasi
indicens diem festum quo Heecatombris litandum, & quod su-
pererit sacrificio, conuiuantibus cessurum. Ad duo alluditur. Primum
ad solemnem morem in tribus præcipuis festiuitatibus populum
clangentibus tubis, vt ad templum ascenderent conuocandi, de quo
Leuit. 23. 24. & 25. 9. idem in epulis sacrificiorum solemne. Num.
10. 10. *Si quando habebitis epulum, & dies festos & calendas, canetis tubis
super holocaustis & pacificis victimis: & dicebatur dies tubarū & clangoris.*
Num. 29. 1. Secundò ad morem sacrificantium, qui post sacrificiū epu-
labantur; Vide Proverb. 7. 14. & 1. Reg. 16. 3. & sic Deus quando
vult aliquem populum multis interfectis punire, dicitur in sacra
Scriptura inuitare hostes ad victimam seu hostiam, & dies talis solet
vocari dies victimarum seu magnæ occisionis. Dabo testimonia;
Vocare pro inuitare sumitur. Num. 25. 2. *quæ vocauerunt eos ad sacrificia
sua. At illi comederunt, & adorauerunt Deos eorum.* Deut. 32. 19. *Populos
vocabunt ad montem: ibi immolabunt victimas iniustas.* & dicit. vers. 3.
vocabis Isai ad victimam. Sic solet Deum vocare ad suam victimam
hostes quibus vititur pro popis & victimariis, quando quodammodo
præbet viscerationem, docui testimoniis elegantibus sup. Thren. 1.
vers. 15. De victima seu hostia Dei quod dicebam patet ex Isai. 34. 5.
*Quoniam inebriatus est in calce gladius meus: ecce super Idumæam descen-
det, & super populum interfectionis meæ ad iudicium. Gladius Domini im-
pletus est sanguine, incrassatus est adipe, de sanguine agnorum & hircorum,
de sanguine medullarum arictum: victima enim Domini in Bosra, & in-
terfectio magna in terra Edom.* Nam hoc ultimo commate explicat,
quid vocarit victimam Domini. Ierem. 12. 3. *Congrega eos quasi gregem
ad victimam, & sacrificia eos in die occisionis.* Et sub metaphora volu-
crum elegantissime id describit Ezech. cap. 39. vers. 17. *Hæc dicit Do-
minus Deus: Die omni volucri & vniuersis auiibus, cunctisque bestis agri:
conuenite, properate, concurrite vndique ad victimam meam, quam ego im-
molo vobis, victimam meam, victimam grandem super montes Israël: vt
comedatis carnem, & bibatis sanguinem, &c.* Sophonia 1. vers. 7. & 8.
*intra est dies Domini, quia preparauit Dominus hostiam, sanctificauit vo-
caus suos. Et erit in die hostia Domini, visitabo super principes, &c.* Vide-

tis vt

tis vt Dominus vocet ipsos occidendos & segreget eos ac q. diligat
hostias electas & eximias dicit. vers. 3. Vocet etiam volucres & feras
ad epulum quasi inuitatos conuiuas d. vers. 17. Vocet hostes occisi-
ros, & quasi Sacerdotes eos cadendis victimis ordinet & inungat. d.
vers. 7. qui est interpretatio loci nostri.

QVI TERRERENT] Hebraicè, *יִרְאוּ* *Megurui terrores meos*, ho-
stes mihi formidandos, eodem sensu id prædixit Ieremias de Idu-
meis 49. 29. *Vocabunt super eos formidorem in circuitu.* Quare malo
intelligere de hostibus, quam de colonis vel oppidis Iudeorum in
circuitu Ierusalem sitorum; quasi diceret vndique trepidos con-
fugisse in urbem, & sua trepidatione perterrefecisse ciues, vt fieri
solet, & videntur hunc locum accipere LXX. qui vertunt *παροικας*
με: quod potest diuersimodè capi in genitiuo *vicinia mea*, & subau-
ditur homines; vel in accusatiuo *paracias meas*, hoc est colonias, vt
dixi seu oppida vicina; vel vt *παροικια* significet peregrinationem si-
militer in genitiuo peregrinationis, id est captiuitatis & abductionis
meæ, hoc sensu de circuitu vndique accersuisti hostes (hoc enim
subaudiendum) ad diem quo constituisti me abducendam in Baby-
lonem: & ita sententia non multum discreparet à versione nostra,
quæ luculentior & magis inherens proprietati verborum Hebræo-
rum. Chaldeus alienissimo sensu in bonum detorquet, ac si foret
oratio benè sperantium. *Da libertatem* (ait) *populo tuo Israël* itico
per Messiam, sicut fecisti per Mosem & Aaron in die Paschatis;
quoniam collecti fuerunt pueri mei vndique vbiqumque dispersi
essent in die furoris iræ tuæ;] abiugator, irato hæc Deo effu-
tuisti.

DE CIRCVITV] posset referri vel ad *τὸ vocasti*, vt dicat
vndiquaq; hostes accersitos; vel ad, *qui terrent*, & tunc *De* ponitur
pro *seu per*, nam Hebræū *אֲנִי* valde latè patet: Sensus hostes ac-
cersitos, qui perterrefecerunt arcillima obsidione, qualem mina-
tus Isaias 29. 2. *Et circumdabo quasi sphaeram in circuitu tuo, & faciam
contra te aggerem, & munimenta ponam in obsidionem tuam.* Factum à
Chaldeis ita ostendit Iosephus lib. 10. antiqu. cap. 11. interprete Ruf-
fino: *Babylonius autem obsessionem grauius inferebat, faciens tur-*
res cum magnis ædificiis, & aggeres ingentes exaltans, ex quibus
resistebat de muris repugnare nitentibus: multas quoque machi-
*nam, quam dicebat Isaias; Græca Iosephi clarissima sunt: τῆς ἡ
λειτουργίας τῶν ἱεροδούμων ὁ Βαβυλωνίος ἐστὶν τεταμέντος σφῆρα καὶ περι-
μῶς ἰσχυρῆς. πύργους τε μεγάλων οἰκοδομήσεως χαλμάτων, ἀπὸ αὐτῶν αἰετ-
ζοὶ τὰς τῆς τεύχεων ἰσχυρίας; καὶ πολλὰ μὲν ὅτι κύλινδρον ἔχει ἐπὶ χι-
μαλῶ, τοῦ τεύχεος ὁ ὕψος ἰσά.*

QVI EFFUGERET ET RELINQUERETVR] & pro aut sen-
tentia est: nullus fuit expers damni: nam omnes vel occisi, vel capti,
aut abducti. Hyperbole.

Versio
LXX. ex-
plicata.D.
Ierusalem
quam acce-
pta à
Chaldeis.
Locus Isaiæ
29. 2.

Et pro aut.

EDVCAVI & ENUTRIVI.] LXX. interpretum exemplaria hic etiam varia sunt; quædam & habent; hoc est; sicut, quædam & quos, hoc modo; *et inuenerunt eum in bethsaida ex parte iuxta aditum, quos inuenerunt feci & multiplicavi inimicos meos omnes.* Theodoretus videtur aliter adhuc legisse, si bene interpretes vertit; *enutrivit, & obtinuit, & multiplicavi omnes eos assumpsit inimicos meos, videtur legisse* *et inuenerunt eum* quod foret magis consentaneum nostre versioni, quæ conuenit cum fonte Hebræo, in quo verbotenus legitur, *quos palmis obtinuit & auxit*; hoc est, quos recens natos palmis sustuli & fasciavi, & delicate eduxi donec grandescerent. Sic Chaldaus; *quos panis inuolueram, & quos enutrueram in Regum deliciis, hostes mei capitales perdiderunt illos.* Ideo Ierusalem vocatur *nurix* Baruch 4.8. & veritas queritur; *Vidi captiuitatem populi mei, filiorum meorum & filiarum, quam superduxit illis aternus. Nurix enim illos cum iucunditate dimisit autem illos cum fletu & luctu.*

ALLEGORIAM ET TROPOLOGIAM huius capitis suadeo inuestigatis apud Hugonem de sancto Victore, cuius commentarius, ut & Natalis Taillepiedi ultra non extenditur.

THRE

THRENORVM

CAPVT III.

ARGVMENTVM.

ERTII alphabeti, quod, teste D. Hieronymo, trimetris constat & à ternis litteris, sed iisdem, terni versus incipiunt; noua nobis mysteria suggerit: quæ nisi cogito argumento intelligi nequeunt, nec argumentum cognosci, nisi ratio explanetur cur terni versus ab eadem littera inchoentur: quod intellectu non facile est. D. Hieronymus coniiciendi ansam præbuit, dum ita scripsit, hac parte primum calamitatem ge-

cur alphabe-
tici hic tri-
plum?
Hieronymi
ratio.

tis Iudææ, seu potius humani generis descendendo pronuntiari: deinde
sacramentum Dominiq; incarnationis ac passionis manifestè exprimi;
vbi Iudæorum persecutio & innocentis CHRIS TI penâ ac mors del-
cribitur. Sed si duo membra, duplex alphabetum sufficiebat. Pascha-
sius refert ad CHRISTVM vt caput, & ad Ecclesiam vt corpus; sed
iterum hic duo tantum, nisi Synagogam separet à Christiana Eccle-
sia verum de Ecclesia Christiana allegorica foret explicatio; nec est in
toto capite quidquam quod satis accommodum sit Ecclesiæ CHRIS-
TI, vt separate à Synagoga. Rupertus, qui censet primo thre-
no totius generis humani captiuitatem, secundo Iudaicæ gen-
tis, tertio singularem ipsiusmet prophete lamentatam; arbitratur sin-
gularum ceterarum lamentationum singulis simplum, huic tertio soli
tripulum alphabetum assignari: quia Ieremie tres lamentandi cau-
sæ exstiterunt. Prima quod ipse aquæ vt omnes homines in
Adam captiuatus est. Secunda quod se viuente, se vidente,
quamuis hostium gratiâ reseruato, patria combusta & gens sua
captiuata est. Tertia quod propriam fragilitatem nouerat, pro-
priis calamitatibus omnimodis inter suos & à suis affectus fue-
rat.] sic puto corrigendum locum qui vitiosissimè exentus est. Verum ratio ista nimis acuta est, & primi membri litte-
ralem sensum non assequitur, dum eum miscet allegoriæ. Figueirus nimis altè subuolat, dum nobis hinc elicit probatio-

Paschasij,

Rupert.

Locus Ru-
perti casti-
gatus.

Figueri,

Q

Auctoris.

nem mysterij trium personarum & vnius essentiae sanctissimae Trinitatis. Prudentius Richardus, Pintus & alij tacuerunt de hac triplicitate alphabetica: quos imitater, nisi occurreret ratio satis consentanea historiarum. Ieremias de se & gente sua hoc capite agit, vt Sole clarius est: ipse autem seipsum considerat, non tantum vt prophetam, qui propter vaticinia sua tam dira perpeffus; sed etiam, vt figuram CHRISTI Domini, qui ab impia gente similia passurus erat. Ideo quaedam ait quae sibi, quaedam quae CHRISTO sunt aptiora, & more prophetico interdum à significante ad significatum, à typo ad veritatem transilit, vnum alteri aptissime connectens. Igitur Alphabetum trigeminum ponitur, quia de tribus agitur; de gente, de Ieremia, de CHRISTO. de Ieremia, qui CHRISTVM repraesentabat; de CHRISTO; qui à gente impia pessime tractandus, quam erat redempturus; de gente quae sacrilegij tam nefarij grauissimas Romanis poenas erat datura. De gente & Ieremia litteralem esse sensum volunt LXX. D. D. Hieronymus, Paschasius, Thomas & alij; nec audiendus hic S. Bonaventura, qui negat litteralem sensum sine extorsione inueniri posse. Quid attinet ad Originem, mihi videtur idem voluisse, quod postea Hieronymus. Nam litteram Daleth v. 11. ex versione LXX. & nostrâ patet pertinere ad urbem ipsam; & in litterâ Beth satis luculenter suam sententiam Origenes prodidit, de CHRISTO Domino esse sensum (vt minimum) allegoricum certum, & à spiritu sancto praecipue intentum; meâ sententiâ, temerarium sit negare. quia hoc sententia semper grauissimorum Patrum fuit, vt Origen. Hieronymi, Olympiodori, Paschasij, Ruperti, D. Thomae, D. Bonaventurae & reliquorum in hunc psalm. scribentium, S. Ambrosij in psalm. 118. & aliorum quos suis locis citabo: & Ecclesia in officio Parasceues eo sensu semper videtur cecinisse hunc threnum. Dixi (vt minimum) quia si quis contenderet in hoc capite locis aliquot, & in sequent. vno loco, de CHRISTO litteralem esse sensum, cum eo non pugnauerim. Sed tum dixerim notandam regulam quâdam aptissimam psalmorum & reliquarum prophetiarum difficultatibus expediendis. Nempe distinguendum in prophetiis diligenter finem seu scopum prophetiae, ab occasione prophetandi illam prophetiam, siue (quod idem est) occasionem scribendi, à scribentis fine. Nam saepe aliquid occurrit quod impellat ad scribendum de re planè diuersa ab eo, quod est occasio scribendi. Vt si v.g. incendium aliquot domorum, mihi sit occasio carmine describendi incendium Troianum: Troianum incendium finis & scopus est meae odæ; sed praesens incendium occasio tantum fuit. Sic saepe potest propheta fuisse alicuius facti vel rei gestae consideratio, quae stimulare ad aliquid illi non absunile scribendum vel effandum. v.g. Ieremiae iniuria à gente sua accepta potuit esse occasio, vt aliquam CHRISTI iniuriam caneret vel desleret, quam illi spiritus sanct. reuelarat illi ipsius prophetae contumelia portendi seu figurari. tunc certe li

Litteralis
sensus est de
gente & de
Ieremia.

Et forte etiâ
de CHRISTO

Regula de
distinguen-
da occasio-
ne prophetae,
à ync
seu scopo
eius.

re licet iniuria prophetae fuerit occasio scribendi, iniuria tamen CHRISTI Domini est verus scopus & finis scriptionis. Quod hic in Threno isto, 3. puro dicendum. Item existimo quando tale quid occurrit, non esse duos sensus litterales sed materialem vnum tantum adequatum, ex vno vt occasione, & altero vt fine: formalem verò tantum esse illum, finis seu scopi. Qua in re obseruauit Neotericos plerosque grauiter allucinari, & idcirco psalmos plurimos, & prophetarum testimonia, à CHRISTO ad alios detorquere: eò quod occasionem à scopo non distinguant; cuius tamen distinctionis clara apud Patres vestigia obseruauit, B. Irenaei, Origenis & S. Augustini, quae proponam commentar. in psalm. 2.

Ex his patet materia Threni huius, scilicet deplorari Ieremiae, ARGUMENTUM. CHRISTI, & populi afflictionem, & à Deo misericordiam implorari. Suas autem calamitates plangit non murmurans, sed ob oculos eas ponens: tum vt se figuram CHRISTI fuisse doceret: tum vt ostendat quàm seuerus iudex peccatorum sit Deus, qui iustos cum iniustis interdum penae inuoluit, & si fine diuerso: tum denique vt exemplo suo, qui quod sanctum & constantem virum decebat, æquanimiter ea tulit, nos ad constantiam & æquanimitatem in calamitatibus limitandam excitaret.

VVLGATA.
N. ALEPH.

LXX.
ἀλεφ.

VERS. 1.

Ego vir videns paupertatem meam in virga indignationis eius.

Ego vir videns paupertatem, in virga furoris eius super me.

ISTO versiculo se ceteris prophetis multò infeliciorem fuisse ostendit. illos patriae calamitates tantum praedixisse futuras: se & praedixisse, & oculis hausisse, & cladis partem non minimam subiuisse. Isaias tantum praedixit: Ezechiel antequam praediceret, vidit; sed tantum priorem illam cladem, quando cum Ioachim abductus. Ieremias praedixit, & vitamq; illam priorem, & posteriorem tempore Sedeciae adspexit, & interea maxime acerba & miseranda à suis mer protulit. VIR] Hebraicè *Agber* אגבר ille vir, specimen afflictionis & tolerantiae: qui figura eram illius viri ab eadem gente passuri; de quo dixi *femina circumdabit virum, Gaber* גבר Ierem. 31. 32.

VIDENS] sentiens, patiens. sic sumitur Hebraeis videre, vt videre Videre pro bonum frui bono: videre corruptionem, corrumpi: videre mortem, mori: perpeti. videre famem, gaudium &c. videre paupertatem, esse pauperem. Paupertas pro quauis afflictione.

PAUPE RTATE M] ponitur pro quauis afflictione & damno, sicut

124 GLOSSÆ LITTERALES

Pauperies in l. sicut Iuricons. *pauperies* in edicto, Si quadrupes pauperiem fecerit. psal. 30. 11. *infirmata est in paupertate virtus mea.* 2. Reg. 22. 28. *populum pauperem saluum facies: oculisque tuis excelsos humiliabis.* hoc est populum oppressum. secundum nonnullos; sed melius capi pro humili patet ex antichesi, melior locus est Isaiæ 48. 10. *elegi te in camino paupertatis.* Ieremias, potissimum videtur attendere ad afflictionem carceris: sicut & psalmista, psalm. 100. 10. *vinculos in mendicitate & ferro, miserè & cum cruciatu arctissimè vinculis ferreis in carcere com-peditos.*

MEAM] D. Hieronymus & Chaldaeus censuerunt in מַעַם esse affixum primæ personæ, sicut in præcedenti מַעַם: contra quam LXX. & recentiores, qui volunt esse nomen sine affixo, מַעַם Oni. quod propriè Grecis πᾶσιμα afflictio, oppressio; non verò modestiā, seu demissio, quæ virtus & vocatur מַעַם Anana.

Virga. VIRGA] sumitur in malum, pro vindictæ flagello, quæ vocatur virga non consolationis, sed furoris Dei. Significat non, ut patrem, sed ut severum iudicem animaduertisse. Eius] Dei.

Optimè Chaldaeus vers. explanat: Ego vir qui vidit afflictionem in virga castigationum in indignatione eius. TROPOLOGIAM pe-te à S. Gregorio lib. 32. Moral. capit. 2. ALLEGORICè CHRISTO conuenit, qui ab ipsis incunabulis vsque ad mortem perpetuis afflictionibus fuit exercitus. Porro in hoc vers. finit concionatoria explicatio Ioan. Feri Minoritæ.

VERS. 2.

VVLGATA.
ALEPH.

Me minauit, & adduxit
in tenebras, & non in lu-
cem.

LXX.

Minauit me, & abduxit
me in tenebras & non in lu-
cem.

Ieremias bis
in carceratus

Progreditur ad species afflictionum, & primam ponit malam (ut veteres vocabant) mansionem, nempe carcerem: & quidam ait *Minauit & adduxit*; quia bis captus, & quasi de carcere in carcerem pertractus. Primò quando illum Phasur Sacerdotum princeps percussit, & misit in neruum, quod erat in porta Benjamin superiore templi, & ibi mansit nocte integrā. Ierem. 20. 2. Secundò quando proiectus in lacum Melchiz filij Amelech, qui erat in vestibulo carceris, vbi quia defecera aqua, erat lutum copiosum, cui infixus fuit Ierem. 38. 6. de posteriore conueniunt satis interpretes: lacum pro puteo poni, ut subterraneū carcerem Plautus vocat in Aulularia. de priore dissensio est. pro

peruo

IN THRENOS IEREM. CAP. III. 125

neruo Hebraicè habes, מַעַם מַעַם *Maephkeith*, quod Arias *cryptam*, Pa-gninus, *carcerem*, alij *subuersionem* vertunt; Variablis exponit *cippum* & vult ita vocatum quod constaret ex variis lignis ex aduerso coeunti-bus: in quo erant tria foramina, vnum in quod collum immittebatur, & duo in quæ manus singulæ: quæ in re secutus est Iosephum Kim-chi. Sanè etiam Latini sic vsurpant aliquando *neruum*, ut patet ex eiu-sdem Plauti Comædiā &.

Perfidiosè capui, eo ad epos neruo cernicis probat

Symmachus, vertit βαλάντιον siue ἐπιδαλνέον, quod vtrumque (ait D. Hieron.) tormenta significat] rectè, sunt enim quæstionis genera potius quàm custodie ut patet ex Isichio. Theodotion & LXX. κατὰ-ράντιον, quod Theodoretus explicat fossam seu locum subterraneum. Isichius, κατὰράντιον, ὁρυγνός, ῥυαξ, alueolus seu cloaca, & riuus. Hebræa ra-dix est אֶפְהָת *Aphath* quæ subuerrere & euerrere significat: nomen enim deductū me præposito habes, ut hic Ierem. 29. 26. & 2. Paralip. 16. 10. at d. v. 26. noster ut hic in *neruum*, Pagnin. in *carcerem*, LXX. εἰς ἐπιδάλνεια, eodem sensu, Chaldaeus *Lekeiptha* מַעַם מַעַם quod Arias vertit in *neruum* & d. v. 10. noster itidem *neruum* Pagninus, *carcerem* LXX. ἵνα φυλάκῃ domum custodie, ex qua locorū collatione patet LXX. per κατὰράντιον intellexisse carnē, nostrum verò explicasse cip-pum quo vinculus in carcere fuit, ut intelligamus etiam in ipso carce-re malè habitum.

ME MINAVIT] vox propria pastorum greges, vel rustigorum *Minare*, planstra ducentium *minare* (vnde Gallicum, *mehér*.) frequens nostro vocabulum. Exo. 3. 1. *cum quo minasset gregem ad interiora deserti.* Isai. 11. 6. *vitulus, & leo, & ouis simul morabuntur, & puer paruulus minabit eo*: Ierem. 31. 24. *agricola & minantes gre-ges.* 2. Reg. 6. 3. *minabant planstrum nouum.* a re pastoria Meta-phoricè ad abductas capriuorum mandras transfertur, ut Nahum. 2. 7. *ancilla eius minabantur gemenes ut columba.* Threnor. 5. 5. *cernicibus nostri minabamur, & lassis non dabatur requies.* prædictum id ab Isaiā de ijs qui in Ægyptum fugerunt Iudæis cap. 20. 4. Sic minabit Rex Assyriorum captiuitatem Ægypti. Vox, nota etiam pro-phani. Aulonius de buccula Mironis.

Agere iuuenas cum domum pastor suam
Suam relinquens, me minabit, ut suam.

Apud Festum, *Minare*, agere: & apud Apuleium non semel; & in vetusto admodum commentario Iuuenalis quem edidit Pet. Py-thoeus, Sat. 6.

ADDUXIT] LXX. ἀπὸ γὰρ, potes vertere *deduxit*, eodem pla-ne sensu.

IN TENEBRAS] in carcerem tenebrosū, quanquam
Q 3 in S.S.

126 GLOSSÆ LITTERALES

Tenebræ. in S. S. tenebræ etiam significant quamlibet mæstitiam; sicut lux lætitiā & fælicitatem. quia lucis aspectus & cæli serenitas mentem exhilarant; eandem obnubilant tenebræ & caligo nocturna.

ALLEGOR. CHRISTVS noctu captus primum adductus carthenis & funibus vinctus ut agnus coram Annâ Principe Sacerdotum: mox tota nocte vinctus & illusus in domo Caiphæ, inde abductus ad Pilatum &c.

VERS. 3.

VVLGATVS.

ALEPH.

Tantum in me vertit &
conuertit manum suam
tota die.

LXX.

Tantum in me conuertit
manum suam tota die.

Nota editionem Aldinam & Romanam LXX. hic coniungere principium sequentis litteræ Beth cum isto commate. sed editio Complutensis, & Regia hic conueniunt cū vulgata nostra & cum Hebræo fonte, & Paraphrasi Chaldaea: & sequitur ex illâ disputatione Aldinâ litteram Gimel non triplicari, sed simplici commate constare. Nam post illud sequitur littera Daleth, & ab eâ vox inchoata. *Dob.* &c. 77.

TANTVM] Hyperbole. Sensus ita mecum agit, quasi nullum alium haberet inimicum, nullus esset alius qui puniri mereretur: & quasi, ociosus cetera, vnum hoc sibi studium elegisset, me affligere & contere. Ita loquitur, quia compassionis & perfectæ caritatis dolore omnia mala ceterorum sua duceret. sic Iacob. Gen. 42. v. 36. *omnia hac in me mala reciderunt.* Sic Paulus 2. Cor. 11. 29. *Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scandalizatur & ego non eror?* Nonne hac in re Ieremias vera CHRISTI figura, qui infirmitates omnium portauit, & omnia mundi scelera in corpore suo tulit & exsoluit pretioso sanguine suo? Quid? quod nec gentiles huius affectus expertes. Nam in Troadibus Hecuba sic loquitur:

Quoscumque luctus sterneris, stebis meos.

Sua quemque tantum, me omnium clades premit.

Mihi cuncta pereunt. quisquis est, Hecuba est miser.

VERTIT & CONVERTIT] LXX. vnicâ voce *iniscpi* conuertit Hebraicè, *in me conuersus vertit manum.* Chaldaus ut noster; *in me se conuertit & reuoluit plagam.* Sensus: voluit & reuoluit flagellum in tergum meum: nulle dantur induciæ: semper affligit, & verget quem cepit premere. Metaphora ab illis sumpta videtur,

IN TRHENOS IEREM. CAP. III. 127

detur, qui cū aliquid à se compositum membranæ vel ceris inscripserint, stylum vertunt, & inducunt quod scripserant, & alia atque alia mutant, ac tandem ducunt & reducunt manum, donec penitus scripta deleant & obliterent. Ut pro commentario Ieremiæ sit, Dei de hac ipsâ re vaticinium: *Delebo Ierusalem, sicut deleri solent tabula: delens vertam et ducam crebrum stylum super faciem eius.* 4. Reg. 21. 13. Et quia tali crebrâ liturâ & aratione membrana vel ceræ deteruntur & absumuntur, ideo sequitur *vetustam fecit pellem.* &c.

TOTA DIE] assidue & sine intermissione. *ps. 55. 2. tota die impugnans* Tota die. *tribulauit me.* & v. 6. *tota die verba mea execrabantur* & v. 3. *conculcauerunt me inimici mei tota die.* Olympiodorus ait duo hac phrasi significari: primum quod integro die. secundo quod per singulos dies. q. d. singulis & totis diebus.

Comparatio ceras delentium.

Tota die.

VVLGATA.

BETH.

Vetustam fecit pellem
meam, & carnem meam,
contriuit ossa mea.

LXX.

VERS. 4.

Vetustam fecit carnem meam,
& pellem meam: ossa mea
contriuit.

ERORVM & afflictionum assiduitate se totum queritur cōfectum penitus emarcuisse.

VETUSTAM FECIT] solent vna voce dicere *inueterani.*

PELLEM] LXX. conuerso ordine carnem pelli præposuerunt, ut & Chaldaeus, & Hebræus fons: noster attendit ad ordinem seu situm partium. Nam primum occurrit extrario lædenti cutis, post caro, denique ossa. Sed hoc discrimen non magni momenti est. *Pellem* posuit pro exteriori corporis habitu; *carnem* pro partibus & membris mollioribus: *ossa* pro interiore & solidiore robore. Hic non possumus *בשר* *Basar* capere pro pelle (ut aliquando) quia sequitur vocabulum *עור* *Uor* proprie significans pellem. Porro similiter Iob. 10. 11. hæc sumit, *Pelle et carnibus vestisti me, ossibus et nervis compegisti me,* ordine recto, *עור ובשר* *Uor vbasar*: caro verò omittitur, Iob. c. 3. v. 30. *cutis mea denigrata est super me, et ossa mea aruerunt præcaumate.* nam per extrema satis indicatur media caro etiâ ipsa exaruisse. Luctus enim primo sicum & vigorem exhaurit, pulchritudinem depopulatur, & facit ut qui adhuc florenti sunt ætate, senes appareant: postea maciem inducit cum tabe, denique mali lues inueterata hominem exedit, & perdit

Conciliatio versionum.

Locus Iob. 30. 30. Luctus efficacitas.

128 GLOSSÆ LITTERALES

Ossa cōtrin-
gunt.
Comparatio
luctus &
leonis.Locus Isaia
38. 13.

omne reburiduo ait noster Deum ossa confregisse; quo diuturnitas & violentia mali significatur; & præterea comparatio leonis prædatoris deorantistiqua prior usus Isaia. 38. 13. quasi leo contrivit omnia ossa mea. Nam crudele hoc & superbum animal, primò pellem vnguibus dilacerat & conscindit; deinde carnem ab ossibus abstrahit & auellit: nudata denique ossa, ut medullam exsugat, molaribus confringit: sic (ait) Deum crebrâ flagellatione ita cutem lacerasse, ut caro tota cerneretur nuda & sanguinolenta; tū iteratis ictibus carnes quoq; auulsas defluxisset; ab ossibus, nec manum abstinuisse, donec ipsa ossa comminuerentur. Chaldaeus aliam similitudinem suggerit his verbis; tenuit caro mea magis quam ulcerosis, & pellis mea magis quam

ALLEGORIA de CHRISTO Domino flagris lacerato, spinis eranium confosso, & sic in cruce extenso, ut nervi & ossa crepitarent. ps. 21. 14. *Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens & rugiens: Sicut aqua effusus sum, & dispersa sunt omnia ossa mea. Factum est cor meum tanquam cera liqueficiens in medio ventris mei. Aruit tanquam testa virtus mea, & lingua mea adhaesi faucibus meis, & in pulverem mortis deduxisti me. Foderunt manus meas & pedes meos: dinumerauerunt omnia ossa mea.*

TROPOLOGICE nonnulla D. Ambrosius Apolog. de David cap. 15.

VERS. 5.

VVLGATA.

BETH.

Ædificauit in gyro meo
& circumdedit me felle, &
labore.

Obsideri af-
flictionibus

Fuit quidem Ierosolyma arctissime obsessa, & (ut ex Iosepho scribit Origenes) muro hostili circumsepta; quare cum Theodoretus posset de vrbe istud non ineptè sumi: congruentius tamen & coherentius pergo interpretari de ipso propheta, qui vndique carcere, pressuris, & assigentibus cum Iudæis ita fuit coarctatus, quemadmodum solet vrbs obsessa turribus, aggeribus, & corona militum circumcingi. Ideo etiam addit se amaritudine & fatigatione vndiq; vallatum; ut significet effugij viam nullam superfuisset.

ÆDIFICAVIT] hac voce indicat durationem, & difficultatem amouendi malum.

IN GYRO] circumquaque, quia in ciuitate ingrati ciues circumdabant; quod si è ciuitate profugerem, hostes non euaderem. Sic

LXX.

Ædificauit contra me, &
circumdedit caput meum, &
laborare fecit.

IN THRENOS IERE. CAP. III. 129

Sic vtrumque complexus fuit Chaldaeus; extruxit contra me munitiones, & circumdedit ciuitatem.]

CIRCUMDEDIT ME FELLE] quocumque me verterem, felle potus propinabar, hoc est amaritudinem & tristitiam. Sic Ierem. 23. 15. *ebabo eos absinthio & potabo eos felle: hoc est perducere vitam ad amaritudinem, ut loquitur Moyses. Exod. 1. 14. Hebraicè est וַיִּשְׁקֶה וַיִּשְׁקֶה יִשְׁקֶה יִשְׁקֶה* Iakoph Rosib: & quia וַיִּשְׁקֶה significat, quod in quaque re præcipuum siue summum est, idè pro capite, & pro felle, ut amarissimo, solet sumi: & LXX. hic verterunt *κατακλινω* pro caput meum, quod Chaldaeo quoque placuit: nam interpretatur, eradicauit etiam duces populorum: intelligens de Principibus & Rege Sedechia captis: alij intelligunt de cathena collo Ieremæ iniecta, vel turri super carcerem adificata: nimis remotè. Noster optimè vertit, & aptissime Ieremæ, ut figura CHRISTI: nec repugnant LXX. possumus enim iungere vtramque interpretationem: *circumdedit caput meum felle & labore*. LABOR autem significat quamlibet molestiam & defatigationem, ex irrito conatu Ieremæ quo nitebatur consilio & monitione multos & ingratos iuuare.

ALLEGORIA aperta de CHRISTO Domino, quem circumdederunt eanes multi, & c. cui dederunt acetum felle mixtum, qui expandit manus suas ad populum contradicentem tota die, qui tot miracula frustra edidit, tot labores & molestias incallum pro ingratis exanclauit.

Versiones
conciliant.

VVLGATA.

2. BETH.

In tenebris collocauit
me, quasi mortuos sem-
piternos.

LXX.

VERS. 6.

In tenebris collocauit me,
quasi mortuos seculi.

In duos carceres missus Propheta fuit, ut diximus: subauditur, Ierem. Chaldaeus in tenebrarum carcerem.

SEMPITERNOS] seculi, mihi dubium non est, quin respiciat ad locum Davidis. Psal. 142. 4. *collocauit me in obscuris sicut mortuos seculi*. Chaldaeus explicat, sicut mortuos qui præci seculis vixerunt. Sensus est in carcerem non minus obscurum, quam sunt sepulchra vetusta mortuorum: & præterea illic æquè desertum & omni solatio destitutum, & pro derelicto oblivioni traditum, ut solent iam olim sepultura caduera contineri: est aliqua Hyperbole. Nam Ieremæ in locu curam aliquam Eunuchus gessit Ierem. cap. 38. Respectu tamen Sacerdotum & Principum nulla est Metaphora, qui

Mortui se-
culi

R

ta, qui

VVLC-A

Conclufit vias meas lapidibus quadris, semitas meas subuertit.

Circumadificauit vias meas, obstruxit semitas meas, conturbauit.

Editio Romana LXX. interpretum assignat hunc versiculum litteræ Daleth. Sed in Hebræo incipit per Ghimel, *גמל גדר*. Chaldeus etiam hic non seruauit artificium, quia inchoat per D: sicut & versic. 7.

Sensus est: sic Deum cunctis Sedecie Regis (cuius personam suscepit Propheta) conatibus aduersarum: ut videatur ei tendenti quasi firmissimum ex lapidibus quadratis parietem opposuisse, ne quo ulterius progredi posset: & omnia eius consilia dissipasse & euerisse: quia rebellanti nihil successit.

Lapide quadris edificat Adagiū.

LAPIDIBUS QUADRIS] significat operis perfectionem & durationem. Nam saxa quadrata semper quocumque modo iacias firma iacent, nec facile loco mouentur. Hebraicè est *גמל גדר* quod significat lapidem excisum à *גמל גדר* excindere. Noster rectè, *quadrum*, hoc est probe quadratum: sicut & Esai. 9. 10. *Latus ceciderunt, sed quadris lapidibus edificabimus*. Vide Adag. sacra. Chaldeus hic; *lapidibus marmoreis dolatis*.

Semitas subuertere. Versio LXX.

SUBVERTIT] LXX. videntur bis ponere illud prius conclusit, scilicet ut dicat vias circumadificasse, & semitas obstruxisse, & utraque vias & semitas conturbasse: que sententia non est incommoda, sed ut cum nostra versione conueniat, paulò aliter distinguem; nempe, *diuod qm dicitur pau. de opazet, tpiopos mu i xapaçai: circumadificauit vias meas, obstruxit*, (subaudio, inquam q.d. Sic circumadificauit ut obstruere reliquerit: *semitas meas conturbauit*. Verumtamen Theodoretus videtur non legisse, *ἐπεσεν*. Quod si verum esset, conuenirent LXX. cum Hebræo & nostro; nisi quod noster significantiū subuertit, & Hebraicè est: *גמל גדר* peruerit. Semitas vocat consilia, technas, dolos: quos omnes Deus detorsit in ipsius Sedecie exitum. Ecco rebellat, obsidet: confidit Egyptiis, decipitur: resistit, expugnatur: fugit, labitur in insidias & capitur: putat se non ducendam in Babylonem, quia Ezechiel prædixerat eum non visurum Babylonem, & tamen abducitur, vincitur, sed eam non videt: quia prius exaceratus. 4. Reg. vi. & Ierem. vi. Sic omnes eius semitæ subuersæ sūt, ut ait Iob. 19. 8. *Deus semitam eius circumsepssit & transire non potui, & in calle eius tenebras posuit*: hoc est omnia callidum vestigia & indicia confudit, ut cognosci nequierint: & ita peruerit, ut cum alio tendere videretur, alio longè abduxerint: & in eandem locum, vnde se eripere conabatur, tandem more cæcorum anfractuum,

Locus Iob 19. 8.

anfractuum, & labyrinthorum reduxerint: quod videmus sæpè accidere criminosis, qui iustos iudices nituntur fuga euadere. Simile quid amatur Osee 2. 6. *Ecco ego, sepiam viam tuam spinis, & sepiam eam mactaria, & semitas suas non inueniet*.

TROPOLOGIAM cur orantes, sæpè Deus non exaudiat, pete à D. Hieronymo hic, & S. Basilio Interrogat. breuiori 261. & S. Bernardo serm. 7. de initio Quadragesimæ.

De quadris lapidibus, quibus animæ peccatoris obstruitur vtiliter Paschasius hic disseruit.

Vrsus insidians factus est mihi leo in absconditis.

Vrsus insidians ipse mihi, quam leo in absconditis.

HEBRAICE

VRsus dicitur *דוב* Dob, à radice *דבב* Dabab, que significat insulam crudelitatem murmure testari, vel ob crudelitatem diffamari. Hunc versum possumus adhuc ad Zedechiam referre, vel ad ipsam ciuitatem, vel potius ad vtrumque simul. Per vrsum Lateburius Nabuchodonosorem, per Leonem intelligit Titum. Ego Nabuchodonosorem solum, qui dicitur vrsus propter calliditatem & stratagemata; propter potentiam verò & magnanimitatem leo. Tyrannos his nominibus vocari constat, Proverb. 28. 15. *Leorugiens, & vrsus esuriens, princeps impius super populum pauperem*, si etiam Leones Philo & Villieramus capiunt in illo Cant. 4. 8. *de cubilibus Leonum, & montibus pardorum*. Amos 15. 19. *Quomodo si fugiat vir a facie leonis, & occurrat illi vrsus*. Porro Deus quando induit personam irati & crudelis propter vindictæ seueritatem, qui affliguntur, eum solem, ad exaggerandum atummas suas, vrsu & leoni comparate, ut hic, & Osee. 13. 8. hominum locutionem Deus imitatur talem se Israeli fore profitemur: Et ego ero eis quasi leona, sicut pardus in via Assyriorum. Occurram eis quasi vrsu capis catulis, & dormipam interiora iecoris eorum: & consumam eos ibi quasi leo bestia agri scindet eos.

דוב דבב.

Vrsus, Leo.

Tyranni dicuntur Leones & vrsi.

Deus tur vrsu & Leoni comparatur.

Ex insidiis nocte gressus.

Venit autem Ieremias duobus vocabulis de vrsu, INSIDIANTE, & de Leone IN ABSCONDITIS; quorum idem est sensus, quia tum belua istæ magis noxiæ & metuendæ sunt: quia grauior est inopinata calamitas, & tela per eam minus feriunt: acerbior etiam & truculentior crudelitas, quæ sit ex composito, & re ordinata. Ideo psalmo 9. 29. *Sedet in insidiis, cum diuitibus in oculis* & vers. 30. *insidiatur in abscondito, quasi leo in spelunca sua*, & psal. 16. 12. *Susceperunt me, sicut leo paratus ad prædam*: & sicut catulus leonis habitans in absconditis. hoc est ut Chaldeus hic exponit, absconditus in latibulo. bene Latomus.

Inueniam prædæ quem sua lustra regunt.

VERS. II.

VVLGATA.

7. DALETH.

LXX.

Semitas meas subuertit,
& confregit me posuit me
desolatam.

Persequutus est recedentem,
& cessare me fecit: posuit me
desolatam.

Semitas sub-
uertit.

770.

771.

Chaldaei
Paraphras
& LXX ex-
plicari.

SEMITAS MEAS SVBVERTIT] optime noster vertit, & in-
telligendum vi sup. v. 9. licet hic sit verbum 770 Soro, quod
proprie est cogere vt quis a recta via diuertat: & ibi sit
771 Sui, Chaldaei hic vertit: vias meas spūs obduxit, hoc
est ita textit vt non possint discerni. LXX. natus est deus noster, cau-
sam ponens pro effectu; eo ipso enim quod fugientem persecutus
comprehendit, vias subuertit.

772.

Locus LXX
In quietem
datz pro oc-
cidere.

Locus Plau-
ti.

CONFREGIT ME] immutatum & prorsus comminuit, sicut ca-
ptam prædam leo deuorans. Chaldaei, scilicet, nempe ungibus la-
mans, & dentibus conterens. Hebraei פושח Phaschach scindere, dif-
findere, & dissecare significat; quod noster latè patente vocabulo ex-
pressit. LXX. vertunt נחמתי נחמתי, dedit me in quietem; hac phrasi
significant occisionem; sicut mortuos Syri & Hebraei vocant quies-
centes in sepulchris, item dormientes. Olympiodorus hoc confirmat,
qui exponit voce prostravit. Similia quedam repperi in veteri com-
dia. Plautus in Amphitruone:

Crede misericors est: nunc propterea quod me meus herus.

Fecit vt vigilem, hic pugnis faciet hodie vt dormiam.

id est necabit me pugna: vt patet ex dictis Mercurij mox sequenti-
bus, qui proculdubio ad Sotia illud alludit:

Agne pugni item diu est quod veniri visum non datis.

Iam pridem videtur factum, heri quod homines quatuor.

In soporem collocasti nudos.

hoc est occidistis & occisos vestibus spoliastis, quæ postea more suo
mox in iocum vertit quasi de vero somno, & soporis quiete loquere-
tur, quam infantulis nutrices conciliant tractum contingendo.

Quid si ego illum tractum tangam, vt dormiat? Sos. seruaueris.

Nam continuas has tris noctes perugilauit.

Videtis veram explicationem versionis LXX. quam Theodoretus
quoque ad supplicij irrogationem retulit.

Ponite de-
solatam.

POSUIT ME DESOLATAM] pro posuit LXX. 772 quod potes
etiam vertere posuit, hoc est dedit in vastitatem, vastauit, desolauit.
Chaldaei æquauit me desolationi, seu dedit in desolationem. Vide
sup. Thren. 1. 13. Nam licet Hebraei & Græci verba illic alia sint,
quàm hoc loco, sensus tamen est idem. Et obseru ex vocabulo Græ-
co, significari non quouis modo positam, sed ita positam vt firma ma-
ueret, nec aduersitatis tela vitare posset, q. d. firmavit ad desolatio-
nem.

nem. Sicut qui scopum optant configere, clauis, cum affigit, vt non
moueat huc illuc, sed persistens certo ictu possit perforari. Sanè
sequitur de sagittario. Denique ex Græco ἡ ἀσπίς & Latino deso-
latam patet hæc dici de ipsa vrbe Hierusalem: licet Hebraei & Chal-
dæi possint etiam in masculino de Sedechiâ vel Ieremiâ intelligi.

VVLGATA.

7 DALETH.

LXX.

VERS. 12.

Tetendit arcum suum
& posuit me quasi signum
ad sagittam.

Tetendit arcum suum, &
statuit me quasi signum ad
sagittam.

Hunc versum editio Regia & Complutens. tribuunt litteræ 7, vt LXX. le-
nstra versio, Hebraei fons & Chaldaei Paraphras & hoc postulat
verbum vnde inchoatur 777 Davach quare miror cur editio Aldina
& alia inchoent hic litteram 7, quæ incipit in sequenti versu 778
Hemia. vide 7. Thren. 2. 4.

TETENDIT] Deus prius anrè quam feriret, minatus fuit coactis
cornibus arcum intendens & intentans, quasi foriter icturus: vt as-
seruit David psal. 59. 6. Dedisti me ueneribus te significationem, vt fugiam a
facie arcus. signum hoc seu significatio fuit propheticum vaticinium
minitans excidium impendere sed postquam vidit Deus minas con-
temni, cepit certis ictibus in Ierosolymam ferire, vt in scopum sa-
gittas librans, hoc est alias & alias calamitates inmittens: vt queritur
Iobus. 16. 13. posuit me sibi quasi in signum. Circumdedit me lanceis suis
vulneravit lumbos meos] duo ponit militaria supplicia sagittis configi,
aut per hastas mitti. Hispanice, for asuetendo a arcibus cado, 7 passus per
luc puer.

Deus mina-
tur ante
quam fe-
riat.

Iobi Ineus
16. 13.

SICUTUM] non sumitur pro miraculo, psal. 134. 9. misu signa & pro-
digia in medio tui: nec pro vexillo, sicut, cum dicitur eleuabit signum in
nationibus procul, Isai. 5. 26. nec pro monumento, vt, posuerunt signa sua,
signa, psal. 73. 5. Sed pro scopo vt dixi sagittariorum, sicut
prædictum locum Iob accipiunt S. Gregorius lib. 13.

Signu quo-
plex.

Moral. cap. 16. & alij. Sicut Simeon dicit CHRI-
STUM positum in signum cui contradicetur.

Luc. 2. 34. iuxta Tertullian. de

carne CHRISTI

cap. 23.

R +

V V I

VERS. 13. Misit in renibus meis filias pharetræ suæ.

Immisit in renes meos sagittas pharetræ suæ.

NOSTER Hebraismus retinuit, LXX. explicarunt, minima mutatione. nam si quod verterent, retinissent sub masculino femineum significantes; nunc optime id agnari Hebrææ locutionis. Sic etiam Chaldeus *גיר* Gire, unde fortassis antiquum Gallicum *une vire*, & Hispanum, *virote*.

וירי.
Vire.
Virote.
Contumacia.

Mala cunctorum sua dixerat, & se à Deo positum quasi signum cui contradiceretur, & in quem venenum maliuolentiae ac petulantiae sine cunctis effunderent: hoc nunc pergit declarare; tam aperte, ut nemo non primo intuitu cognoscat ideam Saluatoris nostri.

Hebraïsm.
filia pharetræ.
pharetræ & virei simili-
tudo.
Horatij lo-
c. 1.

FILIAS PHARETRÆ] vocat more Hebræo sagittas, eo quod in pharetrâ obseruata, velut in vtero custodiantur, & inde prompte volut proles in lucem mittantur. Vnde & Latini pharetram plenam vocant *granulam*, ab Hebræo mutuati, quod non obseruant Horatij in commentarij in illo:

*Nec unquam granula fugiunt.
Fusa pharetra.*

Pharetra
pro puden-
do multie-
bri.

Et ex aduerso sacra Scriptura loca illa quibus nascimur pharetram appellauit, Ecclesi. 26. 15. insatiabilem meretricis multiuolentiam describens his metaphoris: *Sicut vinator sitiens ad fontem exaperit, & ab omni aqua proxima bibit, & contra omnem puluerem sedet, & contra omnem sagittam aperit pharetram donec deficiat.* quanto copiosius quam ille.

Et lassata viri nondum satiam recessu?

Locus Iere-
miæ 5. 13.
Filij pruna
Filij areæ.
Dei phare-
tra.

Eadem metaphorâ Ierem. 5. 15. pharetra eius quasi sepulchrum patens, videtur nulla acclione satari. Sic Hebræi dicunt *filij pruna*, pro icin-
tillis, & *filij areæ*, pro frumento. De pharetram D. Hieronymus docet esse occultum consiliū, decretum, siue iudicium Dei, quod habet similitudinem sinūs clauis: sagittam verò executionem promptam decreti. pharetram hanc clauis manere & pragnatam quādam Deo dissimulat; aperiri & sagittas eniti, quando scelera vltum it. Nihil ex illâ prodit, quod non illic maturatum, & iustissime ordina-
tum: nunquam abortit, huc spectat illud 49. 2. *posui me sicut sagittam electam, in pharetra sua abscondi me*, prædestinauit ad munus propheticum, & adaptauit optime, & Ieremiæ Threnorum explicans Iobus 30. 11. his verbis: *et comminatus me, & longe fugiunt à me, & faciunt*

faciem meam conspuere non verentur. (ubi vides figuram CHRISTI) pharetram enim suam aperuit, & affixit me. Deo tribuit pharetram, quam noster, & sagittas improprietâ & computationes vocat, ut hoc loco capi existimo à nostro, iacula linguarum quæ in Ieremiam torse-
runt Phasur sacerdos malus capit. 20. v. 7. & 8. *Seduxisti me Domine & seductus sum: fortior me fuisti & inualuisti: & factus est mihi sermo Domini in opprobrium, & in derisum totâ die, omnes subsannant me.* & cap. 9. 8. *Sagitta vulnerans lingua eorum, dolium locuta est.* & cap. 18. 18. *venite & percutiamus eum lingua.* Tales sagittas ait infixas hoc est penetraſſe.

Sagitta si-
gnificat dâ-
na quæ in-
fert lingua.

RENES] id est intima viscera. Hebræi concupiscentias. Theodo-
retus cogitationes exponit: malo dicere penitissima vitalia conuulſa-
rata, non propter iram in comitantes, sed propter eorum com-
miserationem, quos videret hoc pacto diuinam vltionem acce-
lerare, qua de re agit capit. 8. Et ne dubites quid dixerit sagittas, subdit,

Renes quid.

Factus sum in derisum
omni populo meo, canti-
cum eorum tota die.

Factus sum risus omni
populo meo, psalmus eorum to-
ta die.

IN DERISVM] explicat Hebræum *factus sum risus*, quod re-
tinuerunt LXX. quidam olim verterant *iz wādn lōyos*, factum
est prouerbiū, eodem sensu. Nam risus hic pro irrisione su-
mitur, non pro simplicis gaudij indicio, ut videtur indicare Olym-
piodorus. ait enim prophetas eius voces, iam in fabulam ver-
sus, & in cantilenas puerorum, quod Galli dicerent, *les enfans en-
vont à la montarde*. Latini dicunt fieri fabulam. Sic Horatius,

*Fleu me per urbem (nam pudet tanti mali)
Fabula quanta fui.*

Sed Ieremiam non nisi Dei iniuria vrebat: ideo grauiter hoc est
crebro defler, crebras comminationes à populo subsannari, infer.
63. *Ego sum psalmus eorum.* & capit. 20. d. vers. 7. & 8. & v. 10. *Audiui
enim contumelias multorum.* sed sigillatim eas explicat capit. 23. à vers. 33.
nempe solitos ingeminare illud, *Onus Domini*, & interrogare. *Quod est
onus Domini?* q. d. quid tu vates malorum, nobis iterum molesti occi-
nes, corue semper cras, cras crocicans: & capit. 43. v. 2. *mendacium tu lo-
queris, non misit te Dominus.* Similia queritur David psal. 68.

VERS. 15.

VVLGATA.

HE.

Repleuit me amaritudi-
nibus, inebriauit me ab-
synthio.

LXX.

Saturauit me amaritudi-
ne, inebriauit me felle.

fellis potus.

Locus Exo.
12.8. & Nu.
9.11.

Locus Ioan.
13.27.
Chaldaea pa-
raphr.

Inebriare
pro satiare.

LXX. ver-
sio.

Vaticana editio Græca hunc versum tribuit litteræ *Van*: sed Hebraicè incipit ab *W*: ideo, ad præcedentem litteram, nempe *He* spectat. Dicitur Deus me, propinato tam improba petulantia popularis, & obdurata pertinacia poculo, timore, mæore, ac dolore impleuit. Bis idem repetit, forte an ut ostendat se non suâ tantum causâ, & dolore proprio afflictum, sed magis populi sui afflictione: quasi dicat, non minus quam mea, populi mei, à quo vexabar, mala mihi diuidiæ fuerunt. cibauit me cibo supra fel amaro: & potu amariore quam absynthium meracissimum: hoc est amarissimo dolore & acerbissimo mæore satiauit. Ierem. 8. 14. *potum dedi nobis aquam fellis* (fellitam) *peccauimus enim Domino*. ubi Chaldaeus calyce maledictionis pessimæ tanquam capitibus serpentum.

AMARITUDINIBVS] מרורים *Merodim* in plurali an quod significet potionem ex multis herbis amaris expressam: voluit Figue-
rus, & addit tale embamma fuisse, cui Agnus Paschalis intinge-
batur, de quo agens noster Exod. 12. 8. & Nu: 9. v. 11. מרורים vertit *la-
tucas agrestes*, agens de coctis seu elixis succulentisque, del caldo de ac-
sicoreas. fortassis eo alludit Ieremias, ut figura CHRISTI Domini, qui in
hoc embammate panem intinxit Matth. 26. 23. *qui intingit mecum ma-
num in paropside*, & in hoc catino intinctam bucellam Iudas porrexit
Ioan. 13. 27. significans, quam amaro calyce ipsum Iudas saturaret.
Chaldaeus hoc loco Ieremiam vertit *fel colubrorum Medirath Chenan*, res-
piciens ad verba Moysis: *Vna eorum vna fellis & botri amarissimi: Fel
draconum vinum eorum, & venenum aspidum insanabile*. Nostro loco
similis est Iob. 9. 18. *implet me amaritudinibus*.

INEBRIAVIT] copiose potauit, satiauit: sicut pollicitus se popu-
lum hunc satiaturum. d. v. 14. cap. 8. *Raua* מרר proprie significat satu-
rari liquidis, ideo noster & dubium tolleret, liquidorum vsus voce. pro
Absynthio est *Laanah* מרר, sed verbum additum indicat de succo su-
mendum, ideo Caluinus hic calumniatur nostrum interpretem: nec
LXX. malè, *מרר felle* quia fel & absynthium paris amatoris sunt,
& ad figuram CHRISTI Domini respexerunt, de quo statim. Sic etiam
noster vertit Deutero. 29. 19. *inter vos radix germinans fel & amaritudi-
nem*, alij vertunt, *fel & absynthium*. Bene Olympiodorus monuit alle-
goriam. conuenire seruatori nostro, qui ex quo natus toto vitæ tem-
pore numquam amaritudine caruit, ad vltimum vsque spiritum, ipse
testa

testatus, *Tristis est anima mea usque ad mortem vltimâ illâ nocte de felle
Dauid psal. 68. 22. Et dederunt in escam meam fel, & in siti meâ potaue-
runt me aceto.*

TROPOLOGIAM petite à D. Gregorio libr. 7. in Iob. capit. 9. & libr.
20. capit. 16.

VERS. 16.

VVLGATA.

VAV.

Et fregit ad numerum
dentes meos, cibauit me ci-
nere.

LXX.

וואו.

Et eiecit calculo dentes
meos, cibauit me cinere.

STENDIT iniurias & calamitates suas opinionem & pacien-
tiam humanam superare. Etenim Ieremiam, non in Iero-
solyma, sed in suâ personâ loqui docet vers. sequ. verbum,
oblitus sum.

FREGIT AD NUMERVM] Syrus obscure vertit, *eo minge is epore pa in
lapide priuauit me*, id est per lapidē, seu lapide. Chaldaeus, *confregit lapi-
dibus*. Significat dentes omnes ordine paulatim à Deo sibi comminu-
tos fuisse: tū vt indicet omni se corporis & animi robore destitutum:
(sic Theodoretus) tum intestino dolore tam acerbè vexatum,
quàm solet esse cum dentes aliqui in ore comminuuntur, vel vi
executiuntur. Hebraicè *Bechasas* בְּחָסָס in lapillo quod recentiores
ferè omnes cum latio capiunt de pane, cui inter pinfendum
cum arenâ lapilli sunt mixti, quo in captiuitate Iudeos dicunt
vsos, & hunc in carcere fuisse Ieremie cibum; inquit; &
eo queri dentes sibi omnes comminutos. Sensus iste frigidus, & nimis
submissus, nec satis conuenit cum vulgata. quid enim tum istud, *ad
numerum*? Martinus Martinez lib. 8. Hypotipos. c. vlt. exponit *cum nu-
mero*: quasi dicat, lapillis quibus numerari solet panis meo mixtis den-
tes meos confregit. Magno certè calculatiorum & abaci detrimento.
videlicet deerant alij scrupuli, vel lapilli pistoribus. Origenes, vt no-
ster vertit, *numero*; qui, sicut & noster interpretis alio respexit, nem-
pe *Choses* צָרָה significare numerum seu ordinem militarem: dentes quid.
autem in ore videantur, quasi milites ordinati in acie stare. Sic Prou.
30. 27. locusta, licet rege careat dicitur vniuersa egredi *Choses* צָרָה
in ordines suos distributa, siue turmatim more militari. Deinde
quia sagittæ in scopum, vna post aliam ordine iaciuntur etiam fa-
ctum, vt sagittare Hebraei dicant צָרָה, *Chises* Iudicum 5. n. prout
nunc Hebraea leguntur. Hinc D. Hieronymus vertit *ad nume-
rum* id est ordine & sigillatim, vnamquamque sagittam in sin-

140 GLOSSÆ LITTERALES

gulos dentes ex designatione collimando, singulos ordine confregit. LXX. *יְהִי עַל הַיָּדָיִם לְעֵלֶיךָ* seu calculos illos nigros, quibus olim rei damnabantur in exilium: iuncta versione nostra sensum hunc elicio: Deum sic sagittando figillatim ordine dentes confregisse, & euulsos radicibus ore eiecisse, singulos velut nouo psephismate vel ostracismo condemnantem. Hinc lucem paro verbis Salomonis, *suauis est homini panis mendacij, & postea implebitur os eius calculo*. Prou. 20. 17. hoc est calculis. Quoties, ait, aliquis mendacium loquitur quantumuis delectetur illud fingendo & fundendo, noxam tamen contrahit; quia toties haurit, & quasi ingerit in os sibi calculum vnum attritum, eo quod toties damnationem sibi acquirit. Nonne os quod mentitur occidit animam?

Adagium *Sapit Adagium, dentes alicui confringere, pro graui percussione vires omnes auferre*. Iob. 29. 17. *conferebam molas iniqui, & de dentibus eius auferere pradam*. psal. 57. 7. *Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum: molas leonum confringet Dominus*. psal. 3. 8. *dentes peccatorum contriuisi*, ubi phrasim explicat Theodoretus.

Adag. *Cinere* *CIBAVIT ME CINERE*] Chaldaeus; *humiliavit me in cinere*. Non placet. David Kimchi, *vertit me in cinere*, q. d. totum opplevit, & ut ollam inuersam in cinere sepeliuit: sed cum vocabulum semel tantum in sacra Scriptura reperiatur, cur non potius credamus LXX. & nostro, significare idem quod cibare seu nutrire, hoc est, copiosam materiam cinere se aspergendi praebere, seu causam luctus plurimam suggerere: sic sumitur psal. 79. 6. *cibabis nos pane lacrymarum & potum dabis nobis in lacrymis in mensura*, panis lacrymarum, est materia seu esca dolorum psalm. 41. 4. *fuertunt mihi lacryma mea panes die ac nocte*. unde cinerem tamquam panem manducare, est quotidianis doloribus, quasi demenso, saturari psal. 101. 10. *Cinere tamquam panem manducabam & potum meum cum fletu miscebam*.

Hac quoque in re typus Iesu nusquam lego ridentem, passim in unio flentem.

VERS. 17.

VVLGATA.

VAV.

Et repulsa est à pace anima mea, oblitus sum bonorum.

LXX.

Et repulit à pace animam meam: oblitus sum bonorum.

Quidam

IN THRENOS IEREM. C. III. 141

Quidam libri, ut Regij, non habent, à pace; alij habent, *repulsa est pace*, sine praepositione, a; & hanc lectionem Nauarrete ceteris praefert, inconsulte tamen, primò quia non consuluit editionem Romanam, quae habet, à pace; Secundo quia pro a, LXX. continent i; tertio quia Hebraicè est *Misalon* מִסָּלוֹן, Chaldaeus etiam habet panem. Nam explicat, *detesta est querere pacem anima mea*. hoc est abominata est pacem, abiicit prorsus omne eius studium desperabunda. Noster & LXX. efficacius, omnis pax & prosperitas à cunctis sensibus & potentiis animae meae violenter auulsa fuit. Hebraei *pax* extenditur ad omnem prosperitatem, cuius non minima portio tixis & iurgiscare. Ieremiae veritas odia pepererat. ideo cap. 15. 10. vocasse *virum rixae, & virum discordia in omni terra*. id est aduersus omnes in tota Iudaea; quod explicat Deus Ierem. 1. in fine, *Ego quippe dedi te hodie in ciuitatem munitam, et in columnam ferream, et in murum aeneum super omnem terram, regibus Iuda, Principibus eius, & Sacerdotibus et populo terra. Et bellabunt aduersum te, et non praeualebunt*.] Sic etiam CHRISTVS profitebatur, se venisse mittere, non pacem, sed gladium.

OBLITVS SVM BONORVM] Quocumque cogitationem vel sensus meos eduerto, nihil illis nisi miserandum occurrit. Sic enim à me fugit, quicquid vile, quicquid iucundum, quicquid aspectu aut hominum existimatione decorum & honestum est, (tam late patet nomen Tob טוב) & adeò procul fugit, & tam diu me deseruit, ut praedoloris magnitudine & diuturnitate, felicitas praeterita venerit prorsus in obliuionem. Hoc fieri solere docet sacra Scriptura Gen. 41. 3. *quos sequentur septem anni alij tanta sterilitatis, ut obliuioni tradatur cuncta retrò abundantia*. & contrarium habes 2. 51. *obliuisci me fecit Deus omnium laborum meorum*. Ezechi. 11. 29. *Malitia hora obliuionem facit luxuria magna*. q. d. brevis, sed magna, calamitas copiae magne facit obliuisci. Ceterum solent *pax & bonum*, ut Symbola coniungi, & vnum esse explicatio alterius, Isai. 52. 7. *praedicantis pacem, annunciantis bonum, praedicantis salutem*. Ierem. 33. 9. *turbabuntur in vniuersis bonis, et in omni pace*. Ierem. 8. 15. & 14. 19. *Exspectauimus pacem, et non erat bonum*.

VERS. 18.

VVLGATA.

VAV.

Et dixi, Periit finis meus, & spes mea à Domino.

LXX.

Et periit victoria mea, & spes mea à Domino.

S 3

DIXI]

DIXI] mecum cum animo meo reputavi. Vaticanæ editioni deest ἀπα, sed habent Regius, Complutensis, & Aldin. est & in Hebræo & Chaldaeo. Significat se, si cursum ordinarium causarum secundarum & statum presentem attendat, causam habere sufficientem cur animum despondeat, spem abiciat, & existimet malum praesens nunquam amovendum, nec unquam se pro populo clamantem à Deo exaudiendum. Cernere licet huic similem affectum & loquendi modum Iob. 19. 10. *Destruxit me undique & perego, & quasi evulsa arbori abstulit spem meam.* Act. 27. 20. *iam ablata erat spes omnis salutis nostrae.* Simile quid notabo i. Thre. 5. 22. *non addet vltra et transmigret te,* & postea; *Sed proyiciens repulisti nos.* Quibus verbis nunquam volunt negare, ad spectu ad magnitudinem inexhaustæ Dei misericordiæ, se in spem rursus erigi: quod mox affirmabit: Sed quid iuste metuant exponunt. Qui verò nostrum hunc vers. explicant de damnatis in gehennâ versantibus, litteralem sensum deserunt, quem tamen profitentur, & ad anagogiam deflectunt.

Perit finis
aut fuga &c.
pro non est,
desecie.

PERIT FINIS] nunquam miseræ istæ finiendæ, sicut *perijt fuga à me.* psal. 141. 5. *Ierem. 25. 35. perijt fuga à pastoribus.* Amos. 2. 14. *peribit fuga à veloce.* explicat idem c. 9. 1. *Non erit fuga eis, nullum patebit effugium.* sic Iob. 11. 20. *effugium peribit ab eis.* Mai. 29. 14. *peribit sapientia à sapientibus.* Ierem. 18. 18. *Non peribit lex à Sacerdote.* & 49. 7. *perijt consilium à filiis.* Ezech. 19. 5. *perijt expectatio eius.* & 37. 11. *perijt spes nostra.* Ioel. 1. 9. *Perijt sacrificium & libatio de domo Domini.* 1. Machab. 2. 63. *congregatio eius perijt.*

Conciliare
versiones.
Finis pro vi-
ctoria &
contra.

FINIS] noster sic vertit נִשְׁכִּי Nischki, quod Arias *durationem*. Pagnin. *fortitudinem*. LXX. *vixit* & *victoriam*. Chrysostomus in cap. 23. Iob. v. 7. docet apud Hebræos vna dictione, *finem* & *victoriam* significari, & propterea in quibusdam psalmis pro *eis τέλος in finem* inscriptum reperiri *ἐν τῇ ἐκείνῃ* *victoriam* consecuto, seu operanti. Habes hoc discrimen versionis d. v. 7. & cap. 36. v. 7. noster *in perpetuum*, vt & Augustinus; cum sit in LXX. *eis τέλος*, & Græci exponant *eis τέλος*. Ierem. 3. 5. noster *in finem* LXX. *eis τέλος*. & sic Amos. 1. 11. noster *in finem* LXX. *in victoriam*. Amos. 1. v. 11. eadem est differentia, sed (vt puto) malè Complut. & Regij codices, *eis τέλος in contentionem*, vnicuique superfluo, vt patet & Aldin. ex Roman. quibus consentit Hebræus, & Chaldaeus & consentiunt LXX. & noster Amos. 8. 7. illi *τέλος noster finis*. Sed plura hac de re dicam ad ps. 4. ex professo concilians hæc duo, *finem* & *victoriam*, τέλος & νίκης Patientia & fortitudo pariunt victoriam, quæ est finis certaminis; ideo dicitur patientia opus perfectum habere, & finis coronat opus.

SPES MEA] scilicet liberationis populi ab hac vltima per Romanos transmigratione.

ALLEGORICE DE CHRISTO exponit Olympiodorus: rectè: quia CHRISTVS spes bonorum omnium, & in his Ieremiæ; CHRISTVS fide

fideliū, patientia, robur, pax, finis, victoria, hunc amiserant Iudæi, quia in crucem egerant.

VVLGATA.

Z A I N.

Recordare paupertatis,
& transgressionis meæ,
absynthi & fellis.

LXX.

ζάιν.

VERS. 19.

Recordatus sum à pauper-
tate mea: & de persecutione
amaritudo, & fel meum in
memoria erit.

REGLARE nostra versio conuenit cum Hebræo fonte & Chaldaeo etiam quoad disunctionem, iuxta puncta & accentus qui hodie exstant: sed sine punctis & accentibus istis, minimo negotio possunt Hebræa legi & dispungi iuxta versionem LXX. ideo minimi momenti est hæc diuersitas nostri & LXX. vt & diuersitas lectionis Græcæ. Nam Complut. & Regij, ἀπό πτωχείας μου, καὶ ἐν θανάτῳ μου πνεύματός μου καὶ χολῆς μου. μνησθήσομαι, &c. Aldini, ἀπὸ πτωχείας μου. καὶ ἐν θανάτῳ. πνεύματός μου, καὶ χολῆς μου. μνησθήσομαι. alij, καὶ ἐν θανάτῳ πνεύματός μου καὶ χολῆς μου μνησθήσομαι.

Contemplamini, vt in speculo, mutationi obnoxiam hominis miserissimi faciem, nunc desperantis, nunc sperabundi. desperationis causa præcessit, sequitur bonæ spei. Pro *recordare*, Hebraicè est infinitiuus *recordari*, vel in *recordando* Zechar. 7. qui resolui potest triū vno, præterito vt LXX. *recordatus sum*, futuro *recordabor*, vel imperatiuo sicut noster accepit, & Chaldaeus & Pagninus quidam hæc verba tribuunt prophætæ animam suam alloquenti; age animula mea, reuoca in memoriam quicquid iam pertulisti. PAUPEREATEM de qua v. i. Ego *vir videns pauperem meum*, vt & LXX. tribuunt, & tunc cessaret difficultas, cur Deum petat recordari peccati sui contra morem aliorum sanctorum, qui potius solent petere *non intres in iudicium cum seruo tuo: ne reminiscaris delicta mea, vel parentum meorum*. Sed responderi posset, *pauperem* poni pro pena peccati, non pro peccato; vel sane vt mox dicam. Sequor enim communem Diui Hieronymi, Lirani, & aliorum interpretationem, esse verba prophætæ alloquentis Deum, & petentis vt recordetur *paupertatis* sumptæ latissimè, iuxta vocem Hebræam *Oni נָוִי*, nempe primò imbecillitatis & agilitudinis humanæ, quæ orta ex naturæ corruptione per peccatum facit hoc obtinendæ veniæ, & culpæ diluendæ. ps. 30. 11. *Infirmata est in paupertate virtus mea*, vbi Hieronymus, *in iniquitate*, Chaldaus in peccato. ps. 77. 39. *& recordatus est quia caro sunt, spiritus vadens & non rediens.* psal. 101. 14. *Quoniam miseretur pater filiorum, misertus est Dominus ti-*

144 GLOSSÆ LITTERALES

mentibus se: Quoniam ipse cognouit fumentum nostrum. Recordatur est, quoniam pulvis sumus: homo sicut fenum dies eius, tanquam flos agri, sic efflorescit. Quoniam spiritus pertransibit in illo, & non subsistet, & non cognoscat amplius locum suum.] Secundo ut recorderetur lapsus & culpæ, sed velut hanc subsecuta, & ex hac orta, non ad puniendum (hoc enim David & Tobias deprecantur); sed ut misereatur, & condonet afflictio, memor plasmatis sui. Et ideo petit tertio, ut recorderetur suppliciorum quæ, iuxta Dei vindictam, iam expendat.

ABSINTII & FELLIS] vide sup. v. 15.

VERS. 20.

VVLGATA.

Z A I N.

Memoria memor ero, &
tabescet in me anima mea.

LXX.

Et recolet super me anima
mea.

Prius illud *memoria memor ero*. Vaticanus liber, *μνησθήσεται*, *memor erit*, iungit cum præcedenti vers. ut dixi: sed Hebræo fonti non congruit ista disunctio; nam ille iuxta acrostychip, hic orditur à I. incipiens *זכור זכור* *Zachor Tiskor*. secundum illam verò editionem inciperet, à sequenti *ואנישתי*.

MEMORIA MEMOR ERO] nunquam obliuiscar, semper recolam remissentia, imbecillitatem meam, & peccata, & penam peccatorum: & ita humiliabitur, conteretur, & pauebit ac liquefcet anima mea, pudore, timore, dolore. iuxta illud psalmi trigefimi octauī, versiculo duodecimo, *a fortitudine manus tuæ ego defeci in increpationibus, propter iniquitatem corripuisti hominem. Et tabescere fecisti sicut araneam animam eius.*

Conciliatæ
versiones.

TABESCET] Hebraicè, *incuruabitur, humiliabitur*, pudore & metu deicietur & consumetur: noster benè expressit. Symm. *secum loquetur* *ταυτὸ προσλαλεῖν*, accusans seipsam & sortem suam miserans deploransque. LXX. *καταδολοῦσθαι ἀδολοῦσθαι*, est secum tacito murmure multa queri, & cogitationibus differri, nempe muginari, meditarique apud profanos scriptores sumitur in malum. Sic Hesichius, exponit, *ἀδολοῦσθαι φλυαρεῖν, μακρολογεῖν*.

VERS. 21.

VVLGATA.

Z A I N.

Hæc recolens in corde
meo, ideo sperabo.

LXX.

Hanc ponam in cor meum:
propter hoc substinebo.

Trium

IN THRENOS IEREM. CAP. III. 145

Trium illorum quæ dixi, infirmitatis, culpæ, & punitiois, memoriam subinde renouans, merito spem diuinæ misericordiæ concipiam. Nam hæc ipsa cordis mei humiliatio, hæc querelæ & cogitationes ex dolore & penitudine natæ, pignus aliquod sunt diuinæ miserationis, quæ cor contritum & humiliatum numquam despiciet.

IDEO] Pascasius legit in Deo, quod subaudiendum; non verò legendum repugnante Hebræo, Græcoque contextu, & Chaldaea Paraphrasi.

ALLEGORICE quadrant hi tres versus CHRISTO, patrem oranti, ut infirmitatis humanæ sit memor (*quia nesciunt quid faciant*;) & transgressionis mortalium quam in se susceperat; & passionis suæ, quam corpore suo & animâ sustinuit: quid non speraret, qui tam plenè satisfecerat?

VVLGATA.

H E T H.

Misericordiæ Domini,
quia non sumus consum-
pti: quia non defecerunt
miserationes eius.

LXX.

VERS. 22.

Misericordiæ Domini [quia
non fecit deficere me: quia
non sunt consumptæ misera-
tiones eius: Menses in matu-
tinis miserere Domine] quia
consumpti non sumus: quia
non sunt consummata misera-
tiones eius.

NON minima pars eorum, quæ hic in LXX. editionis Aldinæ ac Vaticanæ plura sunt, quam in vulgatâ; quæ consentit cum fonte Hebræo; nec habentur in Theodoro, nec referantur à B. Ambrosio oratione in funere Valentiniani, & Catena Græca hoc loco intercidit, & sunt qui meritò suspicentur ex Symmacho quædam infarta quæ geminata prouberent, ut per se patet.

Versionis nostræ sententia satis clara est, ut & LXX. Si dumtaxat cum Regiis, Complutensibusque retineamus, τὰ ἐλπίς τῷ κυρίῳ, ὅτι ἐν τῇ ἐλεῶσθαι, ὅτι ἐν τῇ ἐλεῶσθαι, ὅτι ἐν τῇ ἐλεῶσθαι, misericordiæ Domini, quia non sumus consumpti. quia non defecerunt miserationes eius; reliquis reiectis, quæ in Aldinis etiam contrarium sensum efficiunt; conuenient LXX. cum nostro in hanc sententiam: Non immerito hanc de Deo spem concepī; quā in tam multis grauibuscque malis meis robur mihi suppeditaui, ut ea possem perferre, quæ sine ipsius auxilio numquam potuisset mortalis infirmitas sustinere. Semper ergo miseriæ nostræ suam misericordiam miscuit, nec iræ clementiam subtraxit. Alioquin si condigna vel æqualia supplicia delictis inges-

T

sisset,

146 GLOSSÆ LITTERALES

Versio Græ-
ca explica-
ta.
Deus iræ
miscet mi-
sericordiā.
Minus pun-
it quam
peccata me-
tentur.

lisset, facti essemus sicut Sodoma & Gomorrha Esai. 1. 9. quarum nihil nisi memoria superest: quod ad vnum non omnes excidit, clemen-
tiæ & miserationi eius fateor ascribendum. Consumpti non sumus,
quia miserationes Dei consumptæ non sunt: istas rursus non con-
sumptas pater, quia nos consumpti non sumus, ut utramque illam
lectionem Græcam accommodem menti Ieremiæ, apud quem id
Deus prædixerat cap. 4. vers. 27. *deserta erit omnis terra, sed tamen
consummationem non faciam: ut & David; Ipse autem est misericors, &
propitius fiet peccatis eorum: & non disperdet eos. Et abundavit ut auer-
teret iram suam, & non accendit omnem iram suam. Psal. 77. 38. Item;
Misericors Dominus: longanimis, & multum misericors. Non
in perpetuum irascetur, neque in æternum comminabitur. Non secundum
peccata nostra fiet nobis: neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis.
Quoniam secundum altitudinem celi à terra corroboravit misericordiam
suam. Psal. 102. 9.*

מִסְרִיכָה] ex Hebræo patet esse rectum numeri plu-
ralis, & subaudiri, sunt causa. **חֶסֶד** Chesed significat beneficium gra-
tuitum, ad quod non tenetur ex iustitia; nam si debitum iustitiæ vr-
geat, vocatur **צֶדֶק** Sedek, merces. **רַחֵם** Rachem significat miserationem,
nam ad **מִסְרִיכָה** addit compassionis affectum, qualis parentum in
liberos esse consuevit. Dicit itaque, quia non fuit exhausta hæc pa-
terna Dei **φίλοσπυία**, idcirco gratuitam illam condonationem non
defecisse. Immo, ut subdit de nouo semper per singulos dies repul-
lulasse & germinasse fertilem segetem miserationum; quia quas pec-
cata, velut improba capellæ, virulento dente quotidie decerpebant,
eas quotidie diuina clementia, rore benignitatis suæ fecundatas, de
nouo producebat. Hoc enim est quod sequens vers. obscurè de-
clarat.

VVLGATA.

HETH.

Noui diluculo, multa
est fides tua.

LXX.

Noue in matutinis, mul-
ta est fides tua.

De lectione
Latina.

Sensus à verâ lectione dependet. Quidam Latini codices habent,
noue, quod consentaneum versioni Nobilij Vaticanæ: nam Græci,
etiam Aldini, Complut. & Regij τὰ καὶ *noue*, ut ante τὰ ἰδὲν. Et *noue*
legit Rupertus, & poscit Latini sermonis consuetudo, *noue* miseri-
cor-
die, & Franc. Lucas in Annotationibus hoc pertendit, perperam.
Quia optimæ editiones, ut pote Romana, Regia, & Complutensis
habent *Noui*, & sic legerunt Hieronym. Pascasius, Rabanus, Stra-
bus & alij veteres Latini. Sed ex his Pascasius, D. Thomas, Strabus,
Anselmus, Dionys. & Lirani, volunt esse verbum, & interpretantur
cognoui

IN THRENOS IEREM. C. III. 147

cognoui: quod iure optimo reprehendunt Rabanus & S. Bonauen-
tura, qui exponunt *nouelli* ex Hebræo: sed non soluunt nodum, quo-
modo constet, *nouelli* miserationes. Scito nostrum interpretem con-
sueuisse non raro, in adiectiuo, contra normam Latinitati, seruare
genus, non quod Romanus sermo, sed quod Græcus vel Hebræus
sermo quem reddebat, postulare: exempla congerit Pererius no-
ster Disputat. 3. in ca. 21. Genes. Hebraicè v. præcedenti habuit **וַיִּשְׂרַח**
Chadaſchim quod est nominatiuus pluralis generis masculini, *mise-
rationes* significans: nunc itaque vocis Hebrææ genus ponit, *noui*,
hoc est recentes quotidie cum ipso diluculo renascuntur. bene La-
tomus;

" Nam quod non penitus consumpti morte iacemus,
" Fine carens eius gratia sola dedit:
" Semper eam quauis surgens aurora recentem
" Adspicit: est fidei copia multa Deo.

Quod attinet ad Græcum contextum, videtur exstare apud Theodo-
retum longè aliâ lectio, ut & apud D. Ambrosium d. orat. de obitu
Valentiniani, *ἐν ταῖς αὐτῶν ἡμέραις* refert ille, *multipli-
cata est fides tua in matutinis*, seu ad singula dilucula; quod sensu non
abhorret à nostro: ut nec Ambrosij, *Renouabit illa, sicut lux matutina*,
id est mane per singulos dies. Habemus itaque Dei miserationibus
antelucanis nos quotidie præueniri. ô bonitatem! Psalm. 29. 6. *Ad
vesperum demorabitur fletus: & ad matutinum latitabit* **לְבַקְרִים** *Lebekarim*
In matutinis seu quolibet diluculo, qua phrasi sacra Scriptura celeri-
tatem denotat cum quadam consuetudine idem quotidie faciendi.
Pl. 72. 14. *fui flagellatus tota die, & castigatio mea in matutinis.* Pl. 100. 8.
In matutino interficiebam omnes peccatores terra. Vtrobique est *Lebeku-
rim*. Iob. 1. 5. *diluculo offerebat holocaustum*, scilicet mane quotidie, & ca.
7. 18. *visitas eum diluculo & subito probas illum.* & passim.

ALLEGORICVM sensum pete à D. Hieronymo hic.

MULTA EST FIDES] magna & certa. concludit non posse spem
suam confundi, quia Deus fidelissimus est in promissis exhibendis.
Fides **אֱמוּנָה** *Emunah*, non credendorum, sed promissionum &
conuentionum.

Regula.
Interpreta-
tio vulgata
sæpè retinet
Genus He-
bræum vel
Græcū vn-
de sumpta.

Græca le-
ctio.

Deus nos
præuenit mi-
serationi-
bus.
Diluculum
quid.
In matuti-
no.

T 2

VVLGA

Pars mea Dominus, dixit anima mea: propterea expectabo eum.

Pars mea Dominus, dixit anima mea: propterea expectabo eum.

Portio improborum.

Pars quid.

Portio bonorum.

Ego (inquit) ipse in corde meo, & ex corde dixi: Sit aliorum portio mundus, quærant alij sub sole gaudia & felicitates quas volunt suas in honoribus, diuitiis, voluptatibus. dicant quod illi Sapient. 2. 6. *Venite fruamur bonis, quæ sunt, & utamur creatura tamquam in inuentu celeriter. Vino pretioso, & unguentis nos impleamus: & non praterat nos sors temporis. Coronemus nos rosis, antequam marcescant: nullum pratum sit, quod non pertransseat luxuria nostra. Nemo nostrum exors sit luxuria nostra: ubique relinquamus signa lætitiæ: quoniam hæc est pars nostra, & hæc est sors*] mihi in vno Deo sunt omnia, Quid enim mihi est in calo? & a te quid volui super terram? Defecit caro mea & cor meum: Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum. Quia ecce, qui elongant se à te, peribunt: perdidisti omnes, qui fornicantur abs te. Mihi autem adhærere Deo bonum est: ponere in Domino Deo spem meam. Psal. 72. 25. Quidam restringunt ad cultum Dei: quasi dicat, gentes aliæ Deos falsos colunt, iuxta Isaiam 57. 5. *Qui consolamini in diebus, subter omne lignum frondosum, immolantes paruulos in torrentibus, subter eminentes petras: in partibus torrentis pars tua, hæc est sors tua.* Ego verò vnum Deum colo verum, qui prælegit me, iuxta illud Moylis Deuter. 32. 8. *Quando diuidebat Altissimus gentes: quando separabat filios Adam, constituit terminos populorum iuxta numerum filiorum Israel. Pars autem Domini populus eius: Iacob funiculus hereditatis eius.*] Sed non video causam cur restringamus hunc locum: & non sequamur laxiorem illam interpretationem.

EXPECTABO EUM] ego Ieremias operiar desiderium collum æternorum, virum illum quem femina circumdabit, verbum incarnandum. Similis est colophon orationis Habacuc cap. 3. 18. *Ego autem in Domino gaudebo, & exultabo in Deo, IESV meo. Deus Dominus fortitudo mea.*]

ALLEGORIA] Nonne CHRISTVS hæc fermè omnia dixit? Psal. 118. 5. *Dominus pars hereditatis meæ, & calicis mei: tu es, qui restitues hereditatem meam mihi. Funes ceciderunt mihi in præclavis: etenim hereditas mea præclara est mihi.*

VVLGA

Bonus est Dominus sperantibus in eum, animæ querenti illum.

Bonus est Dominus sustentibus eum: anima, quæ queret illum, bonum.

VAM varia hic sit lectio LXX. pete ex Scoliis Nobilij; Varietas est sine sententiæ detrimento, quæ talis est. Spes, quam dixi, non confundit. Sicut enim fons aquæ perennis iugem lympham sitienti & haurire volenti præbet, ita Deus; cuius exhauriri bonitas nequit; numquam desinit beneficia in nos effundere, ne tum quidem quando punit aut flagellat.

SPERANTIBVS] sustentibus, & sustentibus, præstolantibus iuxta illud Habacuc, quod huc vsque potest extendi, 2. 3. *Si moram fecerit expecta illum: quia veniens veniet, & non tardabit; si non desinat quis orare.* Psal. 85. 5. *Quoniam tu Domine suavis & mitis, & multa misericordia omnibus inuocantibus te: hoc est, quod ait.*

QUÆRENTI] puro corde, serio, & sedulo ad illum in necessitatibus suis confugienti. Vide D. August. in Psal. 72.

TROPOLOGIAM cur sperantibus in plurali, & querenti in singulari dixerit, pete à D. Bernardo serm. 9. in Psal. Qui habitat.

Bonum est præstolari cum silentio salutare Dei.

Et sustinebit, & silebit in salutare Domini.

Voculam bonum, cum præcedenti versiculo iungit editio Vaticana, vt & Aldina: Sed nostræ versioni hac in parte consentit codex Complutensis: item Regius. Sic etiam legerunt Theodoretus & Ambrosius supr. & id conuincit Hebræa disunctio, vt versiculus inchoetur à טוב Tob, & non à ויעחל Veiachl. Sensus est, ideo licet alicui præter expectationem tribulationes superueniant, BONVM tamen (id est optimum) est.

PRÆSTOLARI] Hebræa sunt valde abrupta, Bonum & expectet & silens in salute Domini, consultissimum fuerit, vt expectet homo & sit silens quousque salus illi à Deo adueniat. Et pro vt i. a, vt noster vertit Threno 1. 19. *vt resisterent animas suas*, Hebr. ויעשבו Veiashbu & reducerent: retinuit Hebraismus Iona 1. 11. *Quid faciemus tibi & cessabis mare à nobis.* Isaiæ 8. 17. *expectabo Dominum, qui abscondit faciem suam*

Et, pro
vt.

suam à domo Iacob, & præstolabor eum.

Silere,
quiescere.

SILEBIT] silentium vocat animi quietem, qua quis intus spem bonam fouens, sedatè & æquanimiter, sine querelis aut murmurationibus ærumnas tolerat. Alludit Ieremias ad locum Isaïe 30. 15. *Si reuertamini & quiescatis, salui eritis: in silentio & in spe erit fortitudo vestra.*

TROPOLOG. de hoc silentio & spe videndus S. Bernardus in Cant. ferm. 67.

Salutare
Dei.

SALVTARE DEI] respexit ad prophetiam Iacob. Gene. 49. vers. 18. *Salutare tuum expectabo Domine.* Nec enim locus restringendus cum Nouatoribus ad liberationem de captiuitate Babylonica, post annos LXX. per Iesum sacerdotem filium Iosedeck futuram; sed porrigendus ad liberationem totius humani generis faciendam à IESV filio Dei, cuius alter ille figura fuit. Sic exponunt Olympiodorus, Rupertus, & Richardus. Solet S. S. verbum incarnatum vocare; *Salutare Dei*, dict. vers. 18. Psalm. 9. 16. *Exultabo in salutare tuo.* Psalm. 84. 8. *Ostende nobis Domine misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis.* Isaï. 25. 9. *Ecce Deus noster iste, expectauimus eum, & saluabit nos: iste Dominus sustinuerimus eum, exultabimus, & letabimur in salutare eius: & c. 52. 10. videbunt omnes fines terra salutare Dei nostri.* Luc. 2. 30. *Viderunt oculi mei salutare tuum.*

VERS. 17.

VVLGATA.

TETH.

LXX.

Bonum est viro cum
portauerit iugum ab ado-
lescentia sua.

Bonum est viro cum por-
tauerit iugum in iuuentute
sua.

Iugum Dei
tribulationes.

Tres hoc loco interpretationes occurrunt. Prima per *iugum* significari tolerantiam diuinæ disciplinæ & correctionis, qua nos immixtis variis afflictionibus & calamitatibus erudit; quæ optimè cohæret & consentit seriei contextus. Sic Pindarus Pyth. 6. c. cecinit Iugum leuiter ferre, cum in ceruicem sustuleris, prodest, verba sunt, *Φέρει ἱλαρῶς ἰσαυχίμων λαβύλα ζυγὸν ἀργύρι.* Euripides in Hecuba,

ὅτε γὰρ ἔκ ἐσθ' ἡλεῖται κακῶν.

Φέρει μὲν, ἀλγεί δ' αὐχέν' ἐν τιταῖς ζυγῶ.

Qui non malis assueuit; ille fert quidem,

Verum dolet, cum colla supponi iugo.

Mandata &
lex.

Secunda est significari mandata, legem, & præcepta, consiliaque Dei, quæ Dominus ipse *iugum* vocauit Matth. 11. 29. *Tollite iugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris.* Iugum enim meum suauis est & onus meum leue. Quod explicans discipulus, qui secreta eius in sinu didicerat, ait; *Hæc est enim charitas Dei, ut mandata eius custodiamus, & mandata*

6188

eius grauiæ non sunt. 1. Ioan. 5. 3. Huic à teneris vnguiculis (Hebraicè habes à pueris) assuescere, optimum esse asseritur. Profectò docet ipsa experientia boues, dum nouelli sunt subiugandos, equos dum pulli domandos, canes dum catuli loro assuefaciendos: quod hoc loco multis ex S. S. probat Hæstor Pintus.

Tertia interpretatio est Nauarreti, nempe facilius & lenius ferre seruitutem, qui verna seu seruus, quam qui liber & ingenuus natus est. Patet hoc verum esse, sed Ieremiæ menti non benè conuenire. Secundum primam explicationem tres istic versiculi optimè cohærent. Nam qui in Domino sperat, in cunctis tribulationibus opem illius cum silentio præstolatur: & faciliè atque animo æquo id faciet, quicumque ab incunabulis tribulationes perpeti assueuit.

ANAGOGICE. Patres Orthodoxi hunc locum disertè ac sapienter accommodant, vtilitati & laudi vitæ religiosæ: Sic Cyprianus lib. de singularitate clericor. post princip. Hilarius in Psalm. 118. lit. Beth, Ambrosius ibid. sermon. 9. & 19. & orat. de obitu Theodosij in fin. Hieronym. hic & Apolog. ad Dominionem, Chrysostom. serm. 15. in cap. 4. ad Philip. & lib. 1. de prouidentia, & lib. contra vituperatores vitæ monasticæ. 3. post med. & Petrus Damianus epist. 15. cap. 12. Sanè quæ sequuntur, sunt quasi quidam canones, & speculum vitæ regularis.

ALLEGORIA de CHRISTO est, qui ab infantia obediens non tantum Deo patri verò, sed & Ioseph putatio, & Mariæ virgini matri, Luc. 2. 51.

Nauarreti
explicatio.

Iugum reli-
gionis opti-
mum subire
ab ineunte
ætate.

VVLGATA.

IOD.

LXX.

VERS. 18.

Sedebit solitarius, & ta-
cebit: quia leuauit super se.

Sedebit singulariter, & si-
lebit: quia tulit super se.

IN Vaticana versione Nobilij, istud iungitur cum præcedenti versiculo, sub littera Teth. Verum tunc littera Iod tantum geminatur, quod non conuenit cum Hebræo, in quo trigemina est.

Ratio redditur, cur sit bonum portare iugum ab adolescentia: videlicet, quia sic discet vir ille, quo pacto se debeat gerere, secum, & cum Deo, & cum proximis, de quibus ordine tribus his versibus agitur. Primò, Ieremias virum iustum pergit describere; nimirum sub tertij persona modestè, qualis ipse fuerit, & quo se modo gesserit, docet: ut igitur hæc de ipso accipiam, facio lubenter.

Tulerat iugum Domini ab adolescentia, à teneris vnguiculis mandata Dei ad amissim seruans; & aduersa cuncta patienter tolerans: nec animum fregit aut mutauit patriæ excidium; sine querela pertulit tacitus iniurias, opprobria, famem, carceres, & aduersa omnia, segre-

Vir iusti
officium &
descriptio.

Laus Iere-
miæ.

gans interea sese ab omni consortio improborum, factus sicut mystico-
rax in domicilio, & passer solitarius in tecto: quia Dominus illi puero hanc
crucem imposuerat, & ipse alacriter suscepta ad extremum pettulit.
Vultur futuris, quia volebat nobis indicare, quali se modo iusti debe-
rent gerere, & ad exemplum CHRISTI, iusti iustorum, componere.
Nam illum hæc scribens præ oculis habebat, ut affirmat S. Athanasius
lib. de humana natura suscepta in fine, & de Messia sermonem esse Salomon
Iarrius fatetur.

Sedere.

SEDEBIT] ille qui iugum Domini puer subiit, manebit decreti
sui & instituti firmus, tenax, constans, verax, & in mediis mundi tur-
bis quietus ac recollectus.

Adiectiuum
pro aduer-
bio.

SOLITARIUS] adiectiuum pro aduerbio, solitariè, ut colligitur
ex vers. LXX. καὶ ὡς ὁ ἀνὴρ ὁ σολιτάρης, ut legerunt Cyprianus, Hilarius,
Ambrosius, & Pascaius. Sed vulgata nostra lectio est solitarius, iuxta
Hebraicum fontem, ut legunt Hieronymus, Richardus, Rupertus, & codd.

Singulariter
sum.

Complut. Regij, & Romani. Hoc de se testatur Ieremias cap. 15. 17.
Non sedi in concilio ludum, & glorius sum à facie manuum tuarum: solus
sedebam, quoniam comminatione repleti me. Psalm. 140. 10. Cadeni in re-
ticulo peccatores: singulariter sum ego donec transcam, scilicet donec per-
transcam per tribulationes & eas vincam, clementiam Dei consecu-
tus. Sic Origines. Solitarius ergo, hoc est singularis, & solus: tum
quod fugerem commercia & consortia malorum, cum solo Deo
agens: tum quod ab omnibus etiam proximis desereret pauper &
indefensus.

Interpreta-
tio LXX.וְיָגֵן.
Vulgata no-
stra.

QUIA LEVAVIT SUPER SE] Latini patres citati legerunt,
quia levavit se super se: referentes ista ad contemplationem, & spem in
Deo deitatem, iuxta illud, Turris fortissima, nomen Domini: ad ipsum
currit iustus, & exaltabitur. Prov. 18. 10. Sed codices emendatiores
habent, levavit super se, scilicet iugum Domini: quam lectionem
astruunt LXX. ὅτι ἵππος ἐπ' ἑαυτοῦ. Ambrosius. quia tulit iugum grave.
Theodoretus, quia tollit super seipsum iugum grave: & pro hac lectione
stant Hebræi: quia וְיָגֵן Natal, non significat elevari mente, sed
onus portare vel haurire. Sensus itaque est, idecirco sedebit, & tace-
re poterit, quia Domini iugum ab incunite ætate portavit, & quidem
illud fortiter sustinens, imò quasi leve & suave attollens in altum:
(sic Olympiodorus.) Nam quæ fortiter feruntur, tandem leviora vi-
dentur. Horatius;

Durum: sed lenius sit patientia

Quicquid corrigere est nefas.

Chaldaea Pa-
raphras.

Accedente præfatum spe subsidij divini, quæ in æstu refrigerat, ama-
ra dulcorat, procellosa tranquillat, & metum animo depellit. Quare
non displicet quod Chaldaeus videtur utramque explicationem con-
iunxisse, hoc pacto: Ferèque quæ accidunt calamitates: ad hæc confugiet

Rabbinorū
expositio.

ad nomen Domini. Nam cætera quæ addit Ieremias non conveniunt.
Rabbi longè aliter, & alienè. Volunt hoc dici de ipso Deo. Leva-
vit super eum: id est, Ieremias Deus hoc onus optionem dedit, & por-
tandum

tandum imposuit: quia hoc interdum significat Hebraismus, levare
onus super aliquem, id est ei aliquid eligendum proponere, ut 2. Reg.
24. 12. Gad dicit Davidi, in Hebræo; Tria ego imponens super te, elige tibi
unum ex his, & faciam tibi; Vbi LXX. retinent phrasim, Tria ego
imponens super te, &c. Tria, ego sum levans super te: noster explicuit, trium tibi
datur optio. Sed hæc interpretatio loco Ieremias non æquè quadrat:
et si reciprocorum rigorem non semper noster observavit.

Levare
onus super
aliquem.

VVLGATA.

LXX.

I O D.

I O D.

VERS. 19.

Ponet in pulvere os
suum, si forte sit spes.

Nihil horum habetur in libro Vaticano: Sed Complut. & Regij,
ad verbum; βάρεν ἐν νοτίῳ σου τὸ στόμα σου, εἰ ἔστι ἡ ἐλπίς: Ponet in pul-
vere os suum, si forte sit spes. Nemo mihi persuaserit, hoc à LXX. præter-
missum, quod totum est in fonte Hebræo, quod explicat Chaldaeus,
quod legit Theodoretus, et si paulò aliter, nempe βάρεν ἐν χόματι, dabit
in pulvere, & monet Syrum vertere ἐν γῇ in terra. Ut alia nonnulla,
mirilum est exemplar quoad hunc versiculum, & posset asteriscus Ponere os
ascribi. Sensus est, de seipso demissè sentiens & loquens, nec oculos in pulvere.
quidem in cælum attolleret, sed in terram se prosterneret paratum con-
culcari, sic ferè Hieronymus & Chaldaeus. Sunt & alia multa expli-
cationes. Theodoretus exponit, ita tacebit, ac si os terra oppletum
haberet. D. Ambrosius vertit dabit in sepultura fossuram os suum: quod
frustrà Pascaius nititur interpretari. Nonnulli sic interpretantur:
Etiam si ad extremam miseriam cum deieceris, ut adhæreat terræ anima
eius, numquam tamen spem abiciet. Retineo primam omnium: ut
sit idem quod terrā lingere. Psalm. 43. 25. humiliata est in pulvere anima
nostra: conglutinator est in terrā venter noster. Psalm. 71. 9. Coram illo procide-
re. Aethiopes: & inimici eius terram lingent. Isai. 49. 23. Et erunt reges nutricij
tui, & regina nutrices tue: vultu in terram demisso adorabunt te, & pulve-
rem pedum tuorum lingent.]

Lectio
LXX.Terram lin-
gere.

SI FORTE EST SPES] quia spes illum tenet, fortassis Deum
miseritum. Si non est hoc loco planè dubitantis, sed more Hebræo-
rum affirmantis. Nam ex humilitate & patientia concipitur spes quæ
non confundit. Sed hæc certitudo est ex parte Dei, qui paratus est
misereri: ex parte autem sua semper iustus est pavidus metuens, ne
quod ipse Deo parato impedimentum obiciat. Sic interpretanda si-
milis loca. 2. Reg. 16. 12. Si forte Dominus respiciat afflictionem meam, &
reddat mihi Dominus bonum pro maledictione hac hodiernā. Ionæ 3. 9. Quis
scit si convertatur, & ignoscat Deus: & revertatur à furore iræ suæ, & non
peribimus?

Si aliquando
affirmantis.
Spes iustorū
certa & in-
certa.

V

VVLGA

154 GLOSSÆ LITTERALES
VVLGATA. LXX.

Iod.

VERS. 30.

Dabit percutienti se ma- || Dabit percutienti se ma-
xillā, satiabitur opprobriis. || xillam, saturabitur opprobriis.

Dare maxil-
lam percuti-
enti.
Locus Matt.
1.39.
Maxillam
percutere.

Audistis qualis secum, & cum Deo; cum proximis ita se geret, ut
eorum iniuriis se nec subtrahat, nec auertat, sed letari videatur.

DABIT fecerat hoc Phassuri Ieremias, Ierem. 20.2. & respicit hoc
loco ad legem quā praecebat à Christo Domino faciendā Matth.
5.39. Ego autē dico vobis, non resistere malo: sed si quis te percuiderit in dexte-
ra maxillam tuam, praebe illi & alteram: quod dicentem Dominum,
verisimile est de hoc Ieremiae factō & vaticinio cogitasse. Arbitror
percutere maxillam, poni pro quauis atroci contumelia, qua de re di-
cam in Adagiis sacris ad Iobum.

Satiari op-
probriis.

Satiari.

SATIABITUR OPPROBRIIS] S. Ambrosius in Psal. 118. serm. 10. ita
scribit: Non dixit, subibit opprobrium; hoc enim facile est, vnam aut
alteram contumeliam sustinere: addidit, satiabitur in opprobriis, quo
facilius Domini moueat misericordiā complurium deformitate mise-
rabilis. Cum enim repleta fuerit humilitas, peccatū soluitur. Aduer-
tis, ubi desolatio, ibi humilitas, desolationem enim sequitur humilitas
iusto ordine, humilitatem patientia, patientiam probatio, probationē
consolatio, &c.] Item cum dicit, satiabitur; insinuat hanc ei fore instar
lauri & opipari conuiuij. Satiandi enim vocabulo Hebraei quandam
fumendi indicant auiditatem. Isai. 55. 11. Pro eo quod laborauit anima eius:
videbit, & saturabitur. Iob. 15. 11. Exprobrantes percusserunt maxillam
meam, satiati sunt panis meus: ad quem versic. suspicor hic prophetam
alluisse.

ALLEGOR. nihil dubitandum hanc tria litteræ Iod commata IESV
nostro conuenire: qui maiorem ætatis partem quasi solitarius & si-
lens, vsque ad XXX. ætatis annum tranlegit; patienter & sine mur-
mure grauissima quæq; sustinuit; demissionis & humilitatis illustriss.
exemplum præbuit; sapē coram patre in terra prostratus orauit;
Corpus suum dedit percutientibus, genas suas veilemibus, faciem suam non
auertit ab increpantibus & conspuentibus se, ut ait Isaias 50.6. crucem suā
ipse met humeris baiulauit suis; opprobriis satiari optauit, iuxta illud
ipsiusmet testimonium de se, sed verum, quia veritatis; baptismo habeo
baptizari, & quomodo coarctor vsquedum perficiatur. Luc. 12. 50. Sic ferē
Ambrosius, sup. Hieron. Theodoret, & Rupertus.

VVLGATA.

LXX.

VERS. 31.

CAPH.

Quia non repellat in se-
piternum Dominus.

Quia non repellat in sem-
piternum Dominus.

VATICA

IN THRENOS IEREM. CAP. III. 155

ATICANVS liber hoc adhuc tribuit secundum LXX.
littera Iod: Sed Hebraeus, & Chaldaeus consentiunt cum
nostro, ut Complut. & Regius. Initium certē commatis
non est Iod, sed K: id est quia: deinde tum littere Caph
tantum reliqua forent duo commata.

Nunc ipsum fontem patientiæ & perseuerantiæ iustorum in cala-
mitatibus aperit. Eos enim (ait) qui se sic cū Deo, proximo, & secum
ipsis (vt dictum) gesserint, mox deprehendere, maximam Deo iusto-
rum esse curam, nec eos vnquam deserere: hoc Deo natium esse:
opus illi proprium esse parcere & misereri, alienum & quasi in spon-
taneum castigare: Quando cogitur castigare & plectere, id facere,
non vt vulneret ac perdat, sed vt sanet ac viuificet: poenitentes ab eo
numquam affligi in sempiternum, sed post correptionem dulcius
foueri, & vberius ditari bonis veris, & confracta omnia consolidari.
Hanc doctrinam, quæ efficax est consolandis afflictis, passim S. S.
suppeditat. Iob. 5. 17. Beatus homo, qui corripitur à Deo; increpationē ergo
Domini reprobis: Quia ipse vulnerat, & medetur: percussit & manus eius
sanabunt. In sex tribulationibus liberabit te, & in septima non tanget te ma-
lum. Infame erues te de morte, & in bello de manu gladij. A flagello lingua
absconderis, & non timebis calamitatem cum veneris, &c. Denique subdit
v. 27. Ecce hoc, vt inuestigauimus ita est: quod auditum mente pertracta;
Quid multis idem asserit David Psal. 102. à v. 8. & Salomon Sap. 11. à
v. 24. & vtens elegantibus metaphoris Isai. c. 28. 27. & Habac. 3. 2. &
ipse met Deus id pollicetur Psal. 88. à v. 22. & Isai. 54. à vers. 7.

NON REPELLAT] quem castigando erudit, non abiiciet.

IN SEMPIERNVM] semper, sed tandem miserebitur: hoc ipse-
met affirmat Isai. 57. 16. Non enim in sempiternum litigabo, neque vsque ad
finem irascar: & explicat d. c. 28. 28. Erudiet illum in iudicio: Deus suus
docebit illum. Non enim in ferris triurabitur gub, nec rota plaustrj super
cymimum circuibit: sed in viga excutietur gub, & cymimum in baculo. Panis
autem comminuetur: verum non in perpetuum irruens triurabit illum,
neque vexabit eum rota plaustrj, nec ungulis suis comminuet eum. Et hoc, à
Domino Deo exercituum, exciui, vt mirabile faceret consilium, & magnifi-
ceret iustitiam.

VVLGATA.

LXX.

CAPH.

CAPH.

VERS. 32.

Quia si abiicit, misere-
bitur secundum multitudi-
nem misericordiarū suarū.

Quoniam qui humiliavit;
miserebitur, & secundum mul-
titudinem misericordiæ suæ.

SE ABIECIT] innocentem Deus nō abiicit, sed videtur abiicere,
quia non, vt solebat, peculiari cura fouet, & protegit: cetera iam ex-
posui.

156 GLOSSÆ LITTERALES

posui. Chaldaus benedixit: Nam si initio affligat, postea tandem convertitur, & pro abundantia bonitatis suae, fauore suo iustos prosequitur.

VVLGATA.

CAP. H.

LXX.

VERS. 33.

Non enim humiliavit
ex corde suo, & abiecit fi-
lios hominum.

Non reprobavit ex corde
suo, & humiliavit filios viri.

Dei castigā-
tis affectus.

Chaldaea paraphrasis: Siquidem propterea quod non humiliat vir animam suam, neque deponit superbiam cordis sui, inter homines affligitur auream *ἡρώων* continet, sed ab hoc loco alienam. Alia explicatio D. Hieronymi & ipsa quoque sententiosa, sed minus cohaerens videtur. Placet Theodoret, quae communior est: Deum, etsi personam irascentis assumat, id facere more pii & elementis patris qui dum filium castigat; non latatur verberare & fletu, ut qui cadunt irati, & vindictam spirant; sed mouetur utilitate filij, ducitur affectu humanitatis & benevolentiae, cupiens ut conuersus emenderetur ac viuat. Hunc affectum Dei nobis luculenter manifestat crucis & Passionis CHRISTI liber, & breuiter Isaias. 1. v. 24. ubi, cum maxime irascatur, Deus spectat ad hostium conuersionem.

Ex corde id illi non est volupe, nec cordi. Ideo Genes. 6. 7. agens de vindicta, dicitur *taetus dolore cordis intrinsecus*. Ideo Isai. 28. 21. irasci & punire vocatur, *opus alienum, & peregrinum à Deo*: legatur ibi in commentar. D. Hieronymus. Eodem sensu quidam accipiunt illud Ezech. 21. 17. *Quoniam ego plaudam manu ad manum, & implebo indignationem meam*: de quo ibi commodius agitur.

Locus Ezech.
21. 17.
Ellipsis Hebraea.

Locus Ioan.
15. 22.
Filij hominum & viri.

ET ABIECIT] subaudi ex precedenti, non ex corde. Hebraismus ellipticus, ut in illo; *si non venissem, & locutus eis fuisset*. Ioan. 15. 22. hoc est, & si locutus eis non fuisset.

Locus Psal.
49. 2.

FILIOS HOMINUM] Quando S. S. filios hominum opponit Filiis Dei, tunc significantur improbi & vitiis dediti; Gen. 6. 2. Sed quando illos opponit filijs viri; tunc per filios hominum significatur viles, ignauique: per filios viri strenui ac nobiles, ut patet ex Psal. 49. 3. *איש בני-גם אדם בני-גם* Gam-beni Adam, Gam-beni Isch. Etiam filij hominis, etiam filij viri: id est plebei & nobiles, siue qui dignitate aliqua polletis, ut explicat in sequenti comitate, *diuitem & pauperem*: noster sic vertit; *Quique terrigena & filij hominum* (vilius nomen proponens) simul in unum diues & pauper, ubi subauditur exegema, id est: quare cum hoc loco non sit *Beni-Adam*, sed *Beni-Isch*, optime LXX. verterunt *quos adspice filios viri*, id est, similes illi iusto de quo egimus, & bene Figueirus exposuit viros fortes ac strenuos.

VVLGA

IN THRENOS IEREM. CAP. III. 157

VVLGATA.

LAMED.

LXX.

LAMED.

Vt contereret sub pedi-
bus suis omnes vinctos ter-
ra.

Ad humiliandum sub pe-
dibus eius omnes vinctos
terra. VERS. 34.

RES versiculos litterae Lamed quidam non bonus auctor voluit esse verba blasphemorum negantium diuinam providentiam: quasi non adspiciat iniustas reorum oppressiones, negligatque iudiciorum corruptelas: sed haec explicatio sensum ex abrupto orditur, & cum sequentibus non cohaeret. Salomon Iarius censet hunc versiculum pendere ab ultimo litterae Cap. nempe à verbo *abiecit*. Verum propheta Ieremias in hisce lamentationibus non consuevit periodum praecedentis litterae à sequenti finiendam suspendere. Aliter itaque continuanda.

Contra blasphemantium voces ostenderat Deum in puniendo nec iracundum, nec pertinacem, nunc addit minimè seuum aut crudellem esse, nec iniustum, nec calumniatorem. talia cuncta Deo inuisa, incognita, inexpecta fuisse semper. Nam omnes tres versiculi dependent ab ultima voce, ignoravit; quae in singulis repetenda. Ignoravit ut contereret, idiotisimus pro ignoravit contere. displicuit ei contere, non visum bonum. Sic Hispani; *No sabe enojarse no sabe hazer me à un gato*. Ignorat ut contereret.

VT CONTERERET] Licet Deus tam seuera supplicia à nobis exegerit, non tamen id fecit, ut penitus perderet ac exterminaret.

OMNES VINCTOS TERRA] mortales peccatorum vinculis constrictos, ut bene Olympiodor. ad distinctionem victorum damnorum, qui de caelorum solis praecipitati; quibus nulla est redemptio. Terrae victis, hoc est terrigenis victis, quos obstringunt compedes peccatorum, Dei misericordia in hac virā nunquam aufertur, nec eos Deus sinit affligi ultra quam ferre queant. quoniam (ut ait Paschius) maquis sanare correptos, quam damnare proteruos. B. Methodius apud Epiphaniū contra haeresim 64. quod censuerit animas ob praecedentia peccata in corpus velut in carcerem detrudi, & eo sensu homines omnes *vinctos terra* vocari: quod merito reprehendit. Recto sensu B. Nazianzenus eosdem contendit *vinctos terra* appellari; quoniam corpus animam recta cogitantem impedit & aggrauat, ne liberā & inoffensa contemplatione feratur in caelum. Sic ille Orat. XI. iuxta explicationem Eliae Cretensis. De hisce victis legitur Psal. 68. vers. 34. *exaudiuisti pauperes Dominus, & vinctos suos non despecta*. Sic etiam, qui in limbo Patres, victi vocantur à Zacharia. 9. 11. *misit vinctos suos*. Quidam exponunt de Iudaeis abductis in Babylo-nem, qui post anno LXX. reducti: sed hic agitur de temporibus post

Vincti ter-
rae homi-
nes: vincti
cali damo-
nes.

V 3

CHRI

158 GLOSSÆ LITTERALES

CHRISTVM occisum: & interpretatio ista sine vrgenti causa ter-
ra vocem ad solam Iudæam restringit.

SUB PEDIBVS] calcandos instar luti.

VERS. 35.

VVLGATA.

LAMED.

Vt declinaret iudicium
viri in conspectu vultus al-
tissimi.

LXX.

Ad declinare faciendum
iudicium viri coram facie al-
tissimi.

Declinare
iudicium.

למד

Vt causam infantis puniendo, vel nocentis grauius a quo plecten-
do deprimeret. est metaphora sumpta ab improbis mentoribus, qui
additamento aliquo statere lancem alteram degrauiant. fortassis ideo
hac vsus, quia bilanx seu libra iustitiæ symbolum. Hanc iustitiæ Dei
accuratè multis describit Salomon Sapient. 12. 12. Vnde petat, qui
volet. Moneo Hebraum למד *Natal*, cum de iudiciis vsurpatur,
proprie significare sententiam despectere quo non oportet, id est iu-
dicem prauaricari, & parti ademptum ius alteri tribuere: quod no-
ster interpret aliquando vertit, *subvertere iudicium*, aliquando *supplan-
tare iudicium*.

IN CONSPECTV VULTVS ALTISSIMI] coram tribunali suo, ipse
qui est altissimus. describit Deum vt iudicem in solio sedentem & non
patientem à suis ministris vllā inferri iniuriam. Ministri Dei sunt An-
geli mali Plal. 77. 40. per quos immittit hominibus calamitates: item
tyranni &c., qui licet iniuriam inferant voluntate suā, iustitiæ tamen
sunt executores ex parte Dei, nec plus vel aliter nocere possunt, quam
Deus permiserit.

VERS. 36.

VVLGATA.

LAMED.

Vt pervertere hominem in
iudicio suo Dominus ignora-
uit.

LXX.

Ad condemnandum ho-
minem, cum ipse iudica-
tur: Dominus non dixit.

Iudicia Dei
particula-
ria.

Negat in Dei tribunali vnquam innocentem vi, calumniis, aut fa-
uore vel odio causā excidisse, vel iure suo spoliatum. IN IUDICIO]
cum Deus causam cuiusque discentit, & cuique secundum merita tri-
buit. capio latè de iudiciis, quæ viuis nobis exercentur, quando pro-
pter peccata in hoc mundo punimur, quod propriū maxime huic lo-
co; & extendo ad particulare cuiusque in fine vitæ iudicium. De
priori Ieremiæ 2. 9. *Propterea adhuc iudicio contendam vobiscum, ait Do-
minus, & cum filiis vestris disceptabo*, de posteriore B. Paulus Rom. 2. 2.
Scimus

IN THRENOS IEREM. CAP. III. 159

Scimus quoniam iudicium Dei est secundum veritatem in eos, qui talia agunt.
& postea fusius à v. 5.

IGNORAVIT.] Græcè; *Dominus non dixit*; Hebraicè, *Dominus non
vidit*. Chaldaus alieno sensu, fieri non potest, quin coram Domino mani-
fessetur: quasi ageretur de hominum iniustitiā, sed sensus est de ipso
Deo, nunquam in animū induxit hoc facere, facere nescit. sic 2. Cor.
5. 21. *Eum qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit*; nescium
peccare fecit scientem dolorum peccato debitorum. sic Horatius.

Pelide stomachum cedere nescij.

Hoc Habraham dixit, Non est tuum, Gen. 18. 25. *Absit à te, vt rem
hanc facias, & occidas iustum cum impio, fideque iustus sicut impius: non est
hoc tuum, qui iudicas omnem terram, nequaquam facies iudicium hoc*. Iob, 34.
10. *Absit à Deo impietas, & ab Omnipotente iniquitas*. Opus enim homi-
nis redder ei, & iuxta vias singulorum restituet eis. Verè enim Deus non con-
demnabit frustra, nec omnipotens subuertet iudicium. Nota, Deum omni-
scium, quem nihil fugit, nihil later dici ignorare peccatores & eorum
delicta (vt scholæ loquuntur) approbationis scientiā. scit enim vt
detestetur & puniat, non scit vt approbat aut remuneret. sic Osee. 8.
4. *principes exstiterunt & non cognouit*, & de Dei mandatis. 1. Cor. 14. 38.
si quis autem ignorat, ignorabitur. & contra bonorum opera & studia
Deus dicitur nosse, hoc est approbare. Psal. 1. 6. *Quoniam nouit Domi-
nus viam iustorum*.

Deus igno-
rat peccata
& peccato-
res.

VVLGATA.

MEM.

LXX.

VERS. 37.

Quis est iste qui dixit, vt
fieret, Domino non iu-
bente?

Quis ita dixit, & factum
est? Dominus non mandauit.

XX. Vaticana tribuunt hunc versiculum litteræ La-
med. Sed Hebraicè, incipitur per מ Chaldaea Para-
phrasit *והווי* aliam insinuat, Quis homo dixit, Quod
ingruerit calamitas in mundum, nisi eo quod fecerint
(homines) quæ non præcipiuntur à Deo.] Sed latet
aliud magis reconditum. Restabat impiis hominibus aliud effugium,
cum enim ex præcedenti versiculo pateret Deum nec iniustum, nec
crudelem esse; poterant causari, non propter hominum peccata ca-
lamitates ingruere, sed quia Deus res humanas vel ignoret, vel ne-
gligat. Occurrit itaque huic obiectioni, & hoc atheorum dictum
flagitiosum redarguit. Miratur exclamans adeo cæcos inuenire ho-
mines, & tam profligatos, vt audeant dicere, nonnulla Deo igno-
rante, aut etiam nolente contingere, casu, fortunā, vel fati necessita-
te: Deum verò ociosum, & humana suis deque habentem, nec bonis

Deus res
humanas &
scire, & cu-
rare.

V 4 dare

dare bona, nec malis irrogare mala: ut fuere olim deliramenta huiusmodi hinc Epicureorum, inde Stoicorum, quæ ex Ciceronis libris, de naturâ Deorum, possunt intelligi. Sequentibus autem commatibus infert hoc repudiato errore, se homini afflicto aperire medelam consolationis, si murmurando & non tolerando ipse malum suum non augeat; sed moderatè & patienter ferendo amaritudinem portionis salutaris dulcorare pergat. Ita ferè Theodoret. & Rupertus. Cæterum nuperus ille scriptor iniuste Cl. Claudianum accusat ut impiæ sententiæ huius defensore: Sed ille Claudium vel non legit, vel non attentè legit. quia illo ipso 2. in Rufinum libri vestibulo proponit atheorum sententiam, & fatetur se hæsitasse num vera foret; sed Rufini pœnâ perspexisse addit, Deos esse, & humana curare: qua de re illic puer in Notis meis plura scripsi; quæ multorum manibus crebrè typis excusa teruntur.

VT PIERET] idiorismus, pro aliquid fieri.

VERS. 38.

VVLGATA.

MEM.

Ex ore Altissimi non egredientur nec mala nec bona.

Vaticanus codex Græcus ista adhuc tribuit litteræ Lamed, sed initium versiculi est D, De.

Subaudiendum ex precedenti commate, *Quis est iste qui ausit dicere, Ex ore, &c.*

Os pro decreto.

Mala quæ Deo ut cauere tribuenda.

Ex ore] os ponitur pro ipso decreto seu sententiâ. EGREDIENTUR] id est procedent seu fient. per Bona intelligit omnia secunda & prospera: per Mala quæuis aduersa seu tribulationes. Mala inquam externa; nam culpæ malum Deus non creat, quod reuerâ est nihil, nec ullam habet bonitatem: detestor ex animo quorundam sententiam, qui nimis incautè formalem rationem mali culpæ Deo non tantum ut permittenti, sed etiam ut efficienti causæ ascribunt: de quibus aliâs. Noster agit de malis pœnæ, quæ reipsa sunt aliquid, & habent suam naturalem bonitatem, ut docet D. Hieron. hic & ad locum Amos mox citandū. Mala pœnæ Deo auctori ascribit sacra Scriptura Ecclesi. 11. 14. Bona & mala, vita & mors, paupertas & honestas à Deo sunt. & c. 39. 50. Bona bonis creata sunt ab initio, sic nequissimis bona & mala. & v. 35. Ignis, grando, fames & mors, omnia hæc ad vindictam creata sunt: bestiarum dentes, & scorpj, & serpentes, & romphæa vindicant in exterminium impios. Esaïæ 45. 7. Ego Dominus, & non est alter, formans lucem, & creans tenebras, faciens pacem, & creans malum: ego Dominus faciens omnia hæc. & Amos. 3. 6. Si erit malum in ciuitate, quod Dominus non fecerit? hoc est, nullum erit quod non fecerit.

VVLGATA

VVLGATA.

MEM.

LXX.

MEM.

Quid murmurabit homo viuens, vir pro peccatis suis?

Quid murmurabit homo viuens, vir pro peccatis suis? VERS. 39.

Chaldeus ut superiora sic etiam hunc versum longè alio detorquet; nempe; Non egredi ex Dei ore malum, nisi propter dolos, mendacia, & iniquitates, quibus terra scatet; posse tamen homines hæc oratione ad Deum effugere; & bona à Deo nancisci. quare igitur diuitis inuentis homo abutatur? quare hoc vitæ suæ tempore malus eas secleribus impendat? Aprius alij: cum quicquid mali nobis inferatur, id iuste & prudenter, prouidente ac dispensante Deo, nobis contingat, propter scelera nostra; quæ sponte designamus; nullum murmurandi de Deo locum relictum: nobis nos ipsos irasci, ut cauere mali nostri debere.

MURMURABIT] Sic est Hebraicè, & etiam quidam codices LXX. continent in futuro: sed vulgata editio Romana in præterito. parum refert, quoad sensum. Vim vocis מְחַמְּרִים *thonnen* optimè noster interpret explicuit. Num. 11. 1. vertens murmur populi quasi dolentium pro dolore. Nam מְחַמְּרִים inter cetera significat dolore & tædio confici ac affligi: & quia doloris ac tædij effectus, est murmur, ideo LXX. & noster vertunt murmurare.

HOMO VIVENS] מְחַמְּרִים *Adam Hai*, homo ignauus, stupidus animalis, more brutorum viuens secundum corpus, mortuus secundum Spiritum: vel sanè, homo rationis & liberi arbitrij compos, non operans quadam naturæ necessitate, & nudo instinctu, ut animantia & inanimata; cui, cum diuinâ gratiâ, facillè fuit non peccare, & pœnas hæc effugere: ac propterea non de Deo, sed de se debet conqueri.

VIR] Scilicet strenuus; subaudio *vel*. nam hunc opponit illi homini ignauo. non quod & ipse, cum murmurat, non sit ignauus; sed quod sibi nō videatur talis, iudicio suo nō מְחַמְּרִים sed מְחַמְּרִים *Adā* sed *Ise*.

PRO PECCATIS] propter supplicij peccati, ut rectè D. Thomas. Sensus: propter pœnam, quasi non tantam foret commertus. Sicut in deserto Israëlitarum murmurabant, & ideo fuerunt exterminati. 1. Cor. 10. Neque murmuraueritis, sicut quidam eorum murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore. Vide Num. 11. & 14. contra quàm qui patienter sustinuerunt; utrumque docemur Iudith 8. 22. Memores esse debent, quo modo pater noster Abraham tentatus est, & per multas tribulationes probatus, Dei amicus effectus est. Sic Isaac, sic Jacob, sic Moyses, & omnes qui placuerunt Deo; per multas tribulationes transierunt fideles. Illi autem qui tentationes non susceperunt cum timore Domini, & impatientiam suam, & improprium murmurationis suæ contra Dominum protulerunt, exterminati sunt ab exterminatore. & à serpentibus perierunt. Pagninus vertit, vir super peccato suo, hoc est assidue viuens in peccatis, non se emendans, sed crimina criminibus accumulans eodem sensu

Viuentis significatio.

Peccatum pro pœnâ. Murmuratio quam mala.

X

Leo

162 GLOSSÆ LITTERALES

Leo Iudas; cum foriter (insistat) peccato suo. Sed Isidorus Clarius: vir pro peccato suo, hoc est pro excusatione peccatorum suorum.

VVLGATA.

NVN.

VERS. 40 Scrutemur vias nostras,
& quaramus, & reuertamur
ad Dominum.

LXX.

NVN.

Inuestigata est via nostra,
& examinata, & reuertemur
vsque ad Dominum.

SONPVATIS erroribus, ostensoque quod omnes merito à Deo affligantur, consilium dat vtilissimum, ad id clare deprehendendum; & compendium quoddam indicat veræ sapientiæ. nempe si volumus virgas à dorso nostro remouere, culpis nos abstinere oportet; & has ipsas penas in penitentia occasione assumere; vt non carnificina, sed medicina fiant. Neque id difficile fore; si primò diligenter & seriò conscientiam examinemus, & totius vitæ studia actionesque, & eorum fines circumstantiasque discutiamus. Aufonius ex Pythagoræ versibus;

Exame
scientiæ.

Vtilitas ex
aminis.

Modus exa-
minis quo-
tidiani.

Conclusio
ac finis exa-
minis.

Vir bonus & sapiens, qualem vix repperit vnum
Nullibus è cunctis hominum consultus Apollo,
Iudex ipse sui, totum se explorat ad vnguem.
Quid proceres, vanique ferat quid opinio vulgi
Securus: mundi instar habens, teres atque rotundus,
Externa ne quid labis per leuia fidat.
Ille, dies quam longus eris sub fidere cancri,
Quantæque nox tropico se porrigit in capricorno;
Cogitat, & insto trutina se examine pensat:
Ne quid hiet, ne quid promberet, angulus aquis
Partibus vt coëat, nil vt deliret amissis.
Sit solidum quodcumque subest, nec inania subitus
Indicet admotus à gutis pellenibus ætus.
Non prius in dulcem declinat lumina somnum,
Omnia quàm longè reputauerit acta diei.
Quo præter gressus? quid gestum in tempore, quid non?
Cur isti facti decus absuit, aut ratio illi?
Quid mihi præteritum? cur hæc sententia sedet;
Quam melius mutare fuit? miseratus egentem
Cur aliquem fracta persensit mente dolorem?
Quid volui, quod nolle bonum forei? vtile honesto
Cur malus ameculi? num ducto aut denique vulu
Perstrictus quisquam? cur me natura magis, quàm
Disciplina trahit? Sic dicta & facta per omnia
Incedens, orioque à vespere cuncta reuoluens
Offensus prauis dat palmam & præmia rectis.

Sic

IN THRENOS IEREM. C. III. 163

Sic ille cidyllio. 12. quod ascripsi, quia praxim docet & materiam suppeditat exercendæ meditationis omnium vtilissimæ.

NOSTRAS] non alienas more Lamia, quæ domi cæca, foris erat oculatissima, ideo psalm. 72. 7. Meditatus sum nocte cum corde meo, & exercitabar. & scopebam Spiritum meum. & fortis illa mulier, Considera-uit semitas domus sue, Prouerb. 31. 27. Ezechielis etiam Cherubini e. i. coram facie sua ambulabant non coram aliena. Vide Nauarretum hic vtiliter scribentem.

SCRUTEMVR] omittis vanis excusationibus, rimemur intimos animæ nostræ recessus. LXX. ἐξερύγνῃς ἡ δὲ δὲ: ἡμῶν καὶ ἡ δὲ δὲ, in præterito, q. d. frustra nos tegere coramur, nouit Deus omnia occulta nostra. Sic Theodoret. Noster Hebræa benè reddidit, vt hodie leguntur, cui Chaldaus consentit.

REVERTAMVR] conuertamur. LXX. ἱπιστρέψωμεν. reuertemur, sed Complut. & alij, ἱπιστρέψωμεν, reuertamur, quod conuenit cum Hebræo, & verbis præcedentibus, sequentibusque.

VVLGATA.

NVN.

Leuemus corda nostra
cum manibus ad Domi-
num in cælos.

LXX.

VERS. 41.

Leuemus corda nostra cum
manibus ad excelsum in calo.

Post conscientia disquisitionem (ait) debere nos petere à Deo gratiam, vt cognitas culpas desicemus, vt penitere de illis dignè valeamus. Nam penitentia gratiam Dei exigit. D. Thom. hic.

LEVEMVS] LXX. ἀναλίσσωμεν καρδίαν ἡμῶν ἐπὶ χειρὶν ὡς ἐπὶ φηλόν ἐξ ὑψών. paulo aliter Complut. editio sed eodem sensu. illud ἐπὶ χειρῶν, quidam malunt vertere in manibus: quod videtur placuisse veteribus. Nam Origenes explicat, tamquam in manus cogitationes assu- mendo eas examinare an puræ sint; vt sit continuatio examinis de quo in versic. præcedenti. Olympiodorus exponit, ex terrenis rebus animum attollendo illum Deo per bona opera quasi in manibus offerre. eodem spectat Theodoretus. Sed & Chaldaus non abit longè; Leuemus cor nostrum sincerè, à manibus nostris rapinam & iniuriam proficiamus, & reuertamur ad Dominum Deum nostrum cuius maiestas in cælorum altitudine habitat.] Ego hæc fateor requiri, sed simpliciter explico, Leuare cor cum manibus, pro manibus in cælum sublatis ex intimo corde Deum deprecari. Suadet enim, vt gratia Dei præueniente benè vrentes, ex corde peniteant præteritorum peccatorum, & ad Deum reuertantur, à quo peccando recesserant: (Sic Richardus) & culpam non abscondant, sed eam confitentes, non nudas manus, sed affectum cum manibus (ἢ) Ad positum pro DV In cum) Deo offerant. Hebræa etiam verti possent ad nubes vel ad volas

Cor cum
manibus vel
in manibus
leuare ad
Deum.

X 2 nam

164 GLOSSÆ LITTERALES

nam *El* frequentius significat *Ad*, & *חפז* *Chaphaph* significat quamvis concanam curvitatē, & ideo etiam manus volam aut nubem. Si *ad nubes*; eadem erit sententia, quæ nunc. Nam nubes in sacra Scriptura dicuntur esse sedes seu currus Dei. Si, *ad volas* sensus; Leue- mus manus nostras ad illas volas Dei (CHRISTI) in quibus fixuras clauorum adhuc est cernere. Sic Paniguerola: quod pium magis quàm litterale. Simplicissimum quod dixi, & noster vertit, *cum mani- bus*. id est cum volis nostris.

TROPOLOG. Quid sit *scrutari vias nostras*; quid *lenare corda cum manibus*, ut sit efficax deprecatio, docebunt SS. Hieronymus hic, & Gregorius lib. 18. Moral. cap. 3. & lib. 11. epist. 1. cap. 2. & in psal. 7. pœ- nitential. Super illo, expandi manus; & Bernardus sermo. 5. in Ascen- sione Domini, & sermo. 58. in Cantic. Canticorum.

VVLGATA.

N V N.

VERS. 42. Nos iniquè egimus & ad iracundiam prouocauimus: idcirco tu inexorabilis es.

Deus quo pacto fiat inexorabi- lis.

Nunc præt populo formulam bonæ deprecationis. Nos non leui- ter, vel in paucis, sed grauissimè & sapissimè præuaricati sumus le- gem tuam. continuâ contumaciâ & rebellionē, & nouissimè filij tui, Messie nostri eadē clementiam tuam exacerbantes, te ex miti durum, ex beneuolo inexorabilem efficiamus.

Sed quo modo Deus vniquam inexorabilis? Quoad futuram à morte pœnam semper in hac vitâ Deus pœnitenti manet exorabilis. quia quacumque hora peccator ritè ad Deum conuertitur, etiam Deus illi paratus est reconciliari. Intelligendus itaque Ieremias de pœnis temporariis, pro quibus auertendis Deus eum orare vetuerat, Ierem. 7. 16. *Prouocauit vos à facie mea, sicut proieci omnes fratres vestros, vniuersum semen Ephraim. Tu ergo noli orare pro populo hoc, nec assumas pro eis laudem, & orationem: & non obsistas mihi: quia non exaudiam te*, idem asserit cap. 14. 11. Quod adhuc certius post CHRISTVM occisum, ut in- telligit optimè S. Hieronymus. quia redierunt ex Babylone, sed dis- persi & expulsi à Romanis reditum numquam impetraturi. Quod pœnas huius vitæ sæpè Deum esse inexorabilem docent SS. Basilii interrogatio. 261. in breuiorib. & Ambrosius in psalm. trigessimum- septimum.

VVLGATA.

SAMECH.

VERS. 43. Operuisti in furore, & percussisti nos: occidisti, nec perpercisti.

LXX.

Peccauimus, impiè egimus: & non es placatus.

LXX.

SAMECH.

Operuisti in furore, & per- secutus es nos: occidisti, non perpercisti.

CAVSAM

IN THRENOS IEREM. C. III. 165

AVSAM reddit, cur vocarit inexorabilom.

OPERVISTI] *סך* *Sacach* propriè significat te- gere vel re aliqua superposita, sicut caput galea te- gitur, vel re aliqua intermedia opposita, velut sepi- mento aut muro. Hinc factum ut eruditè noster in- terpres idem *סכחה* *Sacothah*. Quod LXX. sem- per *ἐκκρύβω*, imitari Hebræum; ipse priore loco hoc versu red- didit; *Operuisti*, alludens ad prius significatum, & sequenti versu. 44. *Opposui* respiciens ad posterius, vitumque aptissimè. Operuit & obtexit Deus vultum Iudæorum caritatis velamēto: (sic Pascasius) ut videntes non viderent, & Messiam suum non agnoscerēt missum, frustra mittendum expectantes. Operuit etiam Iudæam exercitibus Romanorum. Nam eadem Metaphora. Exod. 8. 6. *raus dicuntur operuisse terram Aegypti*, & cap. 10. 5. *de locusta, qua operiat superficiem terre, ne quidquam eius appareat*. Num. 22. 11. *populus operuit superficiem terra: & eo respiciens Joel. 2. 2. Propè est dies tenebrarum, & caliginis, dies nubes, & turbinis: quasi mane expansum super montes populus multus, & ferru*. Et ita Deus Iudæos etiam percussit, ut sequitur.

PERCVSISTI] fame, peste, gladio, dispersione in gentibus, ubi- que illos persequens eadem cecitate offusa, velamine super cor po- sito. Hebraicè, ad verbum *Persecutus es nos*, ut LXX. noster effectum indicauit, nempe affecutum, nec illos vindicem manum effugere po- tuisse: tale illud Psalm. 34. 6. *Fiant via illorum tenebra, & lubricum: & Angelus Domini persequens illos*.

OCCIDISTI] permissiue: quando tot myriades à Romanis pas- sus occidi: & spirituali morte; quando spiritum vitæ illis auferens, mortuam legem reliquisti, quia vitæ & legis spiritualis auctorem in crucem egerunt.

NEC PERPERCISTI] auulsum à patria, templo, regno, sacrificio, lege, & gratia spoliasti: nec vniquam restitues, vsque ad finem mun- di. Nam ad tempora post CHRISTI mortem hæc pertinere, docet D. Hieronymus.

VVLGATA.

SAMECH.

Opposui tibi nubem tibi, ne transeat oratio.

LXX.

Opposui tibi nubem tibi pro- pter orationem.

Græcum verbum *ab* aliis vertitur, *Operuisti*; sicut in præcedenti versu. Peccata hominum sunt, quasi vapores ex prauo cordis humo ascendentes, quos cor impetrens non tantum multiplicat, sed in nubem condensat: hæc nubes est quasi sepimentum, seu paries inter Deum & hominem, ne Deus orationem hominis exaudiat, & mise- reatur. Hæc firmat chaos magnum, ne ex infœlici damnationis statu

Peccata sūt murus inter Deum & ho mines. Compar. peccati & nubes.

X 3

vllus

166 GLOSSÆ LITTERALES

ullus se ad beatorum sedes queat penetrare. Luc. 16. 26. Solent nubes à rapidis ventris velociter moueri, & fugari: Sed hæc nubes dimoueri nequit, nisi pœnitentiæ elibanus illam in lacrymas pœnitentiæ dissoluerit; vel attriti cum Sacramento, aut sine eo contriti, lege Franc. Suarem tom. 4. in 3. part. quæst. 85. artic. 1. sect. 4. §. 9. Hic nubes est impœnitens obstinatio Iudæorum de necato CHRISTO: propter quam Deus inenitabili decreto statuit, illos non exaudire.

NE TRANSEAT] propter cor impœnitens. Isaiæ 59. 2. Ecce non est abbreviata manus Domini, ut saluare nequeat, neque aggravata est auris eius, ut non exaudiat: Sed iniquitates vestrae diuiserunt inter vos & Deum, & peccata vestra absconderunt faciem eius à vobis ne exaudiret. R. Nahman in expositione Psalm. dixit; portas celi quandoque claudi ne transeat oratio; pœnitentiæ portas nunquam: quia pœnitentia semper omnibus patet, sicut mare volentibus in eo ablui:] ita est in hac vita.

Orationi
celum ali-
quando clau-
ditur, pœ-
nitentiæ nun-
quam.

VVLGATA.

VAR. 45.

SAMECH.

LXX.

Eradicationem, & abiectionem posuisti me in medio populorum.

Ad claudendum mihi
oculos & abiiciendum.

Illud vltimum posuisti me in medio populorum, Græca editio Romana iungit cum sequenti versiculo, ut & Aldina: quod repugnat Hebræo contextui, qui nequit incipere per N: sed per Q, nempe QD aperuerunt.

Israel vt ar-
bor euulsa.

ERADICATIONEM] sensus facilis, dedisti me hostibus eradica-
candam & abiiciendam in medium gentium: seu, eradicasti & dis-
persisti in gentium dispersionem. Alludit ad metaphoram, qua solet
Israëlem comparare viti plantatæ in terra promissionis: Isai. 5. Ierem.
2. Matth. 21. & hoc ipsum Prophetae vaticinati. Psalm. 51. 7. Propterea
Deus destruet te in finem, euellet te, & emigrabit te de tabernaculo tuo, &
radicem tuam de terra viuentium. Ierem. 12. 14. Ecce ego euellam eos de
terra sua, & domum Iuda euellam de medio eorum: & cap. 18. 7. Repente
loquar aduersum gentem, & aduersum regnum, ut eradiceam, & destruam, &
disperdam illud: Intellige igitur Iudæos non eradiceos spirituali re-
medio, & salute: quia reliquæ salutæ fient; sed temporali regno,
libertate, & possessione terræ promissionis, quæ nunquam recupera-
bunt. Sensus itaque nostræ versionis est: euulsi ut arborem male
radicibus hærentem, & eradicatam sic dispersisti inter gentes, ut so-
lent quæ à terræ superficie sordes auerruntur, huc illic leui vento
diffusæ dispelli. Talem enim motum significat Hebræum QD Sechi
testibus Chaldaeo, Latio, & Abenezra, qui & ipsi retulerunt ad vagas
sedes.

IN THRENOS IEREM. CAP. III. 167

sedes & exilia Iudæorum. Non inuenitur alibi in S. S. inde factum,
ut de significatione dubitetur, Pagninus vertit *abrafionem*, Arias nau-
seam, Vatablus Pagninum sequitur; Isidorus Clarius nostrum inter-
pretem: Leo Iudas, sensum clarè reddidit, Reiectos & contemptos
reddidisti nos inter populos.] De LXX. mox dicam: radix est QD
Sachab, quæ tantum semel habetur in bibliis Ezech. 26. 4. vbi noster
& radam puluerem de ea, quia de muris diruendis agebatur. Sed hoc
loco adspexit ad id de quo sermo, & aptius reddidit argumento rei
propositæ. Fuerat Iudæorum status & regnum olim felicissimum &
firmissimum, simile arbori fructiferæ, plantatæ iuxta riuos aquarum:
Psalm. 13. plantauerat eos Deus, & radicem miserant, Ierem. 12. 2. &
17. 8. sed quia conuersi in vineam alienam, in spuria vitulamina; di-
cit nunc vento diuinæ vindictæ eradicatos, causam pro effectu po-
nens: nisi enim gens eradicata solo fuisset, non potuisset agi in exi-
lium, hoc est auerri, & quasi scopari: simile de malis omnibus habes
Sap. 4. 4. Multigena autem impiorum multitudo non erit utilis, & spuria
vitulamina non dabunt radices altas, nec stabile firmamentum collocabunt. Et
si in ramis in tempore germinauerint, infirmius posita à vento commouebun-
tur, & à nimietate ventorum eradicabuntur. Confringentur enim rami in-
consummati, &c. Ideirco noster eradicationi subdidit *abiectionem*,
sciens infinitum QD nominis vice positum: *abiectionem* inquam,
ut rei sordidæ, & abominabilis, & scopando auulsæ à solo, quæ cun-
ctis est *Sei Inpa* & *Sei adappa*, ramentum & purgamentum, 1. Cor.
4. 13. Non placet quod recentior quidam eradicatione putat significare
orbationem à marito & liberis: eo quod liberi locis aliis vocantur
parentum radix. Esto alibi sic vocentur, ut Genes. 11. 30. in Hebræo,
Exod. 13. 26. Sed hic de exilio non de orbitate agitur, & in exilium
abducti cum matribus liberi, & cum vxoribus mariti. Sed cur LXX.
Sei Inpa ut, ad claudendum mihi: Paniguerola exponit, talem me fe-
cisti, ut præ nausea cuncti claudant oculos suos, nec quisquam me
digneretur adspicere. Quid si efficacius? fecisti, ut memet ita despi-
ciam, & mei me dispudeat; sicut vomentem vomitus sui. Reuera
voluit à precedenti versiculo istud dependere, nempe nubem illam
interpositam, ne Deus miseriam eius adspiciat, sed eam penitus
abiiciat.

IM MEDIO POPVLORVM] noluit contritionem & vilitatem
meam latere, sed conspicuam esse omnibus: sicut olim fuerat gloria
mea.

TROPOLOGIA, Nubis illius explicationem pete à D. Grego-
rio lib. 13. Moral. cap. 15. ALLEGORIA est de CHRISTO, qui in
cruce videbatur à patre penitus derelictus, factus ut vermis &
euulsa arbor de terra viuentium, opprobrium
hominum, & abiectio
plebis.

Versionum
varietas.

THD.

VVLGATA.

PHE.

LXX.

Ain.

Aperuerunt super nos
os suum omnes inimici.

VERS. 49.

Posuisti nos in medio po-
pulorum: aperuerunt super nos
os suum omnes inimici nostri.

Ain cur post
Phe ponat-
tur.

Dilatatio
oris.

PERSPICVVM mendum est Græcorum codicum in quibus hæc tribuuntur litteræ AIN. Nam in Hebræo initialis est א, & sequentis vers. est י. Deinde res ipsa id satis loquitur, cum in isto oris aperte, in illo lacrymantis oculi mentio fiat. Cur tamen contra seriem alphabeti PHE præponatur litteræ AIN, vt & cap. præcedenti, & cap. 4. factum; cum cap. 1. ordinem alium AIN præposito seruaerit; fateor me ignorare. Nisi fortassis utrumque veteribus æque in vsu fuerit: sed in Psalm. 112. 113. & 119. & Prouerb. 31. semper Ain videas præcedere. Quare mihi fateor de hoc non liquere.

Queritur omnes gentes & nationes factas hostes Iudæorum; (nam Iudæi, vt nunc cunctis odio & irrisioni fuerunt) & hoc odium apertione seu dilatazione oris ostendisse. Dilatio oris genus irrisio- nis est nota: itaque aperuerunt, scilicet, ad solutiùs irridendum & conuiciandum; vel vt feras immanes ad deuorandum. Vide supr. Thren. 2. 16.

VVLGATA.

PHE.

LXX.

VERS. 47.

Formido & laqueus fa-
cta est nobis vaticinatio, &
contritio.

Timor & furor factus est
nobis, tumor, & contritio.

Non priuatam, sed totius populi calamitatem & insipientiam lu- get: eo quod inuitabilia mala incurrerant. Zedechias enim dum conatur cum Principibus effugere, in hostes, quos fugiebat, incidit: idem cum tota gente dum ducunt vanas esse minas Oneris prophe- tici, illud ipsum humeris suis imposuerunt. Laqueos tendebant Prophetis, & se illis impedicarunt; Et collabentes in foueam, quam alii struxerant, more ferarum præcipitauerunt: fugientes lineam & pictam formidinē, vt stolidi onagri, in veri exitij calles incurrerunt; & sic tandem contriti sunt. Pulchra huius loci explicatio habetur Ierem. 48. 43. *Pauor, & fouea, & laqueus super te o habitator Moab dicit Dominus. Qui fugerit a facie pauoris, cadet in foueam: & qui conscenderit de fouea, capietur laqueo: Adducam enim super Moab annum visitationis*

CORINT.

eorum, dicit Dominus. Vbi etiam pauor & fouea, vt hic Pachad & Pa- chath. Lectio LXX. est incerta. Origenes videtur legisse *חשך* & *חשך* timor & turbatio; Romana editio, *חשך* & *חשך* timor & furor; alia *חשך* & *חשך* timor & stupor, Symmachus *חשך* & *חשך* timor & furor. Duo hic adhuc notanda. Primo VATI- Vaticinatio
CINATIONEM hic significare quod prophetia minabunda, quæ so- pro onere.

let Onus dici. Nam D. Hieronymus videtur legisse *חשך* *חשך* Hæth, cum puncto in sinistro cornu, deducens à radice *חשך* *חשך* Nasā: Nec audiendi Liramus, Lateburius, & Reuchlinus, qui corrigunt; *חשך* *חשך* nulli enim codices Latini sic habent, & Hieronymus, Richard. Ru- pertus, DD. Thomas & Bonaventura legerunt *חשך* *חשך* vaticinatio: & LXX. quoque videntur legisse, vt noster, cum vertunt *חשך* *חשך* tumor, quia *חשך* *חשך* significat: Leuare seu attollere: vnde & ONVS Hebræicè *חשך* *חשך* assumptio seu eleuatio; quia prophetia huiusmodi significat, quasi quandam oneris eleuationem; (vt docui lib. 4. Magic. Disqui. cap. 1. quæst. 2. sect. 2.) Onus autem, cum abiicitur ab humeris, vt graue quid, solet conteri terræ illisum: ideo vaticinationi coniungitur CON- TRITIO. Sensus itaque dum Iudæi Prophetica onera contemnunt, & auersantur, ipsos factos esse oneri Deo, qui laborauit diu illos susti- nens: Sed tandem velut fessius abiecerit, & sic contriuerit. Sic illos adimplerioni & euentui prophetiæ causam præbuisse, & vaticinia illis in contritionem conuersa, quos Deus tam proternos proiecerit & terræ allisos instar vasis testacei confregerit. Ierem. 23. 33. *Vos estis onus: proieciam quippe vos dicit Dominus: & vers. 38. Quia dixistis sermo- nem istum: Onus Domini, & nisi ad vos dicem, Nolite dicere Onus Domi- ni. Propterea ecce ego tollam vos portans, & mox; Et dabo vos in oppro- brium sempiternum, & in ignominiam eternam, quæ nunquam memoria delebitur. Ecce vaticinium, & contritionem; cuius similitudinem explicat David, Psalm. 104. 11. quia eleuati (vt onus) allisisti me, (solo.)*

Secundo nota laqueum poni pro quibusuis insidiis, vt & foueam Laqueus.

comprehendat, quam hoc loco etiam significat vox Hebræa, *חשך* *חשך*. Noranda vt dixi allusio dum fugit *חשך* *חשך* timorem, incidit in *חשך* *חשך* foueam. Sic Isaie 24. 17. *Formido, & fouea, & laqueus super te, qui habitator es terræ. Et erit, qui superit a voce formidinis, cadet in foueam, & qui se explicauerit de fouea, tenebitur laqueo.*

Nimirum ab eo mutatus Ieremias hic & dict. vers. 43. Hispani explicant, *salto de la sartén,*

en las brasas. Quod Ammiano teste dicebant veteres, *tendere*

de fumo ad flammam, merito dicit vetus prouerbiū

fuisse, quo Plato vsus lib. 8. de republ. quando

quis vt leue & incertum malum vitet, se præcipitat in certum exitium.

Adag. de for-
midine in
foueam, &
de fouea in
laqueum.

Y

VVLGATA

VERS. 48.

Diuisiones aquarū de-
ducit oculus meus in con-
tritione filiaē populi mei.

Emissiones aquarum de-
ducet oculus meus super con-
tritionem filiaē populi mei.

פְּלִיגִים.

Contritio
populi
Filia pro
congrega-
tione.

Psal. 118. 136. *Exitus aquarum deduxerunt oculi mei*: hoc est elicia & riuos copiosos, id enim significat פְּלִיגִים *Pelagim*. Oculi mei dicit fuderunt riuos lacrymarum; dum assidue deplorant peruersitatem cordis, ruinam peccati, & contritionem vastationis populi mei. Sic sumitur contritio, sup. c. 4. in contritione filiaē populi mei. Chaldaeus filiam explicat eorum seu congregationem.

TROPOLOGICE has aquarum diuisiones enarrat S. Gregorius circa principium. 4. Psalmi Pœnitentialis, & part. 3. Pastoralis Admonit. 30.

VVLGATA.

AIN.

VERS. 49.

Oculus meus afflictus
est, nec tacuit, eo quod
non esset requies.

LXX.

PHE.

Oculus meus absorptus est
& non tacebo, eo quod non sit
requies.

YMMACHVS assiduitatem lacrymarum declarat, & explicat Hebraismum, *nec tacuit*, & causam clarè proponit, ita vertens, ὁ ὀφθαλμός μου ἐπὶ τῇ πένθει: καὶ ἡ ἐπαύρις, τὴν μὴ εἶναι ἀνῆλθαι. *Oculus meus immoratus est*, (luctui): & non cessauit (ā fletu): eo quod non esset remissio. (malorum, quæ numquam remissiora, sed acerbiora succedebant) LXX. pro *afflictus*, est, κατεσθῆναι *absorptus*, ducta metaphora ab iis, qui in aqua suffocantur, quasi dicerent oculus meus copia lacrymarū submersus fuit. Hebræum נִגְרָה *Nigerah* significat desfluere, & defluxu quasi præcipitari & absorberi.

NEC TACUIT] quantumuis maxima esset copia lacrymarum, numquam tamen desit fluere, vel exaruit, materiam nouo semper sufficiente dolore, & proinde nulla à lacrymis vacatione concessa: Hebraismum Symm. explicuit.

REQUIES] cessatio, vel remissio vindictæ diuinæ.

VVLGATA.

AIN.

VERS. 50.

Donec respiceret, & vi-
deret Dominus de cælis.

LXX.

Donec respiciat, & videat
Dominus de celo.

Non

Non est cur tō DONEC pro ut accipiamus in propriè, neque hic, neque in Psalmorum locis similibus. Psal. 109. 1. *Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*: & Psal. 122. 2. *Oculi nostri ad Dominum. Deum nostrum donec misereatur nostri*: Sed propriè pro quoad vsque. q. d. non desierunt flere, neque desinent donec exoremus. Interea cum ipsarum calamitarum procella certabit cōtinuus imber lacrymarum. Spei anchoram retinebo, si fortè tandem nos Deus adspiciat de cælis, per densæ illius nubes iræ (de qua sup. v. 44.) rimulas oculos misericordiae transmittens (quod insinuat versio LXX. *ἵνα ἴδῃ, respiciat & videat*): Propitio adspēctui intueatur populum suum, eiusque misertus miseriæ succurrat. Similis est locus Isai. 62. v. 1. *Propter Sion non tacebo, & propter Ierusalem non quiescam: donec egrediatur, ut splendor iustitiae eius*: & vers. 7. *Qui reminiscimini Domini, ne taceatis, & ne detis silentium ei, donec subleuetur, &c.*

Donec.

VVLGATA.

AIN.

LXX.

Oculus meus depræda-
tus est animam meam in
cunctis filiabus vrbs meæ.

Oculus meus racemabit su-
per animam meā præ cunctis
filiabus vrbs.

VERS. 51.

LXX. pro *deprædatur*, ἐκφυγίει, racemabit. Symmachus teste Origine, ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῆς δόξης, demergunt vel suffocant me lacrymæ. Metaphora, quam dixi, v. 49. LXX. verò significant oculum instar vindemiatoris diligentissimi: qui nec vnum hortum omit-rit, nihil animæ reliquum virium, vel lætitiæ reliquissè: quod ipsum satis indicat noster versione sua, nisi quod aptè admodum addat hanc racemationem violentam fuisse. Hebræum הִלַּח *Ollelah*. Omnes has metaphoras admittit. Sensus itaque oculos depopulatos omnem suum & spiritum vitalem. Scitis illud, *Tristitia exsiccat ossa*. Quid si iugis lacrymatio accedat?

IN CUNCTIS] Hebræum *Mikol*, potest significare, *præ cunctis*, id est, plusquam omnes filia: vel *propter cunctas*, hoc enim significat: *In* vel *q. d.* dum sigillatim singularum Iudææ urbium & vicorum deuastationem desleo. Nam minores vrbes vocantur Ierosolymæ filia, quæ metropolis. Sic Chaldaus, D. Thom. Rupert. Liran. Latebur. Varabl. Pintus, & alij.

TROPOLOGICA est interpretatio de concupiscentia ex incauto & vago sceminarum conspectu, de qua Hieronym. hic, Gregor. lib. 21. Moral. capit. 2.

Petrus Damian. epistol.

15. capit. 26.

Y 2

VVLGA

VVLGATA.

LXX.

SADI.

TZADE.

VERS. 51.

Venatione cœperūt me
quasi auem inimici mei
gratis.

Venantes venati sunt me,
quasi auem omnes inimici
mei gratis.

Cōtinuatio.

INTER Iudæorum scelera non minimum fuit, quod in Ieremiam rectè monentem cōmiserunt: quare, cum scelera fuerint causa publicæ punitionis, meritò publicis tribulationibus priuatas suas permissit. Nam ad litteram hæc accipio de Ieremia, cum Origene, Palcasio, Ruperto, Lateburio, & aliis.

VENATIONE] laqueos & insidias falsæ accusationis mihi posuerunt, 3. 36. 26. *Præcepit Rex Ieremiel filio Amelech, & Saraia filio Ezriel, & Selemia filio Abdeel, ut comprehenderent Baruch scribam & Ieremiam Prophetam abscondit autē eos Dominus,* ad tempus: nam postea passus capi Ieremiam ad portam Benjamin à Ieria filio Selemie, c. 37. 12. de huiusmodi consiliis eorū queritur c. 11. 19. hic elegans est *אָפּוֹרְטִי* Hebræorum *צִדְדִּי צִדְדִּי* Srod Tzaduni, venando venati, & LXX. *ἀπορτίς* id est *ἀπορτίς* 141.

Comp. aucu
pis.

QVASI AVEM] aucupi ergo cōparat illos in quorū iniusta odia incurrerat: contra David se euasisse narrat pedicas huiusmodi, *Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium.* Psal. 123. 7.

Gratis odif
se vel ini
quē odisse.

GRATIS] nulla in re per me læsi, sed multis mihi beneficiis obstricti, nihil etiā commodi de mea consecuturi morte, alibi noster reddit frustra, aut iniquē. Prouerb. 24. 28. *Ne sis testis frustra contra proximum tuum.* Pl. 37. 21. *multiplicati sunt, qui oderunt me iniquē.* Vbi licet D. Ambrosius notet discrimen inter gratis odisse, & iniquē odisse, semper Hebræicè est idem *חִנֵּם* Chinem. Sed Græcè illic *ἀδίκως*, hic *ἀδικίαν*. Hisp. de balde y sin prouecho, o sin causa. Pl. 34. 7. *gratis absconderunt mihi interitū laquei mei: superuacue exprobrauerunt animam meam.* Psal. 108. 3. *expugnauerunt me gratis.* Pl. 118. 161. *Principes persequuti sunt me gratis.*

Perire, quid.

ALLEGORIA est de CHRISTO, ut voluit D. Hieron. & Olympiodorus hic & Ruffin. in Symbolum circa medium. Obstrepit Figueirus, illud in seq. versu, dixi; *Peri* non posse adaptari CHRISTO. Quasi non ipsemet sit questus, se à Parte derelictum, & exclamarit, *Consummatum est* id quid aliud, *Eli, Eli, Lamasabatani* id est quid dereliquisti me? quo puto respexisse LXX. v. 54. cum pro, *Peri* verterunt *ἀπορτίς*, repulsus sum; qua voce vertit verbum Hebræū *נָגַח* Gazari, quo Hebræis etiam significatur *abscissio* eodem sensu. Nam Psal. 88. secundum Hebræos 6. LXX. & noster vertunt repellere: sed Isai. 53. 8. noster vertit idem verbum; *abscissus est de terra viventium.* LXX. verò, *tollitur de terra vita eius.* *אָפּוֹרְטִי*, ut etiam vertit D. Lucas Actor. 8. 33. Vbi noster, *sublatu* est. Vnde apparet abscindi à vita, repelli vel derelinqui à Deo, & perire pro iisdem capi & significare

ficare dumtaxat mortem certam & auxilio destitutam.

TROPOLOGIAM pete à Diuo Gregorio lib. 26. Moral. c. 32.

VVLGATA.

SADI.

LXX.

Lapsa est in lacum vita
mea, & posuerunt lapi
dem super me.

Occiderunt in lacu vitam
meam, & imposuerunt lapi
dem super me. VERS. 53.

Tamquam iam mortuus, aut saltem certò moriturus fui demissus funibus in tetrum & canosum carcerem; qui erat in laci seu cisternæ modum defossus, & adeò angustus, ut me vix in eo possem commouere; quem illi mihi sepulcri potius loco, quàm custodiæ destinabant. q. d. viuum sepeliuerunt. Loquitur de carcere in domo Melchir, de quo Ierem. 38. 6. vbi v. 9. expressè dicitur in eum missus, ut ibi fame moreretur. Illic quidem lapidis impositi non fit mentio, sed moris id fuit, ut Daniel. 6. 17. *allatusque est lapis unus & positus super os laci.* tum ne possent exire, & ne vllà luce fruerentur; denique ut sciarent illic sibi moriendum. Ea est vis vocis Hebrææ *מָצַץ* Tzamath succidit, excidit: ideo LXX. *ἔθαψον* Gav, occiderunt. Ex hac phrasi pendet interpretatio loci psal. 68. 16. *Eripe me de luto ut non insigam: libera me ab iis, qui oderunt me, & de profundis aquarum. Non me demergat tempestas aqua, neque absorbeat me profundum: neque urgeat super me puteus os suum.* hoc est lapide clausum & profundo demersum luto, suffocatum aquis, regat & opprimat. *בּוֹר* Bor significat carcerem angustum, puteum, lacum, foueam, sepulchrum. Chald. *cecerunt lapidem in me.* quod expono super me, sensu quo noster: non de lapidatione cum Quinquarboreo. Nam quod in Agypto lapidatus scio, sed id accidit post hæc tempora.

Ieremix car
cer.Putei pro
carcere la
pide obru
rabantur.Locus ps.
68. 16.

בּוֹר.

VVLGATA.

SADI.

LXX.

VERS. 54.

Inundauerunt aquæ su
per caput meum: dixi: Pe
rij.

Supereffusa est aqua super
caput meum: dixi, repulsus
sum.

Maximæ tribulationes & creberrimæ ita me obruerunt, ut etiam vitra verticem meum ascenderent, & me iam tamque merluræ viderentur. Psalm. 68. 2. *intrauerunt aqua usque ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, & non est substantia. Veni in altitudinem maris & tempestas demersit me.* Psal. 87. 7. *Super me confirmatus est furor tuus: & onches sicut tuos induxisti super me.*

Aque tribu
lationes.

Y 3

Dixi

174 GLOSSE LITTERALES

perire & ab
eundi à DeoParcarū fa-
bulæ origo.

DIXI: PERII] cogitavi prorsus mihi in eo lacu pericundum: quia sic essem à Deo derelictus & repulsus. vide quæ dixi 3. v. 52. in allegoriâ, de hac voce, 712. Ezechiel. 37. 11. *Peri: spes nostra, & abscessi sumus.* Sumpta Metaphora à textentibus qui, cum finiunt, licium abscindunt. habes Isaia 38. 12. *præcisus est, velut à texente, vita mea, dum adhuc ordire succidit me.*] hinc orta fabula trium Parcarum stamina vitæ nentium & succidentium.

ALLEGORIA: cogitare quomodo CHRISTVM captum venatione caperunt gratis; quomodo in tribunalibus & in atriis Caiaphæ & Pilati mundauerunt aqua super caput eius; quomodo in cruce dicit, *peri*, querens se derelictum; quomodo in sepulcro clauso & obsignato potuit dicere, *Lapsa est in lacum vita mea, &c.*

VVLGATA.

COPH.

VERS. 55.

Inuocaui nomen tuum
Domine de lacu nouissi-
mo.

LXX.

COPH.

Inuocaui nomen tuum Do-
mine de lacu infimo.

נחם.
Jeremia ult.
carcer ver-
siones con-
ciliatæ.

N hoc meo ultimo carcere Deus preces ad te fudit. NOVISSIMO] Hebræum נחם *Tachioth* significat valde profundum, à radice נחם *Tachath* subter vel inferius, noster, vt ambiguitatem tolleret, respexit ad historiam, quia posterior puteus priore carcere Ieremiæ altior fuit: & legimus d. c. 38. 6. eum ibi in imo ceni infixum. R. Salomon (vnde nescio) affirmat fuisse 166. pedum altitudinis. Merito itaque LXX. vocant *lacum imum* seu infimum. Alij vertunt *lacum profunditatum* hoc est valde profundum: alij *lacum inferorum*, eodem sensu quoad Ieremiam. Sic psal. 87. 7. *posuerunt me in lacu inferiori.* Sic Ionas ventrem ceti profundum, vocat *ventrem inferi* cap. 2. 3.

ALLEGORIA: in cruce suspensus CHRISTVS Dominus oratuit Deum pro crucifigentibus, & pro totius humani generis liberatione. ait Apostolus: *in diebus carnis sue* (hoc est quamdiu vixit) *preces supplicationesque ad eum, qui possit illum saluum facere à morte, cum clamore veludo, & lacrimis offerens, exauditus est pro sua reuerentia.* Hebr. 5. 7. lege S. Cyrill. Alexandrin. lib. 10. in Ioan. cap. 9.

VVLGATA.

COPH.

VERS. 56.

Vocem meam audisti;
ne auertas aurem tuam à

LXX.

Vocem meam audisti. Ne
abscondas aures tuas ad de-
precari

IN THRENOS IEREM. CAP. III. 175

singultu meo, & clamori- || *precationem meam.*
bus.

In Complut. & Regiâ optimè hic versus in Græco distinguitur, iuxta nostram versionem & fontem Hebræum: in quibus satis clara omnia.

VOCES MEAM] submisso qui me de lacu liberaret Abdemelech Æthiopo. lege d. cap. 38. Ierem. à v. 10.

NE AVERTAS] itaque nunc etiam exaudi me; ne obtures aures tuas, vt non exaudias orationem meam gemitu & valido clamore comitam; singultu & suspiriis potius, quam verbis contextam. Chaldeus explicat, vt saltem respirare queam & te deprecari. quod durius est. etiam si placuerit viro erudito. LXX. istud à *singultu meo* non transtulerunt, est tamen in Hebræo: fors per *sinu* intellexerunt orationem cum clamore & suspiriis fusam; qualis solet esse indigorum & egenorum. nam *sinuay*, indigeo; inde, traductum ad orationem: ALLEGORIAM posui ex d. v. 7. cap. 5.

VVLGATA.

COPH.

Appropinquasti in die
quando inuocaui te: dixi-
sti, Ne timeas.

LXX.

In auxilium meum appro-
pinquasti: in die, qua inuo-
caui te, dixisti mihi, ne timeas.

VERS. 57.

Nihil moratus carceris mei profunditatem, tenebras, horroremq; ad me suppetias laturus accessisti: & internâ insuper locutione firmasti.

DIXISTI] LXX. addunt *mihi*, quod certè subaudiendum fuit. Dei dicere est facere. Sensus itaque, interno instinctu reddidisti me securum, & animo meo timorem mortis absterxisti: Posset etiam explicari, dixeris enim mihi olim ne timerem; iuxta illud Dei Ierem. 1. 17. *ne formides à facie eorum: nec enim timere te faciam vultum eorum, &c.* Sed præstat capere vt dixi, vt respiciat ad historiam d. cap. 38. quando per Abdemelech eum Deus eripuit.

ALLEGORIAM de CHRISTO pete hic à D. Hieronymo: quoad TROPOLOGIAM de efficacia orationis cum gemitu digna lectu Nauartete suppeditabit.

Y 4

VVLGA

VERS. 58.

VVLGATA.

RES.

Iudicasti Domine causam animæ meæ, redemptor vitæ meæ.

Iudicare causam animæ.

ERGIT narrare suas à populo persecutiones, & Dei liberantis beneficium.

IUDICASTI] Hebraicè; *riscatus es Domine riscas anima mea.* Hisp. *tu as señor venido por mí. as tomado mi pendencia por mí.* Iudicare causam animæ duo potest significare. Primò ferre sententiam in fauorem. Secundò vlcisci ab opprimentibus. Deus primò modo iudicauit, quando per Regem, agente Æthiopo, Ieremiam iussit carcere educi, & quotidie vno pane dato ali. Sic eum redemit à fame, d. c. 38. Secundò autem modò, quando pseudopphetam interfecit, c. 18. 17. & Ieremiæ persecutores Regem ac alios in manus Nabuchodonosoris tradidit, c. vlt. Sicut Ieremias prædixerat.

VERS. 59.

VVLGATA.

RES.

Vidisti Domine iniquitatem illorum aduersum me: iudica iudicium meum.

Conciliatio versionum.

שָׁמַר.

INIQVITATEM] *עוֹנֵה* *Anatha* propriè significat peruersitatem, siue calumniam qua quis in iudicio evertitur: dolos & machinationes quibus Iudæi contra Ieremiam vsi, vt cum finxerunt eum transfugere ad hostes cap. 37. 18. item fingere prophetiam & dissoluere corda militum, cap. 38. 4. & cap. 43. 2. LXX. *ταπεινάς* exasperationes seu turbationes: noster *iniquitatem*, nempe calumnias (vt dixi) & tyrannicas actiones quando cæsum & captum conati fame necare. d. cap. 38.

Imperatius pro futuro.

IUDICA] discernes inter causam illorum & meam. istud & sequentia non sunt imprecantis, sed prophetantis quæ futura. itaq; sunt imperatiui pro futuris, iuxta canonem propheticum, vide quæ dixi Threni. v. 20. & 22.

VVLGA.

L X X.

RESCH.

Iudicasti Domine iudicia anima mea: redemisti vitam meam.

VVLGATA.

RES.

Vidisti omnem furorem, vniuersas cogitationes eorum aduersum me.

Complutens. & Regij clariùs & omnes cog. in Hebræo est asyntheton, subaudienda copula, etiam in nostro.

OMNEM FVROREM] furibundè acerbis odiis in me sentientium, tamquam à me, non beneficiis, sed iniuriis atrocibus affecti. Vox Hebræa significat vindictam seu ultionem à radice *נָקַם* *Nagam* vt verit noster psal. 18. 48. & hic LXX. *יָדַעְתִּי*. Sed ultionem Hebræi de quauis rabientis sentitiā vsurpant, vt & ultorem pro truculento. Psal. 8. 3. *ut destruas inimicum & ultorem.*

Ultio pro sententiator quid.

COGITATIONES] Chald. Scelerata studia, nempe calumnias & Strophas, dicentium; *Venite & cogitemus contra Ieremiam cogitationes, & percutiamus eum lingua, & non attendamus ad vniuersos sermones eius.* cap. 18. v. 18. & 20.

Hæc ALLEGORICE de CHRISTO, TROPOLOGICE de animâ explicat Olympiodorus in Carenâ.

VVLGATA.

SIN.

Audisti opprobrium eorum Domine, omnes cogitationes eorum aduersum me.

ON solum animo mihi mala machinati fuerunt, sed etiam in verba contumeliosa, & facta ignominiosa prorupunt; quorum nihil te latuit, sed omnia cognouisti clarissime.

DOMINE] Hebraicè est *יְהוָה*, Græcè nihil ei respondet.

VVLGATA.

SIN.

Labia insurgentium mihi, & meditationes eorum aduersum me tota die.

Dependet à præcedenti, & subaudiendum, *audisti Domine.* LABIA] Labia obloquia, & suggillationes, & increpationes, & insultationes.

INSURGENTIVM] contra me, Chaldaus. qui me pedibus subiicere

L X X.

CHSEN.

VERS. 61.

Audisti opprobrium eorum, omnes cogitationes eorum aduersum me.

L X X.

VERS. 62.

Labia insurgentium mihi, & meditationes eorum aduersum me tota die.

Labia. Insurgere.

178 GLOSSÆ LITTERALES

subicere, & conculcare conabantur. Gen. 8. 4. *consurrexit Cain contra fratrem suum.* Psalm. 17. 40. *Supplantasti insurgentes in me.*

MEDITATIONES] conatus, studia. *חנן* *Hana* significat meditari & sedulo mente pertractare.

VERS. 63.

VVLGATA.

SIN.

Sessionem eorum, & resurrectionem eorum vide, ego sum psalmus eorum.

LXX.

Sessionem eorum, & resurrectionem eorum, inspicie in oculos eorum: retribues eis retributionem Domine iuxta opera manuum suarum.

De versione
& lectione
LXX.

Multiplex hic dissensio occurrit Græcorum codicum. Nam Aldinus, & Vaticanus primò illud *inspicie* iungunt cum sequentibus quod Complut. & Regius iungunt precedentibus, *ἀνασσειν αὐτῶν ἐπὶ ὅλῳ* *anasein autōn epì holō*; ut & Hebræa & Chaldaea hodie: sed hoc parui momenti est: Secundò, quod maioris est, in Aldino & Vaticano est, *ἐπὶ ὅλῳ* *epì holō* *ὀφθαλμοῖς αὐτῶν* *ophthalmois autōn*, pro eo quod habent Complut. & Regius *ἐν ὅλῳ* *en holō* *αὐτῶν* *autōn*; quod est consentaneum Hebræo & Chaldaeo: Potuit esse verus & facilis error librariorum ex *ἐν ὅλῳ* *en holō*, facere *ἐπὶ ὅλῳ* *epì holō*. Theodoretus hic intercidit. Origenes & Olympiodorus legerunt ut habet Vaticana; ille exponit, etiam eis etiam gravis ad videndum; iste, inspicie in scopum & propositum eorum, quia propositum & finis est vestri oculus animi. Tertio Aldinus & Vaticanus, *retribues eis*, &c. adhuc tribuunt litteræ *ψ*: unde sequeretur litteræ *π* tantum relinqui duos versiculos. Sed Complut. & Regius tribuunt illa sequenti litteræ, quemadmodum Hebræa & Chaldaea, quod acrostychidi consentaneum, quæ inchoatur, *חנן*.

Sessio & resurrectione.

SESSIONEM] quia quicquid homo agit, cogitat, loquitur; id solet agere, cogitare, loqui, surgens, sedensve (hoc est operans vel quiescens:) ideo Hebræi cuncta dicta, facta, cogitata comprehendunt sessionis & resurrectionis vocabulis. Petit ergo ut intueatur omnia eorum studia, nempe cogitationes, verba, & opera: quod solent Latini dicere; *ioca*, *seria* nosse: id est siue ocidentur, siue aliquid tractent. Psalm. 138. 2. *tu cognouisti sessionem meam, & resurrectionem meam.* quod explicat sequenti versu; *Intellexisti cogitationes meas de longe: semitam meam, & siniculum meum inuestigasti.* (hoc est studia, & functiones) *Et omnes vias meas prauidisti: quia non est sermo in lingua mea.* scilicet quem non prauideris.

Adag. Esse
Psalmum
aliorum.
Locus psal.
138. 2.

PSALMVS FORVM] modulamen Chaldaeus hoc est materia risus, dictiorum, & cantilenarum. Job. 30. 9. *In eorum canticum versus sum, & sicut sum eis in prouerbium.* Psalm. 68. 13. *Aduersum me loquebantur qui sedebant in porta.* Honoratores, qui in portis iudicia exercebant)

IN THRENOS IEREM. CAP. III. 179

bant) & in me psallebant, qui bibebant vinum, hoc est etiam nepotes qui genio indulgebant, & à feriis erant alieni.

ALLEGOR. est de CHRISTO crucifixo, in quem omnes blasphemabant, Principes & Sacerdotes, latro & praterentes; *Vah! qui destruit templum, &c.*

VVLGATA.

THAV.

Reddes eis vicem Domine, iuxta opera manuum suarum.

VERS. 64.

LXX. Seruarunt paronomasiam, *ἀποδοῦναι ἀνταπόδομα* *apodounai antapodoma* *retribues retributionem*: Sed noster, quam non inuenit in Hebræo, non censuit ponendam.

Consideratâ Ieremias præteritâ crudelitate Iudæorum in ipsum; quæ typus erat futuræ in CHRISTVM; extremum eis pro istis meritis exitum per Romanos inferendum, vaticinatur. Sic Origenes, D. Hieronymus, Rupertus, & Aquinas, melius longè quàm Litanus, & Lateburius, qui, cum Rabbis, capiunt de excidio Chaldaeorum per Cyrum.

VICEM] condignam facinoribus retributionem, malis malam ut addit Chaldaeus. Sic psalm. 27. 4. *Da illis secundum opera eorum, & secundum nequitiam adinventionum ipsorum.* Secundum opera manuum eorum tribue illis: *redde retributionem eorum ipsis.* imperatiui pro futuris. Isaia 59. 18. *Sicut ad vindictam quasi ad retributionem indignationis hostibus suis, & vicissitudinem inimicis suis: insulis vicem reddet.* Sicut fecerint, patientur. talionem accipient.

Retributio;
in malum.

Vicem reddere.

VVLGATA.

THAV.

Reddes eis scutum cordis laborem tuum.

LXX.

THAV.

VERS. 65.

Reddes eis tegumentum, cordis mei laborem.

Chaldaeus: dabis eis vexationem cordis, & afflictio tua fatigabit illos.] Verum quidem est, quod ait: sed mentem prophetæ non videtur affecurus. Malo exponere; obteges, & circumdabis illos mentis hebetudine, stultitiâ, & excecatione, quam vocat *scutum cordis*, non protegens à calamitate; sed à bono, impediens ne concionatorum veritatis iacula in mentes eorum penetrent. Adspicit enim ad velamen, quod Iudæis impositum, quod Isaia prædixerat, cap. 6. 9. *vade, Isaia locus, & dices populo huic: Audite audientes, & nolite intelligere: & videte visio-*

Iudæorum
velamen &
excecatio.

Z 2 nem,

180 GLOSSÆ LITTERALES

nam, & noluit cognoscere. Exceca cor populi huius, & aures eius aggraua: & oculos eius claudet: ne forte videat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat, & conuertatur, & sanem eum. Vbi pro exceca Hebraicè est חשמה *Hasmeh* impingua, incrassa (nam שמן *Scaman* pinguedo) & LXX. *καταχύνω* incrassatum est cor: & sic Chaldaeus, iuxta nonnullos, טפיש *Tepish* impinguat. ideo patet excacationem hanc nihil aliud esse, quam mentis quandam obesitatem, & hebetudinem ad credendum, & obstructionem quæ impediatur cælestis doctrinæ influxum, & obstruat radiis lucis Euangelicæ. idcirco rectè noster Scutum, & LXX. *ἐπισκοπή*, q. d. Scuti ante pectus vel supra caput prætenturam. Hebraum *Magen* מגן deducitur à themate גגן *Gagan*, tegere & operire instar Scuti, iuxta RR. Ioseph & David Kimchi, & Salomonem Iarrium. Qui Hebræi norunt, statim intelligunt acutam allusionem, quia Hebræis psalmus seu cantillatio dicitur נגנן *Neginath*; Scutum verò, vnius litteræ mutatione, מגנן *Meginath*. Concinne igitur propheta: Ego illis fui psalmus *Neginath* (Sup. v. 63.) ideo tu illis equa lance rependes *Meginath* Scutum. Vel sanè, dabis illis pro latitâ & cordis dilatatione, marorem ac cordis oppressiorem. Quid enim luctuosius aut lethalius est, tali cæcitate?

Labor.

LABOREM TVVM] afflictionem, passionemque. Nam CHRISTI excessus & perpeffiones vilipensi Iudæis, obstinationem, & perniciam miserorum augent, atque confirmant. Eo ipso enim quod viderunt eum in carne passibili, & formâ serui tam multa tam ignominiosa ferre ac perpeti, magis indurati sunt, vt crederent Messiam non esse, vt Rupertus insinuat. Aptissime verò vocat *Laborem*, quem triginta quinque annis laborauit sustinens, vt loquitur Isaias cap. 54. & חלחך *Thalathach*, non deducitur à radice חלה *Chalah* imprecari seu exacerari, vt volunt nouatores; sed à radice לחך *Lach*, molestari, affligi, laborare.

Peccata sunt labor, Deo.

TVVM] Sic est Hebraicè, & Chaldaicè, quia, vt noster, referunt ad ipsum Deum; qui *καὶ ἀνθρωποπατίας* laborat sustinens & quasi subferuiens hominum peccatis. Isai. 54. *laboravi sustinens*, dicit Dominus & luculentissime cap. 43. 24. *Servire me fecisti in peccatis tuis, præbui mihi laborem in iniquitatibus tuis.* & sic accipio quod Complut. & Regij libri habent *καρδίας μόχλον* cordis laborem, seu, vt Latij vnâ voce, *cordolum*. alij libri *καρδίας μου μόχλον*, cordis mei laborem, de ipso propheta: quod minis consentaneum nostro, & fontis.

VVLGATA.

THAV.

VERS. 66

Persequeris in furore,
& conteres eos sub cælis
Domine.

LXX.

Tu persequeris eos in ira,
& absumes eos de sub cælo
Domine.

Frustra

IN THRENOS IEREM. CAP. III. 181

Frustrâ verò vindictam tuam conabuntur effugere: vestigiis illorum insistes, à tergo semper illos insequeris: describit hoc David. Psalm. 82. 14. *Deus meus pone illos vt rotam: & sicut stipulam ante faciem venti.* Sicut ignis, qui comburit siluam: & sicut flamma comburens montes: Ita persequeris illos in tempestate tua: & in ira tua turbabis eos. Seneca in Here. Furere:

Vltor Deus effugi nequit.

Sequitur superbos vltor à tergo Deus.

Nec sequitur tantum, sed assequitur. Ideò veteribus Nemesis (quàm vt Deam vindictæ colebāt) inuitabilis, ἀπὸς εἰς Νέμεσις, vt ait Paulinus, *ὅτι τὸ μὴ εἶναι αὐτῶν ἀποδιδέσθαι*, quod eam nihil effugiat; vel (iuxta Eustathium) *διὰ τὸ τῆς θείας δίνας ἀναπιδέσθαι*, quoniam diuinæ vltionis nullum suppetat effugium.

Nemesis inuitabilis.

CONTERES] LXX. *ἀβσும்* *absumes*, vt ignis stipulam. Hebraicè desolabis, disperdes, à radice *סח* *Sacham*, quæ non differt significatione à *סח* *Sacham*, vult significare se planè annihilaturum, vt nec puluisculus supersit, locutio Hyperbolica: dixerat indurados, addit conterendos, quod durarum rerum est proprium, & quidem pertinaces duplici contritione, Ierem. 17. 18. in hac & futura vita.

SUB CÆLIS DOMINI] Hebraicè *de sub cælis*, hoc est penitus vbiuis locorum, ex rerum natura disperdes. Domine legunt omnes Græci & Latini libri, nec audiendi; qui malunt *Domini*, q. d. de sub cælis tuis. Sicut Exod. 24. 1. *Ascende ad Dominum*, id est ad me. Sed illic Deus ipse de se loquitur, vt de tertio; hic Ieremias Deum alloquitur: nec necessarium eo confugere.

De sub cælis.

ALLEGORICVS est sensus de CHRISTO & Iudæorum pertinacia secundum quosdam: mihi potius hic videtur literalis, & continuari cum cap. sequ.

TROPOLOG. De scuto pertinaciæ multa S. Gregor. d. cap. 30. & homil. 22. in Euangelia. Pertinaciæ scutum.

Z 3

THRE

THRENI seu CAP. IV.
ARGUMENTVM: ET
CONTINUATIO.

CAPITE superiore narrauit qualia & quanta ipse passus, ut IESU CHRISTI figura: addidit de pena cecitatis: quam, propter Messie sui necem, Iudei erant incursum: nunc nobis prophetico spiritu & more, quasi iam gestum proponit excidium gentis per Romanos, & hoc acerbè deplorat: de qua re legendi Iosephus Gorionides, qui Hebraicè hoc descripsit, Fl. Iosephus Matthie F. qui Gracè; Hegesippus, qui Latine, Prosa; & Petrus Apollonius, qui Latino carmine. Sic omnes alphabeti optimè cohærent: nec cogimur dicere eadem sæpius repeti aut inculcari: multo minus cogimur cum B. Isidoro, R. Salomone, & multis aliis interpretari de Rege Iosia: quæ interpretatio refellitur, quia præcedentibus capitibus defleuit clades acceptas regibus Sedechia & Ioakim: cur igitur ad hysteroptereron confugiunt dicentes, cum historie perturbatione, quæ prius acciderant, posteriùs defleta? Præterea quando Iosias occisus, nondum Iudei grauius peccarant quàm Sodomitæ rigidè loquendo, quod dicitur hic vers. 4. Neque tunc hostis ad urbem accessit, nec matres filiis paste, & alia similia, quæ hic deplorat. Quod argumentum validum est contra illos; qui litteralem sensum non ad prophetiam, sed ad nudam historiam rerum iam præteritarum referunt.

VVLGATA.

ALEPH.

VERS. I.

Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est

LXX.

Quomodo obscurabitur aurum, mutabitur argentum color

color optimus, dispersi sunt lapides sanctuarij in capite omniū platearum. || bonum: Effusi sunt lapides sancti in Principio omnium viarum.

NECIPIT à Sacris, & deplorat deflagrationem templi: cœpit incendium iniecta à milite hasta ignita in fenestram auream, frustra conato Tito prohibere, ut narrat Iosephus, & ex eo Apollonius Collatius libr. 4. his versibus: L.

---labemina tandem
Vota ducis (sue hic casus: seu * numinis illa
Mens fuit) erexit: facti non cognitus auctor:
Sed leuis accenso penetraui lancea ferro
Secum alimenta trahens; patulæque exceptæ fenestra
Interiore loco (sic fors dabat.) arida carpsit
Fementis adiuta suis: volat, ilicet ignis
Stior, & partes (dictu mirabile) totas,
Vndique materiam nactus, rapit, atra fenestris
Exundat, sumi nubes, atque æthera fuscant.

Templi vltimum excidium.

* Hoc verū, vt bene Iosephus.

Accidit Augusti decima, qua die olim à Nabuzardan fuerat incensum. Seuerus lib. 2. Sacre Historiæ cæteris repugnat, cum vult Tito placuisse templum dirui: credendum potiùs Iosepho Matthie lib. 7. de bello Iudaico cap. 9. & 10. & Bengorioni lib. 2. c. 26. Hegesippo. lib. 5. cap. 42. Glycæ lib. 3. Annal.

OBSCURATVM] fuligine propter incendium.

AURVM] auro refertum, splendens & collucens omne templum: de vocabulis Hebræis aurum significantibus abundè egi in Cant. cap. 5. vers. 11.

COLOR] Hebraicè כָּתֵם Katem: quid significet, Hebræi Grammatici certant, & adhuc sub indice lis est. R. Salomon exponit suppellectilem vasorum aureorum, baxilla. R. Iona margaritas, perlas: alij, annulum. Noster, optimè in re obscura, retulit ad auri ornatum: vt sit sensus de colore probatissimæ auri tincturæ; nam Aqu. solet כָּתֵם vertere, & hoc est tincturam, vulgò esmalte: & quia sic solet aurum candore purissimo exornari, LXX. ad hanc tincturam respicientes vertunt, ἀργύρεον. Nec enim puto illos legisse כָּתֵם Kethph. Nostri versio potest etiam intelligi de probatissimo & rutilantissimo auri fulgore.

DISPERSI,] dissecti huc illuc.

LAPIDES SANCTVARIJ,] Dne sunt interpretationes bonæ. Nam tertia de gemmis sacerdotalibus, non placet; quia has nunquam milites abieciissent, sed summa cura sibi seruassent: reliquarum duarum; vna est de saxis inauratis & inarmatis pretiosis, quibus templum constructum fuerat, quæ per triuia & compita concalcanda dissecerant. Altera, vt hæc sint dicta per Metaphoram; Aurum sit

Metaphoræ expositio Auri.

Coloris optimi. *fit sapientia; color optimus, religio Iudeorum antiqua; quæ duo plane tenebris obsita, & fuligine infuscata fuerunt. post IESU necem necessariam. Per lapides sanctuarij intelligi Sacerdotes & Leuitas, qui vel occisi & insepulti in compitis & plateis abiecti, vel venundati, vel in captiuitatem abducti; vel etiam alij ciues Sionij, de quibus id vaticinatus Ieremias cap. 14. 16. & populi quibus prophetiam erunt procelli in viis Ierusalem, præ fame & gladio & non erit qui sepeliat eos. Sic etiam B. Petrus Christianos vocat lapides Ecclesiæ 1. Canon. 2. 5.*

Caput plateæ. *In capite omnium platearum] vix plateam videas, aut visas, quin statim strata cadauera occurrant. Nam caput pro initio positum. Ilias cap. 51. 20. Filij tui prosceli sunt, dormierunt in capite omnium viarum.*

ALLEGORIAM optimè proponit D. Hieron. TROPOLOGIAM Gregorius p. 2. Pastoral. curæ, admon. 7. & in Euangel. hom. 17. & lib. 18. Moral. cap. 20. lib. 27. cap. 26. lib. 34. c. 8.

VVLGATA.

BETH.

YER. 2. Filij Sion inclyti, & amicti auro primo: quomodo reputati sunt in vasa testea opus manuum figuli.

DIXERAT de lapidibus pretiosis Sionis: aptè transit ad filios Sion, tum quoniam in Hebræo magna est similitudo vocum אבנים Abanim lapidum, & בנים Banim filiorum: tum quia sicut domus lapidibus, sic familias mris sunt edificari: idè illis edificare domum. significat filios gignere, vt habes Deuteron. 25. 9. & Exod. 1. docui Genes. 16. 2. Igitur vel intelligunt hoc versiculo describi calamitatem principum & nobilium iuuenum, sine villa Metaphora, vel cum Metaphora. Per Metaphoram sensus est, quomodo qui prius strenui & fortes virtute, decori sapientia; nunc ignaui, & fragiles ad peccandum sic Origen. hom. 9. in Num. Sed ista mihi Tropologica videtur. Sine Metaphora; quomodo iuuenes strenui, & fortes, nobiles, & opulenti, auro, quo vestiti erant, pulchriores; vel, qui auro inclusi videbantur more pretiosarum gemmarum; vel auro purissimo pretiosiores; nunc squalore, situ, pedore obsiti, vasorum vilium more ab hostibus ignominiose sunt habiti (sic Chald. & Origines hic.) Omnes istæ interpretationes coniungi possunt, propter Hebrææ vocis latitudinem, de qua statim.

INCLYTI] Hebræicè, pretiosi.

AMICTI

AMICTI AVRO] אבנים חמטלם Hamsulaim Baphaz, quod si deducas primam vocem à שרר cum puncto in sinistra, שרר significat vestem, quod noster interpretes secutus. Si verò à radice שרר Maschal, assimilari, tunc indicatur comparatio cum auro, hoc videntur sequi Chaldaei, qui, similes erant, & LXX. qui vertunt ὁμοιωσι τοῦ χρυσοῦ: quod Origenes explicat hic, auro pretiosiores, eodem serè sensu Nazianzenus orat. 1. de pace, exponit ἀποδιδυμῶσι, qui auro pretiosissimo oppositi; scilicet (vt Latini dicunt) quos contra aurum non carum: nec abludit Olympiodorus hic, qui censer aurum pro quantis re pretiosa poni, & metaphoram duci ab his quæ in statera appenduntur, q. d. ex aduerso poterant rebus pretiosissimis appendi.

IN VASA TESTEA] figlinis nihil fragilius, nihil vilius: idè potest comparatio institui iuxta vitramque vasorum testaceorum proprietatem. Iuxta priorem, cum agatur de ultimo Iudeorum excidio, a quo nunquam restituti; sicut vas testaceum semel contritum non potest redintegrari. Ilias 30. 14. Commineuit sicut conteritur lagena figuli contritione perualida: & non inuenietur de fragmentis eius testa, in qua portetur igniculus de incendio, aut hauriatur parua aqua de fovea: (Sic Theodoretus) significat id à Ieremia, iussu Dei, verbis & actione c. 18. 10. Et conteres lagunculam in oculis virorum, qui ibunt tecum. Et dices ad eos: Hæc dicit Dominus, exercituum: Sic conteram populum istum, & ciuitatem istam, sicut conteritur vas figuli, quod non potest ultra instaurari.] Iuxta posteriorem proprietatem videtur non minus apta explicatio, si dicamus institui antithesim, qui prius erant in Sione (domo Domini) vasa in honore, nempe aureæ patere & crateres, facti sunt vasa ignominie, nempe testaceæ matule & viles ollule: iuxta illud Apostoli, ad Rom. 9. 21. An non habet potestatem figulus luti, ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam. hoc est vnum in viis honestos, aliud in inhonestos & spurcos. & sic ollæ Latini vsurpant pro vili & muliebri patientia, vt in illo secundum nonnullos, olla legi, & in Hispanico quædo no pue de seruir de olla siue de cobertera, si non vitis patellæ, erit operculo. clarè hæc fuit sententia Paraphras. Chaldaæ hoc loco, non quam habes in Regiis bibliis, sed melioris edite & versæ à Quinquarboro his verbis, profani eos percusserrunt in cubilibus suis: ex eis etiam nonnullos quod eis delectationi essent, contemplari sunt propter illorum formam egregiam, vel, & ex illis contemplati sunt etiam, quos pepererant mulieres pulchros, ad delectationem ipsorum.] Significat non virginibus modò, sed & adolescentibus turpiter abusus victores. Notum quàm hoc vitio non mihi inf. cap. 5. vers. 13.

TROPOLOGIAM pete ab Origin. d. honil. 9. in Numer. & aliam à S. Bernardo sermone secundo de verbis Apostoli. Non est verbum Dei.

Conciliatæ versiones.

Comparatio vasis, testaceæ.

vasa ignominie.

Ollæ pro partibus inhonestis.

Aa

VVLGA

VVLGATA.

GHIMEL.

Vers. 3. Sed & lamiae nudaue-
runt mammam, lactaue-
runt catulos suos: filia po-
puli mei crudelis, quasi
struthio in deserto.

Impietas
marci Hie-
rosolymita-
narum
Lamiae.

חני.

Sirenes.
לילית.
Strix.

TRANSIT ad alterum sexum, quem docet impietate & cru-
delitate *ἡ δὲ ἑρπύλη*, superasse truculentissimas feras, &
obliuiosissimas feras. Cum *Lamiae* dicit, vnam speciem
ponit pro toto genere; nempe eam de qua multa crudelia
vulgò circumferantur, vtpote vorare homines, præcipue infantu-
los, umbilico tenus esse muliebri specie, deorsum ferinâ; mammis
muliebribus. Lege quæ scripsi de *lamis* in Comm. Tragediarum
Senecæ in Medea v. 7; 2. quæ cum legeris, ridebis scio nugacitatem,
vel misereberis ignorantia recitatoris illius interpretis; qui hoc loco
multa de Chaldaea fera truncantis cursu arbores, & quæ à laniando
Lamia dicatur: cur non ergo Lania? nesciebat Græcam esse vocem,
qua Diodorus Siculus, Duris, Euripides, Philostratus, Dion, Strabo,
& alij vsi: à Græcis Lucilius fortè primus Latine intulit. Hoc ergo di-
cit: feris etiam truculentissimis non deesse in fortis materna viscera;
quæ matribus Hierosolymitanis defuerunt. Nam istæ, quædā lactare
abnuent, eo quod vbera exaruiscent; vel potius, quod ipsæ sibi lac
suum mulgerent & potarent; quædam etiam, quæ vtero effuderant
paruulorum corpuscula, ipsæ vorarunt. Dixi speciem pro genere po-
tuisse nostrum. Nam Hebraicè est חנין *Tannin*, per Syncopen pro
חננין *Tannin*; quod solet noster vertere *dracones*. Symm. hic ver-
tit *Sirenes*, vt & LXX. Isaiæ 13. vlt. Sed Isai. 34. 14. LXX. *Sirenes*, noster
dracones: ibidem vocem Hebræam לילית *Lilith*, LXX. *onocentauris*;
noster & Symmachus, *Lamiam* vertunt; recentiores *strigem*, Aquila
& Theodotion, *erimim* seu furiam. Puto *Tannin* significare, quoduis
sauium, & solitarium, & grande monstrum; quod, si nocte grassetur,
etiam *Lilith* dici solitum.

LACTAVERUNT CATVLOS SVOS] hæc lectio est consenta-
nea Hebræo fonti: & sic Græca possunt capi, si ἡ δὲ ἑρπύλη interprete-
mur *lac dederunt*, vt licet; & legamus ἡ δὲ ἑρπύλη. & iungamus cum se-
quentibus, hoc pacto: ἡ δὲ ἑρπύλη σὺν τοῖς αὐτῶν: ἡ δὲ ἑρπύλη λαὸν, &c. quo
pacto ista legit, & accepit Theodoretus. Si verò legamus vt habet
editio Romana; ἡ δὲ ἑρπύλη λαὸν, &c. tunc alia est sententia, nempe
quod catuli draconum, (nempe alienigenæ & hostes) lactauerunt
filias Ierusalem, (hoc est lac illis dederunt;) vel, quod suxerunt lac
Hierosolymitanarum debitum filiis propriis. Nam ἡ δὲ ἑρπύλη etiam si-

LXX.

GHIMEL.

*Etiam dracones nudaue-
runt mammas: lactauerunt
catuli eorum filias populi mei
in incurabile, quasi struthio
in deserto.*

gnificat lac acceperunt, seu fellarunt, vt veteres loquebantur. Et hoc
sensu Chaldaeus exponit; etsi loquatur obscurissimè: noster optimè
omnium reddidit.

CRVDELIS] LXX. *עֵץ אִיָּאָר*; ad incurabile; q.d. deuenerunt ad
extremum periculum; ita inualuit malum, vt medicinam respuat.
Hebr. in crudelem *עֵץ אִיָּאָר* *Leaqzar*: facta est, tam crudelis in liberos,
quàm solet esse in desertis Lybie passer marinus.

QVASI STRUTHIO] *עֵץ אִיָּאָר* *Laanab*, in plurali *עֵצִים* *Iehenim*, vt hic
habemus; quid significet, non tam veteres, quàm nouatores con-
trouertunt, quidam volunt significari quamlibet auem solitariam; sed
non omnes aues solitariae crudeles in filios sunt, vt patet de pellicano:
alij *ululam* vertunt, sed nugantur ad sonum attendentes: alij *cuculum*,
digni conuitio rusticorum Horatij Poetæ. Quid scribant nesciunt,
qui pullos à cuculo fame necari scribunt: non necat, sed melius cu-
rux fouendos supponit. Optimè noster & LXX. *Struthionem* ver-
tunt, vt & Symmachus, *Struthio* & *Struthiocamelus* idem sunt. Fal-
litur Nauarrete contra sentiens. Describunt eum Plinius lib. 10. Na-
tural. histor. cap. 1. Oppianus Cyneg. lib. 3. in fine, sed neuter *deser-*
tas accusat. Alianus autem lib. 14. histor. animalium etiam ferui-
dum proliis amorem tribuit. Ego S.S. potius crediderim, quæ docet
oua & pullos à matre nō secus negligi ac si mater non foret. Iob. 39.
vers. 13. *Penna struthionis similis est pennis herodij & accipitris. Quando*
derelinquit oua sua in terra, in forsitan in puluere calefacies ea: obliuiscitur
quod pes conculcet ea, aut bestia agri conerit. Duratur ad filios suos, quasi
non sint sui, frustra laborauit nullo timore cogente. Priuauit enim eam Deus
sapientia, nec dedit illi intelligentiam. Qua de re dicam nonnulla adagio.
276. Sanè Patres Orthodoxi crudelitatem, non charitatem erga pro-
lem tribuunt *Struthioni*, vt Olympiodor. & Gregorius in Iob. Hiero-
nymus, Pascal. & alij hic, Hugo de S. Victore Instit. Monast. lib.
1. c. 27. Videndus etiam hac de re Franc. Valesius sacræ Philosophiæ
cap. 55. Meo itaque animo comparationis vis ista est: sicut *Struthio*
oua & pullos negligit; sic etiam mulieres hæc curam filiorum om-
nem abiectissæ, & obduratas ad eorum lamenta quasi non essent sui.
mox dicam clarius. TROPOLOGICE per *Lamias* signi-

ficantur hæretici; prout traditur à SS. Hieronymo, &
Pascasio hic; & Gregorio lib. 19. Moral. cap. 13. per
Struthiones verò hypocritæ, vt optimè Gre-
gorius in dict. cap. 39. Iob, & Hugo
Victorinus dict. c. 27.

* *

Struthioca-
melus, &
Struthio
idem.
עֵץ אִיָּאָר.

Hæretici,
lamiae,
Hypocritæ
Struthio-
nes.

VVLGATA.

DALETH.

VERS. 4

Adhæsit lingua lactentis ad palatum eius in siti: paruuli petierunt panē, & non erat qui frangeret eis.

STENDIT quomodo liberorum curam matres neglexerint; in vtroque lamiis & struthiocamelis deteriores. Lamiæ catulos lactant, istæ potius passæ sunt infantulos siti emori. Struthiones suos negligunt pullos, sed stoliditate & obliuione naturali, vt Iobi verbis superioribus indicatur: istæ Medæ merâ crudelitate, qua nec fletu & blandâ balburie puerulorum moueri se passæ. Sic lactentes defecti liquore vberum, gradientes verò Solidiore cibo destituti passim in publico & domi interierunt. Thren. 2. 11. *Effusum est in terra iecur meum super contritione filia populi mei, cum deficeret paruulus & lactens in plateis oppidi.*

Adhæret lingua palato pro summa siti.

Locus Iob. 19. 20.

Locus Ezech. 3. 16.

ADHÆSIT non tam quia matrū vbera arentia, vt loquitur Oseas; quàm quia sibi malebant, vt dixi v. 3. phrasis eadem habetur, Iob. 19. 20. *Pelli mea consumptis carnibus adhæsit os meum: de summa macie.* Psal. 21. 16. *Arui tanquam testa virtus mea, & lingua mea adhæsit faucibus meis.* Ezech. 3. 16. *Linguam tuam adharere faciam palato tuo: ariditate præ metu & igne afflictionis.*

IN SITI præ siti & ariditate.

PERIERUNT vt 3. Thren. 2. 12. *Matribus suis dixerunt: ubi est triticum & vinum? cum deficerent quasi vulnerati in plateis ciuitatis: cum exhalarent animas suas, in sinu matrum suarum.*

QUI FRANGERET quia præcessit comparatio truculentissimarum lamiarū, & stolidorū passerum marinorum: in d. verò Thren. 2. v. 11. & 12. non adduntur huiusmodi similitudines, suspicor plus hoc Threno. 3. dici. Videlicet illic in Threno 2. describi matres quæ non habebant, & daturæ si haberent: hic verò describi matres nomine, re belluas; quæ, ne sibi decederet, nec minimum, quid cum filiis volebant diuidere. Idcirco etiam illic dicuntur in sinu matrum animas exhalasse: hic autem nihil tale, vt intelligamus abiectos lactentes, & abactos domo puerulos grandiores. *Panem frangere*, Hebræis idem quod partiri, & elargiri. Isai. 58. 7. *Frangere esurienti panem tuum; quod Ezech. 18. 16. dicit dare panem esurienti.* Act. 2. 46. *Frangentes circa domos panem, sumebant cibum cum exultatione.* Vnde Eucharistiæ diuisio & porrectio solet vocari fractio panis, vt quidam capiunt illud. Luc. 24. 35. *Cognouerunt cum in fractione panis; quia præcesserat vers. 30. accepit panem, & benedixit, ac fregit, & porrigebat illis.* De quo ibi plura.

Frangere panem.

LXX.

DALETH.

Adhæsit lingua lactentis ad palatum eius in siti: paruuli petierunt panem: qui frangat non est eis.

TROPO

TROPOLOGIAM pete à D. Gregorio lib. 1. Moral. cap. 21. de elemosynæ commendatione multa hic Nauarrete.

VVLGATA.

HE.

Qui vescebantur voluptuose, interierunt in viis: qui nutriebantur in croceis amplexati sunt sterco- ra.

LXX.

HE.

Qui vescebantur deliciis, perierunt in viis: qui nutriebantur super coccinea, amplexati sunt stercora.

VERS. 5.

Nec paruuli tantum passi famem, sed & adulti, patres ipsi & matres familiarum inediâ consumpti corruiebant in plateis, non pauperiores tantum, sed & illi, quibus res domi lauta, & soliti quotidie splendide epulari; hi perierunt tabe inediâque consumpti dum attoliti, & semimortui, & planè desolati circumeunt; Sic Græca, Hebræa, & Chaldæa iungi possunt. de hac fame quanta fuerit, legendi Fl. Iosephus lib. 7. de bello Iudaico cap. 7. Bengorion lib. 2. cap. 52. Eusebius histor. Eccles. hist. lib. 3. c. 6. & terfis versibus Apollonius Collatius d. lib. 4.

Fames Hierusalē obfesa à Romanis.

*Quamque absumpta Ceres ad tristia pabula vulgus
Cogere post omnes vulsis radicibus herbas,
Post armenta: nihil fœdum sibi venter inanis
Censuit, immundoque canes, & viscera equorum.
Esuriunt: cūque hoste suo feruentibus undis
Educi cæcis mures bullire latebris.
Ah facies miserranda loci! stuantia colla
Paruulus infelix misera inter brachia ponens
Orat opem matris, frustra que arentia fugit
Vbera. poscit opem coniux defecti maritum
Viribus. Orat hians pauper, vicis que per vrbis
Nequiquam lassis tundu vagus ostia palmis.*

* Idest catto.
* Sic corrigo.

benè, & verè. Sed non æquauit cladem versu, vt noster.

INTERIERUNT IN VIIS hoc graphicè Apollonius:

*At magis atque magis miserum per compita vulgus
Deficere. hic alios durâ consistere terra
Exanimis, alios agrè suprema mouentes
Lamina, & extremis singulibus exhalantes
Aspiceres vitam. Superabat copia leghi
Tanta rogos: nec iam congesta cadaver fossus
Accipiunt: pars magna iacens neglecta sub ipso
Æthere deseritur.*

* Hypallage est.

QUI NUTRIEBANTUR *Idem Aman* in Kal significat nutrire, educare, à fide quæ in nutriendo requiritur. (Vnde Hispanicum Ama.)

Idem. Ama Hisp.

Aa 3 opponit

190 GLOSSÆ LITTERALES

Nutriti an
pro vestiti.Nutriti an
pro gestati.

opponit delicatam educationem, vili vitæ fini, sterquilinum pro cubili illis fuit, quibus olim crepundia & fasciæ ex purpurâ. Sunt qui interpretentur, *Vestiebantur*: quia *nutriti* aliquando significet *vestiti*, & adducunt pro exemplo illud Sap. 7. 4. *in involumentis nutriti sum & curis magnis*. Scio vestes alimentis annumerari à Iureconsultis, & sæpe sub victu amictum comprehendi, sed hic nihil necesse, & minus in illo Salomonis vbi Græcè habes *ἀνδράπων*. Sunt alij qui *nutriti* hoc loco restringunt ad vnum munus assæ nutricularæ, quod consistit in gestatione seu baiulatione. Mouentur, quia Esaia 60. 4. LXX. vertunt, *filia tua super humeros portabuntur*, cum Hebraicè sit; *filia tua iuxta latus nutriendur*, & noster vertit, *de latere surgent*, id est eleuabuntur in altum à nutricibus brachiis subleuatae, aiunt. Ego verò non libenter restringo latitudinem sacrae Scripturae, & refero ad omne munus nutricularum, quæ illos vlnis super cocco baiulabant; quæ in cunas reclinantes cocco regebant; quæ crescentes & gradientes cocco vestiebant: & sic iugiter in cocco enutriebantur. Isaia verba sensum alium habent, vt illic docendum.

Coccus.

Crocus.
כרוס.Interpres
noster cur
Crocus ver-
terit pro
cocco.Crocota &
crocotula,
crocotula-
rij,
Crocophan-
tia.
Locus l. 2.
de auro &
arg. Leg. 4.
Crocinum.
Sparhones.

IN CROCEIS: non ausum sollicitate lectionem, quæ exstat in Complut. Regiis, & Romanis libris; & ita Hieronymus, Richard. Anselmus, vtraque glossa, Pascasius & alij Patres Latini legerunt. Sed moneo valde probabili coniecturâ, Fr. Riberâ ad c. 2. Nahû censuisse legendû hoc loco; *cocceis*; quæ vox satis Latina, cum eâ vsus sit Lâpidius. Nâ vt *crocis* appellatio ad coccû extendatur placere nequit: (& si Gellius lib. 2. c. 26. tam croceum, quàm ostrinum rubro adnumeret:) quia vt colore, sic nōmine Hebraeis differunt. *Crocus* Hebraeis כרוס *Charkom* Cant. 4. 14. Vnde fit כרוס *Mechurkam* croco tinctus seu croceus. Hic verò habemus חולע quod significat coccum, vt vertunt LXX. *ὅτι κόκκων*. in pannis coccineis vt Chaldaeus exponit. Cur igitur noster in *crocis*? Velim ij qui professi, se ex Hebræo & Chaldaeo explicaturos Threnorum librum; quod in titulo sui operis tam magnificè spondent, id præstitissent: sed pisce magis hic muti. Suspicio nostrum interpretem sensum reddere voluisse potius quàm verba, & ad rationem oppositionis attendisse. cum enim in *croco* duo sint considerari, aptiora *color* & *odor*. *color*, qui luteus est, à quo vestiam denominatio, *crocota*, *crocotula*, & infectores *crocotularij*. & fortè latus consutorum *crocophantia*; in quibus per reticulorum plagulas exundant crocina seu crocata sericea fulcimenta, l. 2. D. de auro & arg. leg. 4. *Odor*, qui suauissimus flori, vnde fit vnguentum crocinum probatum Athenæo, Dioscoridi & Plinio; & inductæ etiam in Scenam croci per Syphones sparhones, vt vocat Seneca, quæ notæ ex Martiali, & Spartiano. Igitur quia de stercorebus sequitur, & in iis non tam color, quàm odor abominabilis; ideo *crocinum* maluit opponere; cuius odor suavis, qui in *cocco* nullus, vel exiguus & hebes. Quod ad rem attinet sensus idem si *cocceis* legas, vel *crocis*; nempe quibus olim cubile in rosâ, vt Latini dicebant; iis postea in fimeto aut sterquilinio fuisse.

Porro

IN THRENOS IEREM. CAP. III. 191

Porro quia mentio Hebrææ vocis חולע hoc loco, placet breuiter de hac & cognatis differere ad vsu studiosorum sacrae Scripturae & quæ addi possunt, olim à me scriptis ad Seneca Medeam v. 99. Tria sunt apud Hebræos vocabula valde cognata, puniceum seu rubrum colorem indicantia, sed non eundem, quæ omnia tria habentur secundum recentiores Exodi 25. 4. & Exod. 26. 1. שני, חולע, ארגמן, *Argomon*, *Thola*, & *Scani*. dixi, secundum recentiores: nam S. Hieronymus & LXX. illic non שני, sed שני quod numerale est legerunt, melius vt statim dicam: Sed illud tertium *Sehani* inuenitur Genes. 28. v. 22. 2. Reg. 1. 24. & Isai. 1. 18.

Ex his ארגמן puto esse nomen generis & speciei; generis, vt etiam alia duo complectatur (*Arabicè Argomon*; *Chaldaicè Argamono*) sicut *Purpura* Latinis, & πορφυρα Græcis aliquando generale nomen est, vt 3. Esdræ 3. 6. Prouerb. 31. 22. Daniel. 5. Sæpe, & 2. Machab. 4. 38. & Luc. 16. 19. Specificè seu strictè sumitur, cum opponitur cocco seu חולע, & tunc Hebrææ, Græcæ, & Latinae voces significant certam speciem, quam Latini vocant, *purpuram*, *muricem*, *ostrum*, *buccinum*, quæ licet ex variis ostrodermis extracta coloris viuacitate nonnihil differant; receptum tamen est, *purpura* nomine censer: vt patet ex Vlpiano. l. si cui lana. de leg. 3. *Blattam* quoque Sidonius huc retulit, vt & Cassiodorus: ego dubito. nam nomen satis indicat, ad vermiculum spectare. Hæc purpura strictè sumpta Tyria, seu Sarrana vocata, quod ibi eius origo & præcipua æstimatio, ex conchylij sanguine: à quo *purpura marina* dicitur, 1. Machab. 4. 23. & sic puto capi strictè, quando vel agitur de Regiis vestimentis: vel distinguitur à cocco vt in Exodo & Leuitico non semel. Sequor etiam R. R. Ionâ & Sahadiah, qui volumi ארגמן idem esse cum *Laka* כרמן sed כרמן *Karmen* seu Carmesinum non distingui à vermiculo, licet Kimchi ea confundat.

Deinde חולע, à radice חלע *Thala*, significat in genere vermem, vt patet ex psalm. Secundum Hebr. 22. 7. *Vbi noster ego autem sum vermis*: nisi (quod mihi vehementer placeret) restringamus ad vermiculum cocci, cuius similitudo patientis CHRISTI amara splenderet caritate. Propriè sumpta vox, quando de colore agitur, significat vermiculum tinctorium, qui Græcis κόκκος, Latinis *cocci* vnde fit *coccinum*, *cocceum*, & *coccineum*. de quo ista Plinius, *Omnes tamen has eius; dotes ille solo prouocat cocco, granum hoc, primòque cum scapus parua aquifolia ilici: cuscusium vocant: pensionem alteram tribui pauperibus Hispania donat. lib. 16. cap. 8. Vbi Dalechampi. emendat. Quisquilium, Hispanis hodie, cuscuso. huius vnum genus quod celerissime in vermiculum se mutat, & ideo scolecion dicitur, eodem auctore lib. 24. c. 4. Vbi quod improbatum addit, intellige vsui medicorum; non infectorum. cum in vermiculum se mutauit seu cum (vt alij loquuntur) è cocco vermiculus eruperit, vino inspargitur & arefit, & in puluerem contunditur fucandis lanis optimum. Vnde patet quid inter coccum & vermiculum rigidè interfit. ex cocco gignitur*

Aa 4

vermi

Locus Exo.
25. 4.ארגמן.
Genericum
& specificum.
Purpura ge-
nericè &
strictè sum-
pta.πορφυρα
Genericè, &
strictè sum-
pta
Ostrum, ma-
rex, bucci-
num.
Blatta.
Locus 1.
Machab. 4.
23.Laka.
Karmesinūחולע.
חלע.
Locus psal.
22. 7.
Vermicu-
lus.

Coccus.

Cuscusium.

185 GLOSSÆ LITTERALES

Coccus & vermiculus idem. Vermiculus distinctus à purpura. Coccus distinctus à purpura. In Novo Testamento nulla vermiculi mentio. Concilian. ut Ioan. & Marcus cū Matthæo.

Purpura regia quæ. Cocci vsus promiscuus.

Locus Luc. 16. Locus Isaie 1.18.

S. Paciani locus.

vermiculus: & omnis vermiculus cocci nomen habet, sed non omnis coccus vermiculi, nisi illud quod *σχολινος*. Sed solet hoc discrimen in sacris litteris *שְׁחָנִי* non curari. In veteri testamento coccus & vermiculus indiscriminatim vsurpantur, ut quando *vermiculus à purpura* distinguitur illa speciali Leuit. 14. bis & sapiens Exod. 35. 36. 38. & 39. item quando coccum separat ab eadem purpura, idque tam in nouo testamento in quo nulla mentio fit vermiculi, sed solius cocci Apocal. 17. 4. & 18. 12. & 16. quam in veteri Exod. 26. vers. 4. & 26. 1. item 2. paralip. 3. 14. Igitur omnis coccus est purpura species, & proinde non possunt hæc conuerti: Quare verum est SS. Ioan. 19. & Mar. 15. Dominum à militibus purpurâ indutum: quia purpura vox latè sumitur, & color tantum indicatur qui Phæniceus seu puniceus, hoc est ruber valde: & verum etiam quod S. Matthæus tradidit c. 27. 28. indutum chlamydem coccineam, quia nobis materiam etiam tincturæ voluit indicare, quæ species purpura, ut dixi. Nec temerè hoc additum, quia causam scommatis blasphemæ sic docuit, eos quasi falsò Regi irrisu causa, non purpuram propriè Regiam (quæ ex murice seu ostro) sed assimilatam militaris paludamenti, imposuisse. Regum (ut arbitror) peculiaris color fuit Sacra purpura seu Tyria: coccus verò ditiorebus in vsu promiscuo: vnde apud Martialem,

Coccinea famosa donat & ianthina moecha

Coccinam Regibus in vsu, non memini me legere. Romani Imperatores non cocilegos, sed murilegulos habuere: Iudic. 8. 26. de vestibus Regum Madian & Cant. 7. 5. Vocatur Regum purpura, & vtrobiq; est *שְׁחָנִי*. docuit id ex variis scriptoribus Commentat. in Seneca Thyestem v. 345. quod de solidâ veste accipiendum: nam clauum purpureum milites vestimentis assuissè scribit Dorotheus Abbas doctrinâ. quæ est de renunciatione. Coccineas vestes in vsu promiscuo fuisse etiam solidas docemur 2. Reg. 1. 24. *qui vestiebat vos coccino in deliciis*. ad quem locum fortè Ieremias hic respexit: & Nahum 2. 3. *viri exercitus in coccineis*; vtrobiq; est *שְׁחָנִי*. Plinius certè lib. 22. c. 2. coccum scribit non Regiis vestibus, sed imperatoris dicatum paladamenti. Sic etiam Luc. 16. diues ille purpura, sed coccina vestiebat. Isaie locus aliquid negotij faceret, cap. 1. 18. Vbi nos habemus; Si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabitur: & si fuerint rubra quasi vermiculus, vbi lana alba erunt. Hebraicè primo loco pro coccino habemus *שְׁחָנִי* Schani cum Kamets; Secundo loco pro vermiculo, *שְׁחָנִי* Thola. Chaldaicè primò loco sicut tinctura, & secundò coccinum, LXX. verò primò loco *שְׁחָנִי* sicut phænycem, Secundò *שְׁחָנִי* Sed LXX. latè sumpserunt vocem Phænycæ pro purpura in genere & corrigendus locus S. Paciani Epist. 3. ad Sympronian. in codicibus impressis planè perturbatus. legendum enim apud eundem rursus Esaiam Deus dicit: *usi fuerint peccata vestra ut phænycem, sicut nix dealbabo: & si ut toccum, ut lanam candidam, ea efficiam.* Tertullianus lib. 4. contra Marcion. cap. 10. priore loco vertit *rosam*, secundo *punicum*: Sed in Scorpiaco cap. 12. priore *rufum*, posteriore

IN THRENOS IEREM. CAP. III. 191

steriore *coccinum*. S. Gregorius Nazianzenus orat. 39. in Sancta lumina, priore voce vult dilutiorem colorem significari rubrum, posteriore verò prorsus sanguineum & accensum: quæ sanè optimè conueniunt vocabulis Græcis, sed non æquè Hebraeis. Recentiores nonnulli volunt *שְׁחָנִי* & *שְׁחָנִי* idem significare & ideo esse nudam repetitionem eiusdem sententiæ exaggeratoriam; quæ explicatio nostræ versioni optimè conuenire mihi videretur, si cum ipsis quoad Hebræas voces consentirem, aut non deprehenderem occultius aliquid his Isaie verbis indicari, quo plus sequenti commate dicatur quàm præcedenti, ut gradationis recta ratio postulat, & Patres illi animaduertere: non tamen pono gradationem seu ascensum in coloris significatione, sed in ipsâ comparationis sententiâ, quam arbitror esse huiusmodi; etiamsi peccata vestra forent tam altè inolita, sicut coccus his tinctus lanam imbuat omnes eius partes penetrans, sic tamen omnem fucum eluam, ut reddamini niue dealbatiore: quin immo licet animæ vestre sanguine (hoc est peccato) ita essent plenæ & redundantes, ut virus suum in alios quoque quibuscum versentur, diffundant, sicut vermiculus ea quæ plenæ est rubedine lanam inficit; faxo tamen, ut lane puræ candori restituamini; quæ nec vllò imbuta fucò est, nec admodum sibi solet tingerè. Comparatio itaque quoad vnum terminum est primo dibaphæ coccinæ, quæ licet ipsa sit penitus imbuta succo cocci, nihil tamen admodum affricat; secundò est non lane tinctæ vermiculo, sed ipsius vermiculi, qui & ipse ruber est & tactu præstius rubefacit. Quoad alterum terminum sunt duo secleratorum genera, quorum prius ipsi penitus mali, sed sibi solis; posteriori, qui sibi noxæ, & aliis præterea malis consiliis & exemplis pestilentes. Vtriusque sanatio & medicina proponitur.

Ut sic explicem mouet me tertia vox Hebræorum *שְׁחָנִי* Schani quam ego contendo significare dibapham siue cocci siue muricis: probo quia solet iungi voci *שְׁחָנִי*, quam ostendimus vermiculum seu coccum significare, & non nudum sericum ut putant nonnulli, quos præcitata loca refellunt. iungitur autem Exo. 25. 4. & 28. 6. & 35. 35. & 39. 12. Num. 6. vbi noster legit *שְׁחָנִי* bis tincto vertens: si legas *שְׁחָנִי*, & interpretèr tatum, coccum inanis erit repetitio; vermiculus coccus cum alius non sit tinctorius quàm cocci. Nisi (quod arbitror) *שְׁחָנִי* lege- rint, deducta voce à radice *שְׁחָנִי* Schani immutauit iterando, eo quod hac iteratione coccina fiebant pretiosiora. ideo vocabant Hebræi *coccum* immutationis seu iterationis *שְׁחָנִי* Thola. Hæschani, ut dictis locis vbi & iam LXX. vertunt *שְׁחָנִי* coccum dibaphum seu bis tinctum. Sic iunctas voces habes etiam, aliis locis ut Leu. 14. 4. & 52. & Num. 4. 8. quibus locis noster modò coccum, modò vermiculum red- dit simpliciter, sed de bis tincto seu duplici intelligendum, non tamen quia Schani quasi Scheni litteris isdè scribitur; quàm quia vocabula Latina nostræ versionis intelligenda prout alibi vsurpantur, & prout postulat vocabulum Hebræum, cui correspondent: constat autè Hebræum *שְׁחָנִי* idem

Non explicatio, au-
thoris.

שְׁחָנִי.

Locus Leu. 14 & Num. 4.

Locus Pro-
uerb. 31. 11.

Vestiri du-
plicibus.

Conciliatio
version.

De dibapho
duplicis ge-
neris.

idem significare quando solum ponitur, vt Isai. 1. vers. 18. Iosue 2. 18. 2. Samuel. 1. 24. & alibi; quod quando ponitur iunctum cum חלית, dictis locis. Vtrumque patet ex loco vno Prouerb. 31. 21. Vbi Hebraice est, *omnis domus eius vestita* שני *Scanim*. Vbi noster vertit *duplicibus*. LXX. *διπλὰς ἡ δαμάσκητος*, *duplices lenas*: quod ego non accipio, vt vulgo, de vestibus tantum duplicatis seu suffultis materiâ simili, v.g. thoracem geminum, seu *binas vestes* vt vertit D. Ambrosius, seu *πενήσποντα* vt Aqu. & Theodotion, aut tapetes vtrumque villosos ἀμυγδαλέας, vt Symmachus; sed dybaphas interulas. Videmus hyeme plurimos vti interulis laneis; & scimus calidiores quæ cocco tinctæ (*abnillas de grana.*) has puto indicari, & duplices dici, tum quod aliis vestibus additæ; tum quod optimæ vt pote bis tinctæ; quod in causâ vt essent calidissimæ. nam cocco calori fouendo & retinendo utilis. Sic concilio versiones LXX. & D. Ambrosij, & R. Ioseph; cum Thargumais, Abenezra Immanuele, & Bengerson, quos Arias, Baynus, & alij secuti, qui verterunt, *coccinis*. Nonne hæc aptissima frigori niuium arcendo.

Postremo circa שני siue dibaphum obseruo duo fuisse genera dibaphi. Vnum quod fiebat repetito eodem fuso, vt cum lana bis intingebatur in muricem, vel bis in coccum: de quo genere capio vocem Hebræam, שני & hoc genus valde antiquum fuisse patet ex sacra Scriptura locis citatis, & de illo Plinius lib. 9. cap. 39. Alterum, quo vel murice tincta lana, iterum tingebatur in cocco, quod cum cocci color sit acrior & splendidior acuedæ rubedini fiebat, vel cocco tincta lana iterum intingebatur murici, quod coccum faciebat leniorem & aspectui gratiorem (*et como incarnado*): cuius mixturæ testem habeo eundem Plinium d. lib. 9. cap. 41. coccoque tinctum Tyrio tingere vt fieret *hyssinum*.] Hoc genus dibaphæ vt rarius, sic recentius puto, & inuentum temporibus quo Romana creuerat luxuria. Vir Doctiss. Ant. Honchala in Staurico (hoc est libro de cruce) cap. 10. Euangelistas de chlamyde CHRISTO impostâ, sic conciliat, vt velit eandem semel cocco & semel purpurâ imbutam. Sed puto verisimilius, quod ante dicebam, merè coccineam fuisse. Sed hæc sufficiant de cocco (vt spero) non ingrata studiosis veræ intelligentiæ Sacrarum litterarum; etiam politiori litteraturæ, & intelligendis poetis non instructuosa.

AMPLEXATI SUNT] pro deliciis habuerunt & magnâ felicitate sterquilinum nancisci, in quo lassos artus fouerent domo abducti, & ex quo, tempore obsidionis, more canum & gallinaceorum, sedulâ ruspatione aliquod famelico ventri possent solatium eruere. Notum est tempore famis hæc omnia, etiam sordidissima pabula conquiri, nec tabefactis quidem cadaueribus, nec retrimenti abstineri: & præsertim columbarum stercore legimus carè coempta, 4. Reg. 6. 25. cur? an vt eis pro sale vterentur, quidam hic asserit cum Alberto Magno in Osee cap. 9. quod non credo, & contextus indicat cibaria quaeruisse, non condimenta: puto columbinâ stercus, Synecdochicè pro quauis spurcitie

Columbarum
stercora in
fame cur-
quæritur
Locus 4. Re-
gum 6. 25.

spurcitie alimentorum poni, vt & caput asini, nam de illo sermo; vel sanè exempli gratiâ hoc tantum memorari, quod & vile, & primo occurrens. Idem scriptor, cum Petro Comestore, *stercora*, interpretatur vesiculas palumborum, quod in illis multa grana reliqua. Ridiculum scilicet in arctissima obsidione, palumborum alendorum ocium fuit vt vesiculas *veruales* proponerent. Vox Hebræa אשפתור *Aschpatorh*, significat in genere simum siue stercus Psal. 113. 7. *de stercore eriget egenum*, & 2. Eld. 2. 13. *porta stercoris*. quis hæc restringat ad palumborum vesiculas? non magis opinor quàm LXX, τὸ κοκκίαι.

TROPOLOGIA est, de peccatoribus; qui, ab operibus penitentiae & caritatis, reuertuntur ad volutabrum luti; & cupiunt cum filio prodigo satiari siliquis porcorum, & amplectuntur carnalia quæ verè forit & oleniceta fœditissima. Ad ANAGOGIAM spectat quod S. Bernard. sermon. de SS. Petro & Paulo accommodat Brutiis, qui parata seu apostata sunt à vitâ religiosâ. Lege eundem serm. de obedientiâ, patientiâ, & sapientiâ.

VVLGATA.

VAV.

Et maior facta est iniquitas filiae populi mei peccato Sodomorum: quæ subuersa est in momento, & non ceperunt in ea manus.

LXX.

VAV.

VERS. 6.

Et magnificata est iniquitas filiae populi mei super iniquitatem Sodomorum, quæ subuersa est quasi repente & non laborauerunt in ea manus.

Iniquitatem & peccatum hoc loco sumi propriè, vetustior & crebrior est explicatio. Theodoretus vult causam reddi tantæ famis, quia peccatum Hierosolymæ præponderet peccato Sodomitarum, vt docet Ezechiel. 16. 48. *Vino ego dixi Dominus Deus, quia non fecit Sodoma soror tua ipsa & filia eius sicut fecisti tu & filia tua.* Sed quo pacto? solet ratio reddi, quia Sodomitæ nolebant iusti videri, & nequitiam suam fatebantur: Iudæi prætextu virtutis peccabant, & addebant hypocrisim, D. Thom. hic, & 2. 2. q. 111. art. 4. Sed Iudæos etiam predicasse scelera sua & de his gloriatos docet Esaias 3. 9. *peccatū suū, quasi Sodoma, prædicauerunt, nec absconderunt.* Itaq; nō peius Origenes causam considerat, quia Sodomitæ tantum habebant legem naturæ, Iudæi præterea scriptâ, & Prophetas, & tot signa atq; beneficia acceptis, & quoad CHRISTVM clarissimæ cognitæ veritatis impugnationē, iuxta D. Hier. hic & indicat CHRISTVS Matt. 11. 23. *Va tibi Corozaim, va tibi Bethsaida: quia si in Tyro & Sidone facta essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio, & cinere penitentiam egissent.*

Iudæorum
peccatū, cur
maius quam
Sodomorū.

Verum tamen dico vobis, Tyro & Sidoni remissius erit in die iudicii, quam vobis. Et in Capernaum, nunquid usque in celum exaltaberis? usque in infernum descendes, quia si in Sodomis facta fuissent virtutes, quae factae sunt in te, forte mansissent usque in hanc diem.] Denique Sodomitae in Angelos peccare conati, Iudaei in ipsum Angelorum Dominum Salvatorem suum peccaverunt; & hoc peccatum maximum, qui inter illos maximus Pontifex & Principes mantello religionis ac iustitiae velare contenderunt. Peccatorum ergo quae ab hominibus commissa, consideratis omnibus malitiis & circumstantiis eius, etsi non maximum ex iis quae committi possunt & considerari in omni genere peccati (vide Sueton. 2. in 3. p. 9. 47. 1. 2.) peccato Sodomorum praeponderat. Hanc peccati praeponderationem non tam nosse nobis discretis verbis exprimeret, si caperemus iniquitatem & peccatum pro supplicio peccati; intelligeretur tamen proportione punitionis.

Peccatum & iniquitas pro eius pena.

Vt enim verum fatear coherentior interpretatio mihi videtur sic sumamus more sacrae Scripturae 1. Reg. 28. 10. ubi noster, non eueniet tibi quicquam mali, Hebraice est, non eueniet tibi iniquitas. Genes. 19. 15. ne & tu pariter pereas in scelere civitatis, hoc est in volucribus flammis vlticibus scelestis civitatis. psal. 7. 17. in verticem eius iniquitas eius descendet. psal. 39. 13. comprehenderunt me iniquitates meae, quod dixerat, circumdederunt me mala. & secundum multos Isai. 5. 18. va qui trahis iniquitatem in funiculis vanitatis, & quasi vinculum plani tri peccatum. Ezech. 14. 10. Et portabunt iniquitatem suam: iuxta iniquitatem interrogantis, iniquitas prophetae est. id est aequaliter punientur. Hebraeum **וְאֵין** pro mulcum est poenae ac culpa.

ny.

Qvæ subaudi **Verbi**; nam retinet Hebraismi casum, peccato Sedon, quae Sedon.

In MOMENTO] ostendit gravius fuisse supplicium Ierosolymae, quia Pentapolis subito igne de caelis lapso conflagrauit, veloci actione angelorum: Ierosolyma paulatim, per dirissimas clades, hominum inimicissimorum molitionibus, fuit attrita, ut merito dici potuerit,

Tanta molis erat Iudeam excindere gentem.

Malum in expectatum minus, & minus quo pacto.

In MOMENTO] LXX. **ἐν ὁρώ** & **ἐν ὁρώ** quasi **envisum**. Symmachus, teste Origene, **ἐν ὁρώ** subito. eodem sensu. ut sciamus mala ineuitabilia, minus graua censenda, quibus deest expectatio plus saepe crucians. ideo memorat Tranquillus Dictatorem Iulium lentam Cyri mortem aspernatum, sibi subitam & celerem optasse; & Sermonem super canam nato, quidnam esset finis vitae commodissimus repentinum inopinatumque praerulisse. Sueton. in Iulio extremo. Dictum gentile dignum, & qui post mortem nec praemij nec poenae sollicitus. Quomodo igitur minus acerbum exitum Sodomorum? praecise temporalis poena ineuitabilis confertur cum poena temporali ineuitabili. Nam poenae quae possunt concilio praeveneri, acerbiores si consilium praevenerint. Iacula (inquit D. Gregorius) praevius minus feriunt.

Et non ceperunt] En alia causa. Sodoma.

Non hominum hostilem ferre coacta manum, cladem

cladem vidit, sed non inferentes: nos & cladem perpepsi, & hostes inuisissimos cladis auctores insulantes videre coacti. Symm. vertit **ἐν ὁρώ** non vulneraverunt, quod non satis intelligo, nisi si vult Sodomam, nec obsessam, nec expugnatam, nec ullos in ea telis hominum vulneratos: noster deduxit à radice **חָלָל** Chalal, quae significat, inter alia, laboriose aliquid conati aut inceptare. Ideo LXX. **ἐν ὁρώ** allaborarunt, sic sanè solent homines, quae Deus in instanti, & Angeli breui momento perficiunt, lentè & difficulter demoliri. Poteft explicari comparatione, crudelior mors futura, si vir fortis multis ictibus & minutis interimatur à nano, quàm si ab Hercule vno vulnere. & ideo magni cruciatus censentur Cassiani Martyris, ut ponderatum nostro Prudentio.

Adiutor tortor erat, qui summa papugonae infans, Quam qui profunda perforat viscera, Ille levis quoniam percussor morte negata, Satiare solis sunt dolorum spiculis: Hic quanto interius vitia condita pulsant, Plus dat modera dum necem prope applicat. Este precor fortes, & vincite viribus annos, Quod desit quo suppleat crudelitas. Sed male conatus tener infirmusque laborat. Tormenta crescunt dum fatiscit carnis ex. Abenezra & David negant **חָלָל** Chalal à **חָלָל** deduci posse: propter Massoreticas suas regulas, impunè plus credo LXX. & D. Hieronym. Sequantur recentiores illos tuos duces carcos, & à **חָלָל** Choul deducen- tes exponant castrametari, diruere, manere, residere, & quid non? non fatebor hoc loco **manum** pro exercitu poni, quia nec Hebraeo nec Graeco sermoni hoc satis convenit. Potius vult (ut insinuaui ex Prudentio) Sodomam exsistentium manus (metaphorica locutio) non defecisse, aut relanguisse, nec diu multumve fatigatas in eone- gatio.

VVLGATA.
Z A I N.

LXX.
Z A I N.

Candidiores Nazarai
eius niue, nitidiores lacte,
rubicundiores ebore anti-
quo, sapphiro pulchriores.

Mundati sunt Nazeraei, Vers. 7.
eius super niuem, splendue-
runt super lac, rubuerunt, su-
per lapides sapphiri excisio-
eorum.

ΕΒΡΑΙΑ ad verbum verti possunt: Mundi fuerunt Nazeraei
eius pra niue, canduerunt pra lacte, rubuere corpore pra ossibus, sap-
phiri excisio eorum. Chaldaeus ita, Candidiores erant Naza-
rai eius niue nitebant pra lacte, rubebant specie pra margaritis, sicut

חָלָל.
Poenā gra-
uior quae ab
imbecillio-
re inferitur.

Bb 3 sapphy

sapphyrus vultus eorum. Graeci aliter & aliter verterunt; recentiores more suo, quot capita tot sententiae. Prolixior sum futurus, si singulis refellendis inhaerero. Promat animi sensa: Illud *eius* ad Ierusalem referendum, patet ex Hebraeo & Graeco, ubi est articulus femininus. Querela est, Nazareos olim maximo in honore & veneratione habitos, pro suis viluisse, omni decore & gratia spoliatos. Erant sancti, sacra Deo, & à ceteris hominibus separati. Nazarenus enim (ut ait Origines hic) consecratum significat, & idem Amos, 2. vers. 12. LXX. Symmachus & Theodotion, ἁγιασμένους, sanctificati, pro Nazarei: hic verò Symm. ἀσμενέμενους segreganti. Horum magna erat abstinentia, & multa carimonia. Lege Num. cap. 6. Hos Deo acceptissimos credebant: idem inter Iosephi benedictiones legimus; *Fiant in capite Ioseph, & in vertice Nazaret*. Genes. 49. 26. & inter beneficia in Israël collata Deus eos reposuit Amos 2. 11. quare Nazareorum commiseratione Deum placare conatur Iudas 1. Machab. 3. vers. 49. & 50. Vbi habes *ναζαρεῖ* per *h*, hic vetò per *d*, *ναζαρεῖ* in Regiis libris, sed in Romanis & apud Originem hic *ναζαρεῖ* per *h*. more Hebraeo. Quorum florente repub. quæ dignitas, quis splendor, quod decus fuerit, nunc Ieremias ostendit elegantibus quatuor comparationibus: tot enim sunt in nostra versione, niuis, lactis, eboris, sapphiri: quibus docet ipsam abstinentiam, & voti religionem magnam pulchritudinem, & speciem oris amabiliorem illis affluisse, ut legitur de adolescentibus Hebraeis Daniel. 1. 15. Vide sanctum Basilium orat. 1. de ieiunio.

CANDIDIORES NIUE] *niue candidior*. Adag. satis notum. Hebraice *mundi*, LXX. ἐμπεδωμένοι, *Mundati*, Symm. ἀγασμένοι *immaculati*, sed sequitur præpositio nota excessus: mundities verò niuis non est alia, quam mera & permixta albedo. Fors noster alludit ad morem & curam comæ laudandæ, quæ illis maxima: sed per Metaphoram corporis totius puritatem designat. Nam *niue candidior*, de eo usurpabatur, cuius maxima munditia & albedo cum puritate coniuncta. Psalm. 50. 9. *Lauabis me & super niuem dealbabor*: καὶ ἐν ὕμῳ. Apocalyp. 1. 14. *capilli erant candidi tanquam lana alba & tanquam nix*. Matth. 28. 3. *Vestimentum eius sicut nix explicat*. Marcus cap. 9. 2. *Vestimenta eius facta sunt splendentia, & candida nimis velut nix, qualia fullo non potest super terram candida facere*. Marcus & Ioannes habent *ἁλκον*, sed splendor. Ille proprius est intensæ albedinis: & quamuis haberent λαμπρόν, quod etiam aliis coloribus aptari non nego; tamen Latina vox *candidi*, non solet de alio quam de colore albo splendente intelligi. Quare qui negaret CHRISTVM ab Herode alba veste indutum, sed alterius illam coloris splendidam fuisse diceret; profectò cunctorum Patrum doctrinæ, & communi hominum sententiæ, & traditioni Ecclesiæ repugnaret. Quare non mihi hac in re sequendus, vir pius & eruditus comment. in Iob. cap. 9. 30. De verba illa CHRISTI: quam licet Lucas 23. 11. vocet λαμπρόν, tamen Græcæ vocis latitudo restringenda est, ex nostra versione, ad

Locus Luc.
23. 11.
De CHRISTI
alba tunicica.

Ieiunij vis

Adagium,
Niue candidior.

Candidū de
solo albo.

albam, nisi nostram damnare velis improprie locutionis. Nec satisfacias, si dicas, *albam* interpretandam ex Græco: quia Græca vox patitur restrictionem, cum sit color omni communis; Latina non patitur, quia vni adscripta colori, ut glebæ: λαμπρόν de colore albo dici scimus. Plutarchus, in connubialib. præcepto XLVII. scribit de iis qui cum elephantis versantur ἐν τῷ λαμπρῷ ἢ λαμβάνουσιν, ἢ ἐν τοῖς λευκοῖς ταύροις: quo loco Valgulum interpretem, ne, *claram vestem* verteret monere potuit, quod subditur, huiusmodi coloribus hæc animalia maximè efferari: de colore igitur non de splendore λαμπρόν dixerat. Nam splendore vestis ianthinæ, vel viridantis, vel luteæ numquam elephas efferatur. Nolo plura; cædo, vnum exemplum dent, ubi *albū*, vel candidum Latio alium significet colorem, vel alterius coloris splendorem. Velim legi quæ fusiùs disserui de candida illa Saluatoris nostri in Speculo Patientiæ, siue de Passione Domini Lectione Sacra VIII. De λαμπρόν voce existimo hunc canonem seruandum; restringendam prout materia, de qua sermo est postulat, quantum patitur versionis nostræ (quæ defendenda) proprietatis. Cur igitur hoc loco Threnorum eam conuellunt, auellentes à colore albo, ad alterius coloris nitorem? retrahit me comparatio niuis, quæ à colore potiùs mutuata: & nitor illa sequentibus comparationibus satis exprimitur. Quid? quod Græcè non λαμπρόν, sed ἁλκον & ἁλκον habes. Act. 1. 10. Apocal. 3. vers. 4. 5. & 18. & cap. 4. vers. 4. & cap. 7. vers. 9. & 13. Vbi semper noster vertit *albū*, contra λαμπρόν habes Act. 10. 30. Vbi noster reddit *candidum*: hæc pro iisdem usurpans, sed per *candidum* album splendidum significans, ut patet ex Apocal. 19. 8. de sponsa amicta βύσσινον λαμπρόν καὶ ἁλκον, ubi noster vertit *splendens & candidum* istud vltimum pro *mundo* ponens, ut hic. hoc est merè albo. Solo vno loco Iacobi. 3. 2. vertit λαμπρόν *præclarum*. Dicant, cur minùs id de pura, quam fucata possit exponi? Non premimur ergo voce Græca, ut illi Romana. Sed Hebræum inquirunt *כי* Zachach, mundare & nitidare, aut mundum nitidum, splendidum esse. Sit certè: an non hæc omnia niuis candori propria? *כי* Chaldaei exprimunt per *כר* Verax, unde hic vertunt *כר* Beron, quod Quinquarbores & Montanus vnanimiter reddunt *candidiores*.

Addit secundò NITIDIORES LACTE] cur? si præcedens *candidiores* de nitore, & non de colore capiendum? Potius voluit indicare Nazareos, non commendari propter nudum & siccum candorem, qualis est cretæ, aut corporum malè affectorum; sed ob candorem vitalem, sanum, succulentumque indicem firmæ & probæ valetudinis, & temperamenti laudatissimi. *Nitidiores* ergo, hoc est benè curati, & pinguis, & quasi relucens. Sic Horatius, *Me pinguem & nitidum, benè curata cute vises*.

& alibi;

Si quis læticæ nitidum gestare amet agnam.

Hispanis, gordo y lucido. Lactis pinguedini proprium, nitere & nutrire.

Bb 4

Locus Plutarchi.

ἁλκον & λαμπρόν quomodo differant.

Locus Apocal. 19. 8. Candidum pro mundo.

וכי

כר

Lactis nitidior, Adag.

Nitidū corpus.

Lactis comparatio.

titre, splendere, & contrectantem non sordidare, se validè mundari. Præcedenti voce *candidiores*, indicat coloris puritatem, nunc addit. Primò æqualitatem, & splendorem, seu lumen, ut sic dicam. Nam Hebræum *סַחַבִּים* *Sachabim* significat esse nitidum, limpidum, & politum, & usurpatur tam de aridis valde æqualibus & glabris: ut saxis & desertis inaquosis, quàm de aliis, ut luce, vento, hominibus. LXX. *ἵλας* *hilas* splenduerunt. Symm. *λαμπρότεροι γὰρ αὐτοὶ* (hoc est *splendidiore habile*). Deinde addit succositatem, & alimenti boni copiam atque abundantiam. Eodem adagio vitur sacra Scriptura. Gen. 49. 12. *Dentes eius lacte candidiores*. Sed & D. Ambrosius serm. 69. De Pauli verò ceruice, cum eam persecutor gladio percussisset, dicitur fluxisse lactis magis vnda quàm sanguinis, & mirum in modum S. Apostolum, baptismi gratia, in ipsa cæde extitisse splendidum* potius quàm eruentum. Quæ quidem res in sancto Paulo stupenda non est. Quid enim mirum, si abundet lacte nutritor Ecclesiæ, sicut ipse ad Corinthios ait: *Lac vobis potum dedi, non escam*. Hæc est planè re-promissionis illa terra, quam patribus nostris Deus promissit dicendo: *Dabo vobis terram fluentem lac & mel*. Non enim de hac terra locutus est, quæ manantibus aquis ætenu inuoluit, lutumque permiscet: sed de illa terra Pauli, & similium Pauli, quæ iugiter purum suauèque distillat. Quæ enim Pauli epistola non melle dulcior est, lacte candidior? Quæ epistolæ, tanquam vbera Ecclesiarum populos enutrient ad salutem. Sic Ambrosius siue Maximus.

TERTIUM est, RUBICUNDIORES EBORE ANTIQVO] de quo maior inest difficultas ex lectionis LXX. varietate; ὑπερ γλῶσσαι ἵλας, ὑπερ γὰρ αὐτὸν ἵλας ὑπερ αὐτὸν ἵλας, &c. super niuem splenduerunt, super lac coagulati sunt: super lapidem, &c. ita Complut. & Reg. & Aldin. & sic Olympiodorus hic, Nazianzenus sup. Maximus in Ascetico legerunt, & habetur in breuiatio Romano in comuni Martyrum tempore Paschali in responso lectionis octauæ; ubi tamen additur etiam altera lectio nostræ versionis. Sed editio Romana ὑπερ αὐτὸν ἵλας, (ut Origenes legit, qui ignitos exponit, referente Agellio) ponens pro ὑπερ αὐτὸν ἵλας, quod consentaneum est Hebræo fonti, & nostræ versionis, & Symmachio. Fit δὲ τὸ ὑπερ αὐτὸν ἵλας, quod valde rubrum significat. Symmachus distinxit membra, ut noster, totidem statuens comparationes. In Romana editione tantum est triplex comparatio; licet sint incisa quatuor, hoc pacto; sicut Latine posuimus ex Vaticano, quando ὑπερ αὐτὸν ἵλας sumitur solitariè seorsim; sed posset reuocari ad eandem quadruplicem comparationem, commate transposito sic, ἵλας ὑπερ αὐτὸν ἵλας, ὑπερ αὐτὸν ἵλας, ὑπερ αὐτὸν ἵλας, ὑπερ αὐτὸν ἵλας: & si quid audacius liceret suspicer excidisse voculam αὐτὸν, ut frequens simili sequente; hoc pacto ὑπερ αὐτὸν ἵλας ὑπερ αὐτὸν ἵλας, ἵλας ὑπερ αὐτὸν ἵλας. & sic Græca versio conueniret cum nostra versione, nisi quod pro ebore antiquo, gemmam poneret, quod non esset auersum ab Hebræo fonte, cui nostra versio præclare consentit, ut nunc ostendam.

Adiungit

Adiungit tertiam dotem latentem in similitudine rubentis ebore, qua insinuat non fuisse candorem caducum, ut est ligustrorum; nec exsanguem.

Ceduntur Paris qualia saxa iugis

Sed viuudum, & ordinarium, qualis est faciei sanæ & validi corporis, & qualis sponsi quem dilecta dixit candidum & rubicundum. Hebræicè est *סַחַבִּים מַעֲרִיבִים* *Adamu esem mipenenim*, quod Chaldaus exponit, *rubicundiores aspectu quam pyropi*; Symmachus, *ὑπερ αὐτὸν ἵλας ὑπερ αὐτὸν ἵλας*; rubicundiores habuit super conspiciat: conueniunt in prima voce: Secunda non conueniunt, *סַחַבִּים* quid significet: quidam exponunt corpus, quidam habitum seu vultum, alij gemmas, alij margaritas, alij corallia, alij alia: radix *סַחַבִּים* significat roborati seu fortiores effici, & pertinet ad omnem fortitudinem, siue potentiam, virium, multitudinis, diuitiarum & aliorum bonorum; ut pulchritudinis seu splendoris, ut cum agitur de cæli fudi serenitate

Hebræicè habemus. Exod. 24. 10. *Et sicut robur* (*סַחַבִּים* *Essem*) *calorum in puritate*: hoc est ipsi cæli cum pulcherrimi sunt & purissimi: nam *robur calorum* pro ipso cælo; nota locutione positum. Noster vertit, *quasi calum cum serenit*: & quia sole meridiano dies formosissimus, ideo habet Genes. 7. 13. *In die illius*: Noë ingressum, hoc est, in robore diei, articulo seu spacio quando dies pulcherrimus. Quare noster sapientissimè, ruborem accepit, qui sani & fortis corporis optimi indicium, & pulchri vultus (de quo agebatur) dos non minima censetur: & ut intelligeremus ruborem hunc non subitum esse, aut facile euanescentem, ut est is qui oritur ex verecundia, sed constantem ex firma corporis dispositione: idcirco usus est comparatione ebore antiqui, quod cum nouellum est candidum dumtaxat est: cum antiquitas accedit, splendorem quemdam acquirit rutilum admixtione modici ruboris, ex candido enim fit flauum, ex flauo paulatim facies decurrentibus purpureascit. Flauum vidi sæpè, nondum purpureum, quia in tam antiquum nondum incidit. Hæc ratio fuit, cur noster hoc loco *ebur* verterit, quod alibi solet *gemmas* vertere.

Quia hæc consentanea sint menti B. Hieronymi, patebit tropologiam eius conferenti. Porro *סַחַבִּים* habet affixum significans comparationem, & est nomen semper pluralis numeri, cuius radicem fatentur Rabbini & recentiores esse *פָּנִים* *Panim*, quæ significat angulum, & quia anguli sunt fortitudo domus ideo turres, & munitiones, & ipsi principes qui sunt populo instar turrum ac propugnaculorum vocantur anguli *פָּנִים* *Panim* 1. Reg. 14. 38. & Sophon. 1. 16. Ossa sunt corpori pro angulis & munitionibus quibus tota moles, ut angulari lapide firmatur & sustinetur; inter ossa verò cunctorum animalium nullum elephantino ebore firmius: inter eburneos elephantinorum dentes, quo antiquior quisque hoc firmior est: ideo noster quoad sententiam sapienter & accommodatè reddidit *ebur antiquum*. Ad do, cum sex locis vox Hebræa in bibliis reperitur, nullum esse, ubi non possimus ebur vertere: Sed in voce ignota significationis, no-

Cc

De ebore antiquo

סַחַבִּים

Locus Exo. 24. 10. Robur diei.

Locus Gen. 7. 13.

פָּנִים

פָּנִים

inluvie & inedia macilentos per plateas vagari; tantum mutatos à vultu priore, ut nec à notissimis quidem agnoscerentur: ita ludæis, & in obsidione, & post obsidionem constat cecidisse.

Adag. Ni-
grior carbo-
ne.
Comparatio
fuliginis,
carbonum,
ollæ.

DENIGRATA] torrefacta macie, & mœrore, & morbis. Symm. *σκληνέτερον ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ*. Obscurata, obnubilata, obtenebrata super fuliginem, sic etiam LXX. Sic Nahum. 2.10. *Facies omnium eorum, sicut nigredo olle.* Ioël 2.6. *Omnes vultus redigentur in olam;* ut ollæ fuligine sic isti mœrore, & fame, & squaliditate. Sic Martialis, *nocte nigriorem dixit.*

Adag. Os
cuti adhæ-
ret.

NON SVNT COGNITI IN PLATEIS] Olympiodorus explicat, abominabiles facti sunt in viis eorum: mallet, abominabiles facti quibuscumque obuiis: vel potius; ut dixi de vultu mutato. Sic Iob 2.12. *amici cum non cognouerunt.*

ADHÆSIT:] Vide supr. vers. 4. Addo adagium esse, *adheret cutis ossibus*, pro summa macie. Sic Psalm. 101. vers. 6. *Adhæsit os meum carni meæ:* Vbi carnem pro cute poni notat Auenezra, sicut Iob 19. 20. & è contra cutis pro carne. Iob 18. 13. Lucretius; *pellis super ossibus vna.* Horatius;

---*Verecundus color reliquit ossa pelle amicta lurida.*

in Epod. Plautus: *Ossa atque cutis sum misera macritudine.*

Maciei ma-
gnæ compa-
ratio.

ARUIT] Iob 7.5. *Cutis mea aruit, & contracta est*, quæ prius succulenta, obesa, & carnosâ. Non comparat noster solam cutem ligno arido, sed cutem simul & ossa cui adhæserat. Vult enim carnem totam deperuisse, & cutem ossis contiguam adhæsisse, medullis ossium humore destitutis: cutis comparatur cortici, ossa trunco seu ligno. LXX. dicunt totos exaruisse, & factos similes arbori, quæ ex viridi, & florente, & frugifera vertit in aridam, nudam, & infructuosam instar ligni securibus supernati, & emortui. Melius quam si *lanterna cornu*, aut *umbra macilentior* dixisset; quia simul horridum habitum, indicat arboris cortice.

VVLGATA.

TETH.

VERS. 9.

Melius fuit occisis gladio, quam interfectis fame: quoniam isti extabuerunt consumpti à sterilitate terræ.

TERT ex dicta comparatione arboris emortuæ, feliciores fuisse (quod alias acerbum per se,) qui celeriter hostie momento concurrentes, pro patria & libertate fortiter hostilibus

LXX.

TETH.

Boni fuerunt occisi gladio, quam occisi peste: abierunt perforesi à frugibus agrorum.

hostilibus gladiis corruerunt: quàm qui lenta & obscena famis tabe excarnificati, sibi superstites, suimet viuum funus duxerunt. tale illud Matonis, quando terque quaterque beatos pronunciat, quibus ante patrum ora, Troiæ sub manibus altis contigit oppetere.

FAME] LXX. *ἀμὲν*, in editione Complut. Regiâ, Aldina, & Romanâ; quod miror Nobilium vertisse peste, quæ *λοιμός*: nec Græci illa *λοιμός*, magis confundunt, quàm Hebræi *דבר & רעב Deber & Raav*, quod hic habemus. Scio Ierosolymitanos etiam pestilitate confectos, sed de eâ hinc non agitur. de fame prædixerat Isaias 22.2. *Interfecti tui, non interfecisti gladio* (scilicet tantum) *nec mortui in bello*; & ideo infeliciores.

EXTABERVNT, &c.] LXX. seruauerunt Hebraismum *desuxerunt confossi à frugibus agrorum*, quo tribuitur priuationi actus posituius; nempe defectui frugum occisio. fingunt enim terræ sterilitatem esse instar teli; eò quod tellus, benigna ministra liberalitatis diuinæ, si num suum munificè pandens, quasi manu nobis alimenta porrigit: cum verò eadem prouentus & thesauros suos subducit, tunc velut armatur Dei iussu contra hominum ingratitude, & occidit, quia non pascit. *confossi itaque à frugibus*, hoc est mortui quia fruges defece- runt. simile illi psal. 108. 24. *caro mea immutata est propter oleum* hoc est defectu olei. Chaldaeus non videtur locum intellexisse adeò se inuoluit: viri docti ex recentioribus duo, addunt, deficientibus terræ frugibus esui aptis, coactos vesci naxiis herbis, inde alui profluvio contracto defluxisse. Quod gratis fingunt: nec satis probabile est. Vnde enim in vrbe populosissima, ubique ædificiis confertâ, obsidionis tempore, tanta mali graminis vbertas?

ALLEGORIAM de CHRISTO suppeditat Origenes in Catenâ.

VVLGATA.

IOD.

Manus mulierum misericordium coxerunt filios suos: facti sunt cibus earum in contritione filiarum populi mei.

LXX.

IOD.

VERS. 10.

Manus mulierum misericordium coxerunt filios suos: facti sunt in escam illis; in contritione filiarum populi mei.

EN (ait) quo progressa fames violentiæ. naturæ iura perripuit misericordibus matribus filij pro edulio fuerunt. dixerat similia Threno 2. 20. Sed hic circumstantias addit; & si quis velit Liranum sequi; dicat, Threno 1. 11. dici comesturas ciecamenta quæ cum fetu effunduntur; threno secundo 20. dici comesturas abortus,

Cc 3 aut

204 GLOSSÆ LITTERALES

aut recens natos; hic verò iam grandisculos, & (vt sic dicam) sentientes & intelligentes maternum scelus. Respicit porissimum ad illud scelus parricidale, quod de Mariâ Eleazari filiâ narrat Iosephus Matthæi d. lib. 7. cap. 8. & ex eo Hegefippus: & tragicè, sed graphicè describit Apollonius his versibus;

*Audensne loqui, an melius tacuisse putatis
Aomidos Muses facinus, quod sacula damment
Omnia; quodque legens, contracto turbidus ore
Horreat? humanis ausos producere vitam
Quosdam etiam, vacuam saturasseque carnibus aluum?
Totamen, Hyrcanas vincis qua sola furore
Tigrides, agnoscent; nunquamque merebere diri
Invidiam facti: mulier, non digna parentis
Namine: quam, plumes etiam nunc sanguine tincta,
Pter sevas ipsa suo sceleri cum Colchide Progne?
Nulla suos evicta fame brevis ira nocentes,
Efficit, ingratis non concessura maritis,
Denique Threicio natum praudere tyranno
Vna dedis, coctio non ipsa cadavere pasta est.
Quid lacrymas fundis parvos crudelis in artus?
Quid sortem excusas, lamandisque oscula membris
Imprimis? hæc pietas simulati pectoris usqueam
Non latuere fidem Maria est: ne desere quicquam
Spectandum saltem, atque unâ consumito mensa
Quicquid habes nati. Servata parte parumper
Securam vis esse famem, & tua crimina celas?
Nil agis, hoc sensu raptor, naræque secutus,
Invitæ lecta ferox; epulæque, o femina, clamat,
Deice, quid superest etiam nunc paupere mensa?
Nudarant enses, laceras percussa timore
Reliquias proferi genitrix, ac talia fator:
Sumite qua restant scelerata viscera matri,
Cetera qui peperit venter tenet, hos ego fudi,
Hos regeram artus, infelix, mihi demite partem
Criminis, atque audas vos hic quoque figite dentes.
Dirigit visu prado ferrumque remutens
Excessu tectis facinusque exhorruit ingens.*

MANVS] illæ quæ occiderant, & quas iunxit scelus lentè ordinare.

MULIERVM] indignatum nomine matrum.

MISERICORDIVM] Origenes notat: ne videantur per crudelitatem necasse, misericordes fuisse dicit, & hoc scelus calamitati ex inopiâ adscribit; quasi idcirco occiderint, vt eos miseris eriperent, feliciore; citâ morte quam diuturnâ. Similia quadam Medea profert apud Senecam: & apud Iosephum hæc ipsa, de qua modo; Miserum te, ait, infans; in bello, & fame, & seditione, cui te serva verò? apud Romanos, etiam si vixeris serviturus es; fames autem præuenit serui

IN THRENOS IEREM. CAP. III. 205

nit servitutem: his verò seditiosi læviores sunt. Esto igitur mihi ci-bus, &c. Nihilominus præstat vt ironicè dictum accipere: vel sine ironiâ, quas natura ad misericordiam compararat, quæ solent esse tales; nunc, sexus & viscerum suorum oblita; sustinuerunt proprios liberos, suâ manu necare, necatos abluere, & igne torrere vel aquis lixare, & avidè vorare. Quam hoc crudele, legatur Senecæ Thyestes actû ultimo, & Adag. Mensa Thyestea.

COXERVNT] LXX. allationem indicant si credimus Origeni, ego puto generaliter accipiendos etiam de elixatione. suadet verbum Hebræum בשר, & Græcum ἑσθῆναι. proponite vobis ante oculos illa Orchestra in re simili: matrem dubitantem quo pacto coquat,

*Nec interest, sed dubitat: & tantum scelus
Fuat ordinare, mater diuisum fecat
In membra corpus, amputat truncotenus
Humeros patentes, & lacerorum moras.
Hæc verubus hærent viscera, & lentis dam
Stillant caminis: illa flammatus latex*

Querente ahenio iactat, quo loco in Aduersariis olim ante annos tringinta similia ex Ouidio adscripti.

FACTI SVNT CIBVS] non aliis has epulas ordinarunt, vt Procne Tereo, Lycaon Ioui, Atreus Thyesti; sed ipsæ sibi, quasi desideratum, gratum & selectum cibum. Lebaroth לברות, radix est Bava בורח quæ significat comedere & eligere. Sic ergo LXX. ἑσθῆναι, noster cibum verterunt, per ironiam; scilicet electum & desideratum, quo tempore omnes marore & inedia languebant; quasi dicas electuarium nauseanti stomacho præparatum: sic acutè Agellius.

EARVM] quas natura iubebat filios pascere, non filiis pasci.

IN CONTRITIONE] in ruinâ Chaldeus, hoc est in obsidione quam vltimum excidium consecutum, & contritio gentis, velut vasis testei irreparabilis, de excidio enim per Romanos intelligendum, vt Patres hic volunt, & S. Chrysostom. orat. 2. contra Iudeos, & hom. 8. in 1. ad Thessalonicen.

TROPOLOG. hæc matres sunt hypocritæ, qui proprios necant liberos; quando bona sua opera fictionis gladio perdunt, & ambitionis igne tosta, per propriam complacentiam deuorant.

VVLGATA.

CAPH.

Compleuit Dominus
furorem suum, effudit itâ
indignationis suæ: & suc-
cendit ignem in Sion, &
deuorauit fundamēta eius.

LXX.

CAPH.

Compleuit Dominus furo-
rem suum: Effudit indigna-
tionem iræ suæ: & succendit
ignem in Sion, & deuorauit
fundamenta eius.

Cc 4

QVID

בשר
הבשרבורח
ברח

VERS. II.

Deus quomodo furorem compleat. Deus effundit iram.

Deus quomodo succendat.

Vid enim aliud restabat iudici iusto faciendum, quam, ut aruspicum disciplina iubeat, portentum igne expiare: nonne tam immani piaculo polluta urbs, fuit ab imis fundamentis diruenda, & flammis ulticibus in cineres redigenda? Nihil in verbis est difficultatis. *Completo furorem Deus*, quando vindictam, diu contentam animo, statuit non ulterius differre. *Effundit iram indignationis*, quando actu ulciscitur, sic loquitur Scriptura; quia solet hoc explicare per Metaphoram poculi seu phialæ versæ & effusæ ut notum ex Angelis Apocalypsis cap. 15. & 16. *Succendit ignem* quando per hostes flammam tectis immisit. Ezech. 5. 13. *Complebo furorem meum*, & requiescere faciam indignationem meam in eis, & consolabor, & scient quia ego Dominus locutus sum in celo meo, cum implevero indignationem meam in eis. Ezech. 30. 8. ego Dominus cum dederō ignem in Agypto. Sed illic dare ignem fumitur metaphorice pro summa afflictione, ut patet ex v. 18. ibidem: hic verò proprie. Nam Ierosolymitanum templum Romani igne absumserunt, ut describit Iosephus lib. 7. belli Iudæi. cap. 10. post & reliquam urbem, ut sequentibus capitibus narrat. Non posse hæc intelligi de Babylonico excidio patet, quia de illo excidio Ieremias prædixerat non excindendam à fundamentis urbem cap. 5. 10. *Ascendite muros eius & dissipate, consummationem autem nolite facere.* reliquit quidem & Titus tres turres, & exiguum muri partem, ut tradit Iosephus; sed hæc pro nihilo habenda, & non relicta habitationi, sed monumento. verba Iosephi sunt; iubet eos Cæsar totam funditus iam erueri civitatem ac templum: relictis quidem turribus, quæ præter alias eminebant, Phaselo, & Hippico, & Mariammæ; muriq; tanto, quantum civitatem ab occidente cingebat. Id quidem, ut esset castrum illi custodiæ causa relinqueretur: res autem, ut posteris indicarent qualem civitatem, quamve munitissimam Romanorum virtus obtinisset. Alium verò totum ambitum civitatis ita complanauere diruentes, ut qui ad eam accessissent, habitatum aliquando esse vix crederent.] Sic ille d. lib. 7. cap. decimo-octauo, interpretationis Rufiniana.

VERS. 12.

VVLGATA.

LAMED.

Non crediderunt reges terræ & vniuersi habitatores orbis, quoniam ingrederetur hostis, & inimicus per portas Ierusalem.

VEGETA afflictio, eo quod ostendat talem cladem nec expectari, nec metui potuisse, iuxta illud Didus,

--- hen! potui tantum sperare dolorem?

Munitissi

Munitissima erat Ierusalem loci situ, turrium altitudine, murorum spissitudine adeo, ut humanis eam viribus expugnari non potuisset Titus sit falsus, apud Iosephum d. lib. 7. cap. 16. freti etiam Dei (ut rebantur) promissionibus, nihil tale metuebant.

REGES TERRÆ] Principes Iudæorum: vel sanè proprie de regibus vicinis Iudææ loquitur.

QUONIAM] quod, Hispan. *que*. est Hebraismus.

Quoniam pro quod.

HOSTIS INIMICVS] non placet quod Chaldaus exponit Nabuchodonosor & Nabuzardan. sed expono de Tito & exercitu eius hostem puto vocari Romanos; inimicos auxiliares, qui olim Iudæorum amici, ut Arabes, Aegyptij &c. tunc contra eos inimico animo Romanis militabant.

VVLGATA.

MEM.

Propter peccata prophetarum eius, & iniquitates sacerdotum eius, qui effuderunt in medio eius sanguinem iustorum.

LXX.

MEM.

VERS. 13.

Propter peccata prophetarum eius, iniquitates sacerdotum eius, effundentium sanguinem iustum in medio eius.

ONSTAT Deum penas exegisse à Iudæis peccatorum non solum quæ ipsimet commiserant, sed etiam quæ maiores commiserant, & ipsi imitabantur: iuxta illud Matth. 23. 34. *Ecce ego mitto ad vos sapientes, & prophetas, & scribas, & ex illis occidetis, & crucifigitis, & ex eis flagellabitis in synagogis vestris, & persequimini de civitate in civitatem: ut veniat super vos omnis sanguis iustus, qui effusus est super terram, à sanguine Abel iusti usque ad sanguinem Zacharia filij Barachia, quem occidistis inter templum & altare.* Amen dica vobis, venient hæc omnia super generationem istam. Ierusalem, Ierusalem, quæ occidis prophetas, & lapidas eos, qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti. Ecce relinquitur vobis domus deserta.] puto hunc esse simplicem commentarium & proprium huius loci. Occurrit enim tacite obiectioni; Quomodo igitur expugnata urbs inexpugnabilis? Nullus (ait) atres nulla machina potuisset; nisi peccata Iudæorum, hostium exercitum & manus inuissent. propter scelera infesto Deo Romani præualuerunt Iudæis. scelera quidem PROPHETARVM] non tantum strictè defecerant i. Machabæor. 9. 27. qui olim fuerant, Ieremie 23. vers. 9. cum seqq. sed etiam latè, qui temporibus CHRISTI & postea Iudæos

D d dementa

dementarunt, falsi doctores, cæci ductores cæcorum. Matth. 15. 14. ut vox propheta pro doctore seu concionatore Matth. 10. 41. 1. Cor. 12. 14. sumitur.

SACERDOTVM] qualis isti tempore CHRISTI, patet ex Euangelio. Romana editio; *ἀδελφαι* (sed Complut. & Reg. *ἀδελφαι* iniquitas.) *Qui effundunt.*

Locus LXX. SANGVINEM IUSTORVM] Sic etiam Hebraicè, quod malè Chaldaus refert ad hostias humanas oblatas in Tophet: sed molitur, istud à peccato occisi Messia detorquere; quem ut indicarent LXX. tamquam propheta vertunt, *ἀίμα δικαίων* sanguinem iustum, pro *δικαίων* iusti; quod proprium CHRISTI epithetum Isai. 1. 26. & 62. 1. Jerem. 23. 5. Zachar. 9. 9. & Act. 2. 14. Sic ergo intelligamus hic, *Iustorum sanguinem*, oculos pios, Iosaph. Baptistam, & eius parentem, & ambrosios Iacobos, & Stephanum, & alios discipulos (sic Hieronymus;) ut præcipuo loco ponamus ipsum IESVM; cuius mors causa huius ultimi excidij.

In medio esse vel habitare. Locus Ezech. 14. 7. IN MEDIO] Hoc dicit ad exaggerationem, quasi dicat securè audacter, & sine vllâ formidine ultionis. Ezechiel 24. 7. *Sanguis enim eius in medio eius est, super limpidissimam petram effudit illum: non effudit illum super terram, ut posset operiri pulvere.* q. d. noluit latere facinus suum, sed palam esse omnibus. Sic sumitur pro securâ & confidenti habitatione 4. Reg. 4. 13. *In medio populi mei habito.* Luc. 4. 30. *transiens per medium ipsorum ibat,* & psal. 109. v. 3. *Dominare in medio inimicorum tuorum.*

VERS. 14.

VVLGATA.

NVN.

Errauerunt cæci in plateis, polluti sunt in sanguine: cumque non possent, tenuerunt lacinias suas.

LXX.

NVN.

Commati sunt vigiles eius in plateis: polluti sunt in sanguine cum ipsi non possent; tetigerunt vestimenta eorum.

AM Græcè habetur in editione Romanâ, *ἐκλυθησαν ἱερὸς οὐκ αὐτὸς ἐν ταῖς ἐξοδαῖς, ἐκλυθησαν ἐν αἵματι ἐν τῷ αἵματι αὐτῶν, ἡ ψαλτὴ ἐκλυθησαν αὐτῶν.* Aldini *ἐκλυθησαν αὐτῶν.* & *ἐκλυθησαν.* menstruabantur ut sic dicam, &c. Complutens. & Regius, ut Romani. Theodoretus videtur adhuc aliter legisse, nisi me fallunt qui citant; *ἡ ψαλτὴ ἐκλυθησαν ἐν ταῖς ἐξοδαῖς, respersum iuuenes in exilibus,* & exponit in *viciis*, in plateis. Symmachi versio valde dilucida est, *ἀκατάστατοι ἐκλυθησαν, τὸ πᾶν ἐν ταῖς ἐξοδαῖς, ἐκλυθησαν ἐν αἵματι, ὡς καὶ ἐκλυθησαν αὐτῶν τὴν ἐξοδαῖς αὐτῶν.* Instabiles facti sunt, cæci in plateis, conferti sunt in sanguine, ut non attingere vestimenta eorum. Ipsi. licet. Hebrææ conueniunt optimè

cum nostrâ versione quàm Symmachus astringit, sed & Chaldaus hoc modo interpretâs; vagati sunt cæci per plateas, inquinati sunt sanguine gladio confossum, propterea enim quod videre non poterant, inficiebant vestimenta sua. ita videlicet ut nemo sustineret illos sic iniquitatos; contingere. Locus tamen difficultatis expers non est. S. Hieronymus litteralem sensum nullum ponit, ut nec Origenes, nec Olympiodorus hac in re iuvant. Theodoretus, quia ultimam versiculi partem longè aliter legerat, nempe; *proiecti sunt cum suis vestimentis*, longè abiit à verò sensu, exponens; Fames quidem urgebat, ut proicerentur: at hostes obsidentes prohibebant ne sepelirentur: cænes verò proiectos absumebant. fieri potuit, sed de hoc nunc non agebatur, Pascasius etiam non satisfacit; minùs hic D. Thomas, qui magnam à Pascasio partem desumpsit, & securus fuit depravatam lectionem habentium, *non possent intrare.* & pro, *lacinias*, cum Richardo maluit *lacinias* scribere, prorsus contra Hebræa, Græca, & Chaldaea, & bonos quosque libros. Rupertus planè allegorizat. Dionysius cæcos putat dici, ipsos prophetas & Sacerdotes improbos, accipiens de cecitate spiritali: Litanus, de corporali iustorum, quos illi impij excæcarant. Iudæi, nempe Ioseph, Iatrius, & Manahem, ad fortuitò vel naturâ cæcos referunt, & dicunt tantam fuisse homicidiorum Ierosolymis frequentiam, ut quotidie plateæ cadaveribus opplerentur, & sanguine redundarēt (*hoc verum, & amplector: quia de tempore obsidionis Tur, hoc disertè docent ambo Iosephi, & Hegesippus.*) ita (inquiunt) cæci qui per plateas vagabantur, ubique se sanguine contaminarēt, & quia hoc incommodum vitare non poterant, ne vestes planè defædarentur, conabantur lacinias earum manu capere & eleuare; at alij, qui iam eruentatas videbant, acclamabant. id frustra conari; abirent potius, & ex publicis se proriperent, ut immundi &c. ut sequitur v. 15. hæc sententia placuit Petro Figueiro, & ad veram proximè accedit, nisi quod videatur non se rei, sed rem sibi accommodare; quod solitum & solenne Rabbinis. Anton. Agellius voluit describi Iudæos profugos & instabiles more cæcorum huc illuc oberrantes: nam errans vocabulum proprium illorum est, qui sedes habent fixas nullas, ut psal. 108. 10. *Nutantes transferantur filij eius, & mendicent, & eiectionur de habitationibus suis.* qualis describitur Cain Gen. 4. 14. quod potest confirmari ex thre. 1. v. 8. *peccatum peccauit Hierusalem, & propterea instabilis facta est.* & illo Symmachi, *ἀκατάστατοι ἐκλυθησαν*, quod dixi. Vult itaque vir ille doctus & religiosus, Iudæos sic errabundos auxilium à gentibus expetiisse (hoc est quasi cæcos aliorum lacinias apprehendere conatos;) sed ab aliis gentibus, iustarum piaculo contaminatorum, reiectos fuisse, probat hanc interpretationem suam, quia Jerem. cap. 37. traditur Iudæos ab Ægyptiis contra Chaldaeos opem postulasse. Ingeniosè fateor, sed non sequor. quia hic versamur in clade à Romanis acceptâ, quando non petierunt auxilia ab Ægypto, quæ Romanis parebat, secundò quia agitur de cladibus & pollutione cruoris intra vibem fusi, tertio quia etiam quando à Chaldaeis expugnati,

D d 2 non

Varie explanationes. Hieronymus, Origenes, Olympiodorus, Theodoretus, Pascasius, D. Thomas, Richardus,

Rupertus, Dionysius, Litanus, Rab. Ioseph, Iatrius & Manahem.

Figueiro,

Agellius,

Errare.

210 GLOSSÆ LITTERALES

non fuerunt repulsi ab Ægypto, sed recepti exules, quod Ægyptiis exitio fuit. Recentior quidam hic antiquum seruat, multa inuoluit, nihil euoluit, infarsit, sed non satis digerit. Timidè dicam & verè cundè quod sentio.

Auctoris ex
positio.

Inprimis verosimilius est (quod placuit Agellio, & Emanueli Saa) notam similitudinis ex Hebraismo subaudiendam; *Errarunt* palantes Ierosolymitani velut *cæci per plateas*, quia tota vrbs capta & diruta, sic erat inquinamentis & pollutionibus legalibus (prophanationibus nempe gentilium, cadaueribus, sanguine; propter quæ omnia Symmachus nouato vocabulo, sed significante, *inimicis*) repleta; ut quæcumque in partem pedes, manus, oculos quis circumferret, in spurcitiam aliquam incurrere contaminaretur, & tantà piaculorum seu pollutionum nube oculi quasi obnuberentur. Quid ergo facerent? Quando pestis in vrbs quibusdam tantum locis versatur, possis te in tutiora recipere, & contagionem vitare: sed si malum cunctos vrbs angulos peruasit, cogere delectus & discriminis curam omnem abiicere, & quasi cæcus clausis oculis (ut aiunt) per media funera, mortelque te inferre. Hanc aliter miseri Ierosolymitani cæcis similes per plateas vagantes, vitare non poterant, quin sanguinem, cadauera, & alia per legem vetita, tangerent, & aspergerentur immunditie, quæ se vndique ingerebat. Hebræa sonant verboreniis, *polluerunt se in sanguine, ut non poterunt, tangerent in vestimentis ipsorum*; nolter interpres clarè & breuiter, *cumque non possent*, sed lucis causâ sapienter addidit conatum quo coinquinamenta hæc vitare nitebantur; laciniis vestium eleuando, & circa pectus comprimendo, ne conspurcarentur. Sanguinis potissimum meminit, quia menstrua ex sanguine; quæ legalium pollutionum maxima; & sanguinis nomine peccata solent significari. Threno. 1. 9. *sordes eius in pedibus eius*, vide quæ illic dicta.

ALLEGORIAM DE CHRISTO & Angelis custodibus templum deferentibus proponunt Olympiodor. & Origenes: quando in festo Pentecostes noctu sacerdotes audierunt in templo vocem *MIGRE- MUS HINC*, teste Iosepho d. lib. 7. cap. 12. Legendi quoque D. Hieronymus & Rupertus hic. TROPOLOGIAM, de peccatis; quibus plenæ nunc sunt vrbes & omnia; quæ se cunctis per omnes corporis sensus ingerunt; facillimum fuerit cuius sibi componere & accommodare.

VVLGA

IN THRENOS IEREM. C. IV. 211

VVLGATA.

SAMECH.

LXX.

SAMECH.

Recedite polluti, clama-
uerunt eis, recedite,
abite, nolite tãgere: iurgati
quippe sunt, & cõmoti di-
xerunt inter gẽtes: Non ad-
det vltra, ut habitet in eis.

Recedite ab immundis, vo-
cate eos, recedite, recedite, no-
lite tãgere: quia succensi sunt,
atque etiam commoti sunt:
dicite in gentibus, non ad-
dent habitare.

VERS. 15.

UTO proponi verba, non ipsorum Iudeorum, etsi ab il-
lis mutuata; sed Gentilium, ut significant Hieronymus,
Theodoretus, & Chaldaeus, & Vatablus. Reuocemus in
memoriam præceptum Dei legale de leprosis Leuit. 13. 45.

*Habebit vestimenta dissuta, caput nudum, os veste contectum, contaminatum
ac sordidum se clamabit. Omne tempore quo leprosus est, & immundus habi-
tabit extra castra.* Clamabant נָפֹץ, נָפֹץ *Tame, tame: pollutus, pollutus,*
videlicet sum. Eo nunc respicit Propheta considerans captorum ha-
bitum; raptati & spoliati erant vestibus induti conscissis violenter,
capite nudi ut secui, ora præ pudore contegentes; nihil deerat, nisi
proclamatio נָפֹץ, sed eam hostes ipsi supplenerunt, addito verbo alio,
נָפֹץ סוּרוּ סוּרוּ *Suru suru tame, discedite, discedite* contaminatus. Mu-
tuati ab ipsis miseris ciuibus; qui cum viderent omnia plena piaculorum
(ut dictum vers. præced.) nec se posse euadere, quin coinquinarentur
more leproforum ad inuicem acclamabant, נָפֹץ סוּרוּ סוּרוּ, caue ne me
contingas, ne mihi communices, ne polluas. Omnibus idem clamantibus,
reliquum ut pollutam urbem omnes dereliquerent. Sed spontè id non
erant facturi. Idcirco victores Romani nunc insultantes indicabant, se
eos vrbe eiecere, ut legi parerent; quæ leprosos extra castra eiciebant:
se illis pro præconibus esse, & quod ipsi facere debuissent, proclamare.
Subest amara irrisio. Nam Iudæi soliti Gentiles templo accere, &
pellere prætextu legis, ut dictum Threno. 1. v. 10. & verisimile est non
secus ac leprosos pepulisse (ut de Ozia legimus 2. Paral. 26. 20.) ut
tẽtes verbis, quibus nunc hostes, *recedite, recedite, polluti*, ut habes hic.
Victores itaque iniuriæ illius consueta memores, vicem nunc Iudæis
repndunt, & acerbè increpantes canticum expulso-
rum ingeminant, q. d. templo nos eiecistis, ut immundos: vos nunc
a nobis, ut verè prophani & Deo vestro exosi patriâ eiecimini:
discedite in exilium. Mox etiam Iudæorum scelera inter se
verbis exaggerantes, merito (inquiunt) hæc illis contigerunt;
quoniam cum Deo suo IURGATI sunt, (rebellauerunt) & ideo
etiam COMMOTI (vagi & exules facti) sunt. Porro cum tam atro-
citer deliquerint, non ampliùs Deus illis propitiabitur, nec inter eos,
reædificato templo, iterum habitabit.

Leproforũ
proclama-
tio.
נָפֹץ, נָפֹץ.

D d ;

C l a

CLAMAVERVNT] victores victis.

IVRGATI] irritaverunt & exasperaverunt Deum semper ei resistentes, & filio tandem Dei necato, Act. 7. v. 51. **נָסוּ** recentiores à **נָסוּ** in Cal activo deducunt & exponunt auolaverunt, sicut sumitur Ierem. 4. 7. quasi dicat depopulatos & vastatos magna celeritate. Sed LXX. **אֲנִיפְּסִי** succensit sunt, quod potes interpretari de hostili flammâ; vel ut cum nostro cōueniat de iracundia, & tunc erit à **נָסוּ** verbo Niphal passivo, q. d. irati in Deum inuolaverunt, contra eum seditionem excitarunt, ut frequenter occurrit, nempe quinquies in S. S. Chaldaus exponit, *abominabiles facti sunt.*

COMMOTI] sicut supr. *Peccatum peccavit Ierusalem, & instabilis facta est.*

DIXERVNT INTER GENTES] gentiles sibi inuicem dixerunt: includendum quasi parenthesis, ut pertineat tam ad præcedentia, quam ad sequentia.

VI HABITET] Chaldaus, dicebant dum eis secunda res essent, quod illos numquam hostes in exilium acturi essent:] sententia nimis longè petita. Malo accipere de reedificatione templi, quod numquam restauratum.

VVLGATA.

PHE.

VERS. 16.

Facies Domini diuisit eos: non addet ut respiciat eos: facies sacerdotum non erubuerunt, neque senum miseri sunt.

LXX.

Ain.

Facies Domini pars eorum; non addet respicere eos. Facies sacerdotum non acceperunt, prophetarum miseria non sunt.

EBRAICE versiculus incipit à littera **H** & non Ain **ו**: & sic Complut. & Regij præfigunt **ו**. Aldinus, Ain; Vaticanus Ain. Posset versiculus Ieremiæ tribui, ut confirmanti dicta hostium: Sed accipio adhuc, ut partem sarcasmi hostilis: redditur ab iis ratio, cur templum dixerint non reedificandum, & exilium futurum perpetuum: quia tandem (aiunt) Deus eos planè à facie sua elecit, dissipauit, profligauit instar Caini Gen. 3. vers. 4. nec ampliùs illos dignabitur templo, quia Sacerdotes indignè tractarunt; nec paterno ut filios adspiciet vultu, quia senum, maxime parentum, quàm decebat curam non habuerunt. Perpetuò quidem hæc duo peccata Iudæis valde peculiaria fuerant: (de priore habes. Osee 4. 4. de posteriore Esaia 3. 5. & Matth. 15. 6.) sed potissimum id accidit in obsidione Romanorum, quando Zelotæ & Sicarii, & Idumæi nulla dignitatis Sacerdotalis, vel senis, vel pater-

æ pie

na pietatis habita ratione in omnes credelissimè sunt bacchati; patet de Sacerdotum contemptu Iosephi lib. de bello Iudæ. 2. cap. 17. etiam occiso maximo Pontifice Anano, ibid. cap. 18. & illi ætate proximo quodam Ies v., & aliis multis lib. 4. cap. ult. & plurimis Sacerdotum ad ipsam aram sacrificantium occisus lib. 6. cap. 1. denique & Maathia Simonis filio viro nobilissimo & Pontificum fere præcipuo lib. 6. cap. 15. Pater de senibus, quia necatis Gorione, & Peraitâ, nullum reliquerunt viuum Zelotæ ex ciuibus, nisi aut ignobilitate, aut fortuna perhumilem lib. 5. cap. 1. Simonianos etiam tradit nulli ætati pepercisse, ne pueris quidem aut senibus (lib. 5. cap. 7.) qui clanculum pro Romanis vota faciebant ait Iosephus, lib. 6. cap. 1. ubi addit nullam viuus apud domesticos reuerentiam fuisse. Ad hanc ultimam obsidionem referunt Rupertus & Pinus Fini lib. 3. Flagelli Iudæorum cap. 24. Sanè post istud excidium, ut post alias captiuitates, Iudæi numquam reducti fuerunt. Nam promissiones de congregandis dispersis, ut Deut. 30. 4. & Psal. 147. 2. ad illas temporarias captiuitates & transmigrations, non ad hanc ultimam spectabant.

FACIES DOMINI DIUISIT EOS] LXX. *אֲנִיפְּסִי נִפְסִי מִפְּנֵי פָנָיו* Vultus pro ira. Pars pro sorte. *vultus Domini pars eorum, id est, ira Domini illis in sortem cessit; frequens est, & notum; pars pro sorte; minus vultus seu facies pro ira & indignatione, habes tamè Psal. 20. 10. Pones eos ut elibantur ignis in tempore vultus tu: Dominus in ira sua conturbabit eos, & deuorabit eos ignis. Posterius comma est explicatio præcedētis. Psal. 33. 17. Vultus autem Domini super facientes mala: ut perdat de terra memoriam eorum. 2. Thessal. 1. 9. Poenas dabunt in interitu æternas à facie Domini. Ratio locutionis quia in facie solent elucere notæ indignationis. Itaque sensus nostræ versionis est: Ira Domini illos disperfit. Chald. à facie Domini amandati fuerunt.*

NON ADDET UT RESPICIAT] hoc est non ampliùs illos aspiciet oculo benigno, ut reducat.

VVLGATA.

Ain.

Cum adhuc subsistere-mus, defecerunt oculi nostri ad auxilium nostrum vanum, cum respiceremus ad gentem quæ saluare non poterat.

LXX.

PHE.

Cum adhuc subsisteremus, defecerunt oculi nostri ad auxilium nostrum vana speculantibus nobis. VERS. 17.

EBRAEVS versiculus incipit ab **ו**, & sic Complut. & Regij inscribunt versiculum **ו**. Hebræa LXX. magis quàm noster contraxerunt, ambobus tamen eodem sensu; illa ad verbum

D d 4

erant:

erant: *Adhuc nobis defecerunt oculi nostri ad auxilium vanitatis* (h. vanū: in speculatione nostra sumus speculati ad genē non saluabū: (hoc est non valentem seruare nos.) Chaldaus hic perfidē ista interpretatur, vt amoliat a vera interpretatione: quasi sermo sit de temporibus Machabæorum, quando fœdus inierunt cum Romanis Ionathas & Simon, qui tamen occisi ab hostibus, nulla ope à Romanis accepta. Sed obstat huic interpretationi; quod tunc temporis Ierosolyma mansit illæsa, nec populus abductus in captiuitatem fuit. Alij gentem hanc interpretantur Egyptos, iuxta Esai. 30. & Ierem. 37. Sed nec hoc valet; quia versatur Propheta in deploratione vltimi excidij per Romanos; quo tempore Egyptus pacificè Romanis parebat. Puto mentionem potius esse Idumæorum; quos Simon Gerasenus sibi subiecerat; qui vocatus ab Hierosolymitanis cum iis, & prædonum exercitu, quem ducebat, vt vrbi suppetias veniret contra Zelotas, & contra Ioannem Giscalenum, quorum vrbs tyrannide opprimebatur; venit, & non modò vrbs non liberavit; sed grauiorem in ciues, quàm vel Ioannes, vel Eleazarus, vel Romani, crudelitatem exercuit. Lege Iosephi lib. 5. c. 7. & 9. lib. 6. c. 1. 7. 11. 15. Præterea Titus, in oratione vltima, quam ad Iudeos templo exusto habuit, inter cætera illis exprobrat, legationes eos trans Euphratem contra Romanos auxilia petentes misisse; Sed non nominat Gentem ad quam miserint, Iosephi lib. 7. c. 3. suspicor Parthos intelligi. De his igitur Idumæis, & Parthis locum intelligendum puro.

CVM ADHVC SVBSISTEREMVS] rebus nostris florentibus, nondum oblecti.

Deficere oculi quado dicantur.

DEFICERVNT OCULI NOSTRI] phrasī Hebræa qua vtuntur, quando infatigabili pertinacia ad extremum spem aliquam animo fouent, & ideo identidem aliquo respectant. Hispanice; *perse los ojos tras algo*. Psal. 68. 4. *Defecerunt oculi mei, dum spero in Deum vnum non potui a spe mea vllis ærumnis depelli*. Psal. 118. 81. *Defecerunt oculi mei in eloquium tuum*.

RESPICEREMVS] sicut attentī speculatores de specula, an suppetiæ venirent.

VVLGATA.

SADI.

VERS. 15.

Lubricauerunt vestigia nostra in itinere platearū nostrarū: appropinquauit finis noster, completi sunt dies nostri, quia venit finis noster.

LXX.

STABI.

Respeximus in gentem non saluantem: venati sumus paruulos nostros, ne irent in plateis nostris.

HIC

Te quoque (vt videtis) cum vulgata malè conuenit distributio litteraria versiculorum, quæ est codicis Vaticanī, sed consentiunt libri Complut. & Regij: sed res est parui momenti. nam illud; *respeximus in gentem non saluantem* incipit per *מִן* *Tspimu*: & ideo posset vers. hinc incipere, & principium, sequentis vers. *מִן* *incipit קרב Karab* & ideo Hebræis litteris satis conuenit. Reuerā tamen coherentior sententiæ videtur distributio vulgatæ nostræ.

LYBRICAVERVNT] LXX. *מִן* *venati sunt*. Chaldaei dissipauerunt sententias nostras. Hebræicè est *מִן* *Tiadu*, cuius radis *מִן* *Tjadah* propriè significat insidiari. Qui lubricam viam alteri facit, insidiatur vt cadat; & qui venantur, ipsi quoq; insidiantur feris: ideo nihil necesse est dicere D. Hieronymū legisse *Tjarah* *מִן* quod est arctare: sed eodem modo quo sup. Thren. 3. v. 52. vbi vide. Romana editio; *מִן* *venati sumus*: sed Complut. & Regij *מִן* *venati sunt*.

VESTIGIA NOSTRA] confirmat hanc versionem Chaldaea paraphrasis: & Hebræum *מִן* *Tzaad* cum gemino parah significat gressum, seu vestigium, aut passum. Cur ergo LXX. vertunt *paruulos nostros* an quod liberi sint quædam quasi vestigia impressa parentum, tū propter vultus tum propter morum imitationem? sic caperent vestigium Metaphoricè. Sensus foret, deceperunt liberōs nostros. Vel paruulos acceperunt pro cogitationibus & consiliis, quæ sunt quasi proles mentis & intellectus humani, & hæc expositio conciliatissima foret cum nostrā versione & Chaldaeo. notum enim est cogitationes & studia & consilia, vocari semitas, & gressus Iob. 6. 18. *Innotata sunt semita gressuum eorum*. & vestigia Iob. 11. 7. *forſitan vestigia Dei comprehendes*. similis metaphora. 1. Pet. 2. 21. *ut sequamini vestigia pedum eius*.

Versio LXX

Vestigium pro consilio.

Igitur sententia est foris de Romanis, & de seditiosis qui intra urbem: sic omnia cædibus & sanguine intra & extra urbem impleuerūt, vt nullibi vestigiū figere possemus: adeo etiam omnia cōsilia & cogitationes nostras; seditiosi, de deditione & pace, Romani, de resistēdo aut vincendo, subuerterunt; vt nihil consisteret, sed omnia nobis in malum cederent: quemadmodum accidit iis, qui incedunt per viam liquidis & viscosis rebus suffusam atque lubricatam, quos pedem salente vestigio necesse est corruere.

FINIS NOSTER] tempus vltimum, exitio Ierosolymę constitutum. sic Ezech. 7. 2. *venit finis, finis venit super quatuor plagas terra*.

COMPLETI SVNT DIES] succedente illa nocte, qua templum exanctum olim à Nabuzardan, nunc à Romanis. lege Ioseph. lib. 7. de bello cap. 10. & 18.

Ec VVLGA

VERS. 19.

VVLGATA.
COPH.

Velociores fuerunt percussores nostri aquilis cœli super montes persecuti sunt nos, in deserto insidiati sunt nobis.

LXX.
COPH.

Appropinquauit tempus nostrum: completi sunt dies nostri: adest tempus nostrum: leues facti sunt persecutores nostri super aquilas cali: super montes euolauerunt: in deserto insidiati sunt nobis.

TEMPVS καὶ οὗτος sed Complut. & Reg. secundo loco τὸ οὖτος finis ut nostra versio, & S. Ambrosius serm. 19. in ps. 118. Accipio de Romanis; & etiam de Idumæis ac latronibus sociis Simeonis; qui antequam isti in urbem reciperentur latrocinis totam Iudæam infestam habuerant, Romani autem Ierichuntem cui vicinum est desertum, & totam Galilæam & omnia vicina Ierosolymis loca sibi subiecerant; postea etiam ipsam Urbem in monte Sion, & monte Moria sitam expugnarunt: & sic de Romanis capiendos, quorum præcipuum belli signum aquila fuit, optimè ista cum sequentibus cohererebunt, ut aduertunt S. Ambrosius d. loco & Rupert. hic Aquila tam altè subuolat, ut nihil non superet; tam cernit acutum, ut inferiora omnia despiciat; tam velociter & directè se dimittit deuolans ut nec lepuseuli nec columbar, nec aues ceteræ possint effugere. inde natum sacra Scripturæ adagium *aquila velocior*, vide Deutero. 28. 49. 1. Reg. 1. 23. Ierem. 4. 13. Habac. 1. 8. Sed de hac re in Adag. sacris.

Aquila velocior Adag.

ALLEG. Satan transfudit Iesum super montem excelsum, & in deserto tentauit. sic Paniguerola. TROPOLOGIAM pete à D. Gregorio lib. 31. Moraliū in Iob. cap. 33.

VERS. 20.

VVLGATA.
RES.

Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris: cui diximus in umbra tua uiuimus in gentibus.

LXX.
RECHS.

Spiritus faciei nostræ Christus Dominus captus est in corruptionibus ipsorum, de quo diximus: in umbra eius uiuimus in gentibus.

1. expositio, Iosias mors.

DESEO tres explicationes versiculi proponere, ut duas refellam, prima est deplorari mortem Iosias. Sic Rabbini, & Thargū, & Lyranus, & Vatablus, & alij. ponit eam D. Hieronymus.

ronym. libr. 2. contra Pelagian. post med. hic tamen aliam addit de CHRISTO, quam fusiùs prosequitur. commemorat etiā D. Thomas, sed secundam ei clarè præfert: ideo non erat cur Figueirus assereret eam Sancto Doctore placuisse: nimis ista Figueiro placuit, mihi planè displicet. primo quia Iosias ante urbis excidium fuit mortuus: ideo series historiarum perturbaretur, si historicè, & non propheticè (ut capit tertia opinio) loquens Ieremias; prius deplorasset urbis excidium. Deinde vers. iste non cohereret cum præcedentibus, nec cum sequentibus, in quorum nullo quidquā habetur, quod ad Iosiam pertineat: immo constat quæcumque in illis continentur, à tempore mortis Iosie prius esse aliena; quod urbs excisa instar Sodome, quod filij à matribus comesti, quod ex montibus fugitiui retracti, quod iniquitas Sion completa, &c. Tertiò quia post Iosiam stetit regnum, & hostis victor non accessit ad urbem. Quarto Iosias ex prælio effugit, & ab hoste captus non fuit. Quintò Iosias occisus fuit propter suum, non propter populi peccatum.

refellitur.

Secunda opinio intelligi versiculum de morte Sedechie regis, quā etiam ponit D. Thomas, & hanc mordaciter ruerit Calvinus hereticus, eò quod Sedechias, fuerit vnctus Domini: item quia ortus ex Dauide, qui fuit CHRISTI figura, & ideo possit dici causa & principium vitæ, & umbra sub qua Iudæi inter gentes viuerent. Sed hæ rationes sunt futilissimæ, prima quia conuenit æquè omnibus Regibus Iudæ etiam ante Sedechiam; deinde quia CHRISTVS hic vocatur CHRISTVS Dominus, & non CHRISTVS Domini. secunda verò quia illa quoque est communis aliis regibus ortus ex Dauide; & quia valde violentum est vocari umbram Dauidem, &c. qui tot sæculis ante mortuus, & merus fuit homo; cuius memoria gentibus terrendis non erat efficax. Huic etiam explicationi obstat primò quod tunc sensus de IESU CHRISTO tantum esset allegoricus, ut illi fatentur; sed hoc repugnat versioni nostræ vulgare, ut mox ostendam. quare non dicendū. Secundo quia Sedechias malus, iners, & impius rex fuit, & Ieremiam vehementer afflixit, ideo immeritò hic & falsò laudaretur; nec in eius umbrā (h. sub eius protectione vel fiducia) inter gentes vel cū gentib. Iudæi vixerūt. Tertiò Sedechias suam non alienā luit perfidiam post Sedechiam adhuc restituti Iudæi suos principes habuerunt Atamonas, ut constat ex Iosepho lib. 1. de bello Iudaico, & ex libr. 1. & 2. Machabeorum. item capto Sedechia, nondum completa fuit iniquitas Iudæorum; nec verum est nullum excidium & transmigrationem subsecutam, quæ duo affirmantur hoc quarto threno vers. decimo sexto, & vicesimo secundo.

1. de morte Sedechie.

refellitur.

Restat solem terriam explicationem retinendam, de IESU CHRISTO hunc versiculum esse literaliter intelligendum. probatur primò, quia tunc optimè coheret iste versiculum cum præcedenti, quo dixerat venatione hostium ubique Iudæos comprehensos. nunc subiungit rationem, ad accidisse iure: ut quod optimo: quādoquidem nefario ipsorum flagitio IESVS captus & neci traditus fuerit; qui erat ip-

3 de CHRISTO probatur.

218 GLOSSÆ LITTERALES

sis vitæ spiritualis principium, & salus, ac redemptio ipsorum; sine quo mortuum & spiritu cassum, quicquid ipsi ore legebant in lege aut prophetis, & quicquid scire, vel credere, vel obseruare se profitebantur; & sub cuius umbra, & figuris hæcenus ipsi vixerant; & quotquot saluandi, sub umbellâ fidei eius vna cum gentibus, siue inter gentes in vnum Ecclesiæ corpus coalituri, erant vitam vitalem victuri.

CHRISTVS
dominus
differt à
CHRISTVS
domini.

Locus Luc.
2. v. 26.

Locus pl. 44.
8.

Secundò quia nomen יהוה tetragrammatum hic accipiendum non in genitiuo sed in nominatiuo, vt sit idem quod CHRISTVS Deus quare LXX. vertunt $\kappa\upsilon\epsilon\iota\sigma\tau\epsilon$ & noster Dominus, vt legerunt Irenæus, Origenes, Tertullian. & omnes patres mox citandi; & non, Domini, vt pessimè Pagninus, Vatablus, Clarius, & Arias Montanus. Quorum istud Domini, potest esse commune Seruatori nostro & Regibus Iudæorum, nam dictum de Saule, 2. Reg. 1. 14. *vt occideres CHRISTVM Domini*; sed istud, CHRISTVS DOMINVS, soli conuenit saluatori nostro, Luc. 2. 11. *natus est vobis hodie saluator, qui est CHRISTVS DOMINVS*; qui est simul homo & Deus, nec de vllò alio id dictum inuenitur vt notant Theodoretus, & alij patres. Quidam possunt obijci. Primò quòd D. Hieronymus in c. 12. Zachariæ intellexit de Iosia Rege, & tamen legit CHRISTVS Dominus, igitur hoc etiam potest dici de Iosia. Respòdeo, cum Agellio, Hieronymi textum ibi corruptum, & scripsisse CHRISTVS Domini, sed te melius perpenſa postea scripsisse Dominus, & de CHRISTO accepisse. Adde posse dici, quòd illic non ex suâ sed Hebræorum sententia sit locutus. Secundò obijciatur quòd Luc. 2. v. 11. Saluator vocatur CHRISTVS Dominus & ibid. v. 26. dicitur CHRISTVS Domini; ergo hæc idem significant. Respondeo negandam consequentiam, quia tantum sequitur, ergo ambo hæc nomina CHRISTO competunt, quod verum est, sed competunt diuersâ ratione. Est CHRISTVS DOMINVS secundum diuinitatem quâ patri æqualis & cœternus: est CHRISTVS Domini, secundum humanitatem, qua patre minor, & rex constitutus, & singulari modo (h. spiritu sancto) vnctus à Deo pl. 44. 8. *vnxit te Deus, Deus tuus oleo laetitiae præ confortibus tuis*, præ alijs Regibus, qui tantum inuncti oleo materiali, tu autē vngeris plenitudine spiritus Domini Isai. 11. 2. Tertiò obijciatur, hodierna scriptio Hebræa משיח , quæ à משח vnxit conuenit cuilibet Sacerdoti seu regi. Respondeo aliter conuenire CHRISTO, aliter alijs vt dixi addit Caninius, si voluissent Massoretæ hic bonâ fide versari, potuisse punctis ipsis & scripturæ modo rem apertam relinquere. nam reliquos Hebræis solere dici משיח sed seruatorem nostrum משיח dici משיח unde & Græcis non dictus $\mu\alpha\sigma\chi\iota\alpha\varsigma$ sed perpetuò $\mu\alpha\sigma\chi\iota\alpha\varsigma$ geminato in medio S. ob defectum litteræ aspirantis. Sed vereor ne caninius Chaldaicum vocabulum sumat pro Hebræo nam Chaldaicis (vt hic in Thargum) מלכא משיחא Mal-ka Asechiach, qui Hebræis per Antomasiâ מלך המשיח Melech Hammaschiach. rex ille vnctus: & ideo nihil contra nos hodierna scrip

IN THRENOS IEREM. C. IV. 219

scriptio probat.

Tertio denique probatur sententia nostra consensu vetustatis maximè concordantem, Iudæorum, vt LXX. interpretum, qui vertunt $\kappa\upsilon\epsilon\iota\sigma\tau\epsilon$, & R. Samuelis lib. de aduentu Messiae cap. 7.

Græcorum, Irenæi lib. 3. cap. 11. Origen. hic & hom. 3. in Cant. & sic Athanasius serm. in illud, Quicumque dixerit & lib. de vnitæ Tri-nitatis Eusebius lib. 4. de demonstrat. Dionysius Alexandrin. in responſionibus ad Paulum Samosatenum, Olympiodorus hic, & Theodoretus, qui in cōtra sentientes inuehitur, & Euthymius in Panoplia.

Latinoꝝ, Ruperti, Pascasij, Richardi, D. Thomæ (qui hanc ceteris præponit) & D. Hieronymi hic, qui confirmat ex Isaiâ: Tertulliani lib. 3. contra Marcionem non semel, & lib. 4. c. 21. & lib. 5. c. 11. & contra Praxean. c. 14. & 24. Idem volunt Prosper de prædict. p. 2. c. 21. Ambrosius in pl. 36. & in pl. 118. serm. 15. & 19. Augustinus lib. 1. de incarnat. verbi. c. 2. lib. 18. de ciuita. Dei cap. 33. Rufinus in symbolum, Bernard. serm. 1. de aduentu Domini, sermo. 3. de ascens. Domini, serm. 20. in Cant. & serm. de aque ductu in Natiuitate B. Marię. Et ex recentioribus contra Iudæos scribentes, hic Paulus Burgenſis, Porchetus l. p. victorię contra Iudæos, c. 16. Petrus Galatinus lib. 8. de arcanis c. 10. Finis Fini lib. 3. flagelli c. 24. toto capite. Sit ergo iste certus & vnicus huius loci sensus literalis, non iste & primus, vt quidam incautè scripsit.

SPIRITVS ORIS NOSTRI] Origenes scribit in vocari CHRI-STVM, tum quia spiritum prophetiæ nobis donauit; tum quia omnes prophetiæ (quæ sunt os nostrum, nos alloquens) de CHRISTO loquuntur; tum quia in CHRIS TO viuimus, mouemur, & sumus. Adde, quia sicut, si alicui facultas respirandi intercludatur, viuere nequit: ita si CHRIS TVS nobis auferatur: qui est spiritus per quem spiritaliter viuimus & respiramus, confestim spiritalis mors consequetur. LXX. vt noster, *spiritus oris nostri* $\kappa\upsilon\epsilon\iota\sigma\tau\epsilon$ $\mu\alpha\sigma\chi\iota\alpha\varsigma$ Aquila; $\kappa\upsilon\epsilon\iota\sigma\tau\epsilon$ $\mu\alpha\sigma\chi\iota\alpha\varsigma$ $\mu\alpha\sigma\chi\iota\alpha\varsigma$ Symmachus $\kappa\upsilon\epsilon\iota\sigma\tau\epsilon$ $\mu\alpha\sigma\chi\iota\alpha\varsigma$ 15. *Spiritus ante faciem nostram* nimirum vtrumque verum, quia, vt ait Græcum scholium, quisquis Deum amat, Christum assidue spirat, & habet ante oculos propositum. Non tantum amat, vt spiraculum vitæ (quod vult Chaldaeus); sed habet pro spiraculo vitæ, seu pro vitâ quâ respirat.

CAPTVS EST] comprehensus à Iudæis, & morti traditus.

IN PECCATIS NOSTRIS] propter peccata nostra, eodem sensu LXX. $\kappa\upsilon\epsilon\iota\sigma\tau\epsilon$ $\mu\alpha\sigma\chi\iota\alpha\varsigma$ $\mu\alpha\sigma\chi\iota\alpha\varsigma$, vel vt alij codices $\mu\alpha\sigma\chi\iota\alpha\varsigma$ in corruptionibus nostris ipsorum id est nostris met: & vt legit Dionysius Alexandrinus ubi sup. $\kappa\upsilon\epsilon\iota\sigma\tau\epsilon$ $\mu\alpha\sigma\chi\iota\alpha\varsigma$ $\mu\alpha\sigma\chi\iota\alpha\varsigma$, calumniis nostris, falsis apud Pilatum delationibus, & dolosis machinis B. Ambrosius sup. *intertu nostro*: quia hoc peccatum contra CHRISTVM nostri excidij (ait In pro pro-Ieremias) causa fuit. Porro in, pro ob seu propter, frequens est. Pter.

Ee 3

Ephie

Christus
Spiritus oris
nostri, cur.

Conciliat
versiones.

210 GLOSSÆ LITTERALES.

Ephesios 4.32. *donantes inuicem, sicut & Deus in CHRISTO donauit vobis.* Tim. 4.10. *In hoc enim laboramus & maledicimur.* Isai. 50.1. *In iniquitatibus vestris venditi estis.*

CVI DIXIMVS] vel propriè sumatur, pro diximus per fidem credentes prophetis id prædicentibus: vel more prophetico positum pro futuro; cui certo id dicturi, qui ex Iudæis conuerterentur ad CHRISTVM, quorum se aggregat numero Ieremias.

Vmbra protectionis.

IN VMBRA] sub protectione. Sic Isai. 49. 2. *In vmbra manus sue protexit me.* Cant. 2.3. *sub vmbra illius, quem desideraueram, sedi.* psal. 56. 2. *In vmbra alarum tuarum sperabo.*

IN GENTIBVS] inter gentiles, vna cum illis Ecclesiâ effecti. hoc in parte impletum, à tempore quo Apostoli ex Iudæa egressi, ad gentes se conuerterunt: sed plenè implendum, quando in consummatione sæculi reliquæ conuerterentur: de quo multa dixi Commentario in Cant. Canticorum.

VERS. 21.

VVLGATA.

SIN.

Gaude & latere filia Edom, quæ habitas in terra Hus: ad te quoque perueniet calix, inebriaberis atque nudaberis.

LXX.

CHSEN.

Gaude, & latere filia Idumææ, quæ habitas super terram: etiam super te transibit calix Domini, & inebriaberis & effundes.

De Idumæorum excidio.

QUONIAM Idumæi perpetui hostes fuerant Iudæorum, & in diuipiendâ Ierosolymâ iuuerant Chaldæos; & postea ipsi quoque fuerunt multati; de hoc scelere eorum agi, & illud excidium illis prædici plerique interpretes catholici censuerunt: quibus ego faciliè assentior, ita tamen vt putem; sicut in præcedentibus Threnis de excidiis variis Iudæorum egit seorsum; sic in isto, de vtroque excidio gentis Idumæorum agi simul, & coniungi. quia in priore direptione Chaldæos perfidè iuuerant: & in posteriore Romanos vna cum Iudæis iniuste lacefferant (Iosephus lib. 4. de bello Iudaico cap. 6. & lib. 6. cap. 7.) à quibus tamen libertate donati fuerat agente Pôpeio, vt colligitur ex Ioseph. lib. 14. antiq. ca. 8. & l. 1. de bello Iudaico c. 5. cum dicit Iudæos contraxisse intra veteres terminos, quos Idumæa subacta protulerat & quia (vt verisimile) ad Palscha conuenientes, vna cum Iudæis, quorum ritus erant amplexi, in Iesv necem consensisse, & vna cum Iudæis, non tantum in vrbe, sed & per regionem totam à Romanis vastatos, & seruituti addictos. post illud enim Ierosolymæ excidium eorum mentio apud scriptores nulla, quod meminerim; sed sub Arabibus, vel Syris latent.

Itaque

IN THRENOS IEREM. CAP. IV. 221

Itaque censeo Ieremiam acerbitate odij & crudelitatis Idumæorum (quam exuerant tempore Sedechia, & de qua Dauid psal. 136. 7. *Memor esto Domine filiorum Edom, in die Ierusalem: qui dicunt; exinanite exinanite, vsque ad fundamentum in ea*) per motum; illis vicem nunc reddere, & prædicere parem exitum.

Scio quid Iudæi contra moliantur, tam veteres, quam recentiores, qui per Edom intelligunt Romanos: & hos à venturo suo Messiâ devastandos autumant; Sed antiquos, erroris manifesti damnauit D. Hieronymus lib. 5. in Isaiam ad illa; *omni Dumæ*, & alijs locis, quæ habes apud Fran. Riberam in principio Abdiam; recentiores accuratè & solidè refellunt Paulus Burgensis in addit. ad 34. c. Isaiæ, & in addit. ad Abdiam, & Petr. Galatinus lib. 4. de arcanis fidei cap. 28.

Scio viros quosdam pereruditos, contendere falsum esse, quod asseritur de Idumæis à Nabuchodonosor magnâ clade affectis, & ideo malitè Abdiam, & alios prophetas nomine Edom significasse infideles & alios peccatores, quod diligenter tueretur vir doctissimus Ludouicus Legionensis, magnum Hispaniæ totius ornamentum, commentario accurato in Abdiam: quam sententiâ scio quoque à Riberâ nostro, non sine causâ, improbatam. sed mihi nunc illud Palæmonis placet.

*Nos nostrum inter vos tantæ componere lites:
Et vitula tu dignus & hic.*

Illud pro certo statuo; si probetur illa clades per Chaldæos illata Idumæis, cessare omnia & corruiere, quæ pro illâ Metaphorâ & impropiâ acceptione adferuntur. Cur autem non satis probatum mihi videatur, quod D. Hieronymus, D. Cyrillus, & alij Patres prodiderunt, quibus erant integri Historiarum scriptores, qui nobis intereiderunt? Nouum verò non est aliquando in S. S. vt in prophani *καὶ ἡ πόλις ἐβλήθη* dici excisam gentem, cuius reliquæ superstites aliqua; quæ postea repullularint. Excidium Troie, cui inauditum tamen regna Troie dicit ille refutrexisse; & verè dicit, & si nomen Gens mutarit. possem similia congetere, sed illud notissimum suffecerit, aliud dicendum, quando Deus gentem anathemati subiicit, & excindi iubet: quia in præcisâ Dei iussione interpretationi aut moderationi locus non relinquitur, quoniam incerta esset iussio, si liceret aliter interpretari. Onus propheticum nihil amittit dignitatis aut certitudinis veritatis, etiam si Hyperbolen admittamus quæ ornatui sermonis seruit, & apta est à peccato detertere. Hæc obiter: cur putem quæ de excidio Idumæorum prædixerunt Isai. cap. 21. & 34. Ieremias c. 49. Ezechiel ca. 35. & Iosel cap. 3. & Hamos c. 1. Abdiam; aduersus certam gentem, nempe posteros Esau, varicinos fuisse.

Quod attinet ad Ieremiâ hoc loco, nō inane est, quod addit, ne aliter capiamus, *quæ habitas in terra Hus*, quod exstat in Hebræo, & in plerisque libris LXX. & legit Theodoretus: quæ regio paruit Iobo, vni ex posteris Esau, Iob. 1. 1. Scio quem multa de hoc loco noster Pineda scripserit in commentar. d. v. 1. à v. 26. quam suadeo legatis. Mihi

Ec 4

Idumæorum seu Edom nomē à prophetis propriè positū. Iudæorum opinio reiecta.

Breuitè contra Luitprandū Legion.

Iussa Dei præcisè & strictè vt verba sonant accipiendæ: non ita propheticæ: & cur?

Huc vbi, & cur hoc addatur; noua ratio.

breuiter sententia stat terram Hus propriè hîc capiendâ; non quòd Idumæorum habitatio ad eam restringatur: (cùm illa non tam Arabiæ, quàm Palestinæ Iudæis distributæ fuerit, vt pote portio quædam sortis dimidiæ tribus Manassis, quæ vsque ad Hermon porrigebatur: (vt benè docet Pineda num. 28.) sed quòd additione ista indicetur iniustitia Idumæorum, qui Hermon montem prætergressi fratribus suis hanc regionem ereptam vsurparint, quam Deus illis sorte concesserat. Quæ Chaldaus de vrbe Constantina & Armenia gerrit; apinæ sunt, & getræ.

Prædicat ergo Idumæis excidium Ieremias; primò inchoatum per Nabuchodonosor, de quo videntur potissimum loqui Patres, & prophetias illas sic accepisse: sed completum per Romanos quando Idumæi in vnam cum Iudæis gentem coaluerant, vt benè Galatinus d. loco. cui interpretationi nihil video, quid apud illos propheta obster. Nunc singula videamus.

Imperatius
vetans.

GAVDE] Iridentis est & prohibentis, vt benè D. Hieronymus. sic frequenter imperatui comminatorij fortius vetant. habes exempla Eccles. 11. 9. *Latare ergo iuuenis in adolescentia tua &c.* Amos 4. 4. *venite ad Bethel, & impiè agite.* vbi vide D. Hieronymum, & Martinum Martin. lib. 5. hypotypos. cap. 4. & in præfat. lib. 10.

FILIA EDM] Idumæi.

QUÆ HABITAS IN TERRA HVS] quæ fines tuos vsque ad extremam Ausitidem porrexisti.

AD TE QVOQVE DERVENIET CALIX.] tu quoque grauissimè punieris. de Idumæis noster cap. 49. 12. *Eccè quibus non erat iudicium ut biberent calicem, bibentes bibent: & tu quasi innocens relinqueris: non eris innocens, sed bibens bibes.* hoc est, vt sequitur, **INEBRIABERIS.** potaberis afflictione vsque ad satietatem.

ET NUDABERIS] Ierem. d. cap. 49. 10. *Ego verò discooperui Esau, reuelavi abscondita eius, et celari non poterit.* Cõparat igitur feminæ ebriæ, in luto & sordibus iacenti, omnis honestatis oblitæ, quæ per ebrietatem oculis exponit, quæ in primis subducenda: sicut Noe Gen. 9. 20. Sic (ait) Idumæi malorum atrocitate stupebant, & (vt ait ille) attonabuntur, vt omnem pudoris & decoris curam abijciant. Quod mulieri vestes, hoc, vrbibus sunt mænia & munitiones: minatur itaque vrbium omnium expugnationem, & deuastationem, & incolarum seruitium.

Nudate po-
puli quid.

Soliti propheta gentibus hanc nuditatem minari. Israeli Ezech. 16. 37. *nudabo ignominiam tuam coram eis, & videbunt omnem turpitudinem tuam.* eidem Osee 2. 3. *ne forte expoliam eam nudam, & statuam eam secundum diem natiuitatis suæ.* & Niniue, Nahum. 3. 5. *reuelabo pudenda tua in facie tua, & ostendam gentibus nuditatem tuam, & regnis ignominiam tuam.* Parùm accommodatè Rabbini hoc loco exponunt, *euomes.* nam calamitates euomere non minima portio est felicitatis. melius noster: nam **Arab** propriè est discooperuit, Isaia 32. 11. & 22. 6. & 3. 17. hinc transfertur ad effundere, vt vertunt LXX. quia quæ effundimus, detegimus.

VVL

VVLGATA.

THAV.

LXX.

THAV.

VERS. 22.

Completa est iniquitas tua filia Sion, non addet ultra vt transmigret te: visitauit iniquitatem tuam filia Edom, discooperuit peccata tua.

Defecit iniquitas tua filia Sion: non adijciat transigrare te. Visitauit iniquitates tuas filia Edom: reuelauit super impietates tuas.

RUCEM hic in Thau videtur fixisse Propheta interpretibus: sic se torquent. Chaldaus exponit; Tandem etiam erit completa iniquitas tua Synagoga Tſionis: liberaberis enim per manus Mesia, & Elia sacerdotis eximij, & nō addet Dominus fore, vt ultra exules tu. Cæterū illo tempore visitabit iniquitates tuas Roma impia, quæ ædificata es in Italia, & plena es Idumæorum cætib; si quidem venient Persæ, qui perturbabunt, vastabuntq; te, quoniam cognita es coram Domino propter peccata tua.] Nimirum scelesti Rabbini in eo consentiunt nobiscum ante vltimum iudicium venturum Elia; sed Messias, quem expectant, est Antechristus, cui adhærebunt, & tunc pollicentur sibi vindictam de Romanis à quibus excisi fuerunt. Nam per Edom intelligunt Romanos, quia pro Duma mutato daleth in resch legunt Roma & exponunt Romam: quos cum D. Hieron. in Isai. & Amos, refellit optimè Galatinus dict. lib. 8. Tenent quidem multi etiam Catholici Romam urbem (non Ecclesiam Romanam, cuius fides deficere non potest: de qua Iudæi sentiunt) ante mundi finem ad idololatriam rediturā & planè excindendam. Vide Franc. Ribera & Blas. Viegam in c. 13. 17. & 18. Apocal. & Benedict. Pererium in Præfat. lib. 14. in Daniel. verum hoc nihil pertinet ad locum istum, nec etiam Roma vsquam in S. S. significatur nomine Edom, sed Babylonis.

Roma non
vocatur hic
Edom.

Theodoretus hic notat fausta nunciari Iudæi, scilicet quòd per Assyrios non essent ampliùs abducendi captiui, ipsis victoribus paulò post à Persis debellandis: Idumæis verò in fausta nempè ab Assyriis deuastandos. Verum non placet, quia (vt dixi) hoc caput pertinet ad excidium Romanorum: neque adhuc tempore Sedechiæ completa erat iniquitas Iudæorum, qui postea crucifixerunt Dominum, & transmigrationem passi à Romanis: nec restringenda transmigratio ad Chaldaeos, cùm indefinitè ponatur, sicut etiam iniquitas.

Sententia
Theodoreti

Meliùs ergo qui accipiunt de excidio per Romanos, vt Origenes & Olympiodorus, quia simul per eos puniti Iudæi & Idumæi, vt dictum v. præcedenti: horum mihi explicatio videtur optimè conuenire sensui litterali, & sine vlla transiitione coherere cum præcedentibus. Ait:

FF

COM

214 GLOSSÆ LITTERALES

COMPLETA EST INIQUITAS TUA] eo progressa es sceleris, quo poteris progredi, nec maius restabat, quod posses perpetrare. Non negat amplius peccaturam, aut illud peccatū perperit pertinacia cumulatam: sed negat nouum vltimum grauius occiso Dei filio commissuros; cuius peccati execratio, & obstinatio est appendix, & ex illo fonte cōtinuatus riuulus: pro, completa, Hebraicè habes **דון** Tam, cuius radix **דון** Thaman cōsummare & perficere significat, & quia finis coronat opus, etiam finire & absolueret. Ego hoc loco nō refero ad cessationem, ipsius peccati; nec ad finem temporis, sed ad summū gradum, seu perfectionē sceleris ipsius; quod vltimū (magnitudine) quo progrediatur non habet: & sic etiā accipio illud LXX. *ἐξέλειπε* defect: & sic sceleris finem vsurpant etiam Latini. Seneca in Thyeste:

N V N. Exhorruisti: haec lenius non stat nefas:
Plus est. C H. An vltiā maius, aut atrocius
Natura recipit? N V N. sceleris hunc finem putas?
Gradus est---

gradum ergo vltiorem negat Ieremias iniquitati.

INIQUITANS] LXX. *ἀνομία*. Hebraeum **און** Non tam culpa, quam poenae est; hic accipio pro culpa, vt dixi; quae enim queat maior legum omnium prauaticatio reperiri, ea qua Iudaei contra Dominum tempore Passionis insanierunt. Quidam putant huc pertinere illud Isai. 40. 2. *Completa est malitia eius, dimissa est iniquitas illius*: Sed ex Hebraeo; vbi vox est *militum* significans; satis patet *malitiam* illic alio pertinere. Illi supponunt Ieremiam isto versu. Sionem consolatus quod mihi videtur non satis coherere cum precedentibus: & violentum esse, cum Idumaeis, (quos precedenti versu quoad poenam Iudaeis iunxerat) tam dira minetur; qui tamen & ipsi ad CHRISTVM ante extremū iudicii diē conuertentur. Non facit pro consolatione quod sequitur, & plerisque fefellit.

Nova explicatione.

NON ADDET VLTIA VT TRANSMIGRET TE] non expellet te vltiā in aliud exilium: Sensus est, numquam te in patriā reducet, & ideo non est quod cogites de aliis sedibus; vsque ad mundi finē exul eris, vagaberis perpetuū. Latet tacita irrisio: sicut in illo: *Nunc ergo perfidiam illum lancea in terra semel, & secundo opus non erit*. 1. Reg. 25. 8. q. d. vnico tantū ictu illum petam. Sic hoc loco, negat se amplius eos in exilium acturum.

VISITAVIT] Hebraismus Propheticus, certū vlsciscetur: & manule vti praeterito, quia de Sione vsus eodem tempore: cuius poenam coniunxit.

DISCOOPERVIT] pro futuro: vult autem per poenae magnitudinem, nos intelligere peccati grauitatem. Vide Ierem. 49. 10. ad quā dixi versu precedente.

TROPOLOG. de poenitentia peccatorum exponit D. Ambros. serm. vlt. in Psal. 118. per Edom haereticos intelligit Honorius Papa in epist. ad Sergium Constantinopol. quam exhibet Illustriss. BARONIVS Annal. Ecclesiast. tom. 8.

ALLEGRO

IN THRENOS IEREM. CAP. IV. 225

ALLEGORICAM puto quorundam expositionem, qui existimant à figura transitum fieri ad figuratum: praecedenti versu figuram positam: hoc figuratum poni: Quia Sion illa vetus fuit figura Sionis nouae, nempe Ecclesiae Christianae & Edom typus infidelium & omnium sponfam IESV infestantium; ideo haec posse referri ad Ecclesiam CHRISTI, post resurrectionem Ierosolymis degentem, quam Ieremias Prophetica luce illustratus alloquatur. q. d. Nunc demum ad te conuertor (o spiritualis Sion) quam Deus ab aeterno elegit; antiquae Sionis, quā desleo, filia: Gaude, quia baptismi aquis, virtute sanguinis agni immaculati, deleta est & absumpta, *iniquitas tua*. Peccatum illud grande necati CHRISTI Domini, iam ab ipso met expiatum fuit. Deus, qui bis in idem non punit, non patietur *amplius te transmigrari*; mutatione legis & institutorum, (vt accidit veteri synagoga abrogata lege Moysi:) nec fidei defectu; cuius es columna, superaedificata super firmam petram, aduersus quam portae inferi non praeualebunt. Simili modo censent significari Edom spiritualem, impietate & crudelitate infestam Ecclesiae multitudinem infidelium; cui praedicat certa & ineuitabilia supplicia.

ANAGOGICA est de vltimo iudicio die futura bonorum & malorum retributione, & cunctorum sceleribus detegendis, expositio plurimarum, sancti Hieronymi, Rabani, Ruperti, Paschalisij, Richardi, & aliorum hic.

Ff 2

ORA

ORATIO IEREMIAE

seu CAPVT V.

ARGVMENTVM.

Querelis subiungit Propheta orationem suo & populi nomine, qua Deo, breui quadam anacephaleosi, plerasque quas iam narrarat calamitates ante oculos ponit; ut cum pronocet ad misericordiam, quam in capitis calce postulat. Quoniam vero sibi & populo comunis est obsecratio, quadam inserit quae personam suam, quadam quae populum loquentem magis deccat.

VVLGATA.

LXX.

VERS. I. Recordare Domine, quid acciderit nobis: intueri, & respice opprobriū nostrū. || Recordare Domine, quod factum est nobis. Respice, & vide opprobrium nostrum.

Recordari
Deus quomodo
dicatur.

RECORDARE] non quod vilius rei obliuio illi subrepat, sed quia cum diu differt opitulari, videtur hominum oblitus: itaque citā ope manifesta te sollicitudinem nostri non abiicisse. Vide sup. Threno. 3. 19. Sic in bonum capitur recordari. Genes. 8. 1. Recordatus est Dominus Noe. Psal. 73. 3. Memor esto congregationis tuae. Psal. 77. 39. Recordatus est, quia caro sunt. Psal. 88. 51. Memor esto Domine opprobrii seruorum tuorum:] ut miserearis & liberes.

QVOD ACCIDERIT] non casu aut fortuitō, sed decreto tuo, ut bene Chaldaei; quas clades propter peccata nos perpeti volueris.

Intueri.

INTVERE] ut nos liberes. Num. 6. 26. Conuertat Dominus vultum suum ad te, & det tibi pacem. Dan. 9. 17. Nunc ergo exaudi Deus noster orationem seruū tuū, & preces tuas, & ostende faciem tuam super sanctuarium tuū. Idem significat sequens RESPICE, id est miserece & eripe. Exod. 2.

25. respice

25. respexit Dominus filios Israel, & cognouit eos. Ruth. 1. 6. quod respexisset Dominus populum suum, & dedisset eis escam.

RESPICE OPPROBRIVM] id est aufer dedecus & confusionem: de qua Ierem. 51. 51. Confisi sumus quoniam audiuimus opprobrium: operuit ignominia facies nostras: quia venerunt alieni super sanctificationem domus Domini.

Opprobriū.

NOSTRVM] quod nobis tecum quodammodo commune: quia hostes acrimnas nostras detorquent in blasphemiam, & tuam (Deus) contumeliam. iuxta illud Ioel 2. 17. Parce Domine, parce populo tuo: & ne des hereditatem tuam in opprobrium, ut dominentur eis nationes. Quare dicunt in populis: ubi est Deus eorum? pl. 78. 4. facti sumus opprobrium vicinis nostris: subsannatio & illusio his, qui in circuitu nostro sunt. & v. 10. Adiuua nos Deus salutaris noster: & propter gloriam nominis tui Domine libera nos: & propius esto peccatis nostris propter nomen tuum. Ne forte dicant in Gentibus: ubi est Deus eorum? & innatescat. (tale dictum) ut nationibus coram oculis nostris; qui psalmus continet prophetiam opprobrii, quod in threnis deplorauit noster Ieremias; maxime vltimi excidij, ut illic ostendimus.

VVLGATA.

LXX.

Hereditas nostra versa est ad alienos, domus nostrae ad extraneos.

Hereditas nostra versa est ad alienos, domus nostrae ad extraneos.

REDITVR à damno vniuersali mox descensurus ad particularia. Non tantum (ait) sortes tribuum, quas Abrahā in hereditatem promissisti, & posteris eius per funiculos diuisisti, & optimo belli iure possidebamus, & legitimē praescripseramus, barbari & spurij occuparunt: sed insuper nos propriis, quas extruxeramus aedibus, & lare familiari ignominiosē exturbauerūt homines peregrini, & nobis penitus ignoti. Tale illud.

o patria! o Priami domus!

Quam distari Domino dominaris!

Item; Impius haec iam culta noua milia habebit

Barbarus has segetes?

Praedixerat Isais cap. 1. 7. regionem vestram coram vobis alieni deuorant, hoc est deuorabunt. & 25. 2. posuisti ciuitatem in tumultum urbem fortem in ruinam, domū alienorum. Quod merito accidit, quia proprio Deo relicto Deos alienos, qui non erant Dij coluerant, & CHRISTVM, qui in sua venerat, pro alieno habentes sui cum non receperant: ideo iis, ut indignis, abstulit hereditatem, & nouos Abrahā filios suscitauit. haec omnia illis fuerant praedicta. Ieremix 19. vers. 4. Ecce ego inducam afflictionem super locum istum, ita ut omnis, qui audierit illam, timent

ff 3

niant

Hereditas
Israelis.

ni aut aures eius: eo quod dereliquerint me, & alienum fecerint locum istum: & libauerunt in eo Deus alienus, quos nescierunt ipsi & patres eorum. Ioan. 1.12. In propria venit, & suum non receperunt, ideo eos postposuit alienis. Luc. 3.8. Ne coeperitis dicere: Patrem habemus Abraham. Dico enim vobis, quia potens est Deus, de lapidibus istis suscitare filios Abraham, quod & fecit, repudiato carnali, & adoptato spirituali semine.

Loca Ierem.
17.4 & 8.10.

HEREDITAS] terra promissionis. Ierem. 17. 4. relinqueris sola ab hereditate tua, quam dedi tibi. hoc est hereditas tua sola relinquetur, per hypallagen. & cap. 8. 10. dabo mulieres eorum exteris, agros eorum hereditibus, non suis, sed exteris, nam repetendum ex precedenti.

Iudæis alieni pro spiritu.
Locus Ioan.
8.42.

ALIENOS] Iudæi se solos nobiles, alios autem omnes ignobiles, allophylos, & quasi ex illegitimo concubitu natos reputabant, unde illud Ioan. 8.42. Nos ex fornicatione non sumus nati: unum patrem habemus Deum, & contra de Philistæo, 1. Reg. 17. vers. 4. egressus est vir spiritus: hoc est alienus.

Spiritus pro alienigena.
Locus 1. Re.
17.4.
Domus quid significet.

DOMVS NOSTRÆ] res familiares singulorum, opes filij, possessiones, ædificia, pecunia, Ierem. 6.12. Et transibunt domus eorum ad alteros, agri, & uxores pariter. Sic sumitur, Domus Iacob, domus David, & domus Assiraci apud Maronem.

ALLEGORICE, hereditas & domus CHRISTI est Ecclesia (vide Interlinealem) cuius bona concessa sunt à Deo infidelibus, Turcis & hæreticis de quibus exponit Pascaſius.

VERS. 3.

VVLGATA.

LXX.

Pupilli facti sumus absque Patre, matres nostræ quasi viduæ.

Pupilli facti sumus, non est pater: matres nostræ quasi viduæ.

DEVS se patrem Israël profitetur Exo. 4.22. filius meus primogenitus Israël. Ierem. 3. 19. dicit Deus Israël; Patrem vocabis me, & post me ingredi non cessabis. à Deo deserti, ut orbatu patre facti sunt pupilli. Similiter Deus Synagogam sibi quasi uxorem desponderat, ideo singulæ synagoga sui cætus quasi matres erant. Isai. 50.1. Hæc dicit Dominus, qui est hic liber repudiij matris vestre, quo dimisi eam: aut quis est creditor meus, cui vendidi vos? ecce in iniquitatibus vestris venditi estis, & in sceleribus vestris dimisi matrem vestram? Olee. 2.2. Iudicate matrem vestram, iudicate: quoniam ipsa non uxor mea, & ego non vir eius. sic ergo viro carentes, verè viduæ. Vide Thren. 1. vers. 1. ad illud quasi vidua.

VVLGA

VVLGATA.

LXX.

VERS. 4.

Aquam nostram pecuniâ bibimus: ligna nostra pretio comparauimus.

Aquam nostram in argento bibimus: ligna nostra in commutatione.

AD nos durâ seruitute hostes immanes oppresserunt, ut Aquæ vsus. haustum, quorum à naturâ & gentium iure nemini denegatus est potus fluminum; (notum illud Latonæ ad inhumanos rusticos.

Quid prohibetis aquas? vsus est communis aquarum.] & aridorum lignorum deciduorum festucas, & in solo relictarum stipularum collectionem, nobis non permitterent ad ignem extruendum; sed à dispoliatis, & rerum omnium egenis, insuper eo nomine pretium exigent; & (sic Origines) rebus vilissimis, quibus carere non poteramus, tributum imponerent. quid vitæ relinquit, qui aquâ & igne arcet? ideo inter grauioribus Romanorum pœnas, aquâ & igne interdiceret. 8.1. vers. capitalia. Instit. de publi. iudic. lib. 1. in fin. D. de honor. possesse contra tab. rationem reddit Ouidius accommodatum huic loco, in Fastis,

Aqua & igne arcet

„ Funxerunt elementa patres, apricumque putarunt.
„ Ignibus, & sparsâ tingere corpus aquâ.
„ An quod in his vitæ causa est? hæc perdidit exul.

Quæritur itaque propheta, illos quibus præter animam nihil relictum; non permittit hanc ipsam gratuito retinere. Prædictam pœnam Deut. 2.6. aquam empiam haurient, & bibent; est qui notet, sed fallitur, nam eo loco nullum Onus propheticum, sed innoxius transitus describitur, errauit, quia non locum ipsum, sed concordantias consarcinatur inspicit. Vltus Deus pœnâ accommodatissima peccato. Nam igne & aquâ abusi Iudæi: aquis ad libamina, flammis ad coquendas reginæ cæli placentas. Ierem. 7.18. Filij colligunt ligna, & patres succendunt ignem, & mulieres conspergunt adipem, ut faciant placentas reginæ cæli, & libent Deus alienus, & me ad iracundiam prouocent.] Mira est interpretatio quædam Olympiodori, quam ita vertit Agellius: Cum terram promissionis sorte dimiserunt filij Israël, regibus gentium ligna fabrefacta super collum imponen-

Olympiodori hitoria.

„ tes, & super ea calcantes, eos interficiebant: itaque hic prophetam dicere, quod
„ qua diuinâ adiuti ope hostibus fecerant, eadem à Deo derelicti, passi fuerunt.]
Videtur itaque Olympiodorus censuisse Israëlitas coactos emere ligna, quibus tam dirè occiderentur: quod sanè vel cogitatu sit horribile. Puto hanc interpretationem natam ex disputatione variâ librorum Græcorum, Nam quidam libri coniungunt in vnum ista; ἡμῶν ἐν ἀλλήλοις ἔλθον ἑπὶ τὴν τράχηλον ἡμῶν. sic Vaticana editio & Aldina, hoc est; ligna nostra in commutatione venerunt super collum nostrum, & videtur quibusdam sic etiâ Symmachus dispuxisse, qui vertit,

Lectio Græca variâ.

230 GLOSSÆ LITTERALES

ἐν τῷ κατὰ τὴν τραχὺλὴν ἡμῶν τὸν super collo nostro. Mihi Symmachus videtur cum Hebræo & nostrâ versione dispungere, nam his verbis explicat initium versûs sequentis; ut & L X X. secundum lectionem Complutens. & Regiam, quæ habent notam periodi post ἡλθεν, & sequentem vers. ineoant, ἐπὶ τῷ τραχὺλὸν ἡμῶν ἐδωχθημεν. super collum nostrum passi sumus, & ut scias quid collo inditum. Symm. ἐν τῷ explicabat.

TROPOLOG. De simoniacis ponit Pascasius.

VERS. 5.

VVLGATA.

LXX.

Cervicibus nostris minabamur, lassus non datur requies.

Venerunt super collum nostrum: passi sumus persecutionem, laborauimus, non habuimus requiem.

Homini-
bus
arare.
Homini-
bus
inequitare.

M I N V s graue est à tergo vel lateribus vrgeri: summa feruitus ubi tyrannus cervici dominatur, & velut inequitans insultat. hinc metaphoram ducit: vel sanè à bobus subiugatis, qui strictè loro ducuntur, & plaustra graua vel aratrum trahunt: morunt hanc miseriam captiui Christiani, qui apud Turcas ita tetram profcundunt. prioris verò petulans exemplum præbet seruulus apud Plantum Litanus Asinariae act. 3. scena. 3. utrumvis horum poena digna fuit ferreæ cervici Iudeorum. Addit agricolas ferâ die boues solvere suæ miseræ nullum neque modum, neque finem fuisse.

Chalde-
graphis
historiola.

CERVICIBVS NOSTRIS] Hebræum נִדְּפָהֻן NIRDAPHNU potest etiam verti, persecutionem passi sumus cum L X X. RR. Ioseph, & Iurio: sed persecutio intelligenda ut dixi. Adscribam Chaldaicæ paraphrasos historiolam, quam etsi non credas, non damnaberis, ait: super nodum colli nostri, cum in exilium furoris Nebucadneris impij iremus, onerati fuimus (sarcinas hostium ferentes, ait ex quodam Quinquarbovens ingenuis filiorum Israël, qui vacui proficiscebantur, præcepit, ut confuerent libros legis, ex illisque facerent saccos, quos lapillis implerent, qui in Euphratis ripâ (inueniuntur) ac illis cervices illorum oneravit. Ab illo profecto tempore nulla fuit nobis oculis requies.] sic Thargum.

Minare, &
minari dis-
sunt.

MINABAMVR] qui mino, & minor pro eiusdem significationis voce capiunt, Pascasius, Litan. Dionysius, veniâ digni; quia sæculo illo Latine linguæ exigua erat cognitio. Hodie, tam exculto litteris sæculo quis ferat nuper interpretem ausum, in coloniâ Patriciâ Cordubensi, vnde nobis Annæi, Moralij, & tot alij Latine linguæ peritissimi, hic chartis illudere; Cervicibus nostris minabamur id est, minabatur inimici æternæ persecutionem? Et tales quotidie profiliunt, sacræ scripturæ interpretes. Quid sit minare, docui Threno. 3. 2. sensus est, quem dixi usum victorem

IN THRENOS IEREM. C. V. 231

victorem pro iumentis sarcinariis, vel aratoriis.

Sequentibus LXX. retinent Hebraisimam laborauimus, & c. noster sensum compendio clarè reddidit. nemo enim lassus nisi post laborem.

VVLGATA.

LXX.

VER. 56.

Ægypto dedimus manum, & Assyriis ut saturaremur pane.

Ægyptus dedit manum: Assur ad satietatem ipsorum.

D Væ in scholiis Græcis interpretationes ponuntur, una est Ægyptus exhibuit ea quæ ad usum eumentibus: & similiter Assyrii, qui captæ regioni custodes dati. Altera est: Ægyptus quidem præ se tulit, velle nobis opem ferre: Assyrii autem captis præbebant alimentum. Isti interpretes legerunt copulam & quam in Latinis codicibus, Complutens. Regiis & Romanis habemus; & legit Symmachus, & Chaldaeus. Nam ex Symmacho proferunt: τῷ μὲν Ἀσσυρίῳ ἑαυτὸς ἐξεδωκεν, προσθαμόντες αὐτῷ φίλοι τῷ δὲ Ἀἰγύπτῳ. τῷ δὲ Ἀσσυρίῳ τῷ μὲν προσθαμόντες προσπαρομένη. Ægyptiis quidem nos ipsos tradidimus accurrentes velut ad amicos, ad sempiternos hostes. Ad Assyrios autem fame oppressi accurrimus.] Chaldaeus autem, Ægypto præbuimus humeros, ut illic cibaremur; & Assyriæ ut pane saturaremur; vtraque interpretatio probatur: nisi quod non placet humerus pro manu.

Dare ma-
num.

DEDIMVS MANVM] quidam exponunt fœdus percutere. alij viros se profiteri, & pacem poscere; ut loquitur Nouatianus de Trinitate c. 11. & Virgil. Æneid. 12.

--- palmas tendere victum
Aufonij videre ---

& sic Ierem. 50. 15.

ubique dedit manum.

ab omnibus victa. alij, pendere tributum. ceteri mendicare; quos sequor & interpretor. Nos illi, quibus à Deo data promissio opum & abundantiae, qui ab aliis mutuum posceremus, ab aliis non peteremus Deut. 15. 6. eo redacti sumus inopia, ut etiam ab illis, qui nos perfidè & fœde deceperunt non semel, coacti simul suppliciter & demissè stipem petere. Hoc merebantur, qui patrem famil. dereliquerant, à quo melle, oleo, vino, & medullâ tritici nutriebantur: & ma uerant ire post amatores suos cum Osèe meretrice cap. 2. 5. Sed quando hoc accidit: ante captiuitatem Deus sterilitatem Iudææ immiserat; & agri continuis bellis inculti iacebant; ideo cogeabantur aliunde inuectis com meatibus uti: maximè occiso Godoliâ: quando reliquæ in Ægyptum fugerunt, & inde rursus à Chaldaeis captivæ abductæ fuerunt, ut prædixerant Ierem. 44. 25. & Ezechiel. 19. 19. Scio in codicibus

Gg

Græcis

Græcis Romanis, Aldinis, Complut. & Regiis, non haberi copulam *et*, sed tantum; *Κις οτι ος* quod Hebræus textus non abnuir, ut *Assar* capiatur in casu tertio, hoc Paniguerola interpretatur *Egypti fœdus cum Assyriis percusserunt, & illis nos tradiderunt, ut pro libito in nos sauerent*; sane veritati historię congruit, quia proditum, Necho Rege Aegypti cedente, cui suberat Iudæa determinatis imperij finibus conuenisse, ut Iudæi ad Babylonem pertinerent: ita Sulpicius lib. 1. sacre historię.

Verumtamen tutius est dicere in Hebræo subaudiiri copulam; & quam solent sepe reticere, ut censuerunt Symmachus Chaldaeus, & noster, & ideo in Romanâ editione Græca ponitur nota distinctionis ante vocem *Ας*, ut intelligatur aliud sequi membrum & *Ας* in recto positum. Negari tamen non potest, valde tenebris hîc obsitam esse versionem Græcam, nostram verò luculentiorē.

VERS. 7.

VVLGATA.

LXX.

Patres nostri peccauerunt, & non sunt: & nos iniquitates eorū portauimus.

Patres nostri peccauerunt, non sunt: nos iniquitates eorum portauimus.

Delicta maiorum quo pacto luant posterii.

Relique volunt hæc dici in persona populi, qui conqueri solitus se delicta maiorum luere immeritum, adeo ut in prouerbium ea querela abierit; Ierem. 31. 29. *In diebus illis non dicent vltra: Patres comederunt vnam acerbam, & dentes filiorum obstupuerunt; sed unusquisque in iniquitate sua morietur: omnis homo, qui comederit vnam acerbam, obstupescant dentes eius* Ezeca. 18. in princ. *Quid est quod inter vos parabolam vertitis in prouerbium istud in terra Ismael dicentes: Patres comederunt vnam acerbam & dentes filiorum obstupescunt?* &c. Nam fusè mox exsequitur. *Quæ insania adeo inualuerat, ut quantumvis sepe numero Hebræis, ob id à Deo reprehensi, dd. cc. 1. 31. & 18. & alibi numquā tamen cessarent maiores suos damnare, & se innoxios prædicare, lege Matthæ. 23. v. 30. Et videantur sic Hebræa verba accipi posse, ab iis qui non benè capiunt Hebræismum; & non ipsi דבני ענינא, qui propriè significat, aliquem iam è viuis subtractum ut noster & LXX. acceperunt & clarè Chaldaus; & ipsi in mundo (seu in sæculo) non sunt.*

Patrum peccata.

Peccatum Ieroboam. Locus Horatij.

Quare præstat hæc verba tribuere prophetæ loquenti etiam in persona bonorum Iudæorum; qui non negant sui sæculi peccata, sed more sacre Scripturæ quod suo cum patribus commune, vocant *peccatum patrum* eo quod ad illud committendum exemplo suo patres præiussent. sic enim in regali historia semper singulorum regum idololatria vocatur peccatum Ieroboam: & fortè sic locutus Horatius.

Delicta

Delicta maiorum immeritis lues,
Romane, donec templa refeceris.

Nam & Augusti bellis ciuilibus templa diruta æquè ac Syllanis, & Iulianis. Luebant itaque posterii maiorum peccatum, non tam quia parentes hoc commiserant quàm quia posterii peccatum illorum continuant, & sic in posteris peccatum parentum, ut vnum cum suo, puniebatur. Si exemplum respicias, parentum peccatum erat, si opus proprium & patrionem, posterorum erat, sed aggrauatum peccato maiorum; cuius iugum in se posterii velut plaustrum attraxerant, & fecerant, proteruiâ suâ, ut in ipsos Deus etiam parentum delicta vindicaret; quod pollicitus Exod. 20. 5. *Ego sum Dominus Deus tuus fortis Zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem eorum qui oderunt me.* Ierem. 32. 18. *Qui facis misericordiam in millibus, & reddis iniquitatem patrum in sinum filiorum eorum post eos.* nempe quando ipsi quoque Deum oderunt & vestigiis illud in insistent. Hæc dicta ex mente D. Hieronymi & Pascasij hoc loco & S. Augustini q. 42. in Deuteron. & Tractationis contra Donatistas post collationem cap. 7. & lib. contra Adimantum cap. 7. & Cyrilli Alex. lib. 6. de ador. circa princ.

NON SVNT rectè, nam in Hebræo, sunt subaudiendum, ut dixi. Non enim abnuunt se quoque peccasse; sed dicunt se maioribus infeliciores, quod maiores vindictam temporalem (de hac sola sermo est) effugerint: minores verò & sua & maiorum delicta persoluant, ut rectè incertus quidam in cathenâ.

VVLGATA.

LXX.

VERS. 8.

Serui dominati sunt nostri; non fuit qui redimeret de manu eorum.

Serui dominati sunt nostri: qui redimat, non est de manu eorum.

ERVORVM nomen hic variè explicant, quidam de Moabitibus & Idumæis & aliis vicinis, qui à Iudæis aliquando debellati & subditi fuerant, & seruierant, (ita D. Thomas) sed isti æquè ac Iudæi Chaldaeis seruiebant. Alij de Chaldaeis more Orientalium, se seruos Nabuchodonosoris vocabant: & sic ipsi serui seruorum quod ille detractabat; dicens.

Esse sat est seruum iam nolo mediastinus esse.

Alij de Aegyptiis, qui filij Cham; qui datus Semo (à quo Iudæi) in seruitutem à patre irato Genes. 9. 26. sic Montanus interpretatur paraphrasim Chaldaicam: sed Quinquarboreus Benodecham explicat filios ipsius furoris homines sceleratos; qui verè sunt serui suorum viriorum: possis etiam vertere viles & abiectos quia opponit viris nominis quo pacto magnates & præclaros appellant Chaldaei. Latini illos

Mediastini serui seruorum.

Chaldaica paraphrasim disculsa.

Filij Oham. Viri nominis.

Filij terræ & filij herosi.

234 GLOSSÆ LITTERALES

ni illos vocant *terra* filios hos autem *filios Heroum*: ut si non ad verbum saltem ad sensum hoc voluerit Chaldaeus; viles & nullius. pretij homunciones, Abrahæ, Isaac, &c. heroum liberis dominati sunt. D. Hieronymus de cunctis Gentilibus intelligit: nam Iudæi se solos liberae filios gloriabantur, ceteros ancillarum, & seruilis conditionis iactabant; quod, etsi verum dumtaxat esse poterat de Agarenis, & Cethurians fortè, & ad summum de omnibus posteris Cham, inter quos Aegyptij, Assyrij, Chaldaei, quibus seruierunt Iudæi; tamen illi ad omnes porrigebant, etiam Iapheti posteros, ex quo Romani & ceteri Europæi sunt orti, sic videntur gentiles omnes vocari à Deo Ioël. 2. 29. ubi cum primum promiserit Iudæis spiritus sancti gratiam v. 28. addit v. 29. *Sed & super seruos meos & ancillas effundam spiritum meum.* hoc est etiam super populum Gentilium, maxime in textu Hebræo, ubi deest pronomen *meos* quemadmodum deest LXX. & Chaldaeo ut appareat spiritus sancto adflatum B. Petrum Act. 2. 17. illud addidisse, & à B. Petro nostrum interpretem accepisse. Hoc autem interesse crediderim hac in re: cum vulgus aut idiota Iudæorum, gentiles vocabant *seruos* ex contemptu & errore illo factuoso quem dixi, usurpasse nomen: cum verò Deus vel propheta in suâ personâ id usurpabant eos rectè usurpasse, & adspexisse ad adoptionem Iudæorum, quâ soli *filij Dei* erant, usque ad CHRISTVM occisum, nam postea ipsi abdicati, qui pertinaces; Gentiles cooptati. Quare Deus Israel, non vocat vnigenitum, sed *primogenitum* Exod. 4. 22. adpectu ceterorum postea futurorum. Hinc pendet (nisi fallor) vera huius loci interpretatio, q. d. qui nōdum filij tui, sed adhuc serui & mancipia, illi nobis filiis tuis dominati sunt.

Locus Exod. 4. 22.

Dominatio seruorum acerba liberis.

Sunt autem duæ acerbitates inclusæ in verbo, *SERVI*; quia nihil durius accidere potest ingenuis, quàm si pro nutu mancipia ipsi imperent, Prouerb. 30. 21. *Per tria mouetur terra, & quantum non potest sustinere: Per seruum cum regnauerit: per stultum cum saturatus fuerit cibo: per odiosam mulierem cum in matrimonio fuerit assumpta: & per ancillam cum fuerit heres Domina sua.* Et quod multis hodie usurpare (pro dolo!) licet; *Est malum quod vidi sub Sole quasi per errorem egredies à facie principis positum stultum in dignitate sublimi, & diuites sedere deorsum. Vidi seruos in equis: & principes ambulantes super terram quasi seruos.* egegi Claudianus, in Eutropium.

*Intolerabilis nihil est humili, cum surgit in alium,
Aut serui rabies in libera colla furantis.
Cuncta ferit, dum posse putat, &c.*

Plures Domini magnum malum.

Alterum, quoniam vitur plurali numero, *Serui*: non vnus, sed plurimi, quod difficillimum parenti. nemo enim potest duobus Dominis cum pace seruire. Hinc videmus in sacris litteris, inter cetera bona Deum polliceri vnicum Regem seu monarcham, qui per se queat subditos gubernare, non per multos minutulos tyranniones; qui velut muscæ famelicæ reipublic. corpus exhaustiant succo. Ierem. 30. octauo. *non dominabuntur eis amplius alieni: sed ser*

IN THRENOS IEREM. CAP. V. 235

sed seruient Domino Deo suo, & David regi suo, quem suscitabo eis. Ezech. 34. 23. *Et suscitabo super eas pastorem unum, qui pascat eas seruum meum David.* & 37. 22. *Et rex erit vnus omnibus imperans.* & Osce. 1. vlt. *Et congregabuntur filij Iuda, & filij Israel pariter: & ponent sibi met caput vnum.* quæ omnia sensu historico de CHRISTO dicta; tropologico quod dixi confirmant. nam pro summo malo contrarium reperias literalis sensu expressum. Prouerb. 28. 2. *Propter peccata terre, multi principes eius.* Isai. 26. 13. *possederunt nos Domini absque te.* Ieremi. 51. 46. *iniquitas in terra, dominator super dominatorem.* Idcirco, vt, quàm miser Iudææ status fuerit veniente Baptista, intelligeremus, ostēdit Beatus Lucas ei rum quatuor Dominos præfuisse, Lucæ 3. in prin. & vt intelligeremus quare Macedonum monarchia, vt principium, ita & finis in Alexandro, scribit Historicus sacer 1. Machab. 1. v. 7. *& vocauit pueros suos, qui secum erant nutriti à iuuentute: & diuisit illis regnum suum cum adhuc viueret.* Sic diuisit: Sic monarchiæ neruos succidit.

VVLGATA.

LXX.

VERS. 9.

In animabus nostris afferebamus panem nobis, à facie gladij in deserto.

In animabus nostris affereamus panem nostrum, à facie gladij deserti.

VRPI & molestæ seruituti famem molestiorem & periculosiorem subiungit. Quando Chaldaei Ierusalem obsidebant, pars urbis australis minus arctè obsidebatur, & ideo per illam Sedechias, & principes conati aufugere: per hanc ergo partem, quâ Ierichuntem iter, summo cum vitæ discrimine obsessi furtiue dilabebantur, vt vel ab Assyriis, vel ab Aegyptiis, vel alicunde efscas sibi compararent: sed in ipso deserto, itu & reditu, sæpè hostium, vel latronum gladiis obtruncabantur. Romanâ obsidione, se hostibus de muro delapsi in seruitutem dabant, vt alerentur vel ab iratis militibus interimerentur.

IN ANIMABVS] Incertus in cathena; corporibus seruientes alebamus, sed est duriusculum, corpus per animam accipere. Vitoduren- sis & Pintus, vel legerunt *animalia*, vel sic animas intellexerunt, quia exponunt, in iumentis; sed hoc ineptum est. Sensus est cum summo vitæ periculo; *anima pro vita*, & in idem quod *pro*; seu pretio animarum.

Anima pro corpore.

Anima pro vita, in idem quod, pro.

GLADI] quidam exponunt *famis*, sed capio propriè, vt vox חרב Chereb postulat.

VVLGATA.

LXX.

Pellis nostra, quasi cli-
banus exusta est à facie
tempestatum panis.

*Pellis nostra quasi cliba-
nus exusta est: conuulsa sunt à
facie tempestatum panis.*

Clibanus.

CLIBANUS. RÆ FAMIS magnitudine & vehementia cutis arefacta, squalida, & fusca facta imò denigrata instar clibani (Sic vocant aneum vasculum, quod panibus coquendis suppositis flammis intrinsecus calefit, ita D. Hieronymus.) qui extrinsecus fuligine, & nigrore obducitur. Sic enim qui fame tabescit, siccitate & calore interius seculente lurescit, & denigratur. LXX. *in ardore luida facta est*, & noster sup. dixit Nazareorum faciem præmedia denigratam supra carbones: Thre. 4. 8. ubi LXX. *in ardore obte-
nebrata est.*

זלפוח
Comparatio tempestatum
et febrium.
Tempestas
famis.

A FACIE TEMPESTATVM FAMIS] propter vim, angustiam & oppressionem caloris effici, nati ex iugi fame. Hebræum זלפוח Zalaphoth, significat etiam ardores, in inflammationes, & quasvis tempestates, proprias & metaphoricæ. Sicut mare procellis ventorum agitatur, sic corpus humanum suspirijs, ardoribus, & ceteris febrium symptomatibus turbatur. Vnde procella seu tempestas famis procerbially potest sumi, sicut nimbus belli; pro fame, quæ instar procellosi imbris hominem obruit & prostermit. LXX. hic vertunt *καταρσί-
δων λυγών*, procellarum fumis; Chaldaus, perflationem seu oppressio-
nem famis. Quid igitur cornuta bestia, Calvinus, hic insurgit & arietat contra D. Hieronymum?

VERS. 11.

VVLGATA.

LXX.

Mulieres in Sion humi-
liauerunt, virgines in ciui-
tatibus Iuda.

*Mulieres in Sion humilia-
uerunt: virgines in ciuitati-
bus Iuda.*

Humiliate.

SYNTHETON. nam subaudienda copula, & accipien-
da, in casu quarto, nam narratur hostium flagitium in se-
xum muliebrem, matronas scilicet & intactas.

HUMILIAVERUNT] per vim constuprarunt, sic sumi-
tur. Deutero. 21. 14. *quia humiliasti eam.* & de famina etiam corrupta
& de

& de intacta æquè vsurpari, patet Iudi. 19. 24. *habeo filiam virginem, &
hic homo habet concubinam, educam eas ad vos, ut humilietis eas, & vestra
libidinem compleatis.* Hoc autem, & quæ seqq. versiculis narrantur,
Iudæis accidisse notat D. Hieronymus; quia per idololatriam, vtrius-
que sexus simulachrorum, in profligatissimas libidines inciderant;
adeo ut Adonidem, & Priapum colerent, & epheborum lupanaria
extruerent: ideo iusta Dei vindicta in hostium manus traditi,
omni contumelia & ludibrio flagitiosissime vexari fuerunt.

Nota diuisionem hic non restringere, sed ut idem verbum, sic etiam
crimen vtrique membro influere. q. d. In Sion & in Ierusalem vtro-
bique tam virgines, quam non virgines humiliauerunt. prædictum
id ante, Deuteron. 28. 30. *uxorem accipias, & alius dormiat cum ea* Za-
char. 14. 2. *& mulieres violabuntur.* Quidam adducunt etiam Isaie
verba c. 13. 16. Sed illa pertinent ad Babylonem, non ad Ierusalem.
Denique meminit, *Sion*; ut significet in ipso templo talia patrata, &
loci sanctimoniam sacrilegè violatam.

VVLGATA.

LXX.

VERS. 12.

Principes manu suspen-
si sunt: facies senum non
erubuerunt.

*Principes in manibus ip-
sorum suspensi fuerunt; senio-
res non sunt glorificati.*

REDIDERIM quidem etiam ab hostibus multos cruci-
affixos; (Sic Lirani) multos in equuleum actos, ut pecu-
nias manifestarent; (Sic D. Thomas) multos manibus
post terga reuinctis abductos; (Sic S. Hieronymus) : sed
hæc bellorum omnium ordinaria sunt bellaria. Suspicio potius indi-
cari tantam tamque fuisse intolerabilem seuitiam & petulantiam
hostium, ut multi principum maluerint se suis manibus suspensio
necare, quam hostilibus ludibrijs reseruari. hoc voluit R. Ioseph,
Dionysius, & Agellius.

MANV] Hebraicè, בידם Beiadam in manu eorum, ut LXX. verte-
runt, eorum, pro ipsorummet, seu suâ: ut Hebræum affixum capi pos-
se fatetur Abenezra. Fortassis ut adeo nefaria & nimis miserranda
nex subaudiretur potius, quam exprimeretur, interpret noster, eorum,
omisit. Nam si de morte hostili manu illatâ intellexisset, causa non
erat cur omitteret. Hæc retulerim ad tempora Romanorum. Nonne
sic meritò suspensi, qui per ignominiam soliti vocare IESVM CHRIS-
TVM Τάλην, suspendiolum, seu patibulatum; quâ blasphemiam ne
nunc quidem se abstinere.

Iudæorum
blasphemia.
תלי

FACIES SENVM] significat hostes omnem hominum naturam
G g 4 exuisse;

238 GLOSSÆ LITTERALES

exuisse; quæ communi instinctu docet, senibus honorem exhibendum. Subiungitur ergo hoc, ut causa aliqua, cur hi ipsi, qui cum iuvenes essent senes non honorarant, contra legem Moysis Leuit. 19. 32. *Coram cano capite consurge, & honora personam senis*: nunc vicissim permittente Deo, postquam consenuerant, tot contumeliis & opprobriis afflicti fuerint, ut sibi manus inferrent, ne tam viles haberentur: quod Iudaico typho conuenit optimè.

NON ERUBERVNT] LXX. non gloriauerunt. est misis, nam plus significat despicientiam maximam. Nam hoc Deus Chaldaeis improperat Isaia 47. 6. *Iratus sum super populum meum: contaminavi hereditatem meam, & dedi eos in manu tua: non posuisti eis misericordias: super senem agrasti iugum tuum valde.*

Vers. 36.

VVLGATA.

LXX.

Adolescentibus impudicè abusi sunt: & pueri in ligno corruerunt.

Electi ploratum assumpserunt & adolescentes in ligno infirmati sunt.

SENTENTIA meo iudicio hæc est, gradatim per ætates pergit, à senibus ad adolescentes, ab his ad pueros. Adolescentibus nobilioribus & speciosioribus ad turpem patientiam abusi sunt; deformioribus & vilioribus vsi ad sarcinas, lignationes, aquationes, & alia officia abiectiora: nullo tenerioris ætatis respectu, quam adhuc robore imbecillem nimis laboribus opprefferunt. De Romanis post urbem captam scribit Iosephus lib. 7. de bello Iudaico. c. 16. *etiam senes ac debiles trucidabant: vegetos autem atque viriores coactos in templum, in destinatum mulieribus ambitum concluderunt. Custodem autem his Cæsar apposuit unum ex libertis, & amicum suum Frontonem: qui fortunam quam quisque meritis esset decerneret. Ille autem latrones quidem omnes, atque seditiosos, cum alius ab alio indicaretur, occidit: iuvenes autem lectos, qui formoso atque procero essent corpore, triumpho seruabat: ex residua multitudine septem & decem maiores annis, vincitos mittit ad Aegyptum operibus deputandos. Qui verò intra decimum & septimum ætatis annum agerent, venditi sunt. Isdem autem diebus, quibus secernebatur à Frōtione, mortui sunt fame duodecim milia, quibus partim odio custodum non præbebatur cibus, partim ipsi fastidio victus tenebantur.* quibus verbis habes commentarium versionis LXX. Nam nec LXX. nec Iosephus hanc contumeliam masculorum suæ gentis, quæ Hebræo fonte significatur, commemorare gentibus voluerunt. De Nabuchodonosor Thalmudistæ fabulantur (ut re

IN THRENOS IEREM. C. V. 239

(ut refert Finis libro flagelli ultimo) tam fædè abuti solitum regibus deuictis.

Iustum supplicium Iudæi nefarij, ut patet Iud. 19. 22. 4. Reg. 23. 7. Iudæi dediti Sodomis. Ioelis 3. 3. & 2. Mach. 4. 12. Vnde & scomma vetus Latio coronari vult verpus. itaque tradidit eos in manus Chaldaeorum, & Romanorum, qui tunc temporis hoc vitio famosi. prædixerat id Esaias 3. 4. *& effeminati dominabuntur eis*, videlicet in quos illud Curionis patris conueniret, omnium feminarum viros esse & omnium virorum feminas.

IMPVDICE ABUSI] Hebraicè est tulerunt *תעבון* Tecbon ad molendum, seu molere. Molendi verbū, ut docent S. Hieronymus & Burgenfis hic, & Hieronymus fusiū lib. 13. in Isaiam cap. 47. est inter obscæna, significans Hebræis, agere vel pati quæ vel dictū sunt inhonestā. Sic Iobi 31. ver. 10. ubi noster. *scortum alterius fuit uxor mea*, Hebraicè est, *molui alteri uxor mea*, quod ex adiunctis patet de frumentaria mola capi non posse. Sic post Lucilium, Plautus & Arbiter vlturpant molere & vammere: sic Horatius, *permolere*; sic Theocritus *μύλλει* Vannere, unde & scortum *μύλλας*. nostram versionem confirmant Iarius & Kimchi. LXX. cōregentes improbitatem effectum proponunt, *assumpserunt*: *κλαυθμὸν* luctum: Agellius corrigit ex coniectura *κλαυθμὸς* cōfractiōnem, hoc est fruges frangendas molis. benè Iacob. Latomus, vicinus noster, Louanienfis Canonicus.

Flore iuuentutis sunt hostes fortiter vsi,

Polluit ingenium foeda libido gregem:

At pueros tanto lignorum fasce granarum,

Ut rueret lapsa turba tenella pede.

hoc enim subditur:

PVERI IN LIGNO CORRERVNT] pueris (ait) prolixis & caliginibus vsi, fascibus eos baiulandis, obruerunt; ita ut sub iniquo onere viribus defecti corruerint. Alij aliter explicant quidam, vinxisse compedibus, & numellis passos immori. sic enim capi lignum, Actor. 17. 24. *misit eos in interiorem carcerem, & pedes eorum strinxit ligno*. sed cur non potius adolescentes: an quod illi pistrino apti, & non isti? satis verisimile, magis quàm quod Chaldaeus tradit crucibus tenellam ætatem affixam: etsi lignum pro cruce non est nouum. Absurdè ingeniosus & suspicax est, qui vult idem de pueris quod de adolescentibus indicari, sed præterea de pueris fuisse ligneis instrumentis alligatos ad flagitium, quasi non adolescentes validius repugnatur.

ALLEGORIA egregia est quorundam, qui quod de pueris dictum, ad Iudæos transferunt sensu pueros, qui ad crucis prædicationem scandalum passi, in lapidem CHRISTVM impingentes, corruerunt.

Hh

VVLGA

Senes defecerunt de
portis, iuvenes de choro
psallentium.

Et senes à porta cessauerunt:
electi à psalmis suis cessau-
erunt.

Sāhedrium
vbi
De iudiciis
Iudæorum,
& concilio
triplici.
causæ dupli-
ces.

Iudiciū clas-
ses tres.

1.

2.

Iudicia in portis obiri solita docui Cantico Cantic. & sup-
thren. 1. apud Iudæos autem senum præcipuum munus iu-
dicare fuit, quia a confidendo Synhedrij seu Synhedritæ di-
ctis quorum consessus erat ad australem portam templi, ut patet 1. pa-
ralip. 26. v. 15. & 17. & meminit Iosephus lib. 14. antiqu. c. 17. cum de
Herode & de tōi σωμδ πία causā dicente agit; de quo visum ascribere quæ
ex Seriniis Rabbiorum duo viri docti memoriae prodiderunt. An-
gel. Caninius in Collectaneis suis notat ex Thalmudicis *Masscheth*,
Synhedrin סנהדרין משהו libris Synhedriorum seu conciliorum,
fuisse Iudæis duo iudiciorum genera, vum nomine דיני ממונה *Dine*
Mamono b. iudicia pecuniaria; alterum vocatum דיני נפשות *Dine*
Nephafoth iudicia animarum. illa Latinis pecuniaria, hæc capitalia. Iu-
dicum autē tres classes fuisse. Infima vocabatur *Beth Din* סעל-סעלסא
של-עושה בית דין של-עושה domus iudicij triumuiorum, ad quos deferrebā-
tur minores causæ, ut furti, priuata iniuria, malæ tractationis, & reli-
qua iudicia pecuniaria multā postulantia. Secunda classis vocabatur
בית דין של-עושה ים ושלשה *Beth Din* סעל-סעלסא ושלשה domus
iudicij viginti trium vel etiam vocabatur יקטן סנהדרין *Sinhedrin* que-
tannab, idest Synhedrium, seu concilium seu consessus parvus, in quo
causæ maiores pleræque idest capitales agebantur, exceptis paucis
maximi momenti. Tertia classis & suprema vocabatur שבע סנהדרין
של בית דין *Beth din* schel-schibin veechad domus iudicij LXXI.
vel סנהדרין גדולה *Sinhedrin* גדולה *Sinhedrin* seu consessus magnus,
in quo causæ grauissimæ ad summam reipub. pertinentes examina-
bantur, ut de tota tribu, de pseudopropheta, de summo sacerdote, de
bellis decernendis, de legibus publicis seu priuilegiis violatis, de bellis
decernendis, & huiusmodi aliis. Duo illa priora iudicia, seu concilia in
singulis vrbibus erant, & exercebantur in ipsis portis vrbis. Magnum
istud tertium tantum Ierosolymis vbi dixi: & in hoc magno *Chari-*
stus Dominus, velut diuinx & humanæ maiestatis reus fuit con-
demnatus. His positis facilliora non futura, quæ Iohannes Quinquar-
boreus in notis ad paraphrasim Chaldaeam adscripsit. Chaldaus de
viroque Synhedrin videtur accepisse, nam explicat verba Ieremiæ;
וקנים כשער שבהו *Zekenim* mischaghar schababū, per senes à porta
סנהדרין *Sinhedrin* dissipati fuerunt: ut respexerit ad ordinarios iudices
seu Senatores omnes triū classium, et si minimè classis triumuiui vix.
Synhedritæ vocati, quo posito verba Quinquarborei sunt: Cessauit
reddi ius in aedibus, ad hoc constructis in portis ciuitatum, à seniori-
bus

bus, qui (vt antiquorum Hebræorum traditiones testantur) septua-
gintavnus numero in Ierusalem erant, tamquam supremi Senatus
Senatores, eò quod Numer. 11. legatur: *Congrega mihi septuaginta*
viros de senioribus Israel. Moses autem super illos erat, in cuius lo-
cum illo vita defuncto, vnus sufficiebatur, & ita LXXI. erant. Illi
tantisper dum sine rege fuerunt Hebræi, sceptrum representabant,
& ab illis sceptrum pendebat. Semper apud illos sancienti leges,
& omnis iudicandi potestas fuit, etiam sub regibus, & sub ducibus,
eisque deletis adhuc durabat eorum auctoritas, ita vt nihil vnquam
nisi ipsorum consilio fieret. Eos *Sanhedrin* appellant, & eo voca-
bulo vsus est Chaldaus Paraphrastes, quod certè Græcum est. nam
senes pos senatores siue iudices dicuntur, à verbo σωμδ πία præfideo.
Sapientia, statutā, grauitate, & auctoritate illos præstare oportebat:
non solum senectute, vt venerabiles essent: quin & magicam ar-
tem perfectè callerent, vt conuincere, & iudicare possent incanta-
mentis & maleficiis suis fidentes: verumetiam, ne opus illis esset ali-
quo interprete, septuaginta linguas illos scire oportebat. Quo die
aliquem morti addixerant, nihil illis gustare licebat: ex illis tres de
ciuilibus causis iudicare poterunt, aliquem autem morte condemna-
re, viginti tres nec pauciores. In tribum autem, aut sceptrum, aut
pseudopphetam, aut sacerdotem magnū sententia ferri nō poterat,
nisi à septuaginta duntaxat Senatoribus magni collegij. Ad illos à
ceteris Iudæis subselliis prouocare, & illos tamquam supremum Se-
natum appellare licebat. Cum verò eligeretur in minoribus con-
uentibus trium & viginti iudicum iudex (viginti tres enim erant
minores iudices in ceteris vrbibus Iehudæ, qui iura dicebant) ne-
cesse erat ordinis torius Senatorij Ierosolymitani decreto illum iudi-
cem eligi trium aut quinque Senatorum manuum impositione, à
quibus confirmabatur ille, aut nominis institutione *Rabbi* vocabatur
sed in tali iudicis electione quinque necessario occisis animalibus,
lupo, leone, vrsō pardo & serpente; à viginti tribus iudicibus. Qua
animalium occisione, existimo illos significanter ostendere voluisse
eum, cui demandata est prouincia reddendi vnicuique quod suum
est, omnino expertem esse debere naturæ illorum brutorum, nihilq;
debere habere commune cum illis.]hactenus ille.

Loci itaque nostri hæc est sententia: Cum ius reddere libero-
rum sit, & hominum iuris sui: Iudæos, qui in alienam potestatem
seruitio addicti venerant capite minutos, defuisse ius in portis dicere,
tam illos LXXI. Ierosolymitanos, quàm alios XXIII. singularum
vrbium ceterarum. Et addit ad publicum iustitium, priuatim quoque
honestas omnes iuuenum delectationes defecisse. Quanta (quæso)
vastitas vrbis, vbi forum clausum, vbi leges & iura silent inter vi-
ctores gladios; vbi nec comitia, nec commercia, nec conuiuia nec
festiuitas, nec conuentus, nec celebritas vlla? solitudo non ciuitas;
non hominum, sed belluarum vita. nonne omne illic gaudium pe-
rire necesse est: subdet versū sequenti.

Intellige de
sapientia
physica, non
de supersti-
tiosa Magia
Prima clas-
sis.
Secunda clas-
sis.
Tertia clas-
sis.

Iudices ex-
tra Ierusalē.

IUVENES] ut senum præesse iudiciis, sic iuvenum celebrare lætitiarum argumenta. LXX. *electos*; non tam quod ad canendum certi feligerentur, quam quod natura & ætate ad hoc aptissimi.

CHORVS] hic *chorus* significat ipsum cætum psallentium & tripudiantium. LXX. *חַנְּנוּת*, Hebraicè *חַנְּנוּת* *Neginoth* modulatione seu cantico ut exponit Chaldaeus. Significat enim cantionum seu vocum varios nodos siue discrimina, quæ Hebræis octo, & Begginoth, specificum, Mazkil; mictam, Siggaion, Nechiloth, Sigranoth, githith, ghalmud, ita Genebrardus ad psal. 150.

Modi musi-
ci Hebræo-
rum
חַנְּנוּת

VERS. 15.

VVLGATA.

LXX.

Defecit gaudium cordis nostri: versus est in luctum chorus noster.

Defecit gaudium cordis nostri: versus est in luctum chorus noster.

Templum
Ierusalem.
Gaudium
quid.

DE R gaudium quidam volunt intelligi templum, quod solet vocari gaudium & lætitiæ vniuersæ terræ 3. 2. 15. Vbi vide: item Sabbata, Paschata, neomenias & omnes sollempnitates festaque Iudæorum, ut explicat Osee 2. 11. & cessasse faciam omne gaudium eius, sollempnitatem eius, neomeniam eius, sabbatum eius, & omnia festa tempora eius. Sed quia additur hic vox, *cordis*, propriè accipio pro causis: & iudiciis lætitiæ animi, ut prædictum à prophetis. Ierem. 16. 9. Ecce ego auferam de loco isto coram oculis vestris, & in diebus vestris vocem gaudij, & vocem lætitiæ. Baruch. 2. 23. auferam à vobis vocem iucunditatis, & vocem gaudij. Amos. 8. 10. conuertam festiuitates vestras in luctum, & omnia cantica vestra in planctum. Similiter Iob questus c. 30. 31. versa est in luctum cithara mea, & organum meum in vocem stentium.

חַנְּנוּת
חַנְּנוּת

CHORVS] *Machol* quod quale scio à plerisque confundi cum *חַנְּנוּת*, vellem ne faceretur, aut fallor, aut *חַנְּנוּת* (*Chalil* tibiam significat, ut vertit Hieronymus Isaia 30. 29. vel quoduis aliud concanum instrumentum à radice *חַנְּנוּת*. *Machol* מַחֹל verò non est instrumentum, sed ipsa corona (ut sic dicam) choreas ducentium, sic vocata, eò quod in medio vacuum spaciū relinquat; nec vllum scio locum S. S. qui non hoc satis apertè indicet: & sic noster *chori* vocè sumit hoc loco & in Psal. 150. 4. laudate eum in timpano & choro, hoc est cum tympanistarum choreis, valeant itaque, qui nobis nouum instrumentum comminiscuntur. Hoc ergo sensu hic dicitur, choreas versas in threnos.

Psal. 150. 4.
Chorus nō
est nomen
instrumenti.

VVLGA

VVLGATA.

LXX.

Cecidit corona capitis nostri, vā nobis quia peccauimus.

Cecidit corona capitis nostri. Vā autem nobis quia peccauimus. VERS. 16.

Vidam coronam exponit templum quo maximè gloriabantur Iudæi (sic Quinquarbor.) alij legem, (sic quidam apud Olympiodorum); alij sceptrum seu regnum & gloriam eius, (sic Figueirus) ut videretur capi Iob. 19. 9. Spoliasti me gloria mea, & abstulisti coronam de capite meo. Et re vera hæc omnia post CHRISTI necem Iudæis acciderunt; quorum lex abolita, sacerdotium commutatum, regnum succisum, templum & vrbs euerfa. Nihilominus malim accipere simpliciter, de signis lætitiæ, ut cohæreat præced. ver. Coronabant se floribus Iudæi, in conuiujs, in nuptijs, & in festiuitatib. ac publico gaudio. Psal. 64. 12. Benedices coronæ anni sollempnitatis sue, Cant. 4. 8. Veni de Libano sponsa mea, veni de Libano, veni coronaberis de capite Amana, & prius cap. 3. 11. Videre filia Sion Regem Salomonem in diademate, quo coronauit eum mater sua. quibus locis notari nonnulla de nuptialibus corollis, de conuiuialibus habes Sap. 2. 8. Coronemus nos rosis, antequam marcescant. de publicæ lætitiæ 2. Machab. 6. 7. ducebantur autem cum amara necessitate, in die natalis regis ad sacrificia: & cum Liberi sacra celebrarentur, cogeantur hedera coronati Libero circuire. Nimirum quia soliti in honorem veri Dei coronari, cogeantur tyrannus demoni eundem cultum, sacra ei fronde exhiberi. Mihi suspicio est Ieremiam hic de nuptialibus potissimum agere: tum quia hæc lætiores, & iis sublati spes reipub. restauranda: vna cum nuptijs sublata: tum quia obseruo prophetas hæc mala comminantes, ita choris nuptialia subiungere. sup. Ierem. 16. 9. vocem gaudij, vocem lætitiæ, vocem sponsi & sponsæ. Baruch. 2. 23. vocem iucunditatis, & vocem gaudij, & vocem sponsi & vocem sponsæ. Has & reliquas dicit decidisse à capite omni gaudio in luctum mutato. causam tolle, effectum sustuleris. Si velis respicere prophetam ad Sedechiam & Ierosolymam destructā & populum in captiuitatem abductum, pertineret huc illud Ierem. 13. 18. deducet oculus meus lacrymam, quia captus est grex Domini. Dic regi & dominatrici, humiliamini, sedete: quoniam descendit de capite vestro corona gloriæ vestre. Cinitates Austri clausæ sunt, & non est qui aperiat: translata est omnis Iuda transmigratione perfecta. Ego non restringo ad excidium Chaldaeorum: quia perfectius ista conueniunt excidio per Romanos.

Corona quā
multa signi-
ficet.

Coronatum
vñs apud
Iudæos.

Locus 2.
Machab. 6. 7

PECCAVIMVS] quia Deum veræ lætitiæ datorem peccatis nostris irritauimus: maximè Dei filio in crucem acto.

Hh 3

VVLGA

Propterea mœstum factum est cor nostrum: ideo contenebrati sunt oculi nostri.

Propterea fuit mœror, mœstum cor nostrum: ideo contenebrati sunt oculi nostri.

Peccatum iusta doli causa.

Contenebratio oculorum ex mœrore naturalis.

Divus Thomas vult hæc à sequenti versiculo dependere: D. Hieronymus à præcedenti, his verbis aureis: Rectè ergo propter peccatum, mœstum cor factum esse dicitur quia ubi iniquitas premendo insidet cordi, ibi non est habitatio Spiritus sancti: sed animus totus caligine obscuratur peccati; cum in eum designatur splendor suum infundere gratia summi paracleti. Spiritus enim sanctus discipline effugiet ficti, & in maleuolam animam non intrabit Sapientia. Verè hæc & rectè sensu TROPOLOGICO. nam litterali CONTENEBRATIO ista etiam ex mœrore propriè dicto procedit, quem S. S. tenebrarum nomine solita significare. Præ dolore sensus hebetantur, unde & oculos necesse est caligare, maximè post diuturnum & vehementem fletum, quia tum per lacrymas multum damni organum recipit, & spiritus visui exhauriuntur. huc respexit Olympiodorus, cum exposuit; Tenebras mœoris desolatio nostræ regionis nobis effudit. videtur in q. l. LXX. illud *abundare*: quod deest Complut. & Regiis, Hebræo & Chaldæo. Sicut in Latinis quibusdam libris legitur; *in dolore*, quod et si Paschasius, D. Thomas & alij legerint, melioribus tamen codicibus deest, ut Roman. Complut. & Regiis, item Hebræis Græcis & Latinis. Existimo denique hunc versiculum connectendum cum præcedenti, & cum sequenti: duplex enim mœoris causa ponitur, una peccatum d. v. 16. altera punitio eius v. 18.

VERS. 18.

Propter montem Sion quia disperijt: vulpes ambulauerunt in eo.

Super montem Sion, quia disperijt, vulpes ambulauerunt in ea.

Vulpium adagium.

Redeo (inquam) conturbati sunt oculi mei, quia peccando causam Deo præbui, ut permitteret etiam templum suum dirui quod erat in monte Sionis. (loquitur de montis Moria parte) ubi sanctuarium (inquit Hieronymus) Domini constitutum fuerat, & cultus Dei celeberrimus: ibi nunc ferarum latibula. Domus Dei facta est hereditas & habitatio vulpium. Solet huius bestiolæ meminisse S. S. & ab ea petere adagia, quando vult magnam vastitatem & vilitatem sive abiectionem significare. Vulpes enim cadaue-

ribus, & olidis locis delectabatur, & quia timidissima, omnem humanum fugit conspectum. hinc intelligendum illud Psal. 62. 11. *partes vulpium erunt*. Ieremiæ 7. à vers. 12. ostendit Deus se deserturum Sionem, sicut deseruerat locum suum in Silo & Ieremiæ 26. 18. *Sion quasi ager arabitur, & Ierusalem in acerbum lapidum erit: & mons domus in excelsa silvarum*. Eadem verba habes Michæ 3. ult. nisi quod pro domus, clarè ponit, templi.

Nauarrete hic legit, *Propter montem Sion, non tacebo*: sed contra fidem codicum Hebræorum, Chaldæorum, Græcorum, & Latinorum; quibus cunctis istud, *non tacebo*, subtricitur.

ALLEGORICE vulpes sunt hæretici (ut bene D. Hieronymus & Paschasius hic) qui ambulant in templis unde Catholicos expulerunt, similes prophetis de quibus Ezech. 13. 4. *quasi vulpes in desertis prophetae tui Israël erant*. cur? vulpecula in deserto aues carne nuda inuitat, & capit: hi quos venantur carnis licentia proposita venantur.

TROPOLOG. incertus quidam dæmones interpretatur; qui in anima peccatorum (quæ olim templum Dei) stabulant & spaciuntur.

VERS. 19.

Tu autem Domine in æternum permanebis, solium tuum in generatione & generationem.

Tu autem Domine in æternum habitabis: solium tuum in generationem & generationem.

Actenus miseras deplorauit: nunc incipit Deum orare & orditur à laude & gratulatione, qui affectus est index caritatis. Transcant, ut liber, & transferantur hæc regna caduca, & peritura; reges ipsi solum vertere cogantur, in quod illos matris bulga effudit: mutantur quæ mutationi sunt obnoxia tuum (ô Deus) sceptrum immobile est, regnum tuum nulli subiacer vicissitudini, solum tuum æterno adamante firmatum est: æternus æternum regnas & regnabis. imperium tuum, quod solum nunquā cœpit, finietur numquam. Sic Psalm. 101. 27. *Innotu Domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli. Ipsi peribunt, tu autem permanes: & omnes sicut vestimentum veterascent. Et sicut operimentum mutabuntur, & mutabuntur: tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient*. Baruch. 4. 3. *Quia tu sedes in sempiternum, & nos peribimus in ænum*.

IN ÆTERNUM] לעולם Leolam, Græcè εἰς τὸ αἰῶνα, quod aliquando vertitur, in seculum. Pro quo scienda quædam, primum est *in æternum* & *in æternum* propriè significare infinitam æternitatem, etiam si Latinus interpret aliquando seculum vetterit. Nā hoc inde provenit, quod S. S. solet aliquando nomen temporis accommodare Deo & æternitati; & è contra nomen æternitatis temporis, non absolūtè, sed addi-

Dei regnum æternum.

עולם
ajet.

Tempus cur aliquando de Deo: & æternitas de tempore dicitur.

Locus
Ephes. 2. 1. &
2. Cor. 4. 4.
Seculū pro
duracione
temporalis,
& pro dura-
tione aeterni-
tatis.

Tempora
secularia.
Locus 2.
Tim. 1. 9. &
Tit. 1. 2.

Deo poste-
rius & prius
quomodo
tribuitur.
Prædestina-
tione nihil
prius.
Locus Ioan.
17. 5.
Ab origine
mundi.
Locus apoc.
13. 8.
Ante Luci-
ferum.
Locus Psal.
109. 3.
In initio via-
rum.
Locus Prou.
8. 25.
Montes
æterni.
Locus Psal.
75. 5.
Secula æter-
na.
Locus Isai.
26. 4.
Tempora
æterna: lei-
nera æter-
nitatis.
Dei anni &
dies.
Locus 2.
Pet. 3. 8.

ta aliqua distinctionis nota; sicut D. Paulus Ephes. 2. 1. & 2. Cor. 4. 4. *seculum mundi huius*, & *eternitas* *eternitatis*; hoc addens, ut intelli- gamus discrimen, inter seculum quo voluitur hic mundus, & æternitatis spatia illa seu durationes, quo hunc mundum præcesserunt, & inter seculum futurum quod expectamus: quæ omnia vocat *secula*, promiscuè sumpta voce pro tempore, & pro æternitate: quod ignorantes antiqui hæretici turpiter lapsi: hinc enim Manichæi col- legerunt duo sua principia, à quorum altero hic mundus factus esset, altero verò aliud seculum: Valentiniani autem suas de Æonibus fabulosissimas fabulas, ut docent Irenæus lib. 1. & Epiphanius hæres. 31. & Hieronymus in cap. 1. ad Galat. Sic 2. ad Timoth. 1. 9. & Tit. 1. 2. *ante tempora seculi* & *eternitatis* Græcè *πρὸς αἰῶνας αἰώνων*, significant ab æterno; siue ab omni æternitate: sic enim facta prædestinatio ante omnem æternitatem; non quod aliquid æternitate prius esse possit, sed quia, cum nos, propter obusam ingenij nostri aciem, nequeamus naturam æternitatis intelligere, S. S. se nobis accommodans, in ea explican- da, utitur locutionibus desumptis à natura temporis, quæ nobis nota est; & usurpat verba, quibus nobis antiquissimum & maximè diu- turnum temporis curriculum usurpatur. Sic enim, licet Deo nihil prius neque posterius esse queat, tamen Deum appellat priorem & posteriorem omni æternitate, Exod. 15. 18. *regnabit Dominus in æternum & ultra*: & eodè modo loquitur de prædestinatione, qua nihil etiam prius esse potest. Ephes. 1. 4. *Sicut elegit nos in ipso ante mundi constitu- tionem*, non vno, nec centum, nec mille annis, sed ab omni æternitate. Sic Ioan. 17. 3. *clarifica me (dicit Christus) tu Pater apud te ipsum, claritate, quam habuisti prius, quam mundus esset, apud te*; habuit sanè ab æterno. Apocal. 13. 8. *agnus dicitur occisus ab origine mundi*; quod in- telligitur decreto & prædestinatione, & de omni æternitate. Sic capi- endæ locutiones similes, *ante Luciferum*. Psal. 109. 3. item Prou. 8. 22. *Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quicquam faceret à principio*, & cetera, quæ de æterna sapientia illic sequuntur. Sic etiam æternitatis tribuitur rebus creatis ab initio mundi, & ad finem mundi duraturis, ut Psal. 75. 5. *Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis*, iuxta versionem LXX. & Isai. 26. 4. *Sperastis in Domino in seculis æternis*, hoc est, usque & usque, semper in seculum seculi: Rom. vltim. 25. *Secundum reuelationem mysterij æternis temporibus taci*. Sic Deo tribuuntur *vie sup. d. vers. 12.* & itinera Abac. 3. 6. *ab itineribus æternitatis eius*, & anni & dies, Psal. 101. 28. *annus meus non deficiet*. Sed eadem S. S. nos admonet ne putemus Dei tempus nostro simile. Iob. 10. 5. *Numquid sicut dies hominis, dies tui: & anni tui sicut humana sunt tempora?* Psalm. 89. 4. *Quoniam mille anni ante oculos tuos, tanquam dies hesternæ quæ præ- teriit*. 2. Pet. 3. 8. *Vnum verò hoc non latet, vos, carissimi, quia unus dies apud Dominum sicut mille anni, & mille anni sicut dies unus*. Vnde appa- ret, nec Deum iuniorem vno die, quàm mille annis, nec seniore mille annis, quàm vno die. Sic ergo de tempore, & seculo, & æternitate, respectu Dei & creaturarum ex S. S. loquendum sentiendumque.

IN GENE

IN GENERATIONE & GENERATIONEM] omnibus sæculis: quamdiu homines erunt in hac vita, & in futura: licet *III Dor*, pro- priè significet tempus incolatus, quo quis in hac vita peregrinatur: tamen quia de Dei regno sermo est, accipiendum pro in æternum: iuxta ea quæ modò dixi.

Generatio-
ne & genera-
tionem.
717.

VVLGATA.

LXX.

Quare in perpetuum
obliuisceris nostri: dere-
linques nos in longitudine
dierum?

Quare in finem obliuisceris
nostri? derelinques nos in
longitudinem dierum? VERS. 10.

EX vehementi affectu amoris erumpit in prophetica querimoniam; non Dei decretum accusans, sed afflictio- ni populi acriter compatiens. Cum enim spiritu prophe- tico intelligeret gentis suæ cecitatem, & quæ illam vlti- ra, seruitutem, usque ad mundi vltima tempora duraturam; sine obmurmuratione familiariter meroris sui causam in Dei sinum ef- fundit, sicut Dauid Psal. 12. 2. *Usquequo Domine obliuisceris me in fi- nem? usquequo auertis faciem tuam a me?* & Psal. 84. 6. *Numquid in æternum irasceris nobis? aut extends iram tuam a generatione in genera- tionem.*

Sensus est: Tu Domine dixisti, te non irasciturum nobis in fi- nem, neque repulsurum plebem tuam, & etiam ex hostico solo & captiuitate reducurum. Leuit. 26. 42. *recordabor fœderis mei pristini, quod pepigi cum Iacob, & Isaac, & Abraham*. Cur ergo nunc præbes indicia obliuionis, in quem non cadit obliuio? cur qui es immutabi- lis, pateris videri te ignaris mutasse consilium, & decretum tuum; & non stare promissis. Merita id peccata nostra: sed ne praualeant in- commutabili potentie, misericordie, & gloriæ tuæ. Tu quidem pro- pterea non mutaris, nec nostri obliuisceris, neque nos in æternum dereliques: sed noli talis ab impiis haberi, aut videri.

Non placet, quod quidam ista referunt ad spiritualem totius gen- tis abiectionem: numquam enim Deus spiritualem gentis, quam semel amplexus & præsciuit, salutem neglexit. Patet quia statim Apo- stolorum prædicatione multa millia crediderunt: & omni ætate, etiā hodie, aliqui conuertuntur: & tandem reliquæ saluæ fient. Sed in- telligere oportet hanc obliuionem & derelictionem de vltima captiui- tate, & dispersione, quæ ad nouissima usque tempora durabit.

OBLIUISCE-RE] est temporis præsentis porrigendi ad futurum. Sic Isaiæ 49. 14. *Et dixit Sion: dereliquit me Dominus, & Dominus obli- uis est mei. Numquid obliuisceris potest mulier infantem suum, ut non misereat-*

11

ut filij uteri sui: & si illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiscar tui.
IN LONGITVDINE DIERVM] longissimo tempore.

VVLGATA.

LXX.

VERS. 21.

Conuerte nos Domine
ad te, & conuertemur: in-
noua dies nostros sicut à
principio.

Conuerte nos Domine ad
te, & conuertemur: & in-
noua dies nostros, sicut à
principio.

Conuersio-
nis hominis
ad Deum, &
Dei ad ho-
minem mo-
dus.

HABES hoc loco testimonium de liberi arbitrij & gratiæ
concordiā: præuenit ista, concurrat & cooperatur illud.
CONUERTE] pro conuerter: & innoua, pro innoua-
bis. Nam Propheta simul orat, & prædicit quid futurum,
& hac se spe sustentat. Quod potes (ait) & facturum confido, id præ-
cor te, ut facere matures: tot tandem nos malis eripe. Frigus pecca-
torum pertinax hunc nimbem congelauit: Sed tu Sol æterne ra-
dios exere præuenientis miserationis; diffugiēt procellæ, gelu solue-
tur. Sic disruptis vinculis, ad te curremus. Tu disposes, & pulsabis;
nos te excitante surgemus, tua adiuti gratia aperiemus: nos conuer-
tenti gratiæ cooperabimur voluntariis animi motibus, & ita à pecca-
tis auersi ad te conuertemur: ut & tu ignoscendo ad nos conuertar-
is; & nos videns obsequi tibi, vicissim etiam nostris precibus obse-
quaris. Sic Zachar. 1. 3. Conuertimini ad me ait Dominus exercituum: &
conuertar ad vos, dicit Dominus exercituum: & Malachi. 3. 7. Reuertimini
ad me, & reuertar ad vos dicit Dominus exercituum: ita fit, vocat Deus,
audimus, conuertimur, & ad nos conuertitur. Ioël. 2. 13. Conuertimini
ad Dominum Deum vestrum: quia benignus, & misericors est, patiens, &
multa misericordia, & prestabilis super malitia. Quis scit, si conuertatur &
ignoscet? Conuertit se ad nos Deus, quando in gratiam receptos
aspicit, & iubet coram se, ut amicum, stare. Ierem. 15. 19. Si conuerteris,
conuertam te, & ante faciem meam stabis. Lege doctissimum Ruardum
Tappet arti. 4. de contritione.

INNOVA] restitue nos pristinae gratiæ & beneficentiæ tuæ, quam
promissisti & præstasti patribus nostris Abraham, Isaac, & Iacob. Talis
petitio est Eccles. 36. 5. Innoua signa, & immuta mirabilia, &c.

A PRINCIPIO] olim: secundum dies pristinos felicitatis: tale
illud Iob. 29. 2. Quis mihi tribuat, ut sim iuxta menses pristinos, secundum
dies, quibus Deus custodiebat me? Hanc innouationem, quam petit Iere-
mias futuram plerique volunt prædicatione Helix sub mortem An-
tichristi, ex vaticinio Malachiae 4. 5. Ecce ego mittam vobis Eliam pro-
phetam, antequam veniat dies Domini magnus, & horribilis. Et conuertet
cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum: ne forte veniam, & per-
cutiam terram anathemate. Lege D. Hieron. hic, & Esaiam capit. 10.
à vers. 20.

VVLGA

VVLGATA.

LXX.

VERS. 22.

Sed proiciens repulisti
nos, iratus es contra nos
vehementer.

Repellens enim repulisti
nos: iratus es super nos usque
valde.

VERVM quid interea vanis querelis & irritis precibus in-
sisto: certus sum, tum quidem reliquias saluas fore: id
enim ego prædixi cap. 14. 19. Numquid proiciens abieciisti
Iudam? aut Sion abominata est anima tua? quare ergo percus-
sisti nos ita, ut nulla sit sanitas. & 32. 11. Qui dispersit Israël congregabit eum:
& custodiet eum sicut pastor gregem suum. Sed etiam certus sum; ante il-
lud tempus à te sancitum, omnes preces de liberatione populi à dis-
persione & exilio temporali, cassas & non impetrabiles fore; quia in
illum usque diē reprobandi reprobasti nos מַעֲשֵׂה מַעֲשֵׂה Maos Meashta-
nu; omnino abominatus es pertinaciam gentis nostræ, quæ magis ac
magis se indurabit, & à Deo viuo se auertet longissimè; tantum abest
ut pulsanter sit auditura, aut conuerteret; vel innouari ante tempus il-
lud sit volitura.

VEHEMENTER] vehementissimè, semper magis & magis, quia
pertinacia gentis noua iræ tuæ præbebit alimenta. Ceterum ver-
sus iste omnino dependet à superiore, ut patet ex commentario
nostro, qui est consentaneus D. Hieronymo, & Latinis omnibus, &
confirmat præpositio Hebræa כִּי-כֵן, Ki im, quinimo, & Græcum ὅτι
quia: Chaldaicum אַרְוּם Arum, quamuis.

Labuntur ergo Rabbini, & cum illis Canonicus Cordubensis, qui
volunt in fine istius versiculi, tanquam imperfecta & pendula sen-
tentia præcedentem versum iterum repeti: Ratio R. Salomonis nu-
gatoria est, & scelerata; nec digna relato. Quam dat Varabius, ut ab-
soluatur sententia, principium petit, quia dicimus sententiam probè
absolutam. Codices illi Hebraei, quos Figueirus memorat, vitiosi
fuere, & repugnant optimis quibusque Complutensibus, Regiis,
Parisiensibus, Venetis: immo & Germanicis, quibus adest commen-
tarius Munsteri; illis etiam ex quibus Isidorus Clarius, & Leo Iudas
verterunt: Chaldaei quoque Paraphrasi, quam Montanus edidit. In
solâ inuenio Paraphrasi Quinquagintaorborum additam finem repetitionem
ex consuetudine Rabinorum; qui superstitiosè autumant, valde
inauspiciatum fore, si vaticinium finiatur comminatione: ac propte-
rea etiam in Isaia & Malachia prophetis huiusmodi repetitiones
comminiscuntur.

» Valeant cæci: concludo cum Theodoro, ipsius verbis; Obse-
» cro eos, qui in hunc librū incident, ut quæ rectè ritèque dicta sunt
» amplectantur: sin erratum sit in aliquo, ignorent. Cum enim si-
» mus homines, & perfectione egeamus, animi nostri promptitudi-

li 2 nem

Cōtra Rab-
binos.

Rabbinica
superstitio.

Cōclasio &
protestatio
auctoris.

GLOSSÆ LITTERALES

»nem attulimus, emolumentū aliquod præstantes iis, qui Dei labo-
»risque sunt studiosi: à quibus etiam atque etiam petimus, vt inter-
»pretationis operam auxilio precum remunerent, quibus freti reli-
»quam vitam peragamus, operibus ipsis, sermonibus, & cogitationi-
»bus seruientes Deo ac Saluatori nostro, IESV CHRISTO, &c.

Tibi verò, ô pia & veneranda mater S.C. & A. Eccle-
sia Romana, hoc quicquid est libelli, censen-
dum, iudicandumque offero, & sub-
iicio. Absolui Salmanticæ.

XIV. Kal. Iul.

10. CV.

Martinus Del-Rio Soc. IESV presbyter.

LAUS DEO & INTEMERATÆ VIRGINI

AVCTORITATVM SACRÆ SCRIPTVRÆ INDEX CERTISSIMVS,

QVAS IN HIS GLOSSIS LITERALIBVS
ad maiorem elucidationem auctor affert,
atque etiam vt plurimum explicat.

*IN QVO PRIMVS NUMERVS CAPVT,
secundus versum, tertius verò paginam indigitabit.*

GENESIS.

APVT 6. versus 7. pagina
156: 8.4.178: 18.25.159:
19.15.194: 24.ultim. 79:
27.19.110: 41.3.141: cod.
51. ibidem: 42.36.126: 47.
19.42: 49.18.150: 50.10.87.

EXODVS.

Caput 3.1.125: 14.14.107: 15.7.50: 21.
33.110: 32.25.44.

LEVITICVS.

Caput 13.45.211: 15.30.44: 19.9.50:
22.18.61: 22.9.42: 26.16.105: cod. 33.41.

NUMERI.

Cap. 10.10.86.118: cod. 29.36: 19.9.104:
20.11.165: 23.19.105: 25.10.118: 32.9.
66.

DEUTERONOMIVM.

Cap. 1.28.66: 4.6 & 7.26: 5.13.38: 7.16.
76.5.104: 11.16.80: 23.21.34: cod. 32.138:
24.15.54: 28.13.35: cod. 28.73: cod. 30.
36: cod. 33.1 bidem: cod. 43.35: cod. 52.112:
cod. 56.48: cod. 63.69.117: cod. 65.31: 29.
17.4.1: cod. 19.13.8: cod. 20.73: 32.8.148:
cod. 23.78: cod. 25.66: cod. 27.46: cod. 29.
43.54: cod. 42.78.104: 33.17.77: cod. 19.
118.

IOSVE.

Cap. 14.18. dissoluerunt cor populi. 66.

I. REGVM.

Cap. 1.15.110: 3.12.105: cod. 22.98: 4.

21.74: 22.15.63: 15.19.76: 28.10.194: cod.
20.38.

II. REGVM.

Cap. 1.10.67: cod. 21.76: 6.1.61: cod. 3.
12.5: 8.2.88: 16.12.153: 17.13.52: 22.9.
50: cod. 28.124: 24.12.153.

III. REGVM.

Cap. 1.11.115: 6.13.83: 9.7.24: cod. 8.
10: 110.31.92.

IV. REGVM.

Cap. 4.13.108: 16.14.85: 18.27.48: 19.
11.102: 21.13.88.127: 24.7.29: cod. 19.
23: 25.9.78.

I. PARALIPOMENON.

Cap. 28.1. Cogitavi vt ædificarem do-
mum, in qua requiesceret arca fæderis Do-
mini, & scabellum pedum Dei nostri. 74.

II. PARALIPOMENON.

Cap. 7.16.47: 12.7.73: 24.20.113: 34.
25.73: 36.15. & 16.29: cod. 19.78.

IUDITH.

Cap. 2.6. Non parceret oculus tuus vlli 76.
8.12. Memores esse debent quomodo pater
noster Abraham tentatus est, & per mul-
tas tribulationes, &c. 161.

ESTHER.

Cap. 14.16. & detester illud sicut pan-
num menstruale. 61.

IOB.

Cap. 2.12.91: 3.30. 127: 5.17. 155:
cod. 27. ibidem: 6.18.215: 7.5. 102: cod. 21.
113 115.

INDEX SACRÆ SCRIPTURÆ.

11:10.14.127:11.7.215:cod.10.142:15.
11.72:11.10.103:cod.11.154:cod.13.78.
115:cod.14.76.94:18.18.72:19.8.132:
cod.10.142:cod.15.79:cod.19.8.20.188:
23.13.110:12.12.76:29.3.72:cod.17.140:
30.9.178:cod.10.136:cod.11.78:cod.16.
72:34.10.62:159:35.10.73:39.13.187:
41.11.50.

LIBER PSALMORVM.

Psal.1.6.159:3.8.140:7.13.79:cod.17.
194:8.1.77:9.12.83:cod.16.150:cod.19.
133:10.vlt.62:15.5.148:16.12.33:17.9.
73:cod.40.178:19.29.73:20.10.213:21.
2.13:cod.8.102:cod.14.103:128:cod.15.
110:cod.16.188:16.4.83:cod.6.86:17.4.
179:19.6.147:cod.12.93:30.8.45:cod.11.
124.143:33.17.213:34.6.163:cod.16.103:
cod.21.104:cod.15.1bidem:37.17.36:cod.
21.172:38.12.144:cod.13.107:39.13.
194:cod.15.44:40.10.36:41.4.140:43.
14.10:cod.15.43:cod.25.153:47.3.102:
49.2.102:50.9.196:51.7.166:54.13.36:
55.2.6.3.6.127:cod.10.44:56.2.220:
57.7.140:58.12.45:59.6.135:61.9.110:
62.3.74:cod.5.110:65.11.35:68.2.97:175:
cod.4.214:cod.12.93:cod.13.178:cod.16.
173:cod.22.119:cod.34.157:71.9.133:
72.7.163:cod.14.147:cod.25.148:73.4.
83:1.107:78.6:cod.11.78:74.vlt.77:75.8.
146:cod.39.143:cod.60.83:cod.63.54:
79.6.140:cod.13.49:82.14.181:84.8.150:
85.5.149:86.2.89:cod.3.102:cod.4.1bidem:
cod.7.1bidem:87.7.174:cod.8.173:98.5.
74:100.8.147:cod.10.124:101.6.102:
cod.7.152:cod.10.140:cod.11.73:cod.14.
143:102.9.146:103.23.31:104.15.98:
cod.16.17:105.7.61:106.11.63:108.3.172:
cod.14.70:cod.24.203:109.2.171:cod.3.
208:118.8.2214:cod.136.170:cod.161.
172:122.2.171:123.7.172:131.7.75:cod.
17.77:134.9.135:136.7.220:cod.3.68:
138.2.178:140.10.152:141.5.130:142:
142.4.129:146.8.31:148.17.77.

PROVERBIA.

Cap.1.5.147:7.2.108:cod.18.147:cod.
13.94:15.11.76:18.10.152:20.17.140:
24.28.172:27.20.76:28.15.133:31.27.
163.

ECCLESIASTES.

Cap.3.1. Omnia tempus habent. 5.
cod.4. Tempus stendi, & tempus ridendi.
ibidem.

5.16. Cunctis diebus vite sue comedit
in tenebris, & in curis multis, & in gram-
na atque tristitia. 73.

CANTICVM CAN- TICORVM.

Cap.4.8. De cubilibus leonum, de mon-
tibus pardorum. 133.

6.3. Decora sicut Ierusalem. 102.

SAPIENTIA.

Cap.1.6. Venite, fruamur bonis que
sunt, & utamur creatura, &c. 148.

4.3. Multigena autem impiorum mul-
titudine non erit utilis, & spuria vitulamina,
&c. 167.

12.15. Cum ergo sis iustus, iuste omnia
disponis: ipsum quoque, qui non debet
puniri, &c. 62.

17.9. Transitu animalium, & serpentium
sibilatione commoti, tremebundi peribant.
103.

ECCLESIASTICVS.

Cap.11.9.22.22.22.22.22.22.22.22.22.22.
12.13.97:cod.vlt.101:16.12.80:26.15.
136:35.17.107:36.8.80:39.30.160:cod.
35.1bidem.49.5.41.

ISAIA S.

Cap.1.7.36.83:cod.11.85:cod.13.
84:cod.14.180:cod.18.189:cod.20.63:
cod.24.68:3.2.56:cod.9.45.193:cod.12.
61:cod.8.5.80:cod.vlt.25.34:24.44.15.18.
194:cod.vlt.72:6.9.179:cod.10.100:17.18.
56:8.11.14:cod.17.149:cod.21.71:9.10.
132:cod.18.138:10.31:11.6.125:cod.
9.110:14.18.115:cod.27.105:15.3.92:16.
4.30:18.10.185:20.4.125:21.14.30:24.4.
90:cod.17.169:25.9.150:cod.8.76:26.2.
88:27.8.87:cod.10.102:28.26.155:29.2.
119:cod.10.73:cod.14.142:30.10.90:cod.
14.185:cod.15.150:31.19.83:32.11.92:
34.5.73:118:cod.11.88:38.12.174:cod.
13.128:39.6.76:41.4.57:42.6.57:cod.7.
73:43.24.180:44.9.29:cod.26.105:45.7.
160:47.1.25:cod.5.91:48.10.124:49.2.
136:220:cod.6.10:cod.23.153:51.20.115:
184:52.7.141:cod.10.150:53.8.33:172:
cod.11.154:57.5.148:cod.16.155:58.7.
188:59.2.166:cod.18.179:62.1.171:cod.
7.1bidem:63.3.57:cod.10.79:cod.18.86:
64.6.61:cod.11.40:86.66.174:cod.5.61:

IEREMIAS.

Cap.1.5.12:cod.6.10:cod.11.54:cod.
21.1bid. cod.14.78:cod.17.175:cod.18.
141:2.9.158:cod.18.29:cod.24.31:cod.
25.45:cod.36.30:4.16.60:cod.19.60:cod.
27.146:5.15.136:6.2.60:cod.9.50:cod.20.
85:cod.26.93:7.16.133:164:8.14.92:
138:9.8.137:cod.21.95:10.24.50:11.14.
13.13.

INDEX SACRÆ SCRIPTURÆ.

131:cod.17.36:12.3.118:cod.10.52:cod.
14.166:13.17.28:cod.18.25:14.2.34:cod.
11.111:cod.16.184:cod.17.18:cod.19.
141:15.17.153:18.7.36.166:cod.16.101:
cod.18.137.142.177:19.15.36:20.2.124:
cod.7.137:cod.10.1bidem:21.5.24:23.14.
99:cod.15.129:cod.20.87:cod.33.169:25.
9.56:cod.3.438:cod.35.130:142:18.14.
54:30.12.97:31.18.51:cod.10.94:cod.24.
125:33.9.141:36.2.18:cod.26.172:39.8.
76:40.2.106:42.16.31:43.2.137:44.7.94:
cod.27.54:45.3.51:48.25.77:cod.43.168:
49.7.142:cod.11.222:cod.29.119:50.9.
59:cod.23.72:cod.16.8.27.56:51.10.87:
cod.14.110:cod.22.116:cod.24.1bidem:
cod.34.63:76:52.13.76:cod.24.84.

THRENI.

Cap.1.6.58:cod.17.76:1.11.188:cod.
18.58:cod.22.142:3.43.76:cod.49.107:
4.11.80:5.12.5:cod.11.82.

BARVCH.

Cap.1.2.11:cod.5.35:4.10.120:cod.
19.25:cod.26.36.

EZECHIEL.

Cap.1.16.188:5.11.76.117:cod.12.
117:cod.13.68.206:7.2.215:cod.15.67:
11.23.74:12.13.52:15.vlt.105:14.10.
194:16.37.222:cod.39.37:codem.48.
293:18.16.188:19.5.142:cod.8.52:20.12.
41:21.17.102.156:22.4.101:23.22.29.
24.3.8.4.51:cod.7.208:cod.10.51:cod.
23.44:25.3.6.68:27.30.93:cod.16.102.
30.8.206:32.3.52:34.12.72:36.17.61:
cod.29.57:37.11.142:174:39.27.118:43.
77:44.7.46.

DANIEL.

Cap.6.17.173:9.5.42:cod.11.73:cod.
12.49.50:cod.24.54:cod.18.45:11.
30.87.

OSEAS.

Cap.1.3.22:cod.6.133:3.4.25:5.10.
110:7.12.52:8.4.159:9.14.96:13.7.8.
34.133:cod.11.28.

IOEL.

Cap.1.8.93:cod.9.142:2.2.165:cod.3.
83:cod.6.202.

AMOS.

Cap.1.12.90:cod.14.130.142:3.6.160:
cod.15.76:4.4.22:5.8.57:cod.19.133:
cod.21.85:cod.24.110:6.3.71:7.17.
88:8.11.90.

IONAS.

Cap.1.11. Quid faciemus tibi, & cessa-

bit mare à nobis? 149.

3.9. Quis scit si conuertatur, & ignoscat
Deus: & reuertatur à furore iræ suæ, & non
peribimus? 153.

MICHÆAS.

Caput 1. 9. Quia desperata est plaga
eius. 97.

2.6. Ne loquamini loquentes: Non stil-
labit super istos, non comprehendet con-
fusus. 73.

7.8. Ne laceris inimici mei super me,
quia cecidi: confurgam cum sedero in te-
nebris. 68.

NAHV M.

Cap. 1. 8.73:1.7.125:cod.10.102:3.5.
122:cod.7.60:cod.11.1bidem:cod.19.102.

HABACVC.

Cap.1.3.149:3.16.66:cod.18.148.

SOPHONIAS.

Cap.1.7.8. Iuxta est dies Domini,
quia præparauit Dominus hostiam, fan-
ctificauit vocatos suos. Et erit in die hostiæ
Domini, &c. 118.

2.15. Omnis qui transiit per eam sibili-
bit, & mouebit manum suam. 102.

AGGÆVS.

Cap.1.11. Vocauit siccitatem super ter-
ram. 57.

ZACHARIAS.

Cap.2.8.108:cod.13.91:8.4.116:cod.
10.67:11.2.56.

MALACHIAS.

Cap.2.11. Transgressus est Iuda, & abo-
minatio facta est in Israël & in Ierusalem:
quia contaminauit Iudas sanctificationem
Domini, quam dilexit, & habuit filiam Dei
alieni, &c. 86.

I. MACHABÆORVM.

Cap.1.3.91:cod.23.86:cod.41.40:2.
26.92:cod.63.142:4.38.86:cod.39.92.

II. MACHABÆORVM.

Cap.3.19. Accinctæ mulieres cilicio. 93.
MATTHÆVS.

Cap.2.10.110:5.34.74:cod.39.154:11.
23.193:cod.29.10.150:23.30.4.207:26.
23.138:cod.39.97:27.39.102:28.3.196.

MARCVS.

Cap.4.39. Comminatus est vento, &
dixit mari: Tace, obmutesce, &c. 107.

9.2.

INDEX SACRÆ SCRIPTURÆ.

9. 2. Vestimenta eius facta sunt splendentia, & candida nimis velut nix, &c. 196.

LVCAS.

Cap. 1. 35. 10. eod. 52. 45. 2. 11. 218. eod. 30. 130. 12. 50. 154. 24. 35. 188.

IOANNES.

Cap. 10. 11. Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis. 110.

11. 18. Leuabit contra me calcaneum suum. 36.

18. 11. Calicem quem dedit mihi Pater, non vis ut bibam illum. 97.

ACTVS APOSTOLORVM.

Cap. 2. 46. Frangentes circa domos panem, sumebant cibum cum exultatione. 188.

17. 10. Jam ablata erat spes omnis salutis nostræ. 141.

AD ROMANOS.

Cap. 2. 1. Scimus quoniam iudicium Dei est secundum veritatem in eos, qui talia agunt. 159.

9. 21. An non habet potestatem figulus luti, ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud verò in contumeliam? 185.

I. AD CORINTHIOS.

Cap. 10. 10. Neque murmuraueritis, sicut quidam eorum murmurauerunt, & perierunt. 161.

14. 38. Siquis autem ignorat, ignorabitur. 159.

15. 54. Absorpta est mors in victoria. 76.

II. AD CORINTHIOS.

Cap. 5. 21. Eum qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit. 159.

7. 5. Nullam requiem habuit caro nostra, &c. 67.

11. 19. Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego non trahor? 126.

AD COLOSSENSES.

Cap. 2. 10. Et estis in illo repleti, qui est caput omnis principatus. 81.

II. AD THESSALON.

Cap. 1. 9. Per vos dabunt in interitum æternas à facie Domini. 213.

2. 10. Charitatem veritatis non receperunt, ut salui fierent, ideo misit illis Deus, &c. 99.

I. AD TIMOTHEVM.

Cap. 2. 8. Volo ergo viros orare in omni loco, leuantes puras manus sine ira & disceptatione. 110.

AD HEBRÆOS.

Cap. 5. 7. In diebus carnis sue preces supplicationesque ad eum, qui possit illum saluum facere à morte, cum clamore valido & lacrymis offerens, exauditus est pro sua reuerentia. 174.

I. PETRI.

Cap. 2. 21. Ut sequamini vestigia pedum eius. 215.

1. 8. Sobrii estote, & vigilate: quia aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens circum, querens quem deuoret. 103.

I. IOANNIS.

Cap. 5. 3. Hæc est enim charitas Dei, ut mandata eius cui odiamus, & mandata eius graua non sunt. 150.

APOCALYPTIS.

Cap. 1. 14. Capilli erant candidi tanquam lana alba, & tanquam nix. 196.

14. 18. Mitte falcem tuam acutam, & vindemia botros vineæ terræ, quoniam maturæ sunt vix eius. 49.

16. 1. Effundite septem phialas iræ Dei. 80.

17. 12. Cornua quæ vidisti, decem Reges sunt. 77.

19. 15. Ipse reget eas in virga ferrea, & ipse calcet torcular vini furoris iræ Dei. 57.

Finis Indicis locorum omnium sacra Scriptura.

VERBO

VERBORVM OMNIVM

ATQVE SENTENTIARVM,

QVÆ DIGNIORIS HOC IN VOLUMINE

observantia censentur, Reperitorium certissimum, & Alphabeticæ serie dispositum.

A

A mensis Hebræorum, cui nostro respondet. pag. 109
Abseindi à vita, repelli à Deo, quid significet. 171. 174
Acerbitates duæ incluse in verbo, *Serui*.

234.

Actio tribuitur priuationi ab Hebræis. 101.

Ad numerum, quid significet. 139

Adducere diem, quid sit. 68.

Adiectum, pro adverbio. 152

Aduentus secundus Eliæ. 148

Adulatorum amici destituuntur vera consolatione. 19

Adulterij spiritualis *ἡ πορνεία* graphicè descripta ibid.

Ædificare quadro lapides adagium; quid significet. 132

Ædificare domum, pro filios gignere. 184.

Ægyptij Chaldeis Iudæam tradiderunt. 19.

Ætatis omnis felicitatem summam pollicetur Deus sub senum & puerorum nomine. 116

Æternitas cur de tempore dicatur, & tempus aliquando de Deo. 245

Amor proprie significat infinitam æternitatem ibid.

Affectus Dei castigantis qualis. 156

Afflictiones Sanctorum, & profanorum hominum in quo differant. 41

Aggicola tauros feroces subinganti cur Deus comparatur. 54

Am, apud Hebræos quid denotet. 58. cur post *be*, ponatur. 168

Alph, quid significet Hebræis. 23. 69

Alicuius vix non sunt scrutandæ, sed nostræ. 161.

Allegoricus sensus Threnorum quis. 19

Amman, quid significet Hebræis. 26

cur Alphabetum quadruplicetur in hoc libro. 10. 121

Altare dirutum, ad quid referatur. 85

Aman, in Kal quid significet. 189

Amatitudo, quid significet. 66

Amici, pro fœderatis. 29

Ammonitatum excidium. 68

Amygdali comparatio ad quid. 51

Anagogicus sensus Threnorum quis. 19

Anan, vnde *Anathor*, quid significet. 10. 11

Angeli mali sunt ministri Dei. 158

Angeli cur dicti Principes. 199

Animæ, pro vita. 48. 96. 110. 235. pro personæ. 10. pro corpore. 235

Animam convertere quid sit. 58

Antemurale, quid significet. 88

Am, apud Hebræos quid significet. 124

Aperire os super aliquo, quid sit. 103

Apprehendere, quid sit. 31

Aqua & igne attere, pœna Romanis vfitata. 129

Aquæ comparatio significat copiam. 110.

Aquæ pro tribulationibus. 173

Aquila velocior, adagium vnde natum. 216.

Arca & templum, gloria Israël. 74

Arcum pede imposito tendere quid sit. 79

Argemon, Thola, & Schint, vocabula valde cognata apud Hebræos. 191

Arietes, pro principibus. 38

Armon, à radice *Aram*, quid significet Hebræis. 81

Ashpazoth, Hebræicè quid significet. 193

Assumptiones, pro oneribus. 100

Anatha, Hebræis quid significet. 176

Auctorum enumeratio qui in Lamentationes Ieremias scripserunt. 6 & seq.

cur Andire lacrymas dicatur Deus. 107

Apertere dexteram retractorum Deus quomodo dicatur. 77

B

BABYLONIS excidium. 68

Bachur, Hebræis quid significet. 57

Kk *Beno*

REPERTORIUM

- Beatus Dominus*, quomodo exponatur à Quinquagesimo. 233
Beis, quid apud Hebræos significet. 27
Bilis, quid significet apud Hebræos. 75
Blasphemia Iudæorum, etiam hoc tempore. 237
Blatta, ostrum, murex, & buccinum, quid sint. 191
Bonorum præteritorum, obliuio facile obtegit. 141
Bonorum & improborum portio quid. 148
Bonum & pax coniuncta. 141
Bor, Hebræis quid significet. 173
Buccinarum clangore conuocabantur ad solemnitatem Iudæi, & ad sacrificale conuiuium. 118
Buccinum, ostrum, murex, & blatta, quid sint. 191
- C
- CÆLYM* cur Dei thronus dicatur. 74
aliquando clauditur orationi, penitentia nunquam. 166
Calcare testicular, adagium, eiusque significatio. 57
Caligo, pro merore & tribulatione. 72.
pro cecitate mentis. 73
Caluina notatur, & reprehenditur. 22. 33
Candidum de solo albo colore splendens intelligitur. 196. pro mundo ponitur. 197
Canon de diis seu imprecationibus. 69
Caphaph, quid significet. 164
Captiuitates Iudæorum duæ. 18
Captiuorum habitus antiquus. 92. 93
in Capot & *in caudam* esse quid sit. 35
Caput, pro initio. 184
Caput mouere, gestus iridentis. 102.
Carceris Ieremiæ descriptio brevis. 125
173. vltimus. 174
Caro, pro cute, & contra cutis, pro carne. 102.
Caroli quinti dictum valde Christianum. 104
Chaldaæ paraphrasis historiæ. 230
Chaldaeorum perfidia. 29
Chalu, an à *Chal* deducatur. 195
Charitas communicat mala ceterorum. 126
Chemar, vel *Chomar*, quid significet. 66
Chereb, quid propriè significet. 235
Chesed, Hebræis quid significet. 146
Chorus non est nomen instrumenti. 242
de Christi alba tunica. 106
Christi mors hic optimè denotatur. 217.
218
Christus Dominus, differt à *Christus* Do-
- mini. 218. spiritus oris hosti, cur. 219
Cibi sordidi in fame expetuntur. 48
Cinerem comedere, adagium, quid significet. 140.
Cineris vsus in luctu qualis. 92
Civitas pro vrbe. 21
Clamare ad Dominum, & *Clamare* contra Dominum, quomodo differant. 107
Clamor super muros filia Sion quorum fudit. 106
Claudere orationem Hebraicè quid significet. 131
Clibanus quid. 236
Coccus & vermiculus in quo differant. 191
189. 2. eius vsus promiscuus. 189. 2
Cogitare Dei, quid sit. 87. 105
Cogitationes, pro calumniis & strophis. 177
per Colorem optimum, quid intelligatur. 184
Columbarum stercorea in fame cur quæ sita. 192
Comparatio fulminis elegans. 51. amygdali. 54. subingantis taurum, & Dei. ibid.
simia cum socijs infidelibus. 64. fumi cum ira Dei. 73. Maris. 97. vlcis & peccati. 99. leonis, & draconis. 103. aquæ. 110. terras delentium. 127. luctus & leonis. 128. pharetræ & vteri. 136. peccati, & nubis. 165. 166. Israël cu arbore euulsâ. 166. valis testacei, cum Iudæorum excidio. 183. struthionis & matrum Ierosolymitanarum. 187. fuliginis, carbonis, ollæ. 202. pestis cum miseria Ierusalem. 210. feminæ ebriæ cum Idumæis. 222. tempestatis & febrium. 236
Compedis cum voluntate Dei comparatio. 130
Complere, pro finire & absoluere. 224
Concilium triplex Iudæorum. 240
Concionatorum officium quale. 29
Conculcatio, pro subactione. 88
Confiteri culpam, est laudare Deum. 109
Confringere dentes, adagium, quid significet. 140
Connexio literarum cum suis versiculis quid hic significet. 22
Consilium Dei mutari vel impediri nequit. 105.
Consolatione vera destituuntur adulatorum amici. 29
Consolationis dies, pro die vltionis. 68
Contemptus legis causa excidij Ierosolymitani. 90
Contenebratio oculorum ex merore naturalis. 244
Conuersionis hominis ad Deum, & Dei ad

hominem

GENERALE.

- hominem modus. 248
Conuerrere animam quid sit. 58
Conuerti retrorsum quid apud Hebræos. 41. 52.
Coph, quid significet. 64
Cor cum manibus, vel in manibus leuare ad Deum, quid sit. 163
Cor effundere, quid significet apud Hebræos. 110
Cor subuersum quid denotet. 66
Cornu, pro Principibus, tribubus, regno. 77
Cornu exaltare quid sit. 105
Cornua duo Israël quæ. ibidem
Corona quam multa significet, eiusque vsus apud Iudæos. 243
Credere mendacium, peccati poena. 99
Crocuphantia Iurisconsultis quid sit. 190
Crudelitas, non charitas, tribuitur Strachioni. 187
Crux, quare *gabalus* Latinis vocata. 69
Cusculum quid, ex Plinio. 191
- D
- DÆMONES* vinculi celi, terræ vinculi homines. 157
Dalerb, quid significet apud Hebræos. 32
Dare manum, quid significet. 231
De sub celis, quid significet. 181
Declinare iudicium quid sit. 158
Decor Ierosolymæ. 37
Deducere lacrymas quid sit. 58
per *Amor*, quid intelligatur. 175
Deficere oculi quando dicantur. 214
Defluere in lacrymas quid sit. 58
Deipata virgo, an ex ritu aliquo prope erucem iteret. 91
Delicta maiorum quo pacto luant posteris. 232. 233
Dentes ad numerum frangere, quid sit. 139
Deponere quid significet. 45
Deuindemiare quid significet. 70
Deuotare, pro extinguere. 103
Deus quando vigilare dicatur. 53. 54. & quando dormire. 54. quare agricolæ tauros feroces subiuganti comparatur ibid. quando dicatur se elongare ab aliquo. 58. iustus in puniendo. 61. cur illi os tribuatur. 63. comparatus homini feroci. 72. dexteram auertere retrorsum quomodo dicatur. 77. iratus comparator sagittario, & quæ sit eius pharetræ & sagittæ. 7. puniri quasi inuitus. 79. cur quasi hostis dicatur. ibid. cur dicatur funiculū vel mesuram extendere. 87. eius consilium mutari vel impediri nequit. 105. cur dicitur
- lacrymas audire. 107. sub senum & peccatorum nomine summam omnis felicitatem ætatis pollicetur. 116. eius voluntas similis compedi, quadrato lapidi & muro. 130. quomodo orationem excludere dicatur. 131. cur *vrso* & leoni comparatur. 133. minatur antequam feriat. 135. eius pharetra quid sit. ex D. Hieronymo. 136. iræ miscet miser cordiam, & minus punit, quam peccata merentur. 146. præuenit nos miserationibus. 147. cum castigat, parcit. 155. ignorat peccata & peccatores, & quomodo. 159. quo pacto fiat inexorabilis. 164. vltor est. qui effugi nequit. 181. quomodo succendat & ferorem compleat. 206. quomodo recordari dicatur. 226
Dexteram suam firmare quid sit. 79
Dibaphi genera duo fuerunt, & quæ. 192
Dicere, pro facere. 175
Dies consolationis, pro vltionis die. 68
Dies & lux, pro felici ac læto statu. 72
Dies occisionis, vocatur dies vltimæ Dei. 118
Difficultas ex lectionis Septuaginta varietate. 198
Diluculum & maturinum quid. 147
Dimeasio Hebræorum carminum nunc ignota. 24
Disciplina, pro castigatione. 50
Dominatio seruorum acerba est liberis. 234
Domini plures, magnum malum. ibid.
per *Domum* clausam orationis quid intelligatur. 131
Domum edificare, pro filios gignere. 184
Domes in sacra Scriptura quid significet. 228
Donec, quomodo accipiendum. 171
Dor, quid significet Hebræis. 247
Dormire Deus quando dicatur. 54
Dormire, pro mortuum esse. 115
Duplicibus vestiri quid sit. 199
- E
- EBER* antiquum quale sit. 199
Edom seu Idumæorum nomen à Prophetis propriè positum. 221. per illud heretici intelliguntur. 224. 225
Effundere cor, quid significet apud Hebræos. 110
Effundere irā, pro punire, & pro parcere. 80
Effundere iram indignationis suæ Deus quando dicatur. 206
El, quid frequentius significet. 164
Electi quinam intelligantur. 57
Elie secundus aduentus. 248
Kk 2 Elon

R E P E R T O R I U M

Elongare se ab aliquo quando Deus dicat.
17
Eradicatio quid significet. 166. 167
Ergastula adulterij spiritualis graphice.
29
Errare, quod proprium sit. 209
Erudire, pro castigare. 31
Esse, apud Hebræos quid significet. 199
Esse in caput & in cauda, quid significet. 35
Esse Psalmum alicuius, quid denotet. 178
Esse in medio, vel habitare, quid significet.
203

Et non ipsi, Hebraismus, quid significet. 232
Et, pro ve. 97. 149 pro aut. 119
Eucharistia diuisio & portio, fractio panis unde appelletur. 188
Exaltate cornu, quid significet. 105
Examen conscientie quomodo faciendum eiusque utilitas. 162
Exasperare sermones Dei quid sit. 63
Exercitio quid sit. 180
Excommunicatio triplex apud Hebræos 61
Expandere, quid significet. 60
Expandere rete quid sit. 31
Extendere funiculum vel mensuram Deus cur dicatur. 87
Extremis positus omnes intelliguntur. 116

F

Facies, seu vultus, pro ira, & quare. 213
in Fame sordidi cibi expetuntur. 48
Fames duabus circumstantiis descripta. 65
Fames Ierusalem obsessæ à Romanis. 189
Famis causa que sit. 48
Felle potare aliquem, quid significet. 129
per Festiuitatem quæ intelligantur. 84
Figueiro reprehenditur. 21
Filia & virgo, quid in sacra Scriptura. 57
pro congregatione. 170
Filia pharetra, pro sagittis, & quare. 136
Filij hominum oppositi filiis Dei, quid denotent in sacra Scriptura. 156
Filij terræ, & filij heroum. 233
per Fillam Sion quid intelligatur. 73
Finit, pro victoria, & contra. 144
Firmare dexteram suam quid sit. 79
Fleus Ieremie quomodo diuturnus. 94
Felicitas summa promittitur à Deo sub senum & puerorum nomine. 116
Fons apte coreolari subditur, & quare. 38
Fors mors, & intus timor, adagium. 66
Frangere dences ad numerum, quid sit. 139

panem, Hebræis idem est quod partiti & elargiri. 188
Fremere, etiam scendere complectitur. 103
Fructus ventris, pro liberis. 112
Fulminis comparatio elegans. 51
Fumi cum ira Dei comparatio. 73
Funiculum extendere super aliquo, quid significet. 87
Futurum, pro eo quod fieri par est. 27. pro præterito. 118

G

Gabalus Latinis quare crux dicta. 69
Galab, quid significet. 30
Gaudium vrbis Ierusalem, & quare. 102
per Gaudium quid significetur. 242
Geminatio vocabuli emphatica. 28
Gentiles omnes à Iudæis habiti pro seruis. 234
Gimel, quid significet apud Hebræos. 30
Gratis odisse, vel iniquè odisse, quid significet. 172
Gynecæum dictum tabernaculum. 79

H

Habitare, vel esse in medio, quid significet. 208
Habitus captiuorum antiquus quis. 92. 93
Hæretici per lamias significantur. 187
Haga, Hebræis quid significet. 178
Halizet, genus aquillarum. 2
He, apud Hebræos quid. 34
Hebræi qua utebantur olim in carminibus dictione. 10. priuationi tribuunt actionem. 203. quando coronis vterentur. 243
Hebræorum triplex excommunicatio. 61.
mori in deprecationibus ad Deum. 109. ritus in tribus præcipuis festiuitatibus. 118
H. schias an propheta fuerit, & an idem de quo in historia Regum sit mentio. 11. 12
Hereditas Israël. 127. 128
Horem, apud Hebræos excommunicationis genus quale. 61
Heb, apud Hebræos quid. 41
Hicricho sanctis Patribus quid significet. 3
Historia Susannæ cur portio canonice Scriptura dicatur. 28
per Hominem viuentem quid significetur. 161.
Homines vincti, terræ, celi vincti demones. 137
Hominis ferocis cum Deo comparatio. 22
Hostes fruuntur labore & frugibus Iudæorum. 97

Hostia

G E N E R A L E.

Hostia vociferationis quid sit. 86
Homiliare, pro conspuere per vim. 236
Hus vbi, & cur hic addatur, noua ratio. 221
Hypocritæ per Struthionem significantur. 187

I

Iaanab, in plurali, Iehenim, quid significet apud Hebræos. ibid.
per Iacob quid intelligatur. 60
Idola, casti seu deliciae Iudæ. 29. sordis nomine intelligantur. 44
Idololatria singulorum Regum, quare vocetur peccatum Ieroboam. 232
Idumæorum excidium denotatur. 210.
eum formis ebriis comparatio. 112
Iecur est officina sanguinis & lacrymarum, & fons vitæ. 94
Ieiunij vis quænam sit. 196
cur Ieremias à tristibus hic ordiatur. 4.
Christi Domini typus. 10. in vtero sanctificatus. 12. eius mors & sepultura. 13.
vbi Lamentationes composuerit. 15.
eius fletus quomodo diuturnus. 94. bis incarceratus. 124. carcer eius qualis. 173.
vltimus. 174
Ierosolyma quomodo à Ier. obsessa à Chaldeis. 119
Ierusalem quibus gentibus imperarit. 26.
quibus vestigalis. 27. cur dicatur noctu flensisse. 28. omnibus despecta & irrita. 101. quomodo decora. 102. nocte expugnata. 109
Igne & aqua urcere, pœna Romanis vltima. 229
Ignem succendere Deus quando dicatur. 206
Ignis, pro tribulatione. 31
Ignorare peccata & peccatores Deus quomodo dicatur. 159
Imperatius, pro futuro. 176. vetans. 122.
Impietas matrum Ierosolymitanorum. 186
Impenitentia incurabilis. 98
In, pro ob seu propter. 219
In, idem quod pro. 233
In celo, & de celo, differunt. 73
In circuitu fieri alicuius, quid significet. 60
In gyro pro circumquaque. 128
Incendium Ierusalem descriptum & prædictum. 78
Inebriare, pro satiare. 138
Insidiari in abscondito quid sit. 133
Insurgere pro subleuare, & conculcare 177
Interpres mulier cur Ieremum venterit pro cocco. 190
Interpretatio vulga a sepe retinet genus Hebræum vel Græcū, unde sumpta. 147
Interrogatio negans passim notatur. 97

Inuenire, pro consequi & potiri. 104
Ioannes & Marcus conciliantur cum Mattheo. 189. 2
Ios, Hebræis quid significet. 46
an Iosæ mors hic intelligatur. 216. 217
Ira furoris Dei quid significet. 10. cur comparatur fumo. 73
Iram indignationis suæ effundere Deus quando dicatur. 206
Israel hortus Dei & vinea. 82. arbori euntque comparatur. 166
Israelis duo cornua quæ. 77
Iudæam Chaldeis qui tradiderint. 29
Iudæis bis captiui facti 18. errabundi à quibus auxilium petierint. 209. filij Dei vocantur, Gentiles autem serui Dei. 234. dediti Sodomis. 139. igne & aqua abusi. 129. eorum velamen & execratio. 179. peccatum eorum cur maius quam Sodomorum. 193. blasphemia etiam hoc tempore. 237

Iudæorum obstinatio de necato Christo, nubes appellatur. 166
Iudicare causam animæ, quid significet. 176
Iudicia Dei particularia. 158
Iudicia Iudæorum vbi fiebant, & eorum triplex concilium. 240
Iudicium, pro clementia. 50
Iudicium declinare quid sit. 158
Iudicium vltimum per quid anagogicè significatum. 225
Iudicium inter Iudæos classes tres. 240. 241
Iugum peccati, pro ipsa vindicta peccati. 34
Iugum pro tribulationibus & maledictis. 150
Iugum religionis subire ab inuente ætate optimum. 151
Iulij dictatoris dictum. 194
Iussa Dei præcisè & strictè ut verba sonant accipienda, non ita Prophetarum, & cur. 221
Iustorum spes certa & incerta. 151
Iustus, Christi proprium epithetum. 202

K

Kalendarij Hebræorum locus. 110
Kaph, apud Hebræos quid significet. 47
Keten, Hebræis, quid significet. 183

L

Labia pro obloquijs & soggillationibus. 177
Labor, pro molestia & defatigatione. 129
pro afflictione & passione. 180
Lac copiam denotat. 198
Lacryma loquuntur & audiuntur. 107. eorum officina, iecur. 94

Kk 3 14

R E P E R T O R I U M

Lact vias deducere, & in lacrymas desue-
re, quid. 58. cur eas audire Deus dicatur.

Lactis pinguedini proprium quid. 197

Lactificari contra i & lactificari super ali-
quem. 105

Lamiae, quid significet apud Hebraeos. 27

Lamiae, quid Hebraeis significet. 48

Lamenta cur dictus iste libet. 16

Lamiae quae dicantur. 186

per Lamias haereticis significantur. 187

Lapide quadro edificare, adagium; quid
significet. 132

per Lapidem Sanctuarii qui intelligatur. 184

Laqueus, pro quibusvis insidiis. 169

Legis contemptus causa excidij Ierosoly-
mitani. 90

cur Leoni Deus comparatur. 133

Leprosorum proclamatio quae. 211

Leuare onus super aliquem, quid significet.
153

Leuare cor cum manibus, vel in manibus
ad Deum, quid sit. 103

Almus & dapsilis quomodo differant. 197

Liberis acerba est dominatio seruorum.
234

Ligni variae acceptiones. 239

Almus & dapsilis non magis confunduntur
apud Graecos, quam Debes & Ra-H,
apud Hebraeos. 103

Lingua adhaeret palato pro summa firi. 183

Linire absque temperamento, adagium
quid significet. 98

Literalis sensus Threnorum quis. 19

Literarum Hebraicarum significatio qua-
lis. 21. connexio cum suis versiculis
quid hic denotet. 22

Loqui super aliquem, quid Hebraice. 36.

Loqui labijs gestus iridentis. 102

Lotio, pro requie. 107

Lubricare, pro insidiari & quare. 215

in Luctu qualis cineris usus. 91

Luctus efficacitas quae. 127

Lugentium ritus qualis. 91

Lugere vitae cur dicantur. 33

Lux & dies, pro faelicis ac laeto statu. 72 126

M

M^achol, quid significet apud Hebraeos.
142.

Macis magnae comparatio. 202

Magnifici quinam appellantur. 16

Mala exteriorum per charitatem commu-
nicantur. 126. quoniam Deo ut causae
tribuenda. 160

Maiores delicta quo pacto inter posteri.
232. 233.

Maledicere Dei, quid sit. 85

Malum ingredi coram Deo, quid sit. 70

Malum inexpectatum quo pacto minus &
maius. 194

Manibus plaudere qui dicantur. 101

Manichaeorum principia duo unde ortum
habuerunt. 246

Manum dare, variae significationis. 235

Manum mouere, quid significet. 102

Manus, pro domino & potestate. 54

Manus supinas ad caelum tendere quid sit.
110

Maramatha, quod excommunicationis ge-
nus apud Hebraeos. 61

Mare malorum, adagium; quid significet.
97

Maria mater Iesv, an ex ritu aliquo
prope crucem steterit. 91

Mariz Eleazar filii particidele scelus.
104.

Martiri, Hebraeis quid significet. 63

Matutinum & diluculum quid. 147

Maxillam percutere, quid significet. 154

Mediastini serui seruorum. 233

Mem, apud Hebraeos quid significet. 51

Mendacium et odere, peccati pena. 99

Mentrua vocantur sordes & immunditia.
44

Menstruum & menstrua, quid. 61

Merceus notatus & reprehenditur. 13

Mercatorum, Graecis quid sit. 32

Mezram, vel Mizram, quid significet. 32

Migratio spontanea Hebraeorum. 30

Mik, Hebraeis quid significet. 171

Minx Dei quales. 105

Minare, quid significet. 173

Minare & minari differunt. 230

Miseri desperant meliora 55. solent hosti-
bus esse miserandi in suis miseriis. 60

Modi musici Hebraeorum. 242

Modus conuertendi hominem ad Deum, &
contra, qualis. 238

Mord, quid denotet apud Hebraeos 33. 4

Moenia, pro altis & magnificis edificiis. 51

Molere, verbum, est in obscuro. 239

Monarcha, seu rex vnicus, bona Dei polli-
cituratio. 234. & contra. 235

Mors Christi optime denotata. 217. 218

Mortui seculi qui intelligantur. 129

Mouere caput, in scriptura quid significet.
41. 102

Mulieris plangentis descriptio. 59

Multitudo seruitutis pro graui seruitio. 31

Munera, notatum & reprehenditur. 22

Murex, ostrum, buccinum, & blatta, quid
sint. 191

G E N E R A L E.

Muri cicatrix quae dicatur. 88

Muri cum voluntate Dei comparatio.
110

Murmuratio quam mala. 161

Mutos, & antemurale, quid allegoricè si-
gnificent. 88

Nabuchodonosor rex ingressus est cum
exercitu Iudaeam. 23. cur vsus & leo.
133

N

N^{ada}, & Nidda, quid significant. 60

Nafu, apud Hebraeos quid significet.
212

Natal, Hebraeis quid significet. 158

Nazariorum laudes. 196

Ne ad vos, formula precandi cum adiura-
tione. 49

Nemesis inuitabilis quare. 181

Nidda, apud Hebraeos excommunicatio-
nis genus. 61

Nigeret, Hebraeis qui significet. 170

Nisibad, cum scio, stridulo. 33

Nitidior lacte, adagium; quid denotet. 197

Niue candidior, adagium, de quibus vsur-
pabatur. 196

Noceat ex insidiis grauius est. 133

Noctis vigiliae apud Iudaeos quae. 109

Non parcere, quid significet. 70

Non parcere Dei quale sit. 105

Non simorum memoria quae sit. 45

Nox & tenebrae, pro infelici statu. 72

Nabes, est impetentis oblatio Iudaeo-
rum de necato Christo. 166

Nabium cum peccatis comparatio. 165. 166

Nat, & Naa, quid significant. 43

Nadare populum, quid sit. 212

Naa, apud Hebraeos quid significet. 33

Nutriti, an pro vestiri & gestari ponatur.
190

O

Oblivio praeteritorum bonorum facile
obrepit. 141

Oblivio quomodo Deo tribuatur. 247

Obstinatio Iudaeorum de necato Christo,
nubes dicitur. 106

Occisionis dies, vocatur dies victimae Dei.
118

Oculi quando dicantur deficere. 214

Oculorum, contenebratio ex meroore na-
turalis. 244

Oculus instar vindicatoris diligentissi-
mi, quomodo. 171

Odisse gratis, vel iniquè, quid significet.
172

Officium viduae, quale. 26. Concionato-
rum, & Praelatorum. 29. Viti Iulij. 111

Ol, quid significet apud Hebraeos. 111

Olal, Hebraeis quid sit. 50

Olla, pro partibus inhonestis. 185

Oaus, Prophecia significat, & quare. 169

Operire, quid significet. 165

Opprobriis satiari quid sit. 154

Opprobrium, pro dedecore & confusione.
227.

Orationem claudere, Hebraeis quid sit. 131

Orationi aliquando clauditur caelum, per-
nitentiae nunquam. 166

Oris dilatio genus irrisoriae. 168

Os cur Deo tribuatur. 63. Pro decreto, seu
sententia. 160

Os cuti adheret, adagium, quid significet.
102.

Ossa in sacra Scriptura qui significant. 51

Ossa confregisse, quid denotet. 128

Ossa sunt corpori pro angulis & munitio-
nibus. 129

Ostrum, mures, buccinum, & blatta, quid
sint. 191

P

P^anem frangere, Hebraeis idem est, quod
partiri & elargiri. 188

Panis lacrymarum, pro materia seu esca
dolorum. 140

Parcarum fabulae origo. 174

Paroxysmus quid significet. 119

Paruli, pro cogitationibus & consiliis, &
quare. 715

Patrum peccatum quodnam dicatur. 232

Paupertas, pro quavis afflictione. 123. Pro
pena peccati. 143

Pax & bonum coniuncta. 141

Peccando peccare, quid significet apud
Hebraeos. 42

Peccata sunt murus inter Deum & homi-
nes. 165

Peccata sunt labor Deo. 180

Peccata duo Iudaeis valde peculiariter. 212

Peccatores & peccata ignorare Deus, quo-
modo dicatur. 159

Peccatum peccare quid sit in sacra Scriptu-
ra. 42

Peccatum quomodo possit Deo in memo-
riam reuocari. 143

Peccatum, pro pena peccati. 34. 161. 194

Peccatum iusta dolendi causa. 244

Pedes quid significant in sacra Scriptura.
45

REP ERTORIUM

Subiugantis taurum & Dei comparatio. 54
Succendere ignē Deus quando dicatur. 106
Super, pro contra. 36
Sulannæ historia cur canonicæ Scripturæ
portio dicatur. 18
Synhedrion quid, & vbi. 149

T

Tabernaculum dictum Gynæceum. 79
Tacere, pro intermittere, desinere, cessare. 107
Tame, tame, proclamatio leproforum. 111
Tannu, Hebræis quid significet. 186
Tempestas famis, pro quo accipiat. 136
in Templum quibus non licebat ingredi.
46. gloria Israël, scabellum pedum
Dei. 74. hortus, domus, voluptas Dei.
83. quo die incensum à Nabuzardan, cō-
tra Hebræos. 110. eius vltimum exci-
dium. 183. cur non reedificandum. 112
Tempora secularia, quid. 246
Tempus, pro calamitate. 56
Tempus cur aliquando de Deo, & Æterni-
tas de tempore dicatur. 145
Tendere arcum pede imposito quid sit. 79
Tenebræ & nox, pro infelici statu. 72. pro
cæcitate mentis. 73. pro moestitia. 126
Tentorium & tabernaculum an idem sint
hoc loco. 83
Terra cur Dei scabellum dicatur. 74
Terræ filij, & filij Heroum. 133
Testificari, pro exemplo esse vel coaptari.
96
Teth, apud Hebræos quid significet. 44
Tolu, vox blasphematoria Iudæorum, etiā
hoc tempore. 137
Tnuu, Hebræis quid significet. 69
Theodoretū sententia super versu 12 capi-
tis quarti. 123
Tholai, Argomon, & Schani, vocabula val-
de cognata apud Hebræos. 191
Threni vbi à Ieremia compositi. 15. cur La-
menta dicta. 16. an sint pars sacræ Scrip-
turæ. 17. materia & utilitas. 5. significa-
tio & etymon. 16. auctoritas ibid. an fue-
rint combusti. 18. sensus literalis quis sit.
tropologicus & allegoricus. 19. qua-
le poematis genus. 20
Tophach, varia significat. 112
Torcular calcare, adagium; eiusque signi-
ficatio. 57
Torculari fons aprè subditur, & quare. 58
Tota die, pro assidue & sine intermissione.
127
Tribus per cornu significantur. 77

Triticum, & vinum, pro quouis cibo, potu-
que. 95
Tyranni optimates necant. 56. leones &
vrsi dicuntur. 133
Tramath, Hebrææ vocis vis quænam sit. 173

V

Vasa ignominie quid significant. 185
Vasis testacci cum excidio Ierusalem
comparatio. ibid.
Vastitatis Ierusalem prædictiones tres. 14
Variatio, pro onere. 169
Vau, quid apud Hebræos. 37
Vestis & portæ metaphoricè quid deno-
tent. 89
Vennam, quid significet. 232
Ventris nomine quæ significantur. 66
Verbum incarnatum designatur per saluta-
re Dei. 150
Vermiculus & coccus in quo differant. 191
189. 2. eius vsus promiscuus. 189. 2
Versio Septuaginta conciliatur cum nostra.
25. corrigitur. 49
Versiones varix conciliantur. 100. 107. 113.
117. 127. 129. 130. 142. 144. 165. 167.
174. 176. 185. 192. 219.
Vestes coccineæ in vsu promiscuo olim
fuerunt. 189. 2
Vestigium, pro consilio. 215
Vestiri duplicibus quid sit. 192
Vix lugere cur dicantur. 33
Vix nostræ sunt seruande, non alienæ. 163
Vicem reddere, quid significet. 179
Victimæ Dei dies vocatur dies occisionis.
118
Videre, pro auxiliari, & de afflictione eri-
pere. 45. pro lætari & gaudere. 104. pro
perpeti. 123
Vidux officium quale. 26
Vigilate Deus quando dicatur. 53. 54
Vigilie noctis apud Iudæos quæ. 109
Vindemiare quid significet. 49
Vindictæ Dei comparationes. 52
Vinum, & triticum, pro quouis cibo, potu-
que. 95
Vir super peccato suo, quid significet. 161
Virga, pro vindictæ flagello. 124
Virgines in templo nutritæ. 34
Virgo & filia quid in sacra Scriptura. 57
Viri iusti officium & descriptio. 151
Vix fons iecur. 94
Vltio, pro seuitia; vltor, pro truculento.
177
Vmbra, pro protectione. 210
Vmrudeiab, multipliciter explicatur. 40
Vocare, non idem quod adducere, contra
Nauar

GEN E R A L E.

Nauarrete. 56
Vocare, pro inuitare sumitur. 118
Vocatio Dei efficax, est adductio, non ex
vocis significatione, sed ab euentu & cō-
secutione. 57
Vocationis ad diem festum sensus duplex.
118
Vocem dedisse in domo Domini qui dicantur.
86
Vociferationis hostia quid sit. ibid.
Voluntas Dei similis compedi, quadrato
lapidi, & muro. 130
Vox Prophetæ, pro doctore seu conciona-

tore. 108
cur Vrsio comparetur Deus. 133
Vteri cum pharetra similitudo. 236
Vulpium adagium ad quid refertur in sa-
cra Scriptura. 244
Vultus, seu facies, pro ira, & quare. 213
Vxor domina quæ dicebatur. 26

Z

Zachach, Hebræis quid significet. 197
Zain, apud Hebræos quid significet. 39
Zalaphoth, quid significet. 236

Indicis verborum atque sententiarum magis notabilium Finit.

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

